Mihnea Romalo

ROMÂNIA ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (1941–1945)

Cuvânt introductiv

Lucrarea domnului Mihnea Romalo, *România în al doilea război mondial*, constituie o valoroasă contribuție la cunoașterea și înțelegerea marelui conflict din anii 1939–1945. Autorul este la curent cu imensa bibliografie consacrată acestui fundamental capitol al istoriei universale. Pe temeiul stăpânirii unei foarte bogate informații, domnul Mihnea Romalo a urmărit participarea României la marea conflagrație, în anii 1941–1945, adică în acea perioadă ocultată în istoriografia regimului comunist din România.

Domnul Mihnea Romalo este un analist pe cât de erudit, pe atât de sagace. Paginile Domniei sale sunt hrănite de date și informații, pe care spiritul critic al autorului le interpretează corect și profund, grație unei grile exigente. Atât pentru specialiști, cât și pentru marele public, volumul domnului Mihnea Romalo va constitui o lectură instructivă și înnoitoare. Domnia sa integrează evenimentele de istorie românească într-o vastă panoramă de istorie europeană și universală. Autorul întreprinde o nouă lectură a surselor și a lucrărilor de specialitate pentru a releva aspectele comune și caracteristice ale dramei României în raport cu celelalte state antrenate în război.

Unul din meritele lucrării este accesibilitatea expunerii, autorul izbutind să găsească un stil, ce va satisface deopotrivă pe specialistul sever și pe cititorul avid de noutate în tot și în toate.

Cartea domnului Mihnea Romalo este o investigație exemplară, care va suscita cel mai viu interes.

FLORIN CONSTANTINIU

Prefață

Sistemul de educație sectar și exclusivist, folosit în țara noastră în ultimii 50 de ani, a menținut generațiile succesive într-o segregare intelectuală – întreruptă doar de audierea conspirativă a emisiunilor BBC-Londra, Europa Liberă-München, Vocea Americii din New York sau Vocea Germaniei din Köln –, care s-a accentuat progresiv până la abrutizarea definitivă.

Pentru aceste generații, istoria țării și a lumii, învățată în perioada 1948-1989, era doar încă o metodă de difuzare a materialismului istoric marxist-leninist-stalinist, de care elevii și studenții „fugeau ca dracul de tămâie". De la această reacție de autoapărare și până la ignorarea voită, echivalentă cu spălarea creierului, nu mai era decât un pas.[1]

Faza de tranziție, pe care o speram iminentă și de scurtă durată, necesita în primul rând manuale noi, bazate pe o nouă mentalitate și pe o cât mai largă documentație.

Ne-am propus să răspundem acestei cerințe cu prezenta încercare de sinteză de dimensiuni modeste, concepută după modelul folosit curent în literatura enciclopedică (*Grand Larousse Enciclopédique, British Encyclopedia* etc.).

Prezentarea ponderii acordate României în calculele marilor puteri participante la războiul din 1939-1945 a constituit până acum o preocupare legată mai mult de aspectul teleologic al interpretării evenimentelor.

Din momentul în care conducerea țării ne-a aruncat pe eșichierul conflictului armat, în politica și strategia partenerilor noștri vremelnici (nu am avut tratate formale de alianță cu nici unul) – mai întâi Hitler și Mussolini, apoi Stalin, Churchill și Roosevelt – România a jucat un rol în raport direct cu forțele și teritoriul de care dispunea. Aici trebuie văzută tragedia țării noastre, căreia, după ce i s-a cerut, de către conducerea ei, sacrificarea tuturor resurselor umane și economice, în scopul realizării unei aventuri utopice, a fost lăsată la cheremul unui implacabil vecin, secătuită și incapabilă să mai reziste la dezagregarea totală a instituțiilor sale tradiționale.

1. A se vedea și N. Manolescu și Bogdan Vasi în *Dilema* nr. 205 și 206/1996.

Nici până azi finalul tragediei nu s-a jucat, căci urmările hecatombei începute în anul 1940 le mai simțim și acum, constatând fragilizarea vitalității elementului uman și degradarea aproape irecuperabilă a echilibrului ecobiologic al țării.[1] Este cazul să invocăm înțelepciunea adagiului antic: „Când se bat armăsarii, măgarii stau deoparte" dar, adăugăm noi, – cu copitele pregătite.

La prezentarea epocii dictaturii militare, s-a insistat asupra conciliabulelor între patru ochi[2] dintre Ion Antonescu și Adolf Hitler, în care se decidea, în câteva ore, soarta celor aproape 500.000[3] de suflete românești, în majoritatea lor pierdute prin pustietățile de dincolo de Nistru, ca și a celor aproape 20.000 de victime ale bombardamentelor aeriene anglo-americane.

Fără îndoială că personalitatea generalului de divizie, promovat fără nici o tranziție conducător al statului și mareșal autopropus, rămâne în continuare o temă istorică și literară încă neepuizată. Ca și ceilalți președinți ai Consiliului de Miniștri, chemați succesiv la putere de regele Carol al II-lea, apariția lui Ion Antonescu, pe scena marii istorii, nu a fost providențială, ci consecința ultimei rocade încercate de suveran, pentru a-și salva tronul și ceea ce mai rămăsese din țara ciuntită, în tragica vară a anului 1940. Apoi, în lipsa altui candidat, generalul Antonescu și-a asumat în continuare răspunderea, copiind – dar mult mai inabil,[4] – metodele predecesorului său. Cu toate calitățile personale și competența sa de strateg militar necontestate, deficiențele de caracter, lipsa de experiență politică și sănătatea șubrezită nu i-au mai permis să evite consecința finală a continuării politicii oportuniste a lui Carol al II-lea: brusca cotitură de la alianța tradițională cu Franța și Anglia, la cea neîngrădită de nici un acord scris, cu Germania nazistă. Credem că nu-și are aici locul să schițăm portretul amănunțit al personajului tragic pe care – fără îndoială – îl reprezintă mareșalul-conducător. Ne limităm doar la constatarea că el nu a putut face față misiunii pe care i-o încredințase regele Carol, de a nu se lăsa antrenat în conflictul mondial. În permanență

1. Între multe altele, este vorba de recrudescența bolilor epidemice și sociale în rândul tineretului, slăbit de decenii de subalimentație – de la război încoace – și de refacerea pripită și fără nici o preocupare de ordin ecologic a sistemelor hidrologic și energetic, distruse de bombardamente.

2. Mai corect, între șase ochi, doi fiind ai indispensabilului interpret franco-german, ministrul plenipotențiar Schmidt.

3. Evaluările variază de la autor la autor. Istoricul elvețian P. Gosztonyi ajunge la 660000 de morți, din care 110000 la Odessa.

4. Cuvântul potrivit ar fi: *cazon*.

depășit de evenimente, el nu a dispus de rezervele umane, de capacitate și energie – nici ale lui proprii, nici ale echipei sale guvernamentale – pentru a învinge vicisitudinile care ne-au copleșit țara, de-a lungul celor patru ani de război. Tragedia sorții sale s-a prelungit însă și după moarte, prin exploatarea abuzivă și pur propagandistică a persoanei lui, în perioada 1964–1989, de către perechea instalată la conducerea țării. Pentru memoria unui ofițer al armatei regale, care toată viața luptase consecvent împotriva bolșevismului militant, faptul de a fi afișat ca panou justificativ al șovinismului primitiv „toate azimuturile"[1], practicat în ultimii ani de fosta conducere – ea însăși produs al aceluiași bolșevism – constituie o supremă lovitură.

Nu este totuși inutilă încercarea de a sintetiza principalele erori săvârșite de cel de-al doilea dictator al țării, între 1940 și 1944:

— nu a fost preocupat, decât cu totul marginal, de restabilirea unui regim parlamentar legitim (pe care, în fond, îl disprețuia, cu toate că lui personal îi asigurase în trecut funcții de înalt demnitar[2]), în care atât satisfacția succeselor, cât și răspunderea eșecurilor le-ar fi împărțit cu ceilalți factori constituționali; în loc de a-și folosi uriașa popularitate și aprobarea unanimă de care s-a bucurat în urma abdicării regelui Carol al II-lea, în septembrie 1940, a înfrângerii răzmeriței legionare, în ianuarie 1941 și a reintegrării provinciilor pierdute din răsărit – Basarabia și nordul Bucovinei, în iulie 1941 – s-a înscris integral în arcul dictaturilor tuturor nuanțelor curcubeului, de la negru, la brun, la verde și roșu[3]. Etapele pierderii simpatiei publice au fost punctate de permanentizarea guvernării sale prin decrete-legi, a restrângerii drepturilor cetățenești, a extinderii sistemului de lagăre de muncă, a detenției în penitenciare a celor ce gândeau altfel – fără să fi suferit vreo condamnare penală – și a trimiterii la moarte sigură pe front a deținuților politici legionari, sau a deportării celor neagreați evrei;

— a nesocotit imperativul menținerii bunelor relații tradiționale cu marile democrații occidentale, SUA și Anglia;

— s-a asociat la guvernare cu reprezentanții unei grupări teroriste, preluându-i temporar concepțiile și metodele;

---

1. Generalul De Gaulle folosea acest termen pentru a-și justifica politica militară atomică „tous azimuts" cu rachetele balistice franceze îndreptate atât spre est, cât și vest.

2. În 1934 și 1937.

3. Fasciștii purtau uniforme negre, grupurile paramilitare hitleriste, brune, legionarii, cămăși verzi, iar bolșevicii afișau drapele și panouri roșii.

— s-a dovedit incapabil să contracareze instalarea în administrația țării, precum și în a celei din regiunile ocupate de trupele noastre, a unui regim de corupție generalizată;

— s-a încăpățânat să extindă operațiile militare ale armatei române pe teritorii străine, după eliberarea provinciilor noastre istorice.

Fără voia ei și nici măcar prin vreo consultare serioasă[1], națiunea noastră a fost împinsă în apocalipticul conflict, devenind din victimă a agresiunii, un agresor, caracterizat ca atare la încheierea păcii din 1947.

Fără a dori să cădem în păcatul fanteziilor istorice, de categoria „Ce-ar fi fost dacă...", ne întrebăm, totuși, în consens cu părerea principalilor noștri oameni de stat din acel timp, ca: Iuliu Maniu, Const. (Dinu) Brătianu, C. Argetoianu, Grigore Gafencu, Barbu Știrbey: oare condițiile armistițiului și ale păcii ce ne-au fost impuse de aliați, inclusiv cea a judecării criminalilor de război, nu ar fi fost cu mult mai clemente, dacă nu s-ar fi săvârșit, cu o tenacitate demnă de o cauză mai bună, aceste greșeli? La ele a mai contribuit și crasa miopie politică a ambilor Antonești, Ion și Mihai, care s-au încăpățânat, până la urmă, să interpreteze intențiile adversarilor României după criteriul dorințelor lor proprii. Ca probă, ei nu au crezut niciodată că aliații occidentali renunțaseră definitiv să debarce în Balcani sau pe coasta Dobrogei, pentru a ne salva de ruși și nu au dat atenția cuvenită avertismentelor bine documentate ale diplomaților noștri de carieră, lucizi și temeinic informați.

În privința surselor și literaturii, trebuie menționat că până azi au fost prea puțin valorificate notele și memoriile oamenilor noștri politici și ale diplomaților, ca de ex.: Al. Cretzianu, Fr. Nanu, R. Bossy, G. Duca, E. Filotti, ca și documentele de politică externă ale SUA, Regatului Unit (Marea Britanie) și ale Germaniei, sau mărturiile și aprecierile istoricilor politici și militari postbelici (ex.: E. Barker, P. Quinlan, A. Hillgruber, G. Forstmeier, E. von Manstein, Friessner, Kissel etc.). Completări punctuale la acestea conțin și lucrările, de mai mică amploare, ale generalilor români P. Dumitrescu, I. Șteflea, Gh. Mihail, Pl. Chirnoagă. O memorialistică deosebit de concludentă și cronologic detailată este cea a lui A. G. Lee, fost membru britanic în Comisia de Armistițiu de la București în anii 1944–46, care prezintă cu obiectivitate viața claustrată a familiei regale în anii celor patru dictaturi,

1. Cele două plebiscite organizate în 1940 și 1941 au fost simple farse electorale.

1940–1947[1]. Lucrările ulterioare ale lui N. Franck[2] sau M. Ciobanu reiau aceeași temă, fără a aduce precizări mai importante. De asemeni, un îndrumar bibliografic valoros îl constituie *Istoria Românilor* a lui Vlad Georgescu, Oakland 1984. Viitorii noștri cercetători vor avea la dispoziție arhiva Iuliu Maniu, (păstrată la Hoover Institution, la Universitatea Stanford din California), începând cu anul 2020. De asemeni, arhivele Kremlinului, devenite între timp accesibile, vor livra, desigur, multe secrete privind dirijarea din umbră a guvernelor comuniste din România între 1945 și 1974.

Se poate constata că, chiar și după răsturnarea ultimei și celei mai pernicioase dictaturi, cea mai nocivă prin efectele ei psiho-sociale profunde și maligne asupra națiunii noastre, mai continuă până azi sechelele campaniei inițiate de culturnicii cuplului Ceaușescu pentru preamărirea cultului propriilor personalități. Eforturile transparente și inabile ale unor pseudo-cronicari de categoria N. Baciu, Larry Watts, col. Magherescu sau I. C. Drăgan, țințeau convergent pe aceeași direcție, cea a votului de blam dat regelui Mihai, pentru îndrăzneala sa de a fi îndepărtat, în ultimul moment posibil, guvernul dictaturii militare și de a fi salvat astfel țara de la dezastrul total. Recurgând la inevitabilul instrumentar KGB: manipularea documentelor încă nepuse la dispoziția publicului, omisiuni și comisiuni, precum și ținerea sub cheie a arhivelor CC al PCR, Securității – azi SRI – acești autori căutau să inspire mila și îndurarea cititorilor neavertizați, pentru trista soartă a nevinovatelor victime ale proceselor de tip bolșevic de după 1945.

Desigur că cineva trebuia să dea socoteală pentru sechelele unui război pierdut, ruinele lăsate de el în mai toate orașele țării, hecatomba de morți presărați prin stepele rusești, de răniți și schilodiți pe viață, sutele de mii de familii refugiate din răsăritul și apusul țării și jalea unei ocupații străine, care avea să dureze cincisprezece ani. Faptul că procesul intentat în 1946 principalilor membri ai guvernului Antonescu s-a desfășurat după modelul de la Nürnberg[3] introducând în jurisdicția românească Tribunalul Poporului, termenul de criminal de război și pedeapsa cu moartea – inexistentă la noi în timp de pace – precum și șiretenia cu care sovieticii ne-au impus să ne condamnăm propriii compatrioți,

1. *Coroana și secerea* (titlu tradus), Ed. „Hutchinson", Londra 1950.
2. *La Roumanie dans l'engrenage*. Ed. „Elsevier Séquoia", Paris 1977.
3. Tribunalul unde au fost judecați principalii vinovați naziști.

a şocat desigur pe mulţi. Să ne reamintim că, în completul de judecată de la Nürnberg, nu se aflau decât magistraţi ai învingătorilor, dar nici unul german. Desfăşurarea acestui simulacru juridic a arătat că regia aparţinea exclusiv celor care trăgeau firele în spatele cortinei–KGB şi fostul procuror şef Vişinski, delegat de Stalin pentru comunizarea României – iar condamnările fuseseră dinainte stabilite. Ironia a făcut că patruzeci de ani mai târziu, aceleaşi fire oculte au ţesut şi campania de publicaţii desfăşurată pentru reabilitarea mareşalului şi a colaboratorilor săi, Pantazi, Cristescu, Lecca etc., singurul scop fiind compromiterea regelui Mihai I. Că se folosesc în continuare aceleaşi procedee de inversare a valorilor, ca în 1946, e ilustrat de un singur exemplu: relatarea cu amănunte a descoperirii senzaţionale a unui memoriu de zece pagini al mareşalului, scris în timpul detenţiei sale cu Mihai Antonescu, în camera–seif a Casei Noi. Acest document nu fusese menţionat până atunci în nici o publicaţie şi nici nu s–a prezentat în facsimil – *horribile dictu*.[1]

Ultimele rămăşiţe militante ale gardismului lui Corneliu Codreanu (I. Const. Drăgan) se alătură altfel „organelor" dâmboviţene, pentru a–şi cheltui fondurile secrete, fără alt scop, decât cel de a substitui în continuare discernământului şi bunului–simţ, dubiul şi dezorientarea.[2] Acceptarea a astfel de practici, fără nici o reacţiune a opiniei publice – ca să nu mai vorbim de cea a autorităţilor însărcinate cu urmărirea delictelor penale – constituie fără îndoială cea mai mare victorie pe tărâm psibo–social a stalinismului militant în ţara noastră, care ne–a implantat dubla morală, exprimată prin adagiul: ceea ce s–a făcut de dictatura proletariatului (PCR) rămâne intangibil. Chiar şi pentru majoritatea juriştilor şi legiuitorilor de după 1989 structurile aberante, copiate aidoma după cele din URSS, rămâneau protejate de principiul: *Rebus sic stantibus*.[3]

---

1. *Procesul mareşalului Antonescu*, Ed. „Europa", vol. I, Bucureşti, 1996, pp. 49–53.

În realitate, mareşalul şi–a scris doar testamentul personal prin care lăsa soţici sale toată averea, manuscris pe care apoi l–a rupt şi aruncat. A fost reconstituit şi e păstrat în arhiva M. Ionniţiu. La rândul său, Ică Antonescu a scris un memoriu, cerând să–i fie acordată o audienţă la rege, pentru a putea totuşi pleca la Ankara. Neavând succes, a rupt totul în bucăţi, care nu s–au mai păstrat.

2. A se vedea şi volumul *Viaţa lui Corneliu Coposu*, Ed. „Maşina de scris", Bucureşti, 1996, pp. 111, 139, 141.

3. *Aşa stând lucrurile* (*nu mai pot fi schimbate*). Un exemplu notoriu este art. 33.1 al *Codului de procedură civilă român*, prin care procurorul general al ţării poate ataca prin recurs orice sentinţă judecătorească rămasă definitivă.

Între aceste structuri se includ raptul Basarabiei, al nordului Bucovinei și al Cadrilaterului. Pe de altă parte: jaful organizat de către beneficiarii de după 1989, garnitura a 2-a a PCR și nomenclatura sa dar și alții, incluzând privatizarea – adică vânzarea patrimoniului însușit de la adevărații proprietari între 1944 și 1989 – rămâne acum tot intangibil, prin trecerea lui sub oblăduirea noii Constituții de la 1991, care garantează și protejează proprietatea privată.

Nu evidența menținerii acestei gândiri sofistice în rândul clitelor guvernante este curiozitatea, ci acceptarea ei chiar și de către electoratul românesc actual, în noua variantă a argumentării: ce-i al tău e negociabil, ce-i al meu e intangibil.

De altfel, acest punct de vedere a fost susținut și de primul președinte de 7 ani al țării de după 1989, atunci când a proclamat democrația originală.

Explicația acestor aberante concepții constă în prelungita aplicare a experienței psiho-patologice a picăturii chinezești – repetarea la nesfârșit a acelorași litanii tipizate ale ideologiei comunismului moscovit. Completarea ei cu corolarul metodologic al administrației atotputernice: reglementarea până în amănunt a vieții fiecăruia, reducerea timpului liber al cetățeanului prin impunerea cozilor permanente și peste tot și absența oricărei alternative posibile și-au atins în final scopul mărturisit: crearea omului nou. La nivelul său elementar și brutal, Silviu Brucan, marele pontif al marxismului oriental în România, ajunsese la aceeași concluzie: de-abia peste 20 de ani se va putea vorbi de democrație în țara noastră. Din aceștia s-au scurs deocamdată doar zece.

Mai trist este că astăzi, când la hotarele vestice ale României își pregătește sosirea Uniunea Europeană – cu sediul la Bruxelles – se străduiesc să înlăture ultimele obstacole legislative, administrative și economice care le mai sunt reproșate, noi ne complacem în continuare în practicarea dezinformării și a preamăririi dictaturii militare de acum 56 ani.

Preliminarii ale intrării României în conflictul mondial

I. Doi dictatori fac cunoștință

Vara și toamna anului fatidic 1940 aduseseră neamului nostru cele mai grele clipe de suferință de la 1917–1918 încoace, prin cedarea, fără luptă, a mai bine de o treime din teritoriul și populația țării.

Ce-i drept, pentru cei care știuseră să vadă prin ceața cenzurii instaurate de dictatura regală, semnele vijeliei iminente erau limpezi: încă de la 3–10 octombrie 1939, Uniunea Sovietică ocupase cele trei Țări Baltice sub pretextul unor tratate în care se prevedea doar instalarea de baze militare. În noiembrie, negocierile ruso-finlandeze intraseră în impas, datorită pretențiilor inadmisibile rusești, iar câteva zile mai târziu, tancurile sovietice treceau frontiera finlandeză. După o pauză de abia 6 luni, vestea prăbușirii Franței[1], în fața iureșului blindatelor germane, a fost semnalul înmânării către ministrul nostru de la Moscova[2], a ultimatumului – cu termen de 48 ore – pentru evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord. O lună mai târziu, partenerii Axei Berlin–Roman–Tokio ne obligau, sub amenințarea ocupației militare de către diviziile germane aflate în Ungaria, precum și de unguri și de bulgari, la părăsirea altor teritorii, în Transilvania de Nord și Dobrogea (Cadrilaterul). În același timp, trupe sovietice se concentrau pe Prut și diplomații lor îi îndemnau pe unguri să fie cât mai exigenți față de români.

După semnarea tristelor documente de cedare, de la Viena și Craiova, ni se promisese de către Hitler și Mussolini garantarea noilor hotare. Uniunea Sovietică însă nu participase și nici nu fusese informată oficial despre noile împărțiri teritoriale din răsăritul Europei, cu toate că avertizase Germania că aceasta era

1. Franța garantase împreună cu Anglia, de la 1939 încoace, vechile frontiere românești.

2. Radu Davidescu.

o zonă de interes rusească. Molotov, ministrul de Externe sovietic, nu avea să întârzie să dojenească, pentru aceasta, pe omologul său de la Berlin, Ribbentrop.

Încă din iulie 1940, regele Carol ceruse cancelarului german Adolf Hitler, după garantarea, de către Germania și Italia, a noilor frontiere românești, trimiterea de instructori militari, în scopul ridicării capacității de luptă a oștirii noastre. După forțarea abdicării lui Carol al II-lea de către generalul Ion Antonescu, acesta a reeditat cererea, însă Hitler, pentru a nu provoca Uniunea Sovietică, nu i-a dat curs decât în luna noiembrie, când relațiile sale cu rușii se răciseră până la punctul de îngheț. În această lună au sosit, rând pe rând, două divizii de blindate, care și-au stabilit sediul în jurul Ploieștilor, cu misiunea – desigur neoficială – de a apăra zona petroliferă împotriva eventualelor atacuri sovietice sau sabotaje britanice.

Între timp, în Balcani, situația politică și militară se înrăutățise, după ce trupele italiene, debarcate în Albania, suferiseră grele înfrângeri din partea armatei grecești. Ca urmare, englezii au debarcat și ei trupe în insula Creta și la Salonic, în vederea susținerii aliatului lor grec împotriva Italiei.

Solicitat de Mussolini, Hitler a fost silit să pună în mișcare o întreagă armată, care urma să treacă prin Ungaria, România și Bulgaria, pentru a restabili situația din Balcani. Această cale ocolită îi era impusă Germaniei de neutralitatea din acel timp a Iugoslaviei. Pentru a netezi calea celor 18 divizii germane, ce urmau să ajungă la frontierele Greciei, Führerul l-a invitat la Berlin pe generalul Antonescu.

De-a lungul vieții sale de agitator politic, Adolf Hitler suferise multe decepții și frustări personale, care îi dezvoltaseră un magistral simț al disimulării adevăratelor sale intenții, reușind să înșele majoritatea oamenilor politici, din lumea culturii sau a afacerilor. Conștient de calitatea hipnotică a privirii sale, acest provincial austriac își folosea aptitudinea de a intra în exaltare, fie pentru a o transmite auditoriului său, fie pentru a-și intimida adversarii. Spre a se perfecționa, el urmase chiar cursurile unei școli de retorică. Acest complex de însușiri îl transformase pe dictatorul nazist într-un personaj mefistofelic, cu chip de mic burghez, căruia urma să i se înfățișeze noul șef al guvernului român.

Prima lor întâlnire, la 22-23 noiembrie 1940, poate fi considerată momentul declanșării curioasei atracții reciproce, care i-a stăpânit, timp de patru ani, pe conducătorii celor două națiuni

de 80 și, respectiv 17[1] milioane, al căror destin îl hotărau cu nonșalanța unor jucători la ruletă.

Introvertiți și hiperimpulsivi, oratori pasionali, dar și capabili să-și valorifice șarmul personal, Hitler și Antonescu au găsit unul la celălalt calități pe care le invidiau.

Recent urcat pe scena istoriei și subjugat de mirajul fastului rece teutonic în cadrul decorului imaginat de Führer, Antonescu, militar de carieră și apolitic[2], a găsit profunde analizele social-politice și considerațiile pseudo-metafizice ale acestuia, ca și relatările lui despre contactele avute cu cei mai de seamă oameni de stat ai epocii. La rândul său, pe fostul caporal în armata Kaiserului[3] l-au impresionat atât autoritatea fostului profesor de la Școala Superioară de Război, cât și prestanța elegantului ofițer de cavalerie, un obișnuit al recepțiilor oficiale și diplomatice, care-și expunea părerile într-o franceză fluentă. Din păcate, până când a fost prea târziu, Antonescu nu a reușit să discearnă adevărul de ficțiune, în expunerile lui Hitler, în timp ce acestuia nu i-a fost greu să identifice slăbiciunile generalului.

Cu toate avertismentele șefului protocolului cancelariei Reichului, conducătorul român s-a lansat îndată într-o disertație istorică de două ore, începând cu dacii și romanii, în care a susținut că niciodată românii, cea mai veche națiune din răsăritul Europei, nu vor accepta dictatul împărțirii Transilvaniei. Față de această neașteptată elocință, Hitler, pe care convorbirile cu necunoscuții îl intimidau și indispuneau, a fost în fond mulțumit de monologul antonescian interminabil, mărturisindu-i apoi mareșalului că-i înțelege prea bine patriotismul, pe care el însuși îl proclamase în Germania, în vremea când ceruse revizuirea frontierelor nedrepte, impuse prin tratatul de la Versailles.[4]

Fiind astfel deschisă faza confidențelor, Antonescu a recunoscut că luase puterea printr-o lovitură de stat, invocând însă scuza că și regele Carol făcuse același lucru, de două ori[5]. Apoi a susținut că fostul regim fusese subminat de bolșevici și de evreimea internațională, argument preluat probabil de la legionari, partenerii săi conjuncturali din guvernare, în prima fază. Despre

1. După cedarea Basarabiei, Bucovinei și Ardealului de Nord.
2. Regulamentul militar nu permitea ofițerilor activi nici să voteze, nici să participe la viața politică.
3. Împăratul Germaniei, Wilhelm II.
4. De după primul război mondial (la 1919).
5. În 1930, la revenirea din exil și în 1938, proclamând o nouă Constituție.

aceştia a spus că nu avusese cu ei decât legături de simpatie, pentru care fostul rege îl ameninţase cu moartea.[1]

Antonescu a atacat apoi, cu vehemenţă, nelegiuirile autorităţilor maghiare din nordul Transilvaniei – de unde, în ultimele luni, fugiseră 45.000 de români în ţară – cerând insistent intervenţia germană. Totodată, l-a asigurat pe Hitler că, odată reorganizată de el (Antonescu), armata română va sta la dispoziţia puterilor Axei[2] pentru „victoria civilizaţiei".

În replica sa, cancelarul german a afirmat că puterea armatei sale de 230 de divizii[3] garanta actualele frontiere ale României. A arătat apoi că, în nordul Greciei, englezii începuseră să amenajeze aeroporturi, de unde ar fi putut ameninţa zona petrolieră română, cerându-i lui Antonescu permisiunea trecerii trupelor germane spre Bulgaria şi punerea la dispoziţia lor a căilor ferate naţionale. De îndată, generalul i-a oferit în plus şi sprijinul trupelor române, ceea ce i s-a refuzat politicos. S-au mai discutat şi încercările ruşilor de a acapara gurile Dunării, pe care atât delegaţia română cât şi cele germană şi italiană, la conferinţa Dunării maritime de la Bucureşti, le respinseseră. Ca indicaţie politică, Führerul l-a îndemnat pe colegul său de dictatură să încerce să guverneze cu un partid politic, care să-i fie pe de-a-ntregul devotat, sfat de care Antonescu nu s-a folosit nici atunci, nici după rebeliunea legionarilor.[4]

Revenind la asalt în chestiunea ardeleană, Antonescu a insistat pentru revizuirea arbitrajului de la Viena, la care Hitler i-a întors argumentul că şi ungurii cer acelaşi lucru. Totuşi, a încheiat dictatorul nazist, istoria nu se va opri la anul 1940. Pe această vagă afirmaţie şi-a întemeiat Antonescu, în tot timpul războiului, ordinele de cooperare cu germanii, dincolo de hotarele istorice ale ţării, considerând-o o promisiune formală de retrocedare a teritoriului răpit.

La Berlin, statul major pregătea acum, din ordinul lui Hitler, campania împotriva URSS. La solicitarea OKW[5], comandamentul trupelor de instruire din România trimisese un memoriu detailat, arătând că, în cazul unui conflict armat, unităţile române nu vor

1. În realitate, pentru că ceruse regelui să-i acorde puteri depline.
2. Roma-Berlin-Tokio.
3. În realitate, 180.
4. Singura tentativă de avântare pe teren politic a fost broşura semnată de Ion Antonescu, *Pentru realizarea României Legionare* în *Zidire Nouă* nr. 1, „Imprimeria Naţională", 1940.
5. Comandamentul suprem al armatei germane.

putea fi folosite decât la misiuni ușoare de lupte de ariergardă, sau de curățire a terenului de resturile trupelor dușmane, orice altă însărcinare riscând să le expună nimicirii. Această stare de lucruri îi era cunoscută generalului conducător[1] încă din 1934, când fusese șef al statului major, apoi ministru de Război.[2] La București, strategia politică și militară, reprezentată după plecarea în exil a regelui Carol, de cei doi Antonești, generalul și conferențiarul de drept internațional, se baza pe următoarea concepție pentru viitorul imediat: În ipoteza participării României la campania lui Hitler contra Sovietelor, confruntarea dintre cele două uriașe forțe militare le-ar fi slăbit pe ambele atât de mult, încât nici una nu s-ar mai fi putut opune, ulterior, reîntregirii Românici Mari. Armata română urma deci să realizeze întâi idealul național în răsărit, prin recucerirea Basarabiei și nordului Bucovinei, iar apoi, întorcându-și frontul spre apus, să-i elibereze și pe românii rămași în nordul Transilvaniei.[3]

Din cele ce urmează, se va vedea că aceste socoteli din 1941 nu se mai potriveau, după dezastrul de la Stalingrad, neținându-se seama de factorul anglofon, Marea Britanie și SUA.

1. *Convorbire cu gen.* Radu R. Rosetti, *Pagini de Jurnal*, Ed. „Argus", București, 1993, pp. 137–138.
2. În guvernul grupării de dreapta a lui Cuza–Goga, dec. 1937– martie 1938.
3. Nanu, F., *The first Soviet Double Cross* (Prima păcăleală dublă sovietică). *Journal of Central European Affairs*, 1950, p. 237.

2. Relațiile cu Marea Britanie[1]

Interesul primordial al Marii Britanii[2], de-a lungul ultimelor trei secole, fusese menținerea, pe de o parte, a independenței sale absolute față de orice coaliție a statelor continentale,[3] pe de alta, să asigure, cu orice preț, libertatea căilor de navigație și a porturilor pe toate mările și oceanele, pentru vasele de comerț și pasageri.

În scopul realizării acestor grele și autoimpuse misiuni, Anglia își construise, cu mari sacrificii, cea mai puternică flotă din lume. În secolul al XIX-lea se mai adăugase și necesitatea apărării drumului principal strategic, care lega metropola de imperiul său colonial: India, Birmania, Malaezia, Africa de Nord și Est și dominioanele Australia și Noua Zeelandă. Acest drum trecea prin Gibraltar, Mediterana, Canalul de Suez și Marea Roșie. Orice amenințare a acestei artere vitale pentru comerțul Marii Britanii, însemna în ochii ei un „casus belli".[4] Iată de ce ocuparea Somaliei și Abisiniei de către Italia fascistă în anii 1930–1940 și construirea accelerată a unor flote moderne și rapide de către Germania și Italia, au însemnat, pentru guvernele britanice de atunci, motive de îngrijorare deosebită.

Până în 1938, Anglia privise, totuși, cu oarecare simpatie, cererile de revizuire a tratatelor de pace de după primul război mondial (Versailles cu Germania, Neuilly cu Bulgaria, Trianon cu Ungaria). Oamenii de stat englezi considerară exagerat de aspre condițiile impuse – mai ales de către Franța – puterilor învinse, fiind convinși că ele vor stârni, la acestea, dorința de revanșă. Aceste temeri au fost pe deplin confirmate în mai toate țările în cauză, unde partidele extremiste, profitând de situația dezastruoasă a economiei postbelice și de nemulțumirea generală a populației, au provocat tulburări și revolte, mai întâi de stânga (bolșevismul în 1918 în Rusia), apoi de dreapta nazismul în Germania, regimuri militare totalitare în Ungaria, Bulgaria, Albania și Turcia).

---

1. Sau United Kingdom – Regatul Unit.
2. Uniunea dintre Anglia, Scoția și Țara Galilor.
3. Așa-zisa „splendidă izolare".
4. Motiv de război.

În această perioadă conciliatorie,[1] care a durat până la ocuparea militară a Cehoslovaciei de către Hitler și apoi până la dezmembrarea ei (martie 1939), Marea Britanie, prin reprezentantul ei din București, Reginald Hoare, căutase să convingă guvernul român de utilitatea unor eventuale concesii teritoriale ce trebuiau făcute Bulgariei și Ungariei. Scopul era solidarizarea întregii Europe de sud-est împotriva expansionismului nazist și fascist. Dând urmare acestor sugestii, ministrul de Externe de atunci, Grigore Gafencu, propusese guvernului bulgar să discute chestiunea Cadrilaterului, în schimbul aderării Bulgariei la pactul balcanic (Grecia, Iugoslavia, România și Turcia). Aceste contacte, purtate, de altfel, fără prea mare convingere, aveau la bază propunerea română pentru un eventual schimb de populație, în timp ce bulgarii nu renunțau la recuperarea întregului Cadrilater.

Cu toate că făcuse parte – în primul război mondial – din Antantă (alianța dintre Anglia, Franța, SUA etc.), nici Italia nu fusese mulțumită de tratatele de pace pe care le semnase, și susținea Ungaria și Bulgaria în revendicările lor împotriva României.[2]

„Această atitudine a făcut pe viitorul nostru ministru de Externe, Mihai-Ică Antonescu, pe atunci conferențiar universitar de drept internațional la București și adept al apropierii României de puterile Axei Berlin-Roma, să preconizeze cedarea către Ungaria a unei fâșii de 40 km lățime, de-a lungul frontierei noastre vestice, cuprinzând orașele Oradea, Satu Mare și Arad.[3]

Toate aceste tatonări au fost însă, depășite, de evenimentele dramatice din iulie-septembrie 1940.

Noua politică a Marii Britanii de îngrădire (*containment*) a Germaniei și Italiei s-a concretizat în momentul când dictatorul Benito Mussolini a dispus debarcarea trupelor italiene în Albania (aprilie 1939). Aceasta aparținuse odinioară „serenisimei" republici venețiene, și „ducele" Italiei considera că o va putea integra, fără vreun sacrificiu deosebit, imperiului fascist. După consultarea guvernului francez, premierul englez de atunci, Neville Chamberlain, declara în Parlamentul de la Londra (13 aprilie), că guvernul său va garanta Grecia și România împotriva oricăror

1. Perioadă încheiată o dată cu conferința de la München, în octombrie 1938.

2. Mai ales în urma intervențiilor spectaculoase la Societatea Națiunilor de la Geneva, ale ministrului nostru de Externe, N. Titulescu, în care înfiera invazia trupelor italiene în Etiopia (1935-1936).

3. Elizabeth Barker, *British Foreign Policy in South-East Europe 1930-1945*, London, 1978.

ameninţări a independenţei lor, însă cu condiţia ca şi ele să se decidă să treacă la măsuri de apărare armată. Pentru a se asocia acestei garanţii – de altfel foarte hazardate – Franţa ceruse, în urma intervenţiilor repetate ale ambasadorului nostru la Paris, Gh. Tătărescu, ca şi România să beneficieze de ea. Atât Tătărescu, cât şi ministrul nostru plenipotenţiar la Londra, V. Tilea, erau doar executanţii fideli ai politicii externe personale a regelui Carol care, în acel moment, părea să aibă succes.[1] Garanţiile anglo-franceze s-au extins ulterior şi asupra Poloniei şi au constituit baza juridică a declarării războiului împotriva Germaniei, de către Franţa şi Anglia, după invazia acestei ţări de către diviziile blindate germane,[2] cât şi a intervenţiei armatei engleze în Grecia, când şi această ţară a fost agresată de italieni şi germani.

În cazul României însă, garanţiile nu au servit la nimic, căci ţara noastră nu a fost atacată de Germania, ci de URSS, căreia nici nu i s-a opus cu armele. Chiar de ar fi vrut, Anglia nu avea, în vara anului 1940, nici o posibilitate să vină în ajutorul României, mai ales după ce corpul expediţionar englez fusese alungat de pe continent.[3]

Totuşi, la întrebarea lui Tilea, adresată către Foreign Office – Ministerul de Externe britanic – ce poziţie va lua guvernul englez faţă de ultimatumul sovietic privind Basarabia, – el a primit răspunsul că Marea Britanie nu va recunoaşte răpirea teritoriilor româneşti decât ca stare „de fapt" şi nu „de jure". Neamaiavând ce spera, regele Carol a renunţat unilateral la garanţiile anglo-franceze care, în acel moment, nu-i aduceau decât neplăceri în relaţiile cu Germania. Hitler, la rândul lui, i-a oferit regelui garantarea frontierelor României, dar numai în cazul că va rezolva diferendul cu Ungaria şi Bulgaria. În timp ce aproape toată armata ungară se masase la frontiera noastră de apus, convorbirile cu delegaţia maghiară, sosită la Turnu Severin, la mijlocul lui iulie, nu duceau la nici un rezultat.

Pe când delegaţia română propunea un schimb masiv de populaţie şi mici rectificări de frontieră, ungurii[4] cereau tot Ardealul. În schimb, cu bulgarii, în discuţiile de la Turnu Severin, s-a ajuns destul de repede la un consens[5], pe baza cedării celor

1. Grigore Gafencu, *Ultimele zile ale Europei*, pp. 126 şi urm.
2. La 2 septembrie 1939.
3. După dezastrul armatelor anglo-franceze din nordul Franţei, în mai-iunie 1940.
4. Primul ministru Teleky şi ministrul de Externe, Csaky.
5. Desigur, sub privirile ameninţătoare ale Rusiei Sovietice şi Germaniei.

două județe din sudul Dobrogei[1] și a schimbului de populație, care urma să fie reașezată în satele părăsite de partea cealaltă a frontierei.

În timpul acestei a doua crize internaționale de două luni – iulie și august – ministrul Angliei la București îl încuraja pe Iuliu Maniu, șeful Partidului Național-Țărănesc, care susținea teza rezistenței până la urmă în fața pretențiilor maghiare. Englezii sperau că se va ajunge la schimbarea guvernului progerman al lui Ion Gigurtu, cu altul neutru, care s-ar fi opus medierii germane între unguri și români, provocându-l astfel pe Hitler. Consecința ar fi fost ocuparea țării de armata germană, extinderea conflictului din Europa și poate chiar intervenția URSS.

În urma acceptării, de către România, a arbitrajului de la Viena,[2] ministrul plenipotențiar Hoare a insistat pe lângă Maniu, ca acesta să părăsească țara și să formeze un guvern în exil,[3] după modelul celorlalte țări europene ocupate de germani. Șeful opoziției române a preferat însă, să rămână în țară pe toată durata războiului.

În anul 1940, peste 90% din produsele petroliere române erau contractate pentru exportul în Germania și Italia. Ultima depindea nemijlocit de livrările de petrol din România și de cărbuni din Germania, pentru a-și putea continua operațiile aeronavale împotriva flotei engleze din Mediterana. Pentru a curma aceste livrări[4] care se efectuau în majoritate cu șlepuri pe Dunăre, Marea Britanie a decis să încerce sabotarea acestor transporturi, cu atât mai mult, cu cât cele aproape 200 de șlepuri-cisternă, care efectuau cursele, erau mai toate închiriate unei societăți din Galați cu capital britanic. Planul serviciului secret englez, de a încărca un convoi de șlepuri cu explozivi, care urmau să detoneze la Porțile de Fier, scufundând localitatea și blocând fluviul, a dat greș, fiind descoperit de către serviciul de spionaj german.[5]

Extinderea războiului în Balcani, prin atacul italian asupra Greciei,[6] i-a adus Marii Britanii doi noi aliați, Grecia și apoi Iugoslavia,[7] ale căror guverne, după ocuparea acestor țări de

1. Durostor și Caliacra.
2. La 28-29 august 1940, de fapt un dictat al miniștrilor Ciano și Ribbentrop.
3. La Cairo.
4. SD – Sicherheitsdienst.
5. În 1940 un total de 1,4 milioane tone păcură.
6. Noiembrie 1940 – mai 1942. În noiembrie 1940 trupele grecești au pus pe fugă pe italieni. Atunci Mussolini a cerut lui Hitler sprijin armat german.
7. Martie 1941.

armata germană, s-au refugiat în Egipt, la Cairo.[1] Unități engleze de marină și aviație au debarcat pe insula Creta și la Salonic, dar numărul lor redus nu a putut face față armatei a 12-a germană, care a trecut prin România și Bulgaria, ocupând atât Grecia continentală, cât și insulele din Marea Egee și Creta, prin spectaculoase acțiuni de parașutiști.

La sfârșitul lunii mai 1941, Marea Britanie nu mai avea nici un soldat pe continentul european, lăsând astfel mână liberă lui Hitler.

După începerea invaziei germane în Rusia, aceasta s-a găsit, oarecum fără voie, alături de Anglia. În timpul lungilor negocieri din vara lui 1939, cu Franța și Anglia, sovieticii ceruseră insistent acordul acestora, de a instala baze militare la Bosfor și Dardanele, dar fuseseră amânați mereu. Consecința imediată a acestor tergiversări fusese acordul de la Moscova dintre Molotov și Ribbentrop pentru împărțirea Europei de răsărit.

Prin sosirea diviziilor germane de instructori în România, dar mai ales a celor aproape 600.000 de militari în drum spre Grecia, care la începutul lunii martie au trecut Dunărea,[2] Marea Britanie a considerat că deveniserăm o țară ocupată. Ca urmare, ministrul plenipotențiar englez a fost retras, menținându-se însă în continuare relațiile diplomatice cu Bucureștiul. După opt luni însă, în iulie 1941, după ce forțele române au primit ordinul „Conducătorului"[3] să treacă frontiera Nistrului, care până atunci ne era fermă recunoscută de Marea Britanie, sovieticii au început să insiste ca Londra să declare război tuturor statelor care se asociaseră cu Germania la invazia Rusiei.[4]

Invitat la Moscova, premierul britanic W. Churchill a căutat să evite acest pas, obiectând lui Stalin că atât în Ungaria, cât și în România se găseau mulți prieteni ai Angliei printre fruntașii politici și militari. În eventualitatea întoarcerii sorții războiului împotriva Germaniei, aceștia ar impune de îndată revenirea țărilor lor în rândul aliaților, a argumentat omul de stat britanic.[5] Stalin a rămas însă inflexibil. Pentru a nu risca repetarea unei noi

1. Sediul comandamentului englez pentru Mediterana.

2. Comandantul armatei germane, mareșalul List, se întâlnise cu Antonescu la Predeal, în vila acestuia.

3. Titlu luat de Antonescu, necorespunzând unei funcții precise, dar ales după modelul italian – „Duce", german – „Führer" sau spaniol – „Caudillo".

4. Finlanda, Italia, România și Ungaria.

5. Prezicere realizată, atât în România, la 23 august 1944, cât și (încercată) în Ungaria, în martie 1944, unde tentativa s-a sfârșit cu ocuparea țării de către trupele SS germane.

împăcări subite a rușilor cu dușmanul, după precedentul din 1918 – al armistițiului și a păcii de la Brest Litovsk,[1] – Churchill a cedat, trimițând apoi, la 30 noiembrie 1941, o notă cu caracter ultimativ la București. Prin aceasta, mareșalul[2] Antonescu era somat să retragă toate trupele române din teritoriile străine, pe care le ocupaseră dincolo de Nistru.

Cum din partea română nu s-a primit un răspuns satisfăcător, Marea Britanie s-a considerat în stare de război cu România, începând de la 12 decembrie 1941.

1. După luarea puterii, Lenin și Trotzki, părăsindu-și fără avertisment aliații francezi, englezi și americani, au cerut pace puterilor centrale, Germania și Austro-Ungaria.

2. Pentru a-și ridica prestigiul față de ceilalți mareșali germani și conducători de state, ca Mannerheim al Finlandei, sau Kvaternic al Croației (comandantul armatei), Antonescu a insistat pe lângă regele Mihai să-i semneze decretul de avansare de la general de divizie la mareșal, sărind două grade intermediare.

3. Relațiile cu Statele Unite ale Americii

Până la agresiunea Japoniei împotriva Statelor Unite,[1] prin atacul aerian și naval asupra bazei americane de la Pearl Harbor, în Oceanul Pacific, acestea fuseseră neutre, atât în conflictul european, cât și în cel din China, unde invadatorii japonezi se luptau, de câțiva ani, cu trupele mareșalului Cian-Kai Șek. Opinia publică americană însă, de care orice guvern era silit să țină seama, pentru a nu risca să piardă alegerile următoare, își arătase deschis simpatia pentru Marea Britanie și China, precum și dezaprobarea pentru regimurile totalitare agresive și în special împotriva lui Hitler, promotorul politicii antisemite, care obligase zeci de mii de evrei să emigreze în America.[2]

Trimisul român la Washington, Brutus Coste, informase guvernul american despre începerea campaniei militare împotriva Uniunii Sovietice, motivând-o prin dorința României de a-și relua provinciile răpite cu un an înainte. Se preciza, în această notificase, că România va păstra apoi o poziție defensivă de-a lungul Nistrului. La 3 septembrie 1941, România informase toate țările cu care întreținea relații diplomatice, inclusiv Statele Unite, că Basarabia și Bucovina de Nord fuseseră reunite cu țara. Cu ocazia primirii acestei note informative, secretarul de stat (ministrul de Externe) Cordell Hull nu făcuse nici o obiecțiune, ceea ce în uzanța diplomatică însemna acordul tacit al Statelor Unite și un succes al politicii românești de până atunci.

Câteva zile mai târziu însă, Hull s-a opus cu fermitate conținutului unei noi note românești, în care se spunea că operațiile militare ale armatei vor continua până la cucerirea portului Odessa, comunicându-i reprezentantului nostru că Statele Unite considerau pericolul german mai mare decât pe cel sovietic.

La București, personalul legației americane a rămas, totuși, pe loc. Îndată după atacul japonez de la Pearl Harbor, atât Germania, cât și Italia au declarat război Statelor Unite, în baza

---

1. La 05.12.'41.

2. Votul minorității evreiești și influența acesteia în mediile de informare și în instituțiile de finanțe erau considerabile.

pactului tripartit, semnat cu doi ani înainte de Germania, Italia și Japonia. Reprezentanții diplomatici ai acestora la București au insistat, pe lângă guvernul român, să-și respecte semnătura, prin care aderase la același pact, și să declare și el ruperea relațiilor cu SUA.

Din nou, fără consultarea vreunui alt factor politic sau militar, Ion și Mihai Antonescu au hotărât declararea războiului. Ca urmare, Franklin M. Gunther, ministrul Statelor Unite și prieten sincer al poporului nostru, a fost chemat la Palatul Sturdza[1] unde i s-a înmânat declarația de război.

Totuși, SUA nu au reacționat la această notă decât după o jumătate de an, considerând[2] că România era o țară ocupată. De-abia la insistențele repetate ale lui Stalin pe lângă președintele american Roosevelt, acesta a semnat declarația de război contra României (iunie 1942).

Trebuie semnalată aici curioasa concepție politică a mareșalului-conducător Antonescu, care, în mai multe rânduri, și-a afirmat poziția personală în conflictul ce devenise acum mondial: „Sunt aliat al Germaniei împotriva Rusiei, sunt neutru în conflictul dintre Germania și Anglia și sunt pentru Statele Unite împotriva Japoniei". Această originală postură nu i-a folosit, din păcate, nici lui, nici țării, în cursul desfășurării ulterioare a evenimentelor.

1. Clădirea fostului Minister de Externe din piața Victoriei, dărâmată în 1940.
2. Ca și Marea Britanie.

4. Relațiile cu URSS[1]

Începând cu anul 1918, când Lenin a reușit să impună revoluția bolșevică, și până în 1940, toate eforturile României de a stabili relații de bună vecinătate cu fosta Rusie pravoslavnică, uriașul nostru vecin, s-au lovit de chestiunea Basarabiei.

Ca urmașă de fapt și de drept a țarilor, URSS a preluat și politica lor de expansiune, cu țelul final: cucerirea Constantinopolului (azi Istanbul) și a strâmtorilor Bosfor și Dardanele. Revenirea Basarabiei la matcă a fost considerată, la Moscova, doar ca o încercare românească de a întoarce roata istoriei, și s-a hotărât sancționarea ei.

Este adevărat că, și din partea română, au fost comise o serie de greșeli politice, printre care neacceptarea propunerii SUA și a Japoniei de a organiza, în Basarabia, un referendum. În condițiile de atunci, când zilnic treceau Nistrul zeci de refugiați, care povesteau despre grozăviile terorismului bolșevic, rezultatul unei asemenea consultări ne-ar fi fost, fără îndoială, favorabil. De asemeni, în perioada când Sovietele încă nu fuseseră recunoscute de majoritatea statelor lumii (1919-1934), repetatele lor oferte de a ne recunoaște, de drept, stăpânirea asupra Basarabiei, în schimbul reluării relațiilor diplomatice cu Kremlinul, au fost tratate de guvernul român cu indiferență.[2]

Între 1920 și 1940, pe frontiera Nistrului, rușii au întreținut neîncetat o atmosferă ostilă, trimițând cete de agenți înarmați, trăgând focuri de armă asupra populației, încercând și provocarea de revolte.[3] Chiar și după reluarea relațiilor diplomatice cu Bucureștiul, între 1936 și 1940, Sovietele au continuat să mențină pe malul stâng al Nistrului, Republica Socialistă Moldova, cu capitala la Balta, în Transnistria având, ca singur scop reunirea ei ulterioară, mai întâi cu Basarabia, apoi cu restul Moldovei, până la Carpați.

---

1. Inițial: Republica Socialistă a Sfaturilor muncitorilor și țăranilor apoi Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice.

2. Al. Cretzianu, *The Lost Opportunity* (Ocazia pierdută), Londra, 1957. (Cretzianu fusese secretar general al Ministerului de Externe al României.)

3. Generalii Ion Broșteanu și Gh. Eminescu, *Amintiri* (nepublicate) despre răscoala de la Tatarbunar și alte provocări sovietice.

Ocazia îndreptării a ceea ce pentru ruși însemnase doar un accident (de parcurs) al istoriei, adică pierderea, de la 1918, a bogatei provincii dintre Prut și Nistru, a sosit în vara lui 1939. La 23 august, în ajunul atacului neprovocat asupra Poloniei, Hitler a regizat cea mai magistrală lovitură politică a sa, încheind acordul cu Uniunea Sovietică, prin care erau împărțite „zonele de interes" în toată Europa de răsărit. Polonia, Finlanda, Țările Baltice și România urmau să cadă, rând pe rând, victime ale criminalului pact Molotov–Ribbentrop, ale cărui efecte mai persistă și azi.[1] Dacă anul 1939 a însemnat, pentru ruși, înghițirea – fără ca să-i coste nici un sacrificiu – a unei treimi a Poloniei, invazia *Finlandei le-a adus pierderi simțitoare și un armistițiu rușinos* (noiembrie 1939 – martie 1940). În schimb, în 1940, câștigurile obținute prin ocuparea Lituaniei, Estoniei și Letoniei, apoi a Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța, cu o cincime a populației României, le-a compensat incidentul finlandez.

În timp ce Hitler căuta acum să distragă atenția lui Stalin de la împărțirea Europei, la cea a Imperiului colonial britanic în India și Birmania, acesta, aplicând adagiul baterii fierului cât e cald, a formulat noi pretenții, tocmai în regiunile din care dictatorul german voia să-l îndepărteze. Astfel, Germania trebuia să recunoască extinderea „zonei de interese" sovietice până la Bosfor și Dardanele. La refuzul politicos al guvernului Reichului, două armate sovietice s-au concentrat de-a lungul Prutului, unde au rămas până la începerea războiului din răsărit. Prezența lor constituia o amenințare directă a României ciuntite, dar și un avertisment dat lui Hitler, după ocuparea Iugoslaviei de armata sa, că interesele sovietice, în peninsula balcanică, fuseseră lezate.[2] Aproape zilnic, posturile grănicerilor români erau atacate cu focuri de armă, avioane survolau orașele moldovene și aruncau manifeste provocatoare. Mai multe insule de pe brațul Chilia fuseseră ocupate peste noapte de comandouri rusești în decursul lunilor octombrie 1940 – aprilie 1941.

În timpul negocierilor dintre Ungaria, Bulgaria și România, în scopul rezolvării diferendelor ardelean și dobrogean, reprezen-

1. În 1999.

2. La ultima audiență a lui Molotov la Hitler (13.11.'40) cel dintâi, cu o sinceritate uluitoare, expusese zonele de interes sovietice, a căror încălcare ar fi însemnat un „casus belli": Finlanda, Marea Baltică și strâmtorile Bosfor și Dardanele. Molotov s-a plâns că Hitler se opusese ocupării Bucovinei de Sud și, drept revanșă, oferise Bulgariei să-i garanteze frontierele, după cum Germania și Italia le garantaseră pe ale României (Hillgruber, *Oameni de stat și diplomați la Hitler*, Ed. „Bernard & Graefe, Frankfurt, 1970, Stenogramă, pp. 304–319)

tanții diplomatici sovietici la Budapesta și Sofia îndemnau delegațiile respective să-și ridice, la maximum, pretențiile și să concentreze trupe la granițele românești. După dictatul de la Viena, comisarul adjunct la Afacerile Externe din Moscova, Vîșinski,[1] a protestat pe lângă guvernul Reichului, pentru faptul că URSS nu fusese invitată la negocieri, întrucât era interesată în orice modificare teritorială în Europa.

După înfrângerea Franței, Germania a convocat la Viena țările riverane dunărene, pentru a elimina Franța și Anglia din vechea Comisie Europeană a Dunării. Ca urmare, la București s-a întrunit, la 29 octombrie, conferința gurilor Dunării, la care participau *numai URSS, România, Italia*[2] și Germania, prima fiind acum[3] și ea „riverană". Rușii, cerând o subcomisie, din care să facă parte doar ei și românii – scopul fiind, evident, acapararea Deltei – toți participanții au refuzat. Conferința s-a amânat[4] fără nici un rezultat. În tot acest timp, presiunile și amenințările împotriva României nu au încetat. De-abia în mai 1941, simțind iminența atacului german, diplomația Kremlinului a încercat să se apropie de România, dar era prea târziu.

1. Același care bătea cu pumnul în masa regelui Mihai, în anul 1945.
2. Hitler acordase lui Mussolini, ca să-l măgulească, dreptul să-și spună cuvântul în problemele Balcanilor, o „zonă de interese" italiană.
3. După răpirea Basarabiei.
4. La 21.12.1940.

Anul 1941

5. Extinderea războiului în Balcani și atacul asupra Uniunii Sovietice

Atacul asupra Uniunii Sovietice fusese hotărât de Hitler să înceapă la mijlocul lunii mai, în ideea terminării campaniei, până la sfârșitul anului. Însă după intervenția la Belgrad, răsturnarea guvernului progerman al regentului Paul și înlocuirea lui cu unul filoenglez, Führerul a decis, cu impulsivitatea ce-l caracteriza, invadarea Iugoslaviei și nimicirea armatei ei. A urmat ocuparea și dezmembrarea acestui stat multinațional, la care guvernul Reichului a invitat să participe Italia, Bulgaria și Ungaria. Inițial, România s-a abținut de la orice intervenție. După ce însă Ribbentrop și Ciano au împărțit teritoriul iugoslav, conducătorul României a găsit cu cale să le ceară Banatul sârbesc.[1] Viitorul ministru de Externe, Mihai-Ică Antonescu, a propus, la rândul lui, reprezentantului Italiei, crearea pe teritoriul iugoslav a unui „coridor latin" prin valea Timocului, locuită majoritar de români, până la frontiera Albaniei, pe atunci ocupată de trupele italiene. Natural că acestor inițiative nu li s-a dat nici un răspuns.

Decalajul de o lună și jumătate față de termenul plănuit pentru declanșarea operației Barbarossa,[2] ca și începerea războiului de partizani din Grecia și Iugoslavia, care urma să imobilizeze, în decursul anilor 1941-1944, până la 40 de divizii germane, au slăbit și întârziat efortul Wehrmacht[3]-ului și, în final, aveau să întoarcă soarta războiului în favoarea aliaților (mai apoi, Națiunile Unite).

În noaptea de 21 spre 22 iunie, 145 de divizii germane au invadat, fără nici un avertisment, pe un front de 1.500 km, de la Marea Baltică și până la Galați, teritoriul Rusiei. Urmau să fie asociate la această operație uriașă Finlanda, Ungaria, Italia Slovacia, precum și divizii de voluntari din Franța, Spania, Belgia.

1. Printr-o notă trimisă la Berlin și Roma.
2. Numele dat campaniei din Rusia.
3. Forțele armate germane.

Croația și Norvegia. În privința României, de-abia cu 10 zile înaintea invaziei, Hitler îl invitase din nou pe conducătorul statului, de astă-dată la München. Ca și în noiembrie 1940, convorbirea a constituit doar un schimb de discursuri, durând aproape două ore fiecare. Antonescu a început prin a pune la dispoziția Reichului german toate forțele militare, economice și sociale ale țării, cu cuvintele:

„Poporul român va lupta până la moarte alături de Germania". „În acest scop, a continuat generalul, vorbind după obicei, la persoana a treia, Antonescu a reorganizat armata, dispunând de 30 de divizii bine instruite".[1]

În contra-monologul său, Hitler a arătat motivele pentru care decisese să ia „măsuri militare" împotriva Uniunii Sovietice. Între altele - spunea el - pentru că Molotov îi ceruse acordul pentru răpirea sudului Bucovinei, în care scop rușii masaseră la răsărit de Prut două armate cu 49 de divizii. La întrebarea, dacă România n-ar trebui să aștepte un moment favorabil pentru a lua parte la acțiunea militară, Antonescu a cerut, cu insistență, intrarea chiar din prima zi: „Poporul român nu i-ar ierta niciodată generalului Antonescu, dacă trupele germane din România ar începe lupta, în timp ce armata noastră ar sta cu arma la picior."

Atunci Führerul i-a oferit, cu amabilitate, comanda nominală[2] a grupului de armate de pe Prut (a 3-a și a 4-a române și a 11-a germană). Fără a-și da seama că, în acest fel, devenea un simplu executant al ordinelor marelui cartier german, Antonescu i-a mulțumit, cu efuziune, adăugând că el considera armata sovietică ca un adversar slab.[3] După aceasta, delegația română s-a întors în țară, fără să cunoască nici dispozițiile operative, nici data atacului, care nu au fost comunicate Marelui Stat Major român decât cu trei zile înainte, la 18 iunie.[4]

Din desfășurarea acestor întâlniri, se putea conchide cât de mult i-au lipsit țării noastre, în acei ani, oamenii de stat de talia unor Ion I. C. Brătianu, Take Ionescu, sau Titu Maiorescu, care în perioada 1912-1920, duseseră tratative cu puterile Centrale și ale Antantei, pentru a-i garanta României realizarea idealurilor sale naționale.

---

1. Se punea întrebarea cum reușise această performanță în numai șase luni de când luase puterea.

2. Adică onorifică, fără funcție efectivă.

3. Antonescu își baza afirmația pe rezultatele campaniei din Finlanda, în care trupele sovietice suferiseră înfrângeri evidente (1939-1940).

4. Ion Gheorghe, *Rumäniens Weg zum Satelliten-Staat*, (*Drumul României spre stat satelit*), Ed. „K. Vohwinkel, Heidelberg, 1952, p. 156.

Zece luni după ce regele Carol al II-lea îi conferise puteri dictatoriale, asumate după abrogarea Constituției din 1923 și promulgarea celei din 1938, Antonescu le-a încălcat chiar și pe acestea. Fără consultarea factorilor constituționali,[1] el lansa, la 22 iunie, proclamația sa personală, în care, între altele, dispunea: „Ostași, vă ordon, treceți Prutul!", punând astfel țara în stare de război cu Uniunea Sovietică[2]. Totodată, generalul și-a asumat și autoritatea – până atunci rezervată exclusiv Bisericii – de a decreta acest război ca „sfânt" și „cruciadă" împotriva bolșevismului.

Nici până atunci și nici ulterior, țelurile politice și militare și condițiile colaborării cu Germania nu au fost stabilite, însemnând că, juridic, acest război a fost dus, nu în calitate de aliat, ci de cobeligerent independent; în mod formal, noi eram oricând liberi să ieșim din conflict.

Agresiunea germană împotriva URSS nu fusese cu totul nejustificată. De la încheierea pactului Molotov-Ribbentrop, în august 1939, fiecare din partenerii tâlhărescului acord își arătase, de mai multe ori, colții. Astfel, fără a-l avertiza pe Hitler, Uniunea Sovietică atacase, în toamna anului 1939, Finlanda, pentru a-i smulge provincia Carelia, apoi, în mai 1940, ocupase cele trei Țări baltice: Lituania, Estonia și Letonia. Spre sfârșitul lunii iunie, Molotov a binevoit să-l informeze pe Schulenburg, ambasadorul german, de intenția sovietică de a ocupa, o dată cu Basarabia, și Bucovina întreagă, unde – zicea el – este o numeroasă populație ucraineană. De-abia după ce Ribbentrop i-a scris, de la Berlin, că pactul semnat cu un an înainte nu prevedea această clauză, Molotov și-a redus pretențiile doar la nordul provinciei, care, pentru noi, reprezenta leagănul Moldovei, cu Cernăuții, Storojineț și câteva zeci de sate de răzeși, până la Siretul mic.

Ca revanșă, guvernele german și italian nu i-au informat pe ruși despre tratativele și arbitrajul privind revizuirea frontierelor românești în favoarea Ungariei și Bulgariei.

În fine, cu ocazia conferinței Dunării maritime, delegația sovietică a căutat să-și impună punctul de vedere pentru excluderea Germaniei și Italiei din această comisie. Ca urmare, conferința se întrerupsese fără nici un rezultat[3].

---

1. La investire, Antonescu promisese solemn regelui Carol că va păstra armata intactă, până în faza finală a războiului. (Notă scrisă a regelui Mihai I din 1984.)
2. În lipsa Parlamentului, aceștia erau reprezentanții corpului electoral, adică șefii partidelor politice, regele și președintele Curții de Casație.
3. Vezi, în volumul de față, p. 29.

Ultima vizită a lui Molotov la Berlin, la 13–14 noiembrie 1940, se încheiase într–o atmosferă glacială, el refuzând să semneze, alături de Germania, Italia și Japonia, Pactul „de oțel" sau anticomintern,[1] căruia urmau să li se alăture România, Slovacia și Ungaria, iar ulterior Croația și Bulgaria.

Toate aceste afronturi reciproce l–au hotărât pe Hitler să nu mai amâne dezlănțuirea războiului din răsărit, care, de altfel, corespundea și miezului doctrinei sale politice: afirmarea cu orice preț a superiorității rasei ariene asupra celor inferioare din Europa și Asia. În discursul său radiodifuzat din 22 iunie 1941, dictatorul nazist afirma că sovieticii masaseră trupe la frontiera poloneză, cu intenția atacării Germaniei. Dar planul Barbarossa, de invadare a imperiului roșu, se pregătise încă din noiembrie 1940 de OKW la Berlin, iar data atacului (mai 1941) fusese amânată din cauza campaniei contra Iugoslaviei. În acest plan, rolul României de apărare a flancului sudic german fusese stabilit încă din ianuarie 1941 – deși fără știrea lui Antonescu.

1. Îndreptat împotriva internaționalei comuniste, nu a Rusiei sovietice.

6. Operațiunile din Basarabia, Bucovina și din teritoriile de dincolo de Nistru

De la nord la sud, începând cu izvoarele Ceremușului, apoi de-a lungul Prutului până la Galați, armata a 3-a română (gen. Petre Dumitrescu), a 11-a germană (gen. von Schobert) și a 4-a română (gen. Nicolae Ciupercă) au început ofensiva. Dispunând de toată gama armamentului necesar – blindate, aviație de asalt, tunuri anticar și antiaeriene – unitățile germane au trecut râul la 29 iunie 1941[1], cucerind, chiar a doua zi, Chișinăul. Mai la nord, diviziile românești, neîntâlnind mare rezistență, din cauza retragerii precipitate a rușilor[2], au intrat în Cernăuți la 1 iulie, continuându-și înaintarea până la Nistru. Unitățile armatei a 4-a române, după lupte grele, prelungite și datorită apelor umflate ale Prutului, au cucerit trei capete de pod pe malul basarabean[3].

În fața lor, sovieticii dispuneau acum de 52 mari unități[4] și erau înzestrați cu uriașe cantități de blindate, tancuri și avioane, care fuseseră prevăzute pentru invadarea Moldovei. Cu tot sprijinul german și cu tot exemplul dat de comandanții unităților noastre, care se expuneau, fără a ține seama de primejdie, pierderile românești au fost grele, fără a se obține rezultatele corespunzătoare, mai ales în acțiunile de atacare a fortificațiilor rusești, iscusit camuflate și amplasate în adâncimea teritoriului. Uniformele arătoase ale ofițerilor făceau din ei țintele de predilecție ale inamicului. Cu toată rezistența înverșunată a sovieticilor, o dată cu ocuparea Cetății Albe, la 26 iulie, atât Basarabia, cât și Bucovina de Nord erau din nou românești.

La operațiile din Rusia, cărora propaganda, condusă de ateul Goebbels le dăduse numele Cruciada contra Bolșevismului, par-

---

1. Planul de operații general prevedea ca armatele din sud să aștepte până când cele din mijlocul frontului ucrainean vor înainta suficient.
2. Care riscau încercuirea de către armatele germane, din nordul Ucrainei.
3. Coștuleni, Huși și Fălciu.
4. Divizii cu câte 11-18.000 de oameni.

ticipau acum și divizii de voluntari din mai multe țări europene[1]. Se ascundea însă, adevăratul scop al lui Hitler, de altfel formulat în unica sa operă *Mein Kampf* (Lupta mea), anume, de a transforma toată populația teritoriilor ocupate de Germania în mase de sclavi, care să muncească pentru rasa superioară ariană. Supuși acestui tratament, locuitorii Ucrainei și Rusiei, care inițial primiseră trupele germane cu flori și bucate, sperând în eliberarea de comuniști, s-au întors împotriva lor, trecând cu zecile de mii în rândurile partizanilor[2]. Totuși, dintre milioanele de prizonieri făcuți în primii doi ani, germanii au reușit, chiar împotriva părerii lui Hitler, să formeze câteva divizii antibolșevice, puse sub comanda generalului rus Vlasov și a „atamanului" de cazaci, von Pannwitz.

În timp ce conducătorul Finlandei, mareșalul Mannerheim, încetase orice operație militară, după ce recucerise Carelia finlandeză, Antonescu, din nou cu de la sine putere, a cerut acordul lui Hitler de a continua înaintarea trupelor românești dincolo de hotarele vechi, trecând Nistrul în Ucraina. Führerul însă, temeinic informat despre valoarea militară a unităților române, s-a mărginit să ceară ocuparea și administrarea militară a regiunii dintre Nistru și Bug, în afară de Odessa, pe care rușii o fortificaseră puternic și care urma să fie atacată de formații speciale germane. Dar și aici a intervenit proaspătul mareșal Antonescu, solicitând ca misiunea cuceririi Odessei să fie încredințată exclusiv armatei a 4-a române, contând pe faptul că succesul pe care-l va obține, va ridica prestigiul armatei noastre[3]. Întâmpinând obiecții la comandantul armatei, generalul Ciupercă, el l-a înlocuit îndată cu Ioanițiu, șeful Marelui Stat Major de la București.

La o nouă întrevedere[4], de astă-dată în clădirea școlii medii de la Berdicev, în sudul Ucrainei, Antonescu a fost decorat, personal de Führer, ca primul dintre colaboratorii militari „externi" ai Wehrmacht-ului, cu crucea de cavaler al ordinului Crucea de Fier. Cuprins de euforie, conducătorul român și-a declarat atunci intenția să ocupe nu numai Odessa, ci și Crimeea, cu Sevastopolul, de pe aeroporturile căruia rușii bombardaseră Constanța[5].

---

1. Franța, Spania, Belgia, Croația.

2. A se vedea și Dan Brătianu, *Martor dintr-o țară încătușată*, „Fundația Acad. Civică", București, 1996, p. 29.

3. Detalii în Chirnoagă P., *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice*, Ed. „Carpați", Madrid, 1958, pp. 140-145 și Forstmeier, în *Odessa 1941*.

4. La 7 august 1941.

5. La 26 iunie 1941, aviația rusă a executat un puternic bombardament asupra portului și orașului.

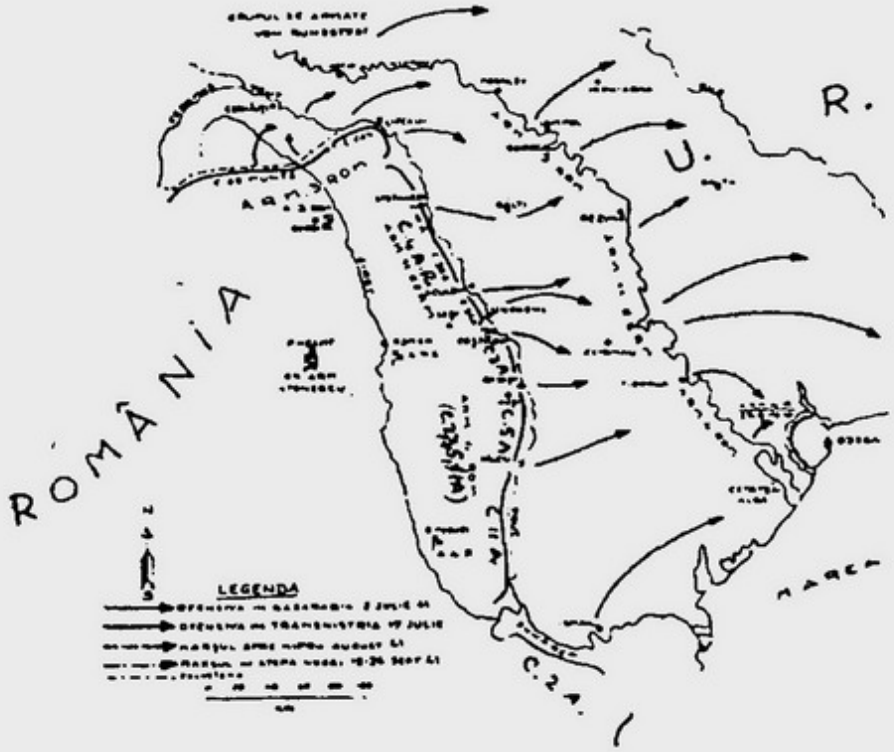

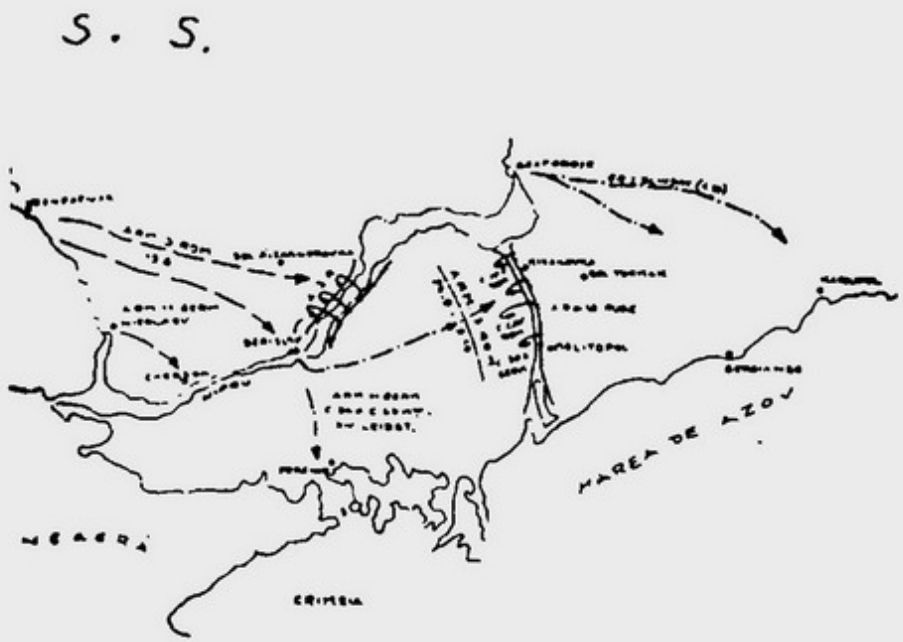

Campania din vara și toamna anului 1941.

După lupte înverșunate în satele din jurul Odessei, unde fiecare casă fusese transformată de ruși în cazemată fortificată, frontul s-a stabilizat la 12 km de marele port și oraș, în care se aflau peste 100.000 de militari sovietici, precum și principalele vase ale flotei Mării Negre, cu o artilerie de mare calibru, care depășea mult armamentul forțelor noastre. Din Sevastopol soseau zilnic formații de avioane care bombardau pozițiile românești. Toate atacurile repetate ale trupelor noastre, după succese inițiale de câțiva kilometri, nu au mai reușit să străpungă liniile inamice. Pentru zecile de mii de ostași români, care și-au pierdut acolo viața, va rămâne ca principal semn de doliu numele satului Dalnic, în care rețeaua de canale subterane și de cazemate s-a dovedit a fi un obstacol de netrecut.

După mai bine de două luni de asediu, sprijiniți până la urmă[1] și de un grup de unități germane, apărătorii Odessei – câți mai rămăseseră – în număr de peste 80.000 de oameni, au fost îmbarcați noaptea pe vase, fiind transportați la Sevastopol, fără a întâmpina vreo intervenție din partea asediatorilor români și germani[2]. Comandamentul sovietic simțise primejdia pe care o reprezenta pătrunderea germanilor în Crimeea, prin istmul Perekop, care amenința aprovizionarea Odessei de la Sevastopol. Bilanțul final al intrării trupelor noastre în campania anului 1941

1. La cererea mareșalului Antonescu.
2. Încă de la 12 octombrie, nu se mai aflau în oraș decât ariergărzi puține (Troncotă, Cr., Editura Roza Vânturilor, Buc. 1994, p. 409).

Asediul Odessei – 1

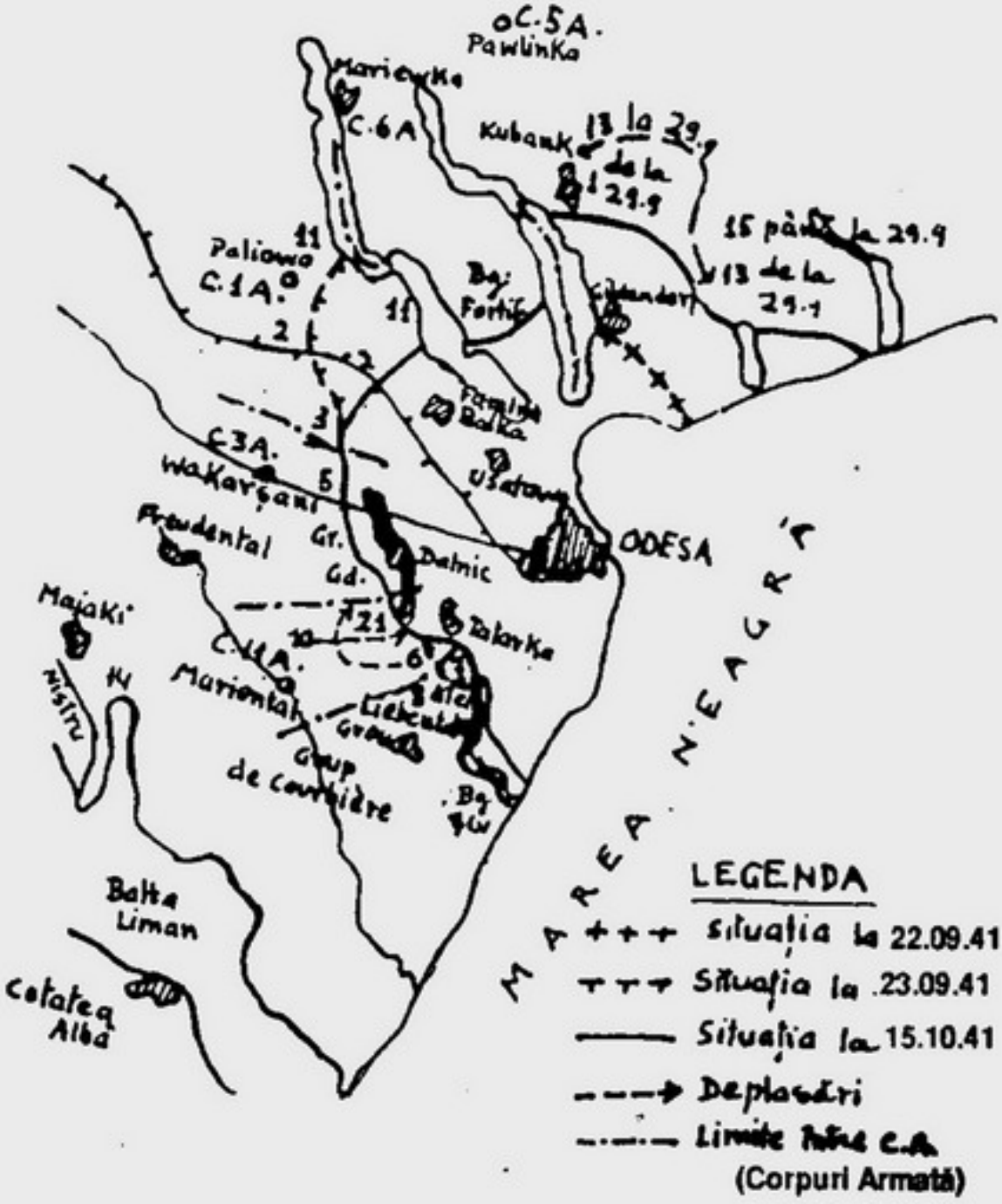

Asediul Odessei – 2

a fost de peste 140.000 de morți, răniți și prizonieri[1] și de tot atâtea familii îndoliate în țară.

În acest timp, armata a 3-a română (gen. Petre Dumitrescu) a trecut Bugul, apoi Niprul, în urma armatei a 11-a germane, cu misiunea acoperirii flancului acesteia, în înaintarea ei spre Marea de Azov și Crimeea. Stepa Nogai, o regiune pustie între Nipru și Marea de Azov, a devenit teatrul unor lupte aprige dintre diviziile de tancuri rusești, care reușiseră să pătrundă în spatele germanilor, și unitățile cavaleriei și vânătorilor de munte români, care nu dispuneau nici de blindate, nici de artilerie anticar. Totuși, carele de asalt inamice au fost atacate de soldații noștri cu șomoioage de paie muiate în benzină, metodă prin care s-a reușit să se incendieze 52 dintre ele. În acest timp, singura noastră unitate blindată[2], înzestrată cu tancuri Skoda, tehnic mult depășite de noile modele, a însoțit armata a 11-a în pătrunderea ei în Crimeea, ajungând până aproape de Sevastopol. Unitățile noastre au rămas apoi toată iarna în această peninsulă, cu misiunea de a împiedica debarcările sovietice, care, totuși, au continuat neîncetat.

Trupele decimate ale armatei a 4-a de la Odessa au fost retrase în țară pentru refacere, rămânând acolo doar unități de pază pentru noua provincie românească Transnistria, proclamată de guvernul român[3], fără să fi avut acordul german.

1. Din care ofițeri 5400 (date comunicate de Antonescu lui Hitler la 11.02.'42), Hillgruber, *op. cit.*, vol. II, p. 53.
2. Detașamentul colonel Radu Korne.
3. Decret (publicat în *Monitorul Oficial*) de numire a guvernatorului profesor G. Alexianu.

Anul 1942

7. Reluarea campaniei în Ucraina și Rusia de Sud

Până la sfârșitul anului 1941, după spusele chiar ale mareșalului Antonescu, se cheltuiseră, cu campania din Rusia, peste 200 de miliarde de lei[1] din bugetul României.

Totuși, conducătorul statului a dispus ca industria românească să preia, prin împrumuturi forțate ale statului, cheltuielile de echipare și instruire ale trupelor noastre, ce urmau, în curând, să plece din nou pe frontul de răsărit.

Prin convențiile economice încheiate până atunci cu Reichul german, se stabilise un fel de troc perpetuu: pe de o parte, primeam armament, echipament feroviar și industrial, pe de alta, livram produse petroliere, agroalimentare și lemnoase. Prețurile convenite fuseseră stabilite pe baza unui curs valutar rămas neschimbat din 1940, ceea ce, cu timpul, nu mai putea conveni părții române. La sfârșitul anului 1942, delegația guvernamentală română, din care făceau parte economiști proveniți mai ales din rândurile partidelor politice interzise – Liberal și Național-Țărănesc – au reușit să obțină, de la germani, recalcularea prețurilor produselor pe baza etalonului aur.

Astfel, în ultimul an al colaborării româno-germane, 1944, se primiseră câteva vagoane cu bare de aur din rezerva Băncii Reichului[2]. Acestea, trase pe o linie de garaj în munți[3], au fost descoperite și transportate în URSS de trupele sovietice, mult timp după semnarea armistițiului, ca pradă de război.

La 11 februarie, mareșalul fusese, din nou, invitat la cartierul general „Wolfschanze" (bârlogul lupului) al lui Hitler. Dictatorul nazist[4] luase obiceiul să-i convoace regulat la convorbiri pe

---

1. La cursul din 1938 al dolarului USA = 65 lei.
2. În bună parte provenite din verighete și dinții de aur ale victimelor din lagărele de exterminare germană.
3. Unde fuseseră introduse într-o peșteră (Georgescu Paul, *Amintiri*, 1998).
4. Prescurtare a cuvintelor *național-socialist* (partidul lui Hitler).

conducătorii statelor europene, pe care le considera aliate cu Germania. În primul război mondial, Hitler luase parte, ca grad inferior, la mai multe bătălii hotărâtoare și pretindea că are experiență „de teren", spre deosebire de stat-majoriștii cartierului său general. Nemulțumit de eșecurile anului 1941, când armatele germane nu reușiseră să cucerească nici Moscova, nici Leningrad, nici Kuibîșev – zonele industriale cele mai importante ale Uniunii Sovietice – Führerul preluase personal conducerea operațiilor pe toate fronturile. Programul său de lucru se desfășura însă, mai ales noaptea, până la 3–4 dimineața, obligând pe generalii și mareșalii săi să se drogheze cu medicamente[1] pentru a rămâne treji. În această atmosferă de operă wagneriană, era primită și delegația română[2]. Pentru a înfățișa scenariul după care s-au desfășurat mai toate întrevederile dintre cei doi conducători de state, vom reda, mai detailat, întâlnirea din 11 februarie 1942. Hitler apreciase, de la primele sale dialoguri cu Antonescu, ușurința cu care acesta, ca fost șef de stat major și profesor la Școala de Război, identifica slăbiciunile oricărei situații strategice și – spre deosebire de ceilalți șefi de state, chiar și de Mussolini – îl punea, de fiecare dată, pe șeful marelui cartier german să-i prezinte conducătorului român operațiile în curs, cu hărțile respective. Tot la ordinul lui Hitler însă, nu i se dădeau lui Antonescu informațiile detailate, inclusiv despre rezervele existente, decât pentru sectoarele în care operau trupele române, așa încât nici un moment mareșalul nu avea o privire de ansamblu, nici posibilitatea să ia vreo hotărâre independentă,[3] cu toate că i se cerea mereu părerea.

După tipic, Hitler a schițat, mai întâi, o vastă panoramă a situației politice și militare globale, menționând că atacul Japoniei asupra SUA crease, în mod paradoxal, un dezavantaj strategic pentru germani, permițând sovieticilor să aducă, pe frontul lor, 22 divizii proaspete din Mongolia, unde veghiaseră contra unei eventuale agresiuni japoneze. Apoi Führerul a evidențiat comportamentul eroic al diviziilor românești în luptele de la Harcov și din Crimeea, neuitând însă, să le laude și pe cele italiene și maghiare. Întrebat dacă întrevede sfârșitul războiului încă în acel an, Hitler a evitat orice precizare.

1. Mai ales Pervitin.
2. George Barbul, *Memorial Antonescu*, Paris, 1990, pp. 86 și următoarele.
3. De această neinformare, care-l făcea în mod practic un subaltern, Antonescu și-a dat seama prea târziu (Cf. C. Troncotă, *Eugen Cristescu*, Ed. „Roza Vânturilor", Buc., 1994, p. 429).

Antonescu, mereu stăpânit de obsesia supralicitării efortului unguresc, a oferit atunci concursul a 26 de noi divizii românești, cu 300.000 de oameni, pentru a participa la viitoarele operații din Rusia.[1] Oferta nu fusese discutată, ca și în trecut, nici cu guvernul, nici cu regele. Mareșalul a mai adăugat, ca o justificare a sprijinului popular de care se bucura în România, că la cele două plebiscite, organizate de el, în 1940 și 1941, numărul voturilor opoziției fusese doar de 2.400, respectiv 100 (cifre care nu au fost depășite nici de regimul comunist de mai târziu). A urmat o discuție despre Nordul Transilvaniei, în care Antonescu a pledat din nou cauza românească, referindu-se, mai ales, la soarta compatrioților rămași la unguri, care erau supuși unui tratament inuman. La urmă, el s-a referit la legionarii internați în lagărele germane, mulțumind pentru modul sever în care erau supravegheați. Cu toată amabilitatea sa, Hitler îi păstra pe Horia Sima și pe ceilalți comandanți legionari ca o rezervă politică, pentru cazul că Antonescu și-ar fi schimbat atitudinea progermană.

După această întâlnire – care, pentru Dictatorul român constituia și o directivă militară – Antonescu s-a reîntors în țară, pentru a pregăti intrarea în acțiune a celor două armate române, a 3-a și a 4-a[2]. Cât despre promisiunea lui Hitler, de a grăbi trimiterea de armament greu în România, ea a fost încălcată chiar câteva zile mai târziu, prin ordinul său de a livra Turciei tancurile și avioanele, destinate armatei noastre. Deși aceasta era atunci o țară neutră, Führerul spera s-o atragă în război alături de axa Berlin-Roma. Nu se dezmințea nici acum adagiul că marile puteri nu au prieteni, ci doar interese.

1. Cuvintele sale au fost: „Stau oricând la dispoziția Führerului cu armata română completată și reînarmată și sunt pregătit să merg cu ea până în Caucaz și chiar în Urali". (Hillgruber, *op. cit.*, Ed. Bernard & Graefe, Frankfurt, 1970, stenogramă, p. 16).

2. Omologul finlandez al lui Antonescu, mareșalul Mannerheim, refuzase orice nouă operație militară, după atingerea obiectivelor naționale, ordonând armatei sale să ocupe poziții defensive pe frontieră.

8. Dezastrele din Cotul Donului, Stalingrad și stepa calmucă

Frontul din Rusia se lungise în cel de-al doilea an al campaniei la aproape 4.000 km. Aceasta se datora deciziei luate de Hitler, de a forța cu orice preț cucerirea regiunii dintre Marea Neagră și Marea Caspică, inclusiv masivul Caucazului, cu uriașele sale zăcăminte de minereuri și petrol, și rafinăriile de la Baku și Batumi.

Ofensivele germane din primăvara anului 1942 începuseră sub auspicii încă favorabile. La 8 mai, după respingerea atacurilor și debarcărilor neîncetate ale rușilor în peninsula Crimeea, care duraseră toată iarna, armata 11-a (general von Manstein) a trecut, la rândul ei, la asaltul asupra Sevastopolului. În sângeroasele lupte care au durat 3 săptămâni, a fost angajat și corpul român de munte (general Avramescu) cu diviziile 1 vânători de munte și 18 infanterie, având misiunea de a fixa pe loc pe dușman și a acoperi flancul atacului german.

Al doilea grup de forțe românești, era corpul 7 armată – comandant general Mitrănescu – cu diviziile 10 și 19 infanterie și 8 cavalerie[1]. Acesta a participat la aruncarea dușmanului peste strâmtoarea Kerci, din estul Crimeei, trecând apoi, la rândul lui, în peninsula Taman (Caucaz), unde a acoperit, pe poziții de-a lungul Mării Negre, flancul armatelor germane care înaintau spre sursele de petrol caucaziene, pe urma sovieticilor.

A treia grupare românească, corpul 6 armată (general Dragalina) cu diviziile 1, 2 și 4 infanterie, primise misiunea să sprijine armata a 17-a germană (mareșal von Bock), care cucerise Harcovul între 5 și 27 mai. Această mare unitate română fusese apoi trimisă mai departe, spre răsărit, trecând Donețul și formând ostatura armatei a 3-a de pe fluviul Don.[2] Acolo, în luna noiembrie, ea avea să primească șocul contraofensivei sovietice de la Stalingrad. La toate aceste trei grupări de forțe românești, pierderile

1. Caii erau, pe atunci, treptat retrași și înlocuiți cu mașini livrate din Germania, dar această operație mergea foarte încet, datorită dificultăților industriei ei suprasolicitate.

2. Chimoagă, P., *op cit.*, pp. 161-171.

fuseseră cu mult peste cele ale trupelor germane,[1] datorită armamentului insuficient, a echipamentelor de iarnă sărăcăcioase și a lipsei de experiență a cadrelor de comandă. Comandanții de armate germani cu unități românești în subordine, își exprimau deseori sincera admirație pentru curajul și spiritul de sacrificiu dezinteresat al ostașilor, gradaților și subofițerilor – mai ales al celor inferiori. De la comandantul suprem, Hitler, se primise dispoziția, să-i menționeze pe români cât mai des în ordinele de zi, și să acorde decorații germane ofițerilor și soldaților, începând cu mareșalul Antonescu. Aceleași manifestări de apreciere – cu substrat politic – se acordau însă și armatelor celorlalți aliați, ungurii, slovacii și italienii. În acest timp, asupra regelui Mihai se exercitau puternice presiuni politice. După cucerirea Sevastopolului, guvernul Reichului îi invitase pe toți atașații militari ai țărilor prietene cu Germania, să viziteze locurile acestei bătălii homerice. La insistențele repetate ale mareșalului, regele Mihai, care nu voia să pună piciorul pe teritoriile străine, cucerite de germani[2], a fost silit să cedeze, vizitând trupele noastre pentru a-i decora pe militarii eroi, dar evitând – pe cât putea – contactele cu oficialitățile naziste.

După grelele pierderi suferite în 1941, germanii aveau acum nevoie de sprijinul trupelor aliaților lor, dintre care cele românești erau cele mai numeroase. Amăgindu-se cu iluzia că valoarea combativă individuală a soldatului român va compensa lipsa tancurilor, tunurilor și avioanelor, Führerul a decis să încredințeze sectoarele de front cele mai vulnerabile, de la est și sud de Stalingrad, celor două mari unități românești, armatele 3 și 4, oferind comanda acestui front mareșalului Antonescu. Această hotărâre, cu caracter mai ales politic – de măgulire a orgoliului aliatului român – a fost una din cele mai funeste ale întregii campanii din Rusia.

Marele oraș industrial de pe fluviul Volga fusese atins de vârful ofensivei germane, la mijlocul lunii iulie. Cu toate eforturile și întărirea atacanților cu tot felul de trupe speciale, apărătorii reușiseră să păstreze zona de la marginea fluviului. Timp de șase luni, bătălia Stalingradului avea să devină o epopee de eroism, dar și o hecatombă de victime omenești, de peste un milion de militari germani, ruși și români.

Începând de la mijlocul lunii mai, în sectoarele destinate

1. Ion Gheorghe, *op. cit.*

2. Reginei-mamă Elena îi spusese – discret – că avea pregătit trenul pentru a trimite familia regală peste graniță.

concentrării trupelor noastre – mai întâi bazinul Donețului, apoi cel al Donului – au început să sosească noile divizii românești, cărora le trebuia de la patru la șase săptămâni să parcurgă cei 1.500 km din România. De aici, pe măsură ce unitățile blindate germane erau retrase de pe linia frontului, pentru a pleca mai departe, spre Caucaz, le luau locul trupele armatei a 3-a, intrând în dispozitivul de pe malul drept al Donului. Lungimea frontului unei divizii ajungea până la 24 km, ceea ce depășea de două-trei ori capacitatea sa de luptă. Trupele ce urmau să formeze armata a 4-a, au fost aduse în parte din Crimeea, ocupând, până la sfârșitul lui octombrie, sectorul prevăzut din stepa Calmucă, aproape total lipsită de șosele și așezări omenești.

Despre felul cum a fost îndeplinită această uriașă operație militară, să lăsăm să vorbească memoriile generalului Petre Dumitrescu, comandantul armatei a 3-a: „Războiul de coaliție dintre Germania și așa-zișii săi aliați a fost dus în modul cel mai dictatorial, inițiativa și răspunderea comandamentelor respective fiind anihilate. În cazul nostru (al României și Germaniei – *n. a.*), condiția de bază, adică a prezenței unui reprezentant permanent al armatei române pe lângă Statul Major german, nu a fost îndeplinită decât în aprilie 1944 (generalul Gârbea). Nici a doua condiție, existența unei convenții militare, precizând obiectivele fiecărei părți, nu a fost respectată. Marele Stat Major Român a trebuit să lase comandamentului german libertatea de a utiliza trupele noastre după criteriile proprii. Tragedia trăită de comandamentul nostru superior a fost clarviziunea sa și intervențiile sale pe toate căile, fără să reușească vreodată să obțină rezultate".

În acest timp, 5 divizii românești, care luptaseră toată iarna lui 1941-1942 în Crimeea, au trecut, împreună[1] cu cele germane, peste strâmtoarea Kerci, intrând în fertila câmpie a Cubanului, unde au găsit sate de coloniști basarabeni, strămutați de ruși acolo. De aici ele au primit poziții de-a lungul Mării Negre, pentru a împiedica debarcările sovietice dinspre sud, și la gurile văilor ce coborau din înălțimile munților Caucaz, pentru a stăvili eventualele încercări de a ataca spatele trupelor germane.

Ocupând linia de front ce i se atribuise, armata a 3-a a constatat că încă mai existau câteva capete de pod sovietice pe malul drept al Donului – dintre care unul de 25 km lungime – care reprezentau tot atâtea riscuri, ca baze de plecare a unor viitoare contraofensive rusești. La propunerile repetate ale gene-

1. De fapt, după ele.

ralului Dumitrescu, de a i se trimite unități blindate pentru a suprima capetele de pod, Hitler, personal, a refuzat, motivând că aceste unități erau mult mai necesare pentru lichidarea rezistenței sovieticilor la Stalingrad. Din aceste platforme neglijate, spre care pionierii sovietici au construit câteva zeci de poduri, a pornit apoi nimicitorul atac rusesc, din noiembrie următor.

Sectoarele învecinate de-a lungul fluviului Don erau ocupate, la vest, de armata a 8-a italiană, iar la est, până la Stalingrad și malul Volgăi, de armata a 6-a germană. Începând de la mijlocul lunii septembrie, informațiile privind mișcările sovietice din spatele frontului deveniseră tot mai alarmante, provenind atât de la aviația de recunoaștere română și germană, cât și de la prizonierii luați și de la dezertorii care zilnic soseau în liniile noastre. Aceștia afirmau, sus și tare, că se pregătește o mare ofensivă și că 41 de divizii proaspete, din care 9 blindate, fuseseră trecute sub comanda personală a lui Stalin. De partea germană însă, o directivă semnată chiar de Hitler afirma la 23 octombrie, că „în prezent sovieticii nu mai sunt în măsură să întreprindă o mare ofensivă", iar marele cartier german difuza, în buletinul său de informații, că forțele inamice nu mai reprezintă nici jumătate din numărul celor germane și române. Acestea erau mostre de gândire reflectând atmosfera de „nirvana" ce domnea în „bârlogul lupului", al lui Hitler.

În ajunul ofensivei sovietice, armata a 3-a română a fost obligată să-și întindă frontul cu încă 40 km, de unde plecaseră două divizii italiene. La comandamentul român, nu mai exista nici un dubiu asupra faptului că nu eram pregătiți nici numeric, nici ca armament, să facem față încercărilor ce au urmat. Însuși mareșalul Antonescu, căruia Hitler îi oferise comanda supremă a grupului de armate germano-române din fața Stalingradului, s-a informat în prealabil despre rezervele de care dispunea acest sector. Când șeful statului major, generalul Șteflea, i-a raportat că, în spatele frontului, nu exista decât o singură divizie germană, Antonescu a declinat oferta Führerului, motivând refuzul său cu probleme de sănătate, dar nu a luat nici o măsură practică de remediere a situației.

În dimineața de 19 noiembrie 1942, pe când încă nu se luminase, un baraj rulant de artilerie, în dreptul capetelor de pod de la Kletskaia, Serafimovici și Deviatkin, a fost urmat de atacul a 700 de tancuri[1] însoțite de infanterie, care au trecut Donul peste podurile construite de ruși, încă de câteva luni, din care

1. Majoritatea, marca Sherman, americane, proaspăt livrate.

unele aveau platformele sub nivelul apei, realizând astfel un camuflaj perfect. Frontul armatei a 3-a a fost rupt în 3 locuri, atât infanteria noastră cât şi artileria şi comandamentele din spate fiind strivite sub şenilele tancurilor. Apoi, direcţia ofensivei ruseşti a deviat brusc spre răsărit, unde, printr-o lovitură spectaculoasă, a fost cucerit intact podul german peste Don, de la Kalaci. În seara acelei zile, centrul şi dreapta armatei române nu mai existau. A doua zi, 20 noiembrie, două armate sovietice au atacat şi liniile armatei a 4-a române, de la sud de Stalingrad, rupând şi aici frontul în mai multe locuri. Cele două vârfuri de atac ruseşti au făcut apoi joncţiunea la sud de oraş, încercuind armata a 6-a germană, precum şi două divizii româneşti[1], în număr total de peste 300.000 de militari.

În zilele ce au urmat, în armata şi în publicul german, informate tendenţios de mediile supuse propagandei naziste, s-a instaurat o atmosferă ostilă României, ale cărei armate ar fi dat bir cu fugiţii de la primul atac sovietic. Majoritatea comandanţilor superiori şi chiar Hitler personal au căutat însă, să împace lucrurile. La rândul său, Antonescu a întocmit un memoriu amănunţit către mareşalul Erik von Manstein, noul comandant al grupului de armate „Don", care încerca să organizeze o nouă linie de rezistenţă. În acest document se întorcea vârful lăncii împotriva germanilor, aruncând vina pe lipsa de atenţie dată la cartierul general al lui Hitler avertismentelor repetate ale armatei a 3-a române - care le coroborau pe cele ale armatei a 6-a germană, acum încercuită în Stalingrad - despre uriaşa masare de forţe duşmane la nord de Don, în săptămânile dinainte de atac.

În cartea lui Manstein,[2] apărută după război, acesta îi dădea dreptate lui Antonescu, iar alţi generali germani confirmau şi ei, în lucrările lor postbelice, că „românii au constituit aliaţii noştri cei mai buni şi - în cadrul posibilităţilor lor - s-au bătut cu eroism în numeroase locuri" sau: „Modestul soldat român a luptat vitejeşte şi două divizii române au împărtăşit soarta armatei a 6-a la Stalingrad". Dar şi cadrele de ofiţeri inferiori, acuzaţi de unii din camarazii lor germani că nu şi-ar fi făcut datoria, „în covârşitoarea lor majoritate au rămas lângă unităţile lor, au dus, cu toată dârzenia, lupta de soldat din linia 1-a şi au murit eroic sau au căzut prizonieri".[3] Printre comandanţii de mari unităţi,

1. 20 infanterie (generalul Tătăranu) şi 1 cavalerie (generalul Brătescu).
2. Manstein, E., *Verlorene Siege* (Bătălii pierdute), Ed. „Athenäum", Bonn, 1955, pp. 340-341.
3. Chimoagă, P., *op. cit.*

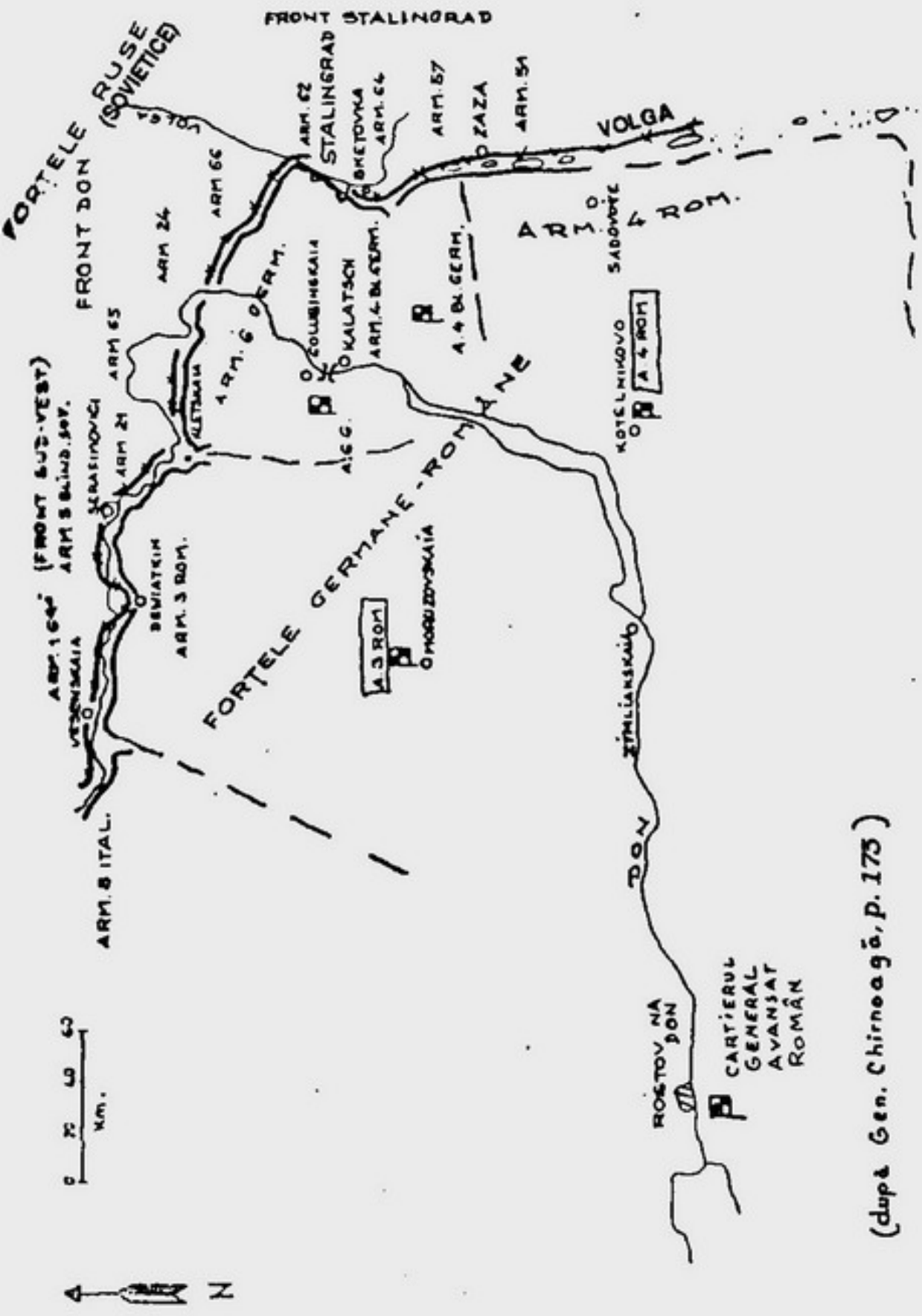

Poziţiile armatelor a III-a şi a IV-a române între Don şi Volga, la 19.11.1942 .

care au pierit, sau au fost făcuți prizonieri împreună cu rămășițele trupelor lor, era și generalul Lascăr. Acesta, decorat „post mortem" de Hitler și de mareșalul Antonescu, a reapărut însă nevătămat doi ani mai târziu, în calitate de comandant al diviziei de voluntari „antifasciști Tudor Vladimirescu", care lupta acum alături de Armata roșie[1].

În concluziile sale, comandantul armatei, generalul Dumitrescu, mai arăta că o altă cauză principală a dezastrului a fost trimiterea cu întârziere, în ajutorul forțelor încercuite, a corpului 48 blindat, compus din divizia 1-a română[2] și a 22-a germană, amândouă cu efectivele de tancuri mult descompletate. Acest corp a fost trimis spre front în etape succesive, schimbându-i-se mereu direcția de atac, de către Hitler personal – care îl dirija de la 1.000 km distanță, din cartierul general – până la totala lui distrugere.

Concomitent cu aceste tragice evenimente, la est de Don resturile armatei a 4-a, sub comanda generalului Constantinescu-Claps, continuau să se apere la sud de Stalingrad contra neîncetatelor atacuri ale blindatelor rusești, pe un ger cumplit și fără nici o susținere din spate.

Până la urmă, aceste rămășițe jalnice, transformate în grupuri de năluci zdrențuite, care-și croiau cu greu drumul spre apus, prin stepa viscolită, au fost total dispersate de patrulele de blindate ale sovieticilor, care le striveau sub șenilele lor[3]. Este drept că nici germanii nu mai dispuneau de vreo rezervă, pe distanțe de sute de km. În bătălia din cotul Donului și Stalingrad, care chiar prin premizele sale fusese compromisă de la început, au fost distruse 18 divizii românești, din cele 22 trimise acolo de mareșalul Antonescu[4], echivalând cu 64.000 de ostași, subofițeri și ofițeri.

1. Generalul Lascăr a fost luat prizonier și internat într-unul din lagărele de reeducare politică, în care brigada activiștilor comuniști, condusă de Ana Pauker și Laszlo Luka (rebotezat apoi Vasile Luca, membru al Biroului Politic al CC al PCR) duceau zi și noapte muncă de „lămurire". Până la urmă, generalul a cedat argumentelor dialecticii marxiste și ale luptei de clasă, dar și promisiunilor de a obține avantaje materiale, intrând în angrenajul fatal al trădării de neam și fiind răsplătit – de altfel, efemer – cu postul de ministru al Apărării în guvernul impus Petru Groza, de Moscova (1945).

2. Echipată exclusiv cu tancuri Renault și Skoda, insuficient înarmate. Blindajul acestora fusese străpuns imediat de artileria rusă (Cf. *Antonescu către Hitler*, la 10.01.'43, în Hillgruber, *op. cit.*, vol. II, p. 199).

3. *Cavalerii Apocalipsului* (traducere românească), de I. V. Emilian, Ed. de la Pensée Moderne, Paris, 1974, pp. 331-335.

4. Care nu s-a putut hotărî să dea urmare propunerilor statului major român, de a nu ocupa sectorul de front rezervat armatei a 3-a, până la primirea armamentului promis de Führer, care nu a mai sosit niciodată

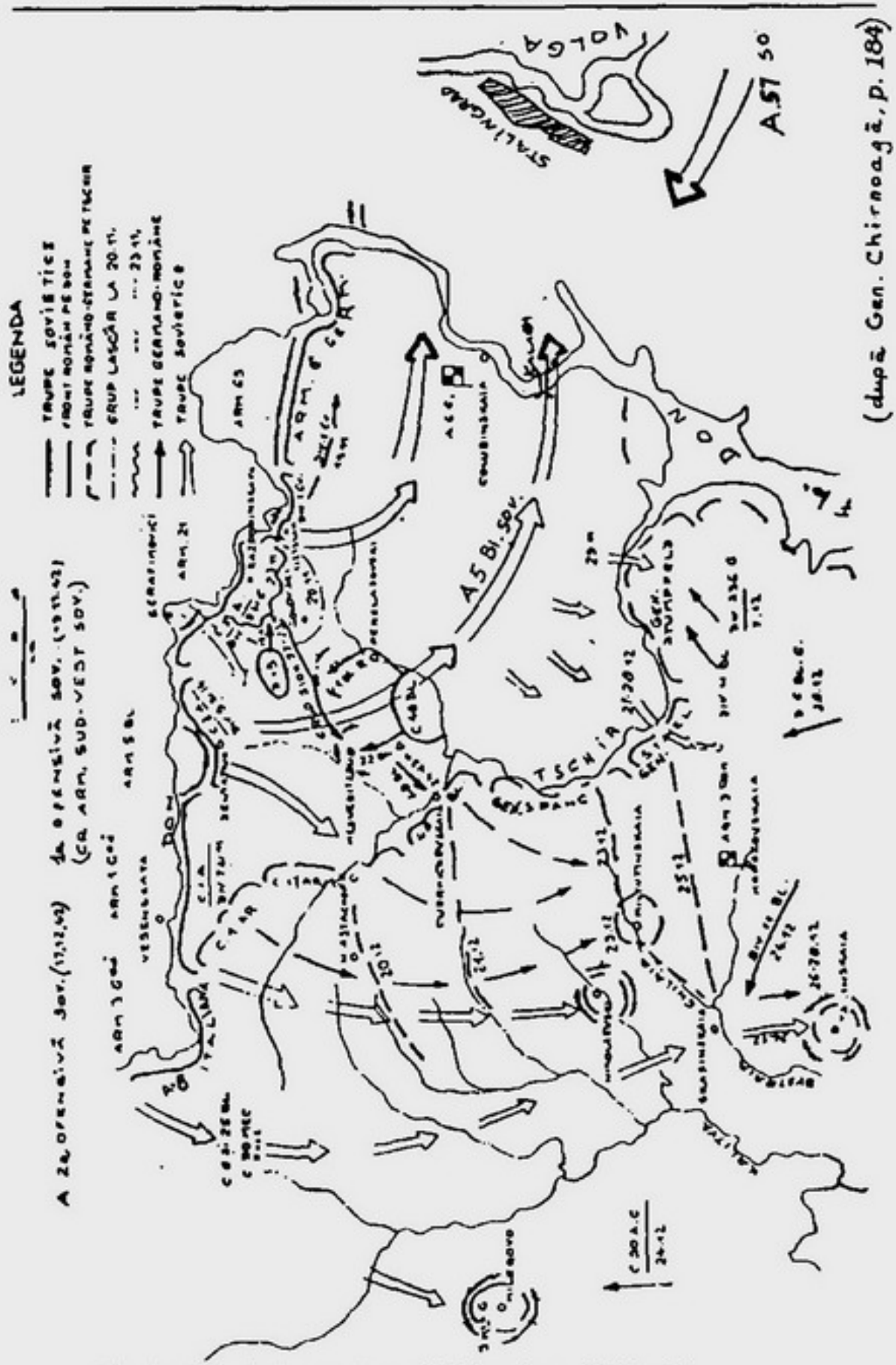

Ofensivele sovietice pe Don și Volga, între 19.11 și 1

Şi la vest de sectorul armatei a 3-a române, de-a lungul Donului, alte ofensive ale armatelor sovietice au atacat, în continuare marile unităţi italiene şi ungureşti, încercuindu-le şi luând zeci de mii de prizonieri. Marele cartier german a fost pus, astfel, în faţa unei situaţii strategice de nerezolvat, având sute de km de front descoperit, situaţie din care nu s-a mai putut redresa niciodată.

Soarta celui de-al treilea grup de forţe româneşti din Caucaz a fost mai puţin tragică. Prin ameninţarea ocupării oraşului Rostov pe Don, de forţele sovietice, în înaintarea lor la sud de Stalingrad, OKW[1] german a fost silit să dispună retragerea grupului de armate A din regiunea Groznîi (Caucaz) - din care făceau parte şi şapte divizii româneşti - spre peninsula Taman şi Marea de Azov. Acolo, împreună cu armata a 17-a germană (general Ruoff), ele au rezistat tuturor atacurilor, din ce în ce mai violente, ale grupului de forţe ale mareşalului Ieremenko, superioare numeric în raport de 7 la 1, până în luna septembrie 1943.

1. Oberkommando der Wehrmacht (Comandamentul suprem al armatei).

Anul 1943

9. Gravele fricțiuni dintre Antonescu și Hitler

Norii grei ce se adunaseră deasupra relațiilor româno-germane după dezastrul de la Stalingrad nu au putut fi risipiți la prima întrevedere Hitler-Antonescu din 1943. Aceasta s-a desfășurat în zilele de 10 și 11 ianuarie, în același „bârlog al lupului", aflat în buncărele de beton armat și barăcile de tip militar, din pădurea întunecoasă de lângă Rastenburg, în Prusia Orientală. Dimpotrivă, divergențele se accentuaseră după fuga lui Horia Sima[1], din lagărul de la Berckenbruck din sudul Germaniei, în Italia. Prins de poliția italiană, la cererea poliției secrete germane (Gestapo), el a fost adus înapoi. Pentru Antonescu, această aventură avea o singură explicație, anume de a-l avertiza că oricând putea fi înlocuit, dacă nu-și menținea docilitatea privitor la cererile germane față de București. Într-un acces de furie nestăpânită, el ceruse ministrului plenipotențiar von Killinger, ca Sima să fie de îndată executat, căci altfel va înceta colaborarea cu Reichul. Pe dictatorul german, deja iritat de memoriul lui Antonescu către mareșalul Manstein, în care îi precizase deslușit că vina catastrofei militare de la Stalingrad se datora, în primul rând, Marelui Cartier German (adică lui Hitler), știrea transmisă de Killinger l-a mâniat și mai mult. Ca urmare, stând mai bine de trei ore în picioare, Hitler a vorbit neîntrerupt, încercând să-l intimideze pe mareșal cu amenințarea, de-abia voalată, că el nu admitea să i se pună condiții. Asupra pierderii celor două armate române el a trecut ușor, recunoscând că nu fuseseră înarmate suficient, dar a insistat asupra necesității de a susține în continuare ultimele zvâcniri ale rezistenței apărătorilor Stalingradului, printre care resturile diviziilor române 20 infanterie (generalul Tătărescu) și 1 cavalerie (generalul Brătescu).

În aceeași seară, monologul Führerului continua, acesta prezentând conducătorului român situația uriașelor lucrări defensive de

1. Comandantul Legiunii Arhanghelului Mihail.

pe coasta franceză „valul Atlanticului", Hitler înșirând, după obicei, cifre mult exagerate privind forțele germane. Antonescu a mai încercat să amintească o dată că până atunci, nici Moscova, nici Leningradul nu fuseseră încă cucerite, dar Hitler nu i-a răspuns. Pe drumul de înapoiere, mareșalul le-a spus însoțitorilor săi, Mihai Antonescu și generalii Șteflea, șeful statului major și Dobre, ministrul Economiei (care tocmai semnase un nou acord de plăți): „Hitler și-a pierdut războiul. Să veghem ca să nu-l pierdem și noi pe al nostru". Concret însă, el nu a luat nici o măsură în acest sens[1].

Între timp, serviciile secrete germane depistaseră pe diplomații vestici cu care reprezentanții României în străinătate luaseră legătura, din dispoziția lui Ică Antonescu. Acesta insinuase că avea, din partea conducerii Reichului, acordul tacit privind încercările sale de a obține o pace acceptabilă pentru România și Germania. Pus la curent, dictatorul nazist l-a invitat din nou pe mareșal, de astă-dată fără nici un însoțitor, la castelul pentru oaspeți de la Klessheim, de lângă Salzburg (Austria).

La această întâlnire (12–13 aprilie), Hitler, vorbind 50 de minute în șir, a tunat și a fulgerat împotriva regelui Mihai – care, cu ocazia primirii corpului diplomatic de Anul Nou (1943) își exprimase dorința încheierii unei păci echitabile – dar și împotriva ministrului de Externe român, pentru contactele acestuia cu puterile dușmane (occidentale), pe care le cunoștea până în cele mai mici detalii. „La noi, spuse Hitler, un diplomat care și-ar permite să vorbească în numele unui aliat (adică Germania) ar fi îndată trimis în lagăr. Îl rog, prin urmare, pe mareșalul Antonescu să aplice acum același etalon." Acesta a replicat: „Antonescu (adică el, *n. n.*) neagă dreptul oricărei persoane din România să facă o altă politică decât cea alături de Germania. El nu va lua niciodată o inițiativă, fără a-l anunța pe Führer. Războiul trebuie dus până la ultima consecință", a încheiat el. Trecând la acuzațiile împotriva lui Ică Antonescu, el l-a apărat, spunând că fusese totdeauna un promotor al politicii pro-axă. „Totuși, a adăugat mareșalul, în ultimul timp nu m-am putut înțelege cu el, căci probabil că e surmenat".

1. Dimpotrivă, după două săptămâni, el revenise la părerea că germanii vor reuși să reziste, în timp ce Ică Antonescu intriga împotriva lui la Palat, propunându-se pe el în locul mareșalului, pentru a-și putea continua sondajele în rândul șefilor vestici. (*Pagini de jurnal*, Radu Rosetti, pp. 189 și 196) Pentru a și menține bunele legături și cu mareșalul, Ică Antonescu conta pe soția acestuia, cu care era în relații intime.

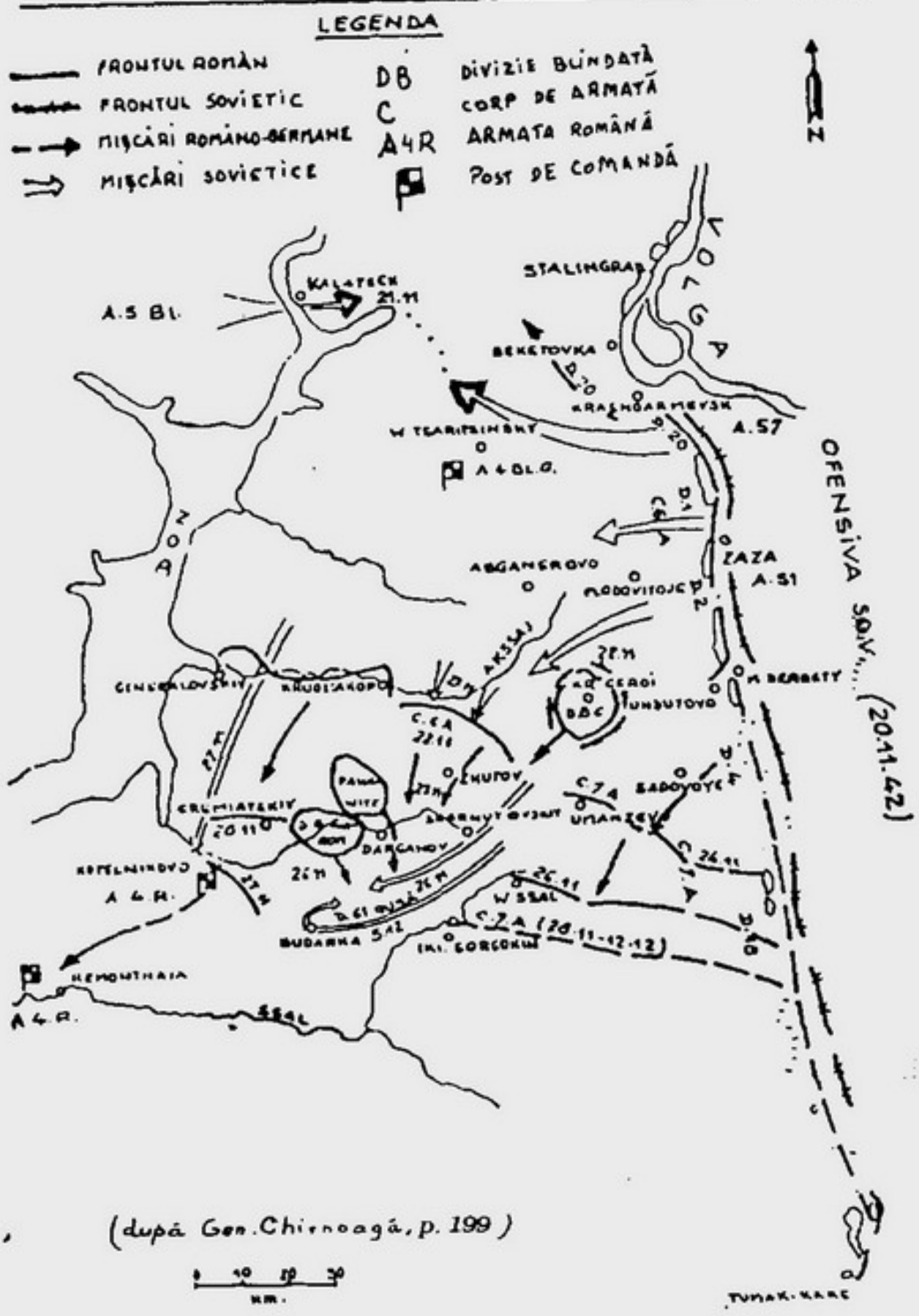

Bătălia defensivă a armatei a 4-a română în stepa calmucă (20.11–12.12.'42).

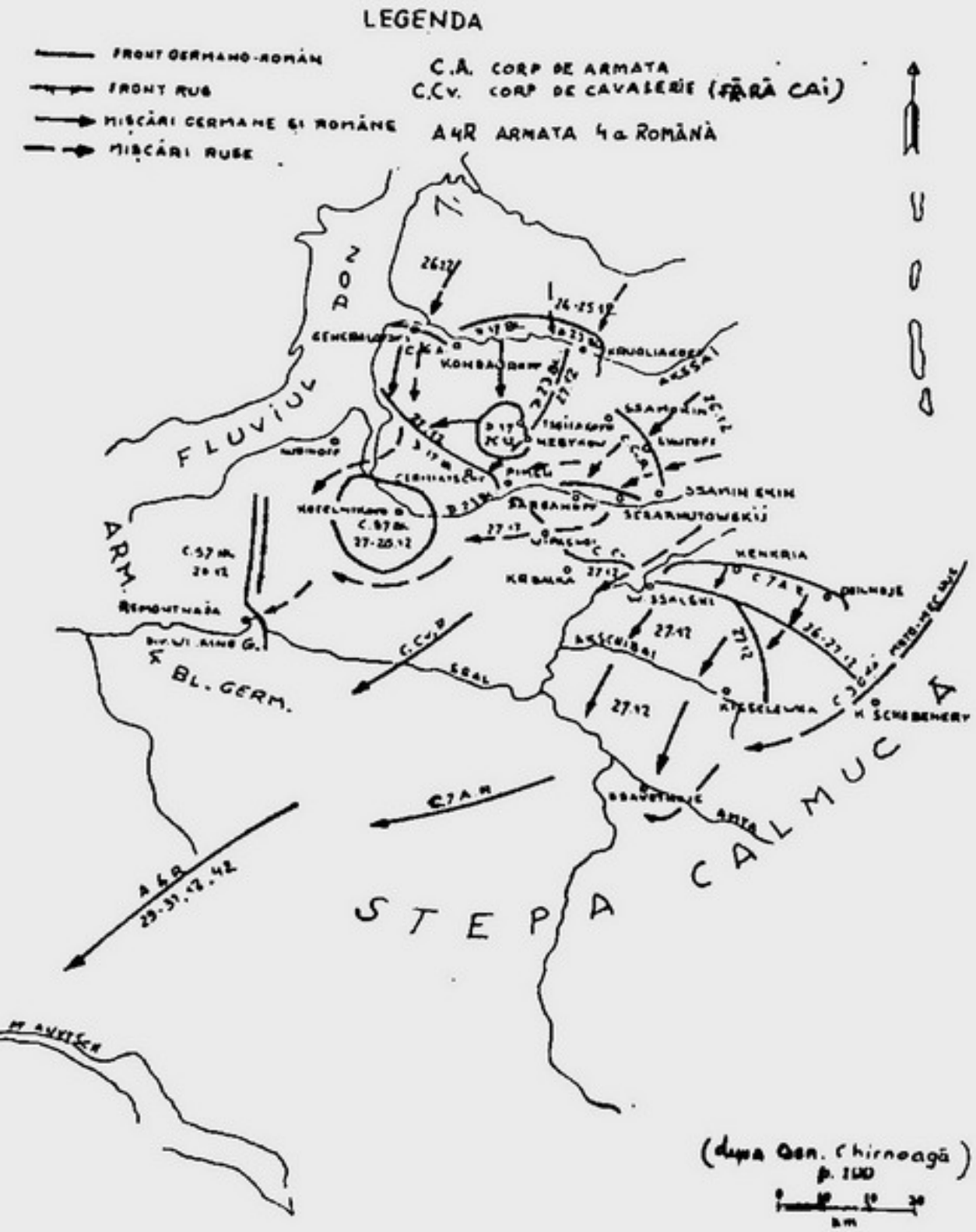

Retragerea grupului de armate „Hoth"
până la scoaterea din luptă a armatei a 4-a române (23-28.12.'42)

Adevărul era că Antonescu îl autorizase pe omonimul său să înceapă tentativele sale. Ca încheiere, conducătorul a afirmat „că orice român care ar preconiza altă politică decât cea progermană, ar trebui să fie un alienat". Şi şi-a încheiat argumentarea astfel: „Dacă mi-aş da seama că poporul român şi-a schimbat părerea, mi-aş da de îndată demisia".

Întors în Capitală, mareşalul i-a făcut o scenă de furie vicepremierului său, care şi-a găsit scăparea doar târându-se pe covor prin biroul şefului său, strigând că se va sinucide[1]. Totuşi, după câteva săptămâni de boală „diplomatică", Ică Antonescu şi-a reluat postul, rămânând, până la urmă, datorită amatorismului său, cel mai nefast dintre colaboratorii mareşalului. Prinzând din nou curaj, el a propus lui Ciano, ministrul de Externe al Italiei fasciste, încheierea unei „Înţelegeri mediteraneene" cu celelalte ţări latine (Spania, Portugalia), care să organizeze ieşirea din război a Italiei şi României. Mussolini însă, a găsit propunerea nerealistă şi imprudentă, tergiversând mereu răspunsul, până la arestarea sa de către regele Victor Emanuel III. După capitularea Italiei în faţa aliaţilor, orice tentativă în această direcţie devenise inutilă.

1. Ion Gheorghe, *op. cit.*, pp. 294–295.

10. Retragerile din Ucraina, Cuban și Kerci

Retrimiterea în țară a ceea ce rămăsese din armatele a 3-a și a 4-a din regiunea Stalingrad-Don, făcuse ca, practic, în acest sector al frontului, cu începere din luna ianuarie, să rămână un vid militar, pe care germanii s-au străduit să-l colmateze cu trupele retrase din Caucaz. Acum însă, rușii, care începuseră să primească material de război și echipament în cantități tot mai mari din SUA, atacau neîncetat, obligând sudul frontului german să se retragă până la Melitopol, la nordul Mării de Azov[1]. În această situație, care punea în pericol comunicațiile din Crimeea și restul frontului, Hitler a decis, totuși, împotriva sfaturilor consilierilor săi de la Cartierul General, ca armata a 17-a germană, din care făceau parte și 7 divizii românești, să rămână în peninsula Taman, pentru a constitui acolo o amenințare a Caucazului, în cazul că s-ar fi reluat mai târziu ofensiva germană.

Din punct de vedere militar, această decizie era dezastruoasă, ținând cont de lipsa de trupe proprii din sudul Rusiei, dar și față de lungimea, de peste 2.000 km, a transporturilor de aprovizionare, care plecau din Germania până la Constanța, apoi pe mare până la Novorossiisk.

În regiunea Cuban, de-a lungul frontului și în spatele lui, toate drumurile fuseseră complet desfundate de ploile torențiale, obligând unitățile să-și părăsească majoritatea materialului rulant. În fața frontului româno-german cu cele 18 divizii ale sale, se aflau aproape 50 de divizii proaspete sovietice și două flote aeriene. Acestea au atacat pe toată durata anului, reușind să creeze, în cursul primăverii, un cap de pod lângă Novorossiisk, împiedicând, astfel, transporturile navale germane. Rușii aruncau în linie mase de trăgători alcoolizați cu vodcă, care înaintau pieptiș, ținându-se de braț, până când cădeau secerați de focul advers, fiind călcați în picioare de cei ce-i urmau, care, la rândul lor, aveau aceeași soartă. Într-un singur sector german de câteva sute de metri lățime au fost numărați astfel peste 9.000 morți ai

1. În timpul acestei retrageri, alte două divizii române (24 infanterie și 4 munte) au fost complet măcinate. Cf. Hillgruber, König Carol... , op. cit., p. 110.

sovieticilor. Acum, diviziile române erau încadrate de cele germane, pentru a nu se repeta experienţa din cotul Donului. În acest fel, atacurile sovietice au continuat până la 1 septembrie, când, în urma unei noi vizite a mareşalului Antonescu la Hitler, acesta a consimţit să retragă trupele din capul de pod, peste strâmtoarea Kerci, în Crimeea.

Superioritatea numerică zdrobitoare a blindatelor sovietice a obligat pe germani să recurgă la tot felul de expediente, ca de exemplu atacarea acestora din aer, cu tunuri montate pe avioane de asalt. Un singur as german, maiorul Rudel, a distrus astfel 330 de tancuri (dintre care o parte în luptele de mai târziu din Basarabia). La 10 octombrie, ultimul soldat părăsea peninsula Taman spre Crimeea[1]. Între timp însă, o nouă ofensivă rusă în sudul Ucrainei a obligat pe mareşalul Manstein, devenit un bun prieten al României, să replieze grupul său de armate pe fluviul Nipru, lăsând în urmă istmul Perekop, poarta Crimeei. Astfel, previziunile statelor majore german şi român s-au împlinit, diviziile retrase în Crimeea rămânând izolate definitiv pe această peninsulă.

1. Dintr-o scrisoare a mareşalului către Hitler reieşea că la această operaţie, românii pierduseră efectivul a 8 divizii (cca 64.000 de oameni). Cf. Hillgruber, *op. cit.*, vol. I, p. 330.

11. Norii discordiei dintre dictatori se împrăștie

2–3 Septembrie la Wolfschanze. Această a noua întrevedere Hitler–Antonescu s-a desfășurat sub presiunea evenimentelor din Italia, unde Mussolini, al doilea partener al axei Roma–Berlin, fusese arestat, internat într-un Sanatoriu montan, apoi eliberat printr-o acțiune spectaculară, de un „comando" german[1] care l-a răpit cu un avion ușor[2]. Pe de altă parte, pe frontul de răsărit, neîncetatele ofensive sovietice făcuseră inevitabilă retragerea armatei a 17-a din Cuban.

Ca de fiecare dată, Hitler a prezentat, timp de câteva ore, situația generală politico-militară, explicând căderea „Ducelui" italian, prin trădarea casei regale și a incapacității armatei italiene, care nu reușise să țină piept invaziei anglo-americane în Sicilia. Această situație îl obligase pe Hitler să înlocuiască trupele italiene cu divizii germane, ce fuseseră inițial destinate frontului din Rusia. Apoi, acesta a trecut la situația de pe frontul de est, deformând fără jenă adevărul, privind eșecul contraofensivei germane din sectorul Kursk–Orel, care fusese transformată de Armata roșie într-un dezastru de mari proporții. După acest efort ofensiv suprem, germanii nu au fost în stare să mai inițieze vreun atac de anvergură contra sovieticilor, în tot restul războiului. Hitler ordonase construirea unui „val răsăritean" pe linia Melitopol (pentru apărarea Crimeei) – golful Finic, în vederea economisirii câtorva divizii germane, necesare prevenirii atacului anglo-american în vest, care era zilnic trâmbițat de mediile de informare de acolo. Trecând apoi la situația mondială, Führerul i-a aplicat mareșalului metoda masajului psihic, prezentând în roz factorii economici și politici proprii și exacerbând la maximum punctele de fricțiune dintre adversarii lor comuni: Anglia, SUA și URSS. El a cifrat pierderile de până atunci ale rușilor la 15 milioane de morți, răniți și dispăruți, iar pe cele germane la numai 2 milioane. Memoria extraordinară a lui Hitler îi permitea să înșire

1. Condus de celebrul „condottiere" al SS-ului, Otto Skorzeny
2. De tip Fieseler „Storch" (barză).

Antonescu și Hitler în fața hărții operațiilor militare.
În spate, privind spre conducătorul român, feldmareșalul Keitel, condamnat apoi, drept criminal de război, în procesul de la Nürnberg.

cifre statistice privind valul Atlanticului[1], care impresionau, ca de exemplu, faptul că se turnau acolo lunar 800.000 de tone de beton armat.

Într-un singur punct avea dreptate Führerul: ei (aliații vestici, *n. n.*) nu vor putea debarca pe continentul european mai mult de un singur corp expediționar, în același moment, căci nu dispuneau de trupe suficiente. Dimpotrivă, atât Antonescu, cât și șeful opoziției, Iuliu Maniu, mizau pe o debarcare anglo-americană în Balcani, pentru a preîntâmpina invazia rusească. Mareșalul i-a prezis chiar lui Hitler, că viitoarea debarcare anglo-americană va avea loc în peninsula Istria, ceea ce, de altfel, corespundea și intenției lui Churchill, în acea vreme. Ca și în alte ocazii, Hitler a insistat asupra situației mai avantajoase internaționale a Finlandei, unde exista un sistem democratic pluripartinic și un Parlament funcțional, lăsând pe Antonescu să înțelcagă că pe el îl considera doar un simplu dictator[2]. Deseori Führerul se lăuda că ajunsese la putere pe cale democratică, ceea ce, în parte, corespundea adevărului. El a întrebat apoi pe Antonescu dacă opinează pentru retragerea din capul de pod de la Cuban, sau păstrarea lui, la care acesta a propus evacuarea. În schimb, propunea apărarea Crimeei, care în mâna rușilor ar fi putut deveni o bază pentru bombardarea regiunii petroliere din România. A doua zi, Antonescu a aflat de la Hitler că aliații debarcaseră în Calabria (Italia de Sud) și că Germania nu va lua nici o măsură, atât timp cât noul guvern italian, prezidat de mareșalul Badoglio (un erou din primul război mondial), va demonstra o poziție fermă. Führerul încă nu știa că, chiar în acel moment, italienii semnaseră capitularea în fața anglo-americanilor.

Antonescu l-a asigurat apoi pe Führer că România rămâne neabătut alături de Reich. „Poporul român, a afirmat el, știe că dacă Germania pierde războiul, România și Europa sunt și ele pierdute". Situația economică din țară a prezentat-o ca mulțumitoare: „Tot poporul e alături de mine"[3]. În schimb, s-a plâns de rămânerea în urmă a înzestrării armatei cu armament greu, care era obligația aliatului său german. Apoi i-a povestit Führerului că observase personal, de la o distanță de 10 km, primul

1. Fortificațiile de pe coastele Franței și Belgiei.

2. Părere repetată și la convorbirea cu primul ministru ungar Szalasi, la 04.12.1944, în volumul *Convorbirile lui Hitler cu oameni de stat străini* de A. Hillgruber, Bernard Graefe Verlag, Frankfurt, 1970, p. 526.

3. Lozincă preluată de comuniști la defilările de 1 mai și 23 august, când se striga: „Tot poporul e cu noi!"

bombardament american din dimineaţa de 1 august, când fuseseră distruse parţial rafinăriile de la Câmpina (Steaua Română, Creditul Minier, Columbia, Acvila şi Concordia Vega). Aviaţia de vânătoare proprie nu fusese la înălţimea misiunii ei, mai ales din cauza numărului insuficient de aparate. În schimb, la o lună de la bombardament, livrările de petrol le egalau pe cele dinainte, adică 14.000 de tone zilnic, lucru datorat echipelor de reparaţii, având în componenţă specialişti germani.

S-au discutat, apoi, tot felul de planuri iluzorii privind apărarea mai eficientă a rafinăriilor româneşti. Hitler a propus să se ridice zmee cu cabluri şi plase, care să prindă în ele avioanele americane, sau reducerea suprafeţei rafinăriilor, prin strângerea instalaţiilor pe un loc de câteva zeci de metri pătraţi, pentru a oferi, astfel, obiective mai mici piloţilor. Rezultatul practic al întâlnirii a fost retragerea şi îmbarcarea celor 7 divizii române din Cuban, care s-au aliniat pe un nou front în peninsula Kerci (Crimeea). În schimb, Antonescu a socotit că venise momentul să ia iniţiativa contactelor directe cu aliaţii vestici, prin legaţiile române din ţările neutre. Timp de câteva luni, au urmat tratative, susţinute şi de oamenii noştri politici din ţară, sau străinătate, ca Grigore Gafencu, R. Franasovici, Gh. Tătărescu, sau Const. Argetoianu, care aveau diverse contacte la Londra, pentru a afla condiţiile în care România ar putea ieşi onorabil din război. Toate răspunsurile primite însă, convergeau asupra hotărârii luate la Casablanca (ianuarie 1943) de Roosevelt şi Churchill – la insistenţa preşedintelui american – de a impune puterilor axei şi sateliţilor acestora (deci şi României) capitularea necondiţionată. Roosevelt fusese influenţat de sfetnicii săi, să nu admită repetarea situaţiei din 1918, când Germania nu fusese ocupată de învingători şi începuse să se reînarmeze după de-abia câţiva ani. Mihai Antonescu însă, continua să se amăgească cu ideea că această clauză era doar o faţadă pentru a satisface pe sovietici. El, ca de altfel şi mareşalul, nu putea crede că anglo-americanii vor admite ca Armata roşie să pătrundă în centrul Europei. În această convingere, îl întărise şi Hayes, ministrul SUA la Lisabona, căruia secretarul de stat Hull îi dăduse permisiunea să continue contactele cu trimisul român de acolo, Victor Cădere[1]. O singură dată, chiar şi mareşalul încercase să-şi susţină în faţa lui Hitler părerea că ar trebui găsită o cale de înţelegere cu puterile occidentale, pentru a duce apoi, cu toate forţele, lupta împotriva URSS. Dar Führerul nu dăduse nici o atenţie acestei sugestii, după care Ion Antonescu s-a ferit să o mai repete.

1. Amintirile ministrului Italiei la Bucureşti, Bova Scoppa, p. 93.

12. Contactele dintre România și Națiunile Unite (URSS, Marea Britanie, SUA)

Încă din luna decembrie 1941, în timp ce blindatele germane se găseau la nici 100 km de Moscova, Stalin, dictatorul sovietic, îi formulase ministrului de Externe britanic, Eden, pretențiile sale față de România. „Luând în considerare invazia românilor în URSS, a spus el, va fi necesar, ca după restabilirea frontierelor din 1940 – adică de după ultimatumul sovietic de la 26 iunie – noi să dispunem de baze militare în România, de-a lungul Mării Negre". În schimb Stalin era dispus să ne garanteze întreaga Transilvanie, socotind dictatul de la Viena ca nul și neavenit. Această simpatie față de românii din Ardeal era doar de fațadă, ascunzând intenția de a împinge toate frontierele vestice ale Rusiei către apus, ceea ce ulterior s-a și întâmplat cu Finlanda, Țările Baltice, Polonia, România, Ungaria și Cehoslovacia. Sovieticii n-au mai ținut seama de faptul că, printre aceste țări, se aflau și aliați ai „Națiunilor Unite" – care luptau pe alte fronturi împotriva Germaniei (divizii poloneze și ceh în Africa etc.).

Pentru Eden, a devenit limpede că salvarea intereselor britanice în Grecia și Iugoslavia nu va fi posibilă decât prin renunțarea la orice negocieri privitoare la România. Inițial însă, el a putut să se eschiveze de la acceptarea pretențiilor sovietice, prin invocarea Cartei Atlantice – la care și Stalin aderase – în care era prevăzut că părțile semnatare nu vor încheia nici o înțelegere asupra hotarelor postbelice, până la conferința de pace. Chiar în acele zile, Churchill scrisese ministrului său de Externe: „Noi nu am recunoscut decât *de facto* luarea Basarabiei și a nordului Bucovinei de ruși".

Pe durata întregului an 1942, convorbirile anglo-ruse au continuat, în cursul lor chiar Stalin a insistat, în mod repetat, ca forțele engleze să încerce o debarcare în Europa, chiar și în Balcani, pentru a delesta frontul rusesc de presiunea ofensivei germane spre Caucaz. Dar armatele engleze de-abia ajungeau să oprească înaintarea tancurilor mareșalului Rommel spre Cairo, în Africa de Nord. Totuși, Churchill continua să-și susțină ideea

de a lovi „pântecele moale" al Europei în Balcani, printr-o debarcare în peninsula Istria, în nordul Adriaticei – desigur, numai cu sprijinul american.

La începutul anului 1943, după înfrângerea militară a germanilor la Stalingrad, mai toate statele din centrul și răsăritul Europei, care semnaseră pactul anticomintern – Finlanda, Ungaria, Slovacia, România și Bulgaria – începuseră să-și întindă antenele diplomatice pe lângă reprezentanții englezi din țările neutre, pentru a afla în ce condiții ar putea să se retragă din război. Pe de altă parte, diplomații turci din aceste țări începuseră să propage ideea engleză de federalizare a Europei centrale și de răsărit, dând însă acestui proiect o nuanță vădit antisovietică. Reacția Moscovei nu a întârziat: la 7 iunie, Molotov îi spunea noului ambasador englez, Clark Kerr, că guvernul sovietic nu poate accepta ideea federalizării, lăsând să se înțeleagă că acum sfera intereselor sovietice se extinsese până în mijlocul continentului european.

La sfârșitul lunii octombrie, avea loc, la Moscova, conferința miniștrilor de Externe sovietic, englez și american, stabilindu-se că orice încercare de tratative de pace, din partea vreunei țări satelite a Germaniei, cu una din „Națiunile Unite", să fie de îndată comunicată și celorlalte. La București, această înțelegere nu a fost luată în serios până în mai 1944, cu toate că hotărârea, însușită și de URSS, de a nu negocia decât pe baza clauzei „capitulare fără condiții" fusese transmisă atât de Crețianu, ministrul României la Ankara, cât și de Nanu de la Stockholm, încă de la începutul anului. Neobositul ministru de Externe Ică Antonescu a expediat atunci, prin legația română de la Madrid, o scrisoare ambasadorului american de acolo, Hayes[1]. El oferea capitularea fără condiții a țării noastre, punând totuși două condiții: debarcarea prealabilă a anglo-americanilor în Balcani și intrarea Turciei în război de partea aliaților. Bineînțeles, scrisoarea a rămas fără răspuns, fiind considerată fără temei.

În decembrie, o nouă conferință aliată între Roosevelt, Stalin și Churchill avusese loc la Teheran. Propunerii premierului englez, de a debarca trupe anglo-americane în nordul Iugoslaviei, dictatorul sovietic i-a obiectat: „Oare această operație ar completa-o pe cea din Franța (debarcarea în Normandia, mult trâmbițată și mereu amânată de occidentali din lipsă de mijloace, în vederea delestării Armatei roșii, *n.n.*), sau ar amâna-o?" Roosevelt, care se consultase îndelung cu șefii săi de stat major, care se arătaseră

1. Care era concomitent și ministru plenipotențiar la Lisabona.

unanim opuși oricărei divizări a forțelor americane, a intervenit îndată: „Mijloacele de care dispunem nu permit operații simultane pe mai multe teatre de război." Prioritățile Statelor Unite erau altele decât cele ale Marii Britanii: terminarea cât mai rapidă a războiului din Europa, unde dușmanul principal era nazismul german, apoi continuarea luptei, cu toate forțele, împotriva Japoniei[1]. Trăgând de îndată concluziile situației de moment, Stalin a încheiat: „Deoarece noi trei suntem de acord că debarcarea în Franța va reprezenta o fază hotărâtoare pentru victoria finală, consider că forțele pentru aceasta nu ar trebui, în nici un caz, slăbite". Astfel se spulbera ultima speranță de a se preveni ocuparea Europei centrale de către Armata roșie.

Singură Marea Britanie, dintre cei „trei mari", dispunea pe atunci, de nuclee de informații și spionaj în țările din sud-estul european. După modelul folosit cu succes și în Grecia și în Iugoslavia, pe atunci ocupate de germani, în 1941 fusese lăsat la dispoziția lui Iuliu Maniu un post de emisie-recepție radio, care însă, curând, s-a defectat. Un altul, parașutat în august 1943, a fost pus în funcție la Vârciorova, apoi dus la București împreună cu operatorul[2] și instalat într-un apartament din Capitală. Funcționarea lui era foarte delicată, căci mașina de radio-detecție a transmisiunilor germane circula zi și noapte pe străzile Bucureștiului.

În decembrie 1943, a mai fost parașutat un „comando" cu trei ofițeri britanici[3], având misiunea de a transmite, fie lui Maniu, fie lui Antonescu, urgența capitulării armatei române în fața aliaților, adică a sovieticilor. Șeful grupului, un fost director al rafinăriei Unirea din Câmpina, a fost apoi instalat cu postul de emisie-recepție la comandamentul Jandarmeriei din Capitală[4]. De acolo, transmitea toate mesajele, care i se înmânau, atât de funcționarii guvernului, cât și de cei ai opoziției, până în ajunul lui 23 august 1944. Răspunsurile primite de la Cairo aveau menirea principală să întrețină, în România, speranța debarcării anglo-americanilor în Dobrogea, pentru a înșela contraspionajul german și a obliga OKW să mențină cât mai multe trupe în țara noastră, delestând viitorul front din Normandia[5].

1. El obținuse promisiunea lui Stalin că și URSS va intra în război împotriva japonezilor.
2. Nicolae Țurcanu.
3. Lt. col. de Chastelaine, Ivor Porter, dr. Silviu Mețianu.
4. Ivor Porter, *Operația Autonomous*, Oxford, 1989, pp. 130-131.
5. *Idem*.

Până atunci tentativele de tratative ale lui Ică Antonescu se dovediseră a nu avea nici o eficiență[1]. În toamna lui 1943, conducătorul însuși a fost convins de intimi de-ai săi și de fruntași ai opoziției[2], să-i înlocuiască pe câțiva dintre diplomații români din țările neutre cu unii[3], care aveau din trecut legături trainice în capitalele respective. Cel mai calificat era, fără îndoială, fostul secretar general al Ministerului de Externe, Alexandru Crețianu, căruia mareșalul Antonescu i-a spus, cu ocazia plecării sale la noul post (octombrie 1943): „Veți reprezenta acolo interesele națiunii române și nu ale guvernului, sau ale opoziției". Prin contactele sale, Crețianu a obținut, la 1 februarie 1944, aprobarea guvernelor aliate de a trimite un delegat român la Cairo[4]. Noului ministru român la Stockholm și Helsinki, Fred Nanu, mareșalul îi spusese în septembrie, cu ocazia audienței sale de plecare: „Să comunicați tuturor celor pe care îi va interesa, că l-am informat pe Hitler că armata română nu va trage nici un singur foc asupra trupelor engleze sau americane, când acestea vor debarca în România". El îi mai atrase atenția să fie cât mai prudent, căci, contraspionajul german va fi deosebit de atent la mișcările noilor titulari ai legațiilor române din țările neutre. Mai clar nici că se putea spune pentru a-și arăta adevăratele sentimente.[5]

Cum se prezenta situația militaro-politică la sfârșitul acestui an, a fost subliniată, cel mai potrivit, de renumitul comentator elvețian René Payot. În ziarul *Journal de Genève*, sub titlul *Ora României* se arăta: „În timp ce presa română nu suflă un cuvânt despre perspectivele imediate ale țării, pe măsură ce armatele sovietice înaintează spre vest, problemele românești devin tot mai acute. Aceasta a înțeles-o cel mai bine Iuliu Maniu, care, într-un mesaj către Antonescu, îi explica, cu prestigiul ce i-l dădea suportul popular, necesitatea de a privi în față viitorul. Iuliu Maniu și Constantin (Dinu) Brătianu i-au cerut de mai multe ori șefului statului (corect: conducătorul – *n.n.*) să retragă trupele care luptau în Rusia, dar apelurile n-au fost auzite. Evenimentele au arătat că timpul rămas pentru o acțiune diplomatică e exact

1. Din contră, la aliați creștea impresia lipsei de coeziune a emisarilor români.
2. În primul rând, de Maniu, pentru care mareșalul avea un deosebit respect, din cauza intransigenței cu care se opusese politicii lui Carol al II-lea.
3. Cretzianu (Ankara), Nanu (Stockholm), Pella (Berna), Bossy (Vatican).
4. Al. Cretzianu, *The Romanian Armistice Negotiations* (Negocierile românești pentru armistițiu), *Journal of Central European Affairs*, 1951, p. 224 și *The lost Opportunity* (Ocazia pierdută), Ed. „Jonathan Cape", London, 1957, pp. 92-95 și 125.
5. Nanu, F., *op. cit.*, p. 238. Neconfirmat de nici o sursă germană.

cel necesar rușilor ca să ajungă la frontierele naționale ale României. În acel moment va fi prea târziu pentru discuții: va trebui ori dată bătălia, ori capitulat. Dorind să evite această soluție disperată, Maniu a sfătuit din nou pe conducătorul statului să înceapă tratativele, exact ca finlandezii..."

Trepidațiile diplomatice ale lui Ică Antonescu au avut însă și rezultatul neașteptat de a atrage atenția sovieticilor. La 4 ianuarie 1944, ministrul României la Stockholm, F. Nanu, a fost contactat de un consilier al Ambasadei sovietice cu întrebarea, dacă ar vrea să aibă o convorbire – desigur secretă – cu titulara ambasadei, Alexandra Kollontay. După primirea aprobării din București, aceste contacte au continuat. Când consilierul Kaufman-Semionov l-a întrebat pe Nanu ce propuneri are să-i facă, acesta nu a avut ce să-i răspundă, fiind instruit de Mihai Antonescu, care-i transmitea dispoziția mareșalului, ca nu cumva să dea rușilor impresia că România se considera o țară învinsă. Așa s-a pierdut un timp prețios, care n-a mai putut fi recuperat.[1]

Din același context de amăgire deșartă făceau parte și mesajele transmise – cu aprobarea mareșalului. Primul, atașatului militar britanic la Ankara, în octombrie 1943, cuprinzând lista unităților și a facilităților militare ce s-ar fi pus la dispoziția unui eventual corp expediționar occidental, dacă și când acesta ar fi debarcat în România, înaintea sosirii rușilor. Al doilea a fost înmânat la 20 decembrie ambasadorului american la Madrid, Hayes, în care se oferea capitularea României în clipa când aliații vestici vor fi debarcat în peninsula balcanică.[2]

Anexă

Cei „trei mari" la Teheran

„Hello, Marshal Stalin!", zâmbi președintele Roosevelt, întinzându-i o mână străvezie, din scaunul său rulant, pe care-l împingea un filipinez din garda sa personală. Era în jurul orei 14, la 28 noiembrie 1943, în clădirea Ambasadei sovietice din Teheran, unde, după unele ezitări, Roosevelt primise să locuiască pe durata conferinței. În urma avertismentului lui Stalin, că se plănuise răpirea președintelui de către agenți naziști, în frunte cu fostul consul general la Tabriz, Schulze-Holtus, și celebrul comandant SS, Otto Skorzenyi, liberatorul lui Mussolini[3], se

1. Fred Nanu, *op. cit.*, JCEA (vezi nota precedentă), 1952, nr. 112.
2. Al. Crețianu, *op. cit.*, p. 244 și urmă.
3. Bereșcov V. M., *Mit Stalin in Teheran* (Cu Stalin la Teheran), Frankfurt, 1965, p. 20.

acceptase această soluție. În vechiul palat al unui demnitar persan, preluat de sovietici, care ocupaseră militar nordul Iranului, i se rezervase un apartament. Ce ocazie unică pentru serviciile MVD ca să-i surprindă toate convorbirile! Din păcate, pe atunci aparatura electronică încă nu ajunsese la perfecțiunea actuală. „Apropiați-vă de masă", îl invită Osip (Iosif) Vissarionovici Djugașvili, zis Stalin. Sub acea măsuță, astăzi ar fi fost montate cel puțin două microfoane. „Aveți propuneri pentru ordinea de zi de azi?" întrebă dictatorul roșu. „Propun să ne limităm la un schimb general de păreri", fu răspunsul. Astfel, la prima lor întâlnire, cei doi conducători ale celor mai puternice state din lume n-au vorbit decât despre aspectele cunoscute ale situației internaționale. Franklin Delano Roosevelt, până atunci ales de trei ori președinte al Statelor Unite, se decisese să parcurgă cei peste 6.000 km până la Teheran, în urma refuzului lui Stalin de a se îndepărta prea mult de Capitala sa și de frontul germano-rus, aflat atunci în plină mișcare spre vest, pe care el îl dirija personal. Dar zvonurile persistente despre tratativele de armistițiu dintre naziști și sovietici ajunseseră până la Washington și această eventualitate îi neliniștea mult pe anglo-americani. Se mai adăuga iminența începerii campaniei electorale în primăvara lui 1944, care obliga pe Roosevelt să prezinte opiniei americane măcar câteva succese mari internaționale, pe plan militar și civil. La orele 16, începea în salonul mare al ambasadei, prima sesiune plenară a celor trei delegații. În jurul mesei rotunde, ședeau Churchill, Roosevelt, Stalin, miniștrii de Externe Eden și Molotov, consilierul personal al președintelui, Harry Hopkins și șefii statelor majore ale celor trei puteri, precum și interpreții. Primind președinția conferinței, Roosevelt confirmă că nu se întocmise o ordine de zi, continuând: „Noi suntem aici pentru a găsi mijloacele de a câștiga acest război, cât mai repede cu putință. Pentru noi, greutatea cea mare e acum în Pacific, unde vrem să ajungem până la insulele Japonici, prin Filipine și să despresurăm, în Burma, drumul spre China". Luând cuvântul, Stalin a amintit că efortul suprem al Armatei roșii se îndrepta numai împotriva Germaniei. „Aceasta are pe frontul nostru 210 divizii, spuse el, la care se adaugă 10 divizii ungurești, 20 finlandeze și 18 românești.

Contraofensiva germană din noiembrie a reușit să ia Jitomir, amenințând Kievul. Noi luptăm cu 330 divizii. De-abia după înfrângerea lui Hitler, ne vom putea dubla efectivele din Orientul îndepărtat și să participăm la războiul împotriva Japoniei". Astfel, de la început, cei doi principali actori își precizaseră pozițiile și interesele. Venise acum rândul lui Churchill, partenerul minor al alianței. Cu arta sa oratorică și claritatea de gândire șlefuită în 40 de ani de dezbateri parlamentare, el declară: „Vom ataca Germania în anul 1944 peste Canalul Mânecii cu 16 divizii britanice și 19 americane. Vor fi angajați 1 milion de oameni. Noi britanicii, cu cei 46 milioane de locuitori ai noștri nu

putem da mai mult. Din Mediterana vom lua 7 divizii, pentru operaţia Overlord, adică debarcarea în Franţa[1]. Ea va fi sprijinită şi de ofensiva trupelor noastre din Italia şi de o debarcare în sudul Franţei. Cred însă că ar fi negativ să lăsăm restul trupelor noastre din Mediterana inactive. Este important ca aliata noastră, Turcia, să intre în război contra Germaniei. S-ar deschide astfel strâmtorile Dardanele şi Bosfor şi am putea aproviziona pe prietenii ruşi prin porturile Mării Negre. Întrebăm deci pe aliaţii noştri ruşi: ce misiune să le dăm turcilor? Să-i atace pe bulgari în Tracia? Oare bulgarii, care datorează Rusiei independenţa lor de la 1878, vor accepta să ajungă în război cu ea? Dar România ce va face, ea care de pe acum încearcă prin toate mijloacele să iasă din război? Nu ar aduce aceste operaţii schimbări în toate ţările balcanice? Credem că înlocuirea operaţiei Anvil, adică debarcarea la Toulon, în sudul Franţei, cu o operaţie din Italia înspre Viena, ar grăbi, ca şi în 1918, sfârşitul războiului[2]. Desigur că necesitatea vaselor de debarcare, de care ducem mare lipsă, va aduce, în acest caz, o oarecare amânare a operaţiei Overlord". Churchill făcuse aluzie la ultima comunicare a lui Iuliu Maniu, din 10 noiembrie 1943, în care îi propunea trimiterea unui delegat la Cairo, pentru a discuta schimbarea politică în România. Răspunsul britanic, potrivit înţelegerii prealabile a miniştrilor de Externe la Moscova, de la 1 noiembrie, fusese: „Singura funcţie a emisarului român va fi de a discuta detaliile privind răsturnarea actualului regim şi înlocuirea lui cu un guvern care va semna capitularea necondiţionată"[3].

În memoriile sale, interpretul sovietic de la conferinţă, Bereşkov, comenta această expunere astfel: „Churchill a lăsat să cadă masca. Invazia Balcanilor avea scopul să blocheze înaintarea sovietică. Şi Stalin şi Roosevelt i-au pătruns intenţiile"[4]. Dar încă din timpul conferinţei de la Quebec[5], Churchill încercase să-i convingă pe şefii de stat major de avantajele unei ofensive în peninsula balcanică, care ar fi ridicat de îndată, împotriva Germaniei, popoarele a cinci ţări: Grecia, Bulgaria, Ungaria, Iugoslavia şi România. Înainte de Teheran, Churchill pregătise pentru întâlnirile sale de la Alger şi Malta, împreună cu generalii americani Bedell Smith şi Eisenhower, apoi la Cairo, cu şefii de stat major, o analiză a situaţiei militare, din care conchidea: „Operaţia Overlord ne va înghiţi toate resursele. Mediterana va fi sacrificată. Dacă noi nu vom contribui la modificarea situaţiei din Balcani, interesele aliaţilor vestici vor avea de suferit"[6]. Churchill privea însă lucrurile din perspectiva viitorului îndepărtat, care avea să-i dea dreptate, şi a

1. *Teheran, Yalta, Potsdam, Dokumentensammlung*, Frankfurt, 1979, p. 12.
2. Creţianu, *op. cit.*, p. 129.
3. Quinlan P., Clash..., p. 87.
4. Bereşkov, *op. cit.*, p. 50.
5. Iulie 1943.
6. Creţianu, *ibid.*, p. 120.

intereselor imperiului britanic, pe când generalii aveau în față rezolvarea misiunilor imediate. Ei priveau cu groază harta Mediteranei de răsărit și a Munților Balcani, care le-ar fi complicat și lungit nemăsurat calea aprovizionării trupelor. Roosevelt, în acel moment, încă nepătruns de aceste realități, a comentat: „Ar mai fi posibilă și o debarcare în Adriatica de Nord, spre Liubliana, atunci când trupele rusești vor fi la Odessa. Atunci ne-am putea da mâna, trecând prin câmpia Dunării"[1]. Îndată Stalin a preluat inițiativa: „Ar fi bine ca Turcia să ne ajute. Dar ce se va întâmpla dacă ea intră în campanie?" Churchill a replicat: „Noi vom sprijini Turcia cu 20-30 de escadrile de avioane și artilerie antiaeriană, în schimb ea ne va da aeroporturile de unde să bombardăm zona petrolieră română, atât de vitală pentru Germania.

– Am mai putea aduce două divizii aeropurtate pentru a lua Rodos și insulele Dodecanezului, care blochează drumul spre Dardanele. Desigur, ne trebuie multe vase de debarcare, care ar întârzia și operația Overlord". Stalin însă a pus din nou punctele pe „i": „Sunt de părere că Overlord și Anvil sunt hotărâtoare pentru victorie. Punctul slab al Germaniei e în Franța. Ocuparea Romei și alte operații în Mediterana sunt doar diversiuni. De altfel, eu mă îndoiesc că turcii vor accepta să intre în campanie"[2]. A doua zi, 29 noiembrie, se întâlneau în ședințe separate șefii de stat major Alan Brooke (Regatul Unit), George Marshall (USA) și Voroșilov (URSS), precum și miniștrii de Externe care, toți, își menținеau argumentele cunoscute. Între sovietici și englezi apăruse un zid invizibil, dar palpabil. Ca argument de netrecut, generalul Marshall introduse un element nou în discuție: „În august 1942 aveam o singură divizie în Anglia, acum avem nouă, și curând vom ajunge la 60. Noi astăzi luptăm pe două fronturi, în Pacific și în Atlantic. Ca urmare, operația Overlord are pentru noi prioritate, cu toate că e foarte riscantă și grea. Asupra Mediteranei nu s-a luat până acum nici o hotărâre"[3]. Voroșilov l-a încurajat: „Experiența noastră pe fluviile Nipru, Desna și altele ne învață că o bună pregătire prealabilă de artilerie și aviație este decisivă în orice operație amfibie. În aceste condiții, cred că și Overlord ar avea șanse bune". „Da, răspunse Marshall, dar o debarcare ratată pe malul unui râu e doar un incident de parcurs, pe când pe malul unei mări ea reprezintă o catastrofă majoră". Seara, cei trei mari erau din nou așezați în jurul mesei rotunde. Stalin își regăsise rolul personajului dur și fără înconjur: „A fost desemnat până azi comandantul operației Overlord?" Churchill răspunse că acesta va fi numit în săptămânile următoare. Comentariul tăios a fost: „Noi credem că o operație fără șef este inexistentă. Trebuie să lămurim aici, între noi, la ce dată se

1. Quinlan, *ibid.*, p. 88.
2. Teheran..., *ibidem*, p. 14.
3. Bereșkov, *ibidem*, p. 54.

face Overlord, cine o va comanda și când va urma operația Anvil? Noi am convenit ca prezenta conferință să dureze 3–4 zile. Delegația sovietică trebuie să se înapoieze la 2 decembrie, deci mâine e ultima zi.

Oare dl Churchill crede în Overlord, ori caută numai să ne liniștească? În Franța, germanii au 25 de divizii. Cifrele prezentate de dl Churchill nu corespund realității. Dacă Overlord se amână până în august 1944, ea nu mai are nici o șansă, căci timpul se va strica. Operațiile în Mediterana sunt secundare. S-ar părea că noi rușii vrem ca englezii să rămână inactivi în Mediterana. Noi dorim însă lovituri hotărâtoare, nu paleative". În replică, Churchill a amintit că la Moscova se convenise în luna octombrie ca fixarea datei lui Overlord să fie legată de crearea condițiilor ca germanii să nu poată aduce întăriri spre vest, la zidul Atlanticului, aceasta fiind o problemă de resortul militarilor. Atunci Stalin a trecut la presiune directă, sculându-se și spunând lui Molotov și Voroșilov: „Să mergem, nu mai avem ce căuta aici. E mult de lucru pe front". Ceilalți parteneri nu erau pregătiți pentru o asemenea scenă dramatică. Împăciuitor, Roosevelt a intervenit: „Noi toți suntem înfometați. Să mergem la masă, apoi vom mai vedea"[1]. În dimineața următoare, 20 noiembrie, aveau loc câteva întrevederi separate: Roosevelt stătea la sfat cu consilierii săi, unde Elliot, fiul președintelui, comenta: „Churchill ar vrea să împiedice ca rușii să intre primii în Austria, Ungaria și chiar România. Dar să recunoaștem că și Stalin are dreptate, susținând că nu e logic să ne divizăm forțele". În discuția sa cu Churchill, Stalin o ținuse însă morțiș: „Armata roșie așteaptă declanșarea operației Overlord. Dacă nu o faceți, dezamăgirea va fi mare, s-ar răspândi sentimentul că aliații vestici ne-au părăsit definitiv, iar eu personal ar trebui să iau măsuri împotriva tendințelor de demoralizare". Pus în fața riscului de a da rușilor argumentul hotărâtor pentru a se înțelege, în spatele lor, cu Hitler, Churchill a replicat: „Veți avea răspunsul la ora prânzului". În ședința plenară de la ora 16.30, generalul Brooke anunța solemn că operația Overlord va fi lansată în luna mai 1944, fiind apoi întărită prin operația Anvil din sudul Franței. Calm, Stalin a asigurat că va sprijini printr-o ofensivă simultană debarcările anglo-americane. La 1 decembrie se trecea la discutarea problemei poloneze. Rugat să reia legăturile cu guvernul polonez de la Londra, Stalin a exclamat: „În loc să-i sprijine pe partizani, ei fac intrigi cu germanii. Iată ce zvonuri pun ei în circulație în Polonia". Și le arătă celorlalți un manifest gălbui, pe care apărea capul lui Ianus[2] cel cu două fețe, reprezentând pe Hitler și Stalin. Ceilalți s-au strâmbat a dezgust, desigur de circumstanță. Când Stalin a cerut să i se recunoască frontierele din septembrie 1940, ca fiind consfințite de cosntituția sovietică în vigoare, Churchill, punând

1. Crețianu, *ibid.*, p. 112.
2. Figură din mitologicăa greacă.

pe masă trei chibrituri paralele, a spus: „Acestea sunt hotarele Rusiei, Poloniei și Germaniei" și le-a împins pe toate spre vest. Așa s-a născut ideea, că pentru asigurarea unor frontiere sovietice, toată Europa de răsărit, inclusiv România, trebuia mutată spre apus[1]. După conferință, cei doi conducători vestici se întâlneau apoi la Cairo cu președintele Turciei, Ismet Inonü. Câteva zile mai târziu, ministrul român la Ankara, Alexandru Crețianu, afla de la ministrul de Externe Menemencioglu, ce se discutase la Cairo, transmițând de îndată totul la București. Cei doi șefi occidentali se abținuseră de la orice promisiune, când Inonü le ceruse armament și garanții împotriva înaintării rușilor în Balcani, în schimbul intrării Turciei în război[2], ferindu-se să pomenească de vreo operație militară plănuită în Mediterana răsăriteană. Când s-a luat cunoștință de raportul lui Crețianu la București, era deja mult prea târziu. Cărțile fuseseră jucate!.

1. Teheran... *ibid.*, p. 48.
2. Crețianu, *ibid.*, p. 112.

Anul 1944

13. Hitler sondează intențiile mareșalului Antonescu

Încă din toamna anului 1993, Hitler fusese preocupat de întrebarea dacă Ungaria și România vor urma Italia pe calea despărțirii de Germania. Marele cartier german primise dispoziția să ia măsurile pregătitoare pentru această eventualitate. Pentru a intui starea de spirit a opiniei publice, dar mai ales cea a conducătorului român, acesta a fost iarăși invitat, din nou fără Mihai Antonescu, în zilele de 26–28 februarie, la castelul Klessheim[1].

Ca și în trecut, Führerul a început cu turul de orizont obișnuit, întinzându-se asupra balastului ce-l reprezentase alianța italiană atât în Franța (după capitularea acesteia din 1940), cât și în Africa de Nord și Grecia. De fiecare dată, armata germană trebuise să salveze situațiile dezastruoase create de trupele italiene. Guvernul italian învinuise pe români că nu-i livrase cantitățile contractate de petrol, dar, după capitularea Italiei, germanii descoperiseră mari depozite de petrol în nordul Italiei, ținute ca rezervă pentru viitor. Căderea acestui aliat obligase statul major german să detașeze 46 de divizii în Italia și Peninsula Balcanică (Iugoslavia și Grecia) pentru a preveni înaintarea anglo-americanilor, debarcați între timp în sudul Italiei. Aceste divizii lipseau acum frontului din Rusia. Alte 60 de divizii vegheau în Franța, în așteptarea debarcării aliaților vestici. Hitler s-a întins cu explicații detaliate asupra formidabilelor fortificații construite de-a lungul coastei atlantice, ale căror caracteristici le cunoștea în amănunt. O parte a acestor adevărate cetăți de beton, cu pereți de până la 4 m grosime, mai subsistă și azi în marile porturi franceze, neputând fi distruse.

S-a trecut apoi la situația de pe frontul din răsărit, unde miile de tancuri sovietice T 34 noi treceau ca un tăvălug peste pozițiile infanteriei germane. Hitler însă afirma că tunurile anticar

1. Șeful statului major german, Jodl, îi și pusese pe masă lui Hitler planurile de ocupare a României, în cazul că aceasta s-ar fi retras din război.

pe șenile, cu care urma să fie echipată fiecare divizie, începuseră să iasă pe porțile uzinelor. Antonescu nu știa că în fabricile respective lucrau zeci de mii de deținuți din lagărele de concentrare, între care și din România. Mareșalul a arătat că și România producea, în acele zile, un tun anticar de 75 mm pe șenile, dar că avea nevoie de livrări de materiale și piese din Germania, la care Führerul a recunoscut valoarea tehnică a acestui proiect românesc, fără însă să promită vreun ajutor. El a admis, apoi, că rezervele umane ale Germaniei scăzuseră și că, în consecință, era obligat să arunce pe front contingente noi, fie mai tinere, fie mai în vârstă. În anul 1944, fuseseră recrutați chiar și elevi de liceu și pensionari, dar aceasta nu i s-a spus lui Antonescu. Un interlocutor netimorat ar fi putut, desigur, întreba dacă aceste completări de efective ridicau, sau nu calitatea combativă a unităților. Hitler se amăgea însă cu ideea că, în curând, va avea un milion de noi luptători la dispoziție, cu care să înceapă o nouă ofensivă în Rusia.

Dictatorul german l-a pus apoi la curent cu conținutul unei scrisori primite de la Horthy, regentul Ungariei, prin care era rugat să dispună repatrierea diviziilor ungare care mai luptau pe frontul de răsărit. „Această scrisoare, a comentat el, mi-a făcut o impresie foarte rea." În acest fel căuta să prevină cererea lui Antonescu de a retrage și el diviziile române din Crimeea.

A doua zi, conciliabulele au continuat, fiind dedicate exclusiv situației din Crimeea. Hitler a argumentat că cucerirea peninsulei necesitase mari sacrificii și că dacă Wehrmacht-ul (forțele armate) va porni o nouă ofensivă în Rusia, Crimeea ar trebui din nou ocupată. „Totuși - a precizat el - am dispus ca statul major să elaboreze un plan în ipoteza părăsirii peninsulei". Pe hărțile aduse în acest scop, el a expus etapele eventualei retrageri, dar a revenit la ideea sa fixă, de a nu ordona retragerea, decât sub presiunea inamică. Antonescu a replicat că și el dorea apărarea peninsulei, care constituia o pavăză contra debarcărilor dușmane în Dobrogea și a bombardamentelor aeriene a regiunii petroliere. Dar cu câteva zile mai înainte, spusese comandantului misiunii germane în România (generalul Hansen) exact contrariul, anume că trupele române vor trebui evacuate cât mai repede. Se vădea astfel fenomenul influenței magnetice a privirii lui Hitler, care fusese observată și de alți interlocutori ai săi[1] și căreia mareșalul nu i se putea sustrage, decât după plecarea Führerului. Hitler i-a mai servit argumentul că Crimeea, în mâna germanilor, reprezenta un factor de prestigiu politic în fața Turciei și Bulgariei, îm-

1. Între alții, de ministrul României la Berlin, A. Romalo, în 1940.

piedicându-le să ia poziție ostilă. „De altfel, a continuat el, curând vom trimite în Marea Neagră o flotilă de mini-submarine, care vor supraveghea toate mișcările suspecte". Această afirmație era un bluff, căci producția acestor mici vase era de-abia în fașă.

Conducătorul a ridicat apoi chestiunea lipsei mijloacelor de transport naval, care împiedica îndeplinirea promisiunii sale către trupele române din Crimeea, de a le acorda permisii la fiecare doi ani, influențând astfel negativ asupra moralului lor. Hitler nu a comentat, conchizând că el decisese ca peninsula Crimeea să fie păstrată cât mai era posibil, dar că românii vor fi evacuați primii. Mareșalul, lovit în orgoliul său, a protestat, afirmând că toți militarii români doresc să lupte, în condiții egale, cu camarazii lor germani. Desigur că el nu făcuse nici un sondaj în rândul celor prinși, ca într-o capcană, în Crimeea, pentru a le afla părerea. Hitler i-a mai cerut să introducă pedcapsa cu moartea și executarea pe loc pentru cazurile de indisciplină la trupele din peninsulă, ceea ce Antonescu a acceptat. Astfel, și soarta celor 7 divizii române de acolo fusese pecetluită.

În continuare, ministrul de Externe Ribbentrop i-a comunicat că știe precis că Turcia nu va intra în conflictul mondial, la care conducătorul statului s-a arătat mulțumit, deși la București diplomația română căuta, pe toate căile, să-i convingă pe turci de necesitatea intrării în război, alături de aliații occidentali.

Hitler a părăsit apoi încăperea, iar Ribbentrop a mai discutat în continuare cu Antonescu aspectele cererii lui Horthy. Mareșalul a turnat gaz pe foc, spunând că, fără îndoială, ungurii primiseră asigurări din partea anglo-americanilor, căci altfel, n-ar fi riscat să facă un pas atât de provocator. De altfel, a continuat el, și Antonescu (adică el, *n.n.*) primise o somație din partea aliaților vestici, de a retrage trupele române, dar a respins-o. Führerul, care rămăsese cu impresia că Antonescu continua să-i fie un aliat fidel, a ordonat, în urma acestor întrevederi, încetarea pregătirii operației Margareta II (invazia României de către trupele SS germane)[1]. Conform acestui plan, trupe maghiare și bulgare ar fi trebuit să participe la invazia țării, după cum, la executarea planului Margareta I – ocuparea Ungariei – erau prevăzute și unități slovace și românești. Devenise evident că toți așa-zișii aliați ai lui Hitler erau folosiți doar ca pioni în jocul lui cu soarta.

---

1. Hillgruber, A., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler* (Oameni de stat și diplomați la Hitler), Ed. Bernard Graefe, Frankfurt, 1970, pp. 186 și urm. (în continuare Hillgruber 2).

14. Operațiunile militare până la 20 august 1944

Am mai subliniat (cap. 8) că, după catastrofa de la Stalingrad, frontul de sud din Rusia nu a mai putut fi redresat niciodată, trupele germane fiind permanent depășite de sovietici, atât ca număr, cât și ca armament. Dacă până în martie 1944, Hitler a tolerat tactica manevrelor de repliere, în adâncime, a feldmareșalului Manstein, comandantul grupului de armate Sud, pentru salvarea trupelor sale de încercuire, din acel moment el a decis să nu mai admită nici o cedare de teritoriu. În acest scop, a schimbat pe mai toți comandanții de mari unități cu membri ai partidului nazist, sau cu generali mai tineri, dornici de a se afirma cu orice preț. Rezultatul a fost că armate întregi au fost prinse în încercuiri repetate de către ruși - care acum aplicau cu succes modelul german - din care scăpau cu greu, sau deloc. Astfel de bătălii s-au dat la Kursk, Bielgorod și Uman-Sepetovka. Ca urmare, în februarie-martie, frontul german din sud nu mai dispunea de nici o rezervă strategică, pentru a închide breșa de 50 km care se deschisese în urma ultimei bătălii.[1] În acel moment, situația armatei române era următoarea: din cele 30 de divizii sub arme, 7 erau blocate în peninsula Crimeea, alte 6, formând armata a 3-a (general Dumitrescu), se aflau într-o retragere continuă, care semăna mai mult a fugă, din pricina golului militar la flancul lor drept, unde armata a 6-a a lui Manstein fusese complet destrămată. Aceste 6 divizii au parcurs traseul, de aproape 700 km, de la Melitopol la Odessa și Nistru în șase săptămâni, luând noi poziții defensive de-a lungul acestui fluviu. Cu toate acestea, trupele rusești care le urmăreau, au reușit să stabilească și aici câteva capete de pod, între Cetatea Albă și nord de Tighina, de unde vor porni ofensiva din august. Alte 6 divizii românești se aflau în refacere în Muntenia, din care 3 în jurul Capitalei. Acestea urmau să constituie miezul apărării Bucureștiului împotriva atacului dement al câtorva divizioane de antiaeriană, ordonat personal de Hitler între 24 și 25 august.

---

1. Vezi harta de la p. 79.

În fine, alte 7 divizii erau staţionate în Banat şi sudul Transilvaniei[1], iar Antonescu le păstra ca rezervă strategică împotriva Ungariei.

Dinspre nord de fluviul Nistru, se scurgeau spre Moldova şi Basarabia, mii de soldaţi germani zdrenţuiţi, răzleţiţi şi fără arme. Doar cu mari eforturi ale unor unităţi speciale germane şi române, ordinea a putut fi restabilită. Mareşalul Antonescu a trimis în grabă în Moldova de mijloc câteva divizii, care până atunci fuseseră în refacere în Banat şi Oltenia, cu care s-a înjghebat o nouă linie de apărare de-a lungul Prutului, la nord de Iaşi şi până la Nistru, apoi de-a lungul acestuia, până la Cetatea Albă. Norocul a fost că elementele înaintate sovietice, care ocupaseră tot nordul ţării,[2] negăsind în faţă nici o rezistenţă, erau şi ele epuizate de marşurile lungi şi nici nu dispuneau de rezerve, aşa încât au încetat orice înaintare. Administraţia română din Transnistria părăsise, în panică, prefecturile, nefiind informată despre înaintarea ruşilor, până când aceştia au apărut în faţa lor, iar trupele armatei a 3-a (generalul Dumitrescu), care asigurau militar provincia, s-au retras dincoace de Nistru.

Acest nou front, cu excepţia unor lupte locale pentru prinderea de prizonieri, în scopul obţinerii de informaţii, a rămas imobil până la 20 august. În lunile martie-aprilie, în interiorul ţării se aflau doar câteva mii de militari germani din serviciile spatelui, la depozitele de pe aeroporturi, precum şi unităţi de transmisiuni şi sanitare. De-abia în cursul lunilor mai-iunie au sosit noi întăriri, din care s-au format două armate, a 6-a şi a 8-a, cu 600.000 de oameni, ocupând, prima, un sector între Iaşi şi Câmpulung Moldovenesc, iar cealaltă, de la masivul Comeşti cu Chişinăul, până la Tighina. Între ele luaseră poziţie armata a 4-a română, la vest de Iaşi, şi a 3-a, la sud de Tighina, până la Cetatea Albă. Comandamentele erau acum împărţite după un plan diplomatic, pentru a satisface vanitatea fiecăruia din parteneri: generalul Dumitrescu comanda grupul român-german din sud-est, de la postul de comandă din Tarutino, iar generalul Wöhler grupul german-român din nord, de la Piatra Neamţ[3]. Din punct de vedere militar, aceasta era o decizie fără nici un sens, căci conducea, implicit, la prelugirea timpului de transmitere a

1. *KTB 1944 (Jurnalul Comandamentului Suprem German)*, vol. IV, p. 247, Ed. Bernard Graefe, Frankfurt, 1961. Era vorba de Polonia şi Bielorusia.
2. Cernăuţi (29 martie), Botoşani, Dorohoi, Hotin şi Bălţi (25 martie).
3. A se vedea harta la p. 103.

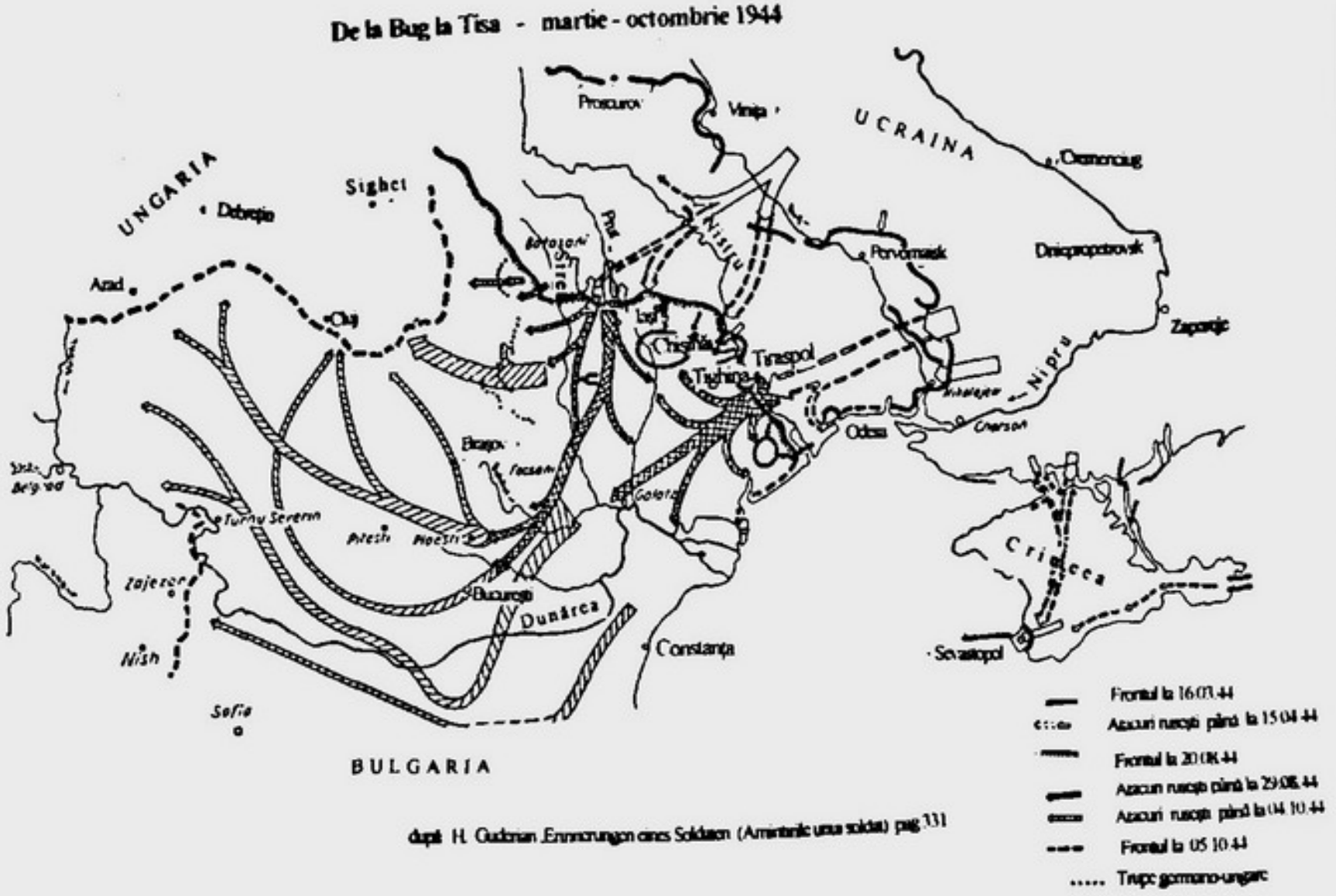

după H. Gudenian „Erinnerungen eines Soldaten" (Amintirile unui soldat) pag.331

comenzilor. Hitler a profitat de acalmia de pe frontul românesc pentru a retrage, în cursul lunilor iulie și august, 6 divizii blindate și 4 de infanterie motorizată, lăsând, practic, frontul fără nici o rezervă. Este drept că situația frontului de mijloc german[1] era atunci dezastruoasă, ceea ce *justifica* retragerea acestor unități germane din România.

1. În Polonia și Bielorusia.

15. Ocuparea Ungariei

Intrarea Armatei roșii pe teritoriul românesc și arestarea regentului Horthy, apoi ocuparea militară a Ungariei, de două divizii SS germane, au făcut necesară o nouă invitație către conducătorul României. Acesta a sosit la același castel Klessheim, unde, în seara zilei de 23 martie, a avut loc o primă întrevedere cu Hitler în prezența doar a eternului interpret, ministrul plenipotențiar Paul Schmidt. Ca introducere, Hitler i-a spus conducătorului român, cu titlu confidențial că, după trădarea Italiei, nu vedea de ce Germania să fie singura care să susțină arbitrajul de la Viena privind Transilvania. Această părere personală a lui trebuia însă – preciza Führerul – să rămână, deocamdată, secretă. Utiliza aceeași metodă a ducerii cu zăhărelul, pe care i-o aplicase lui Antonescu de patru ani încoace. Führerul și-a extins apoi dizertația timp de o oră, asupra trădării conducerii ungare, care – a zis el – își închipuia că anglo-americanii o vor ajuta împotriva Uniunii Sovietice. În afara diviziilor aduse pentru ocuparea Ungariei, Hitler urma să ia și alte măsuri, pe care le va comunica la timp și mareșalului. Acesta a cerut dezarmarea totală a armatei maghiare, care reprezenta un pericol pentru spatele frontului din Moldova. A arătat apoi că dușmanii actuali ai României (URSS, Anglia și SUA) declaraseră nul dictatul de la Viena, pe când aliata ei, Germania, îl mai susținea încă. Dacă în Transilvania nu vor mai fi trupe maghiare, el va trimite întreaga armată română în Moldova, să lupte contra invaziei ruseşti, adică un milion de soldați[1]. Vorbind despre Bulgaria, Antonescu a afirmat că poziția României, între aceasta și Ungaria, era ca între două pumnale. Aici Hitler l-a contrazis, având informații că bulgarii au devenit antibolșevici (ceea ce era eronat, căci exista acolo un puternic curent comunist). Apoi, ca un leitmotiv, a revenit la intențiile sale de a recuceri Ucraina cu forțe noi, pe care le-a enumerat lui Antonescu și care, în mare parte, existau numai pe hârtie. Hitler a acuzat vremea caldă, care cauzase înglodirea în noroaie a 5 divizii

1. Pentru care însă nu exista nici armamentul, nici susținerea materială necesare. Lui Antonescu i se reproșa mereu că ține prea multe trupe în Banat și Transilvania de sud (vezi și C. Troncotă, *Eugen Cristescu*, Editura „Roza Vânturilor", Buc., 1994, p. 429).

blindate germane, dar nu a explicat de ce tancurile ruseşti puteau totuşi să înainteze. În dimineaţa următoare, convorbirile au continuat în prezenţa lui Mihai Antonescu şi a şefului Marelui Cartier German, mareşalul Keitel, un curtezan devotat lui Hitler, care nu-l contrazicea niciodată. Amintind de scopurile bolşevismului, acesta a afirmat intenţia comunismului de a introduce ideologia sa în toate ţările în care va pătrunde şi de a înlătura pătura intelectuală şi de conducere care-i sta în cale. Surprinzător este că, un an mai târziu, Stalin i-a spus dictatorului Iugoslaviei, Tito, cam acelaşi lucru, la Moscova. Führerul a trecut apoi în revistă situaţia din vestul Europei, negând posibilitatea unei debarcări aliate, care să reuşească să străpungă invincibilul val atlantic de pe coasta Franţei, dovedind şi în acest caz autoamăgirea progresivă pe care o practica, direct proporţională cu deteriorarea situaţiei din Rusia. A urmat o înşiruire a noilor arme „minune" care trebuiau să întoarcă soarta războiului, dar pe care nu le-a mai descris în amănunt. Din aceste schimburi de informaţii, se vădeau diferenţele dintre concepţiile celor doi dictatori: pe când fanaticul Hitler reducea totul la lozinca: „Victoria sau anihilarea!", Antonescu, mai nuanţat, dorea salvarea naţiunii române, dar numai sub conducerea sa.

Monologul Fürherului s-a terminat printr-o apreciere asupra Finlandei, care se afla în tratative de armistiţiu cu URSS. Hitler s-a revoltat împotriva guvernului lui Mannerheim, care nu rupsese relaţiile cu SUA şi încredinţase medierea tratativelor cu ruşii reprezentantului american la Helsinki. Orice încercare de a sonda părerile inamicului, a spus Hitler, nu poate duce decât la slăbirea rezistenţei poporului şi a hotărârii sale de a lupta până la victoria finală.

La rândul lui, Antonescu a reluat tema istorică a drepturilor românilor din Transilvania şi a repetat condiţia de a avea spatele frontului acoperit, prin anularea ocupaţiei maghiare asupra regiunii secuieşti. Apoi a revenit la mereu repetatele sale cereri de tancuri şi artilerie anticar, pe care Hitler le promitea, dar nu le putea satisface, acestea lipsind atunci şi armatei proprii.

Întrevederea s-a încheiat cu discutarea problemei refugiaţilor ucraineni din Transnistria şi Odessa, care se adăugaseră celor români din Nordul Transilvaniei, din Basarabia şi Moldova. Antonescu estima numărul lor total la 500.000, afirmând că, împreună cu cei 600.000 de militari germani de pe frontul românesc, ridicau o problemă de aprovizionare de nerezolvat. Führerul, impasibil, a comentat doar atât: „Avem mare nevoie

de mână de lucru" (adică de robi pentru uzinele germane, *n.n.*) și l-a rugat să acorde transporturilor spre Germania prioritate absolută.

Din nou Hitler îl amăgise pe Antonescu cu promisiuni vagi. Că nu avusese nici o intenție de a-și ține făgăduiala privind restituirea nordului Transilvaniei, reiese și din convorbirea lui ulterioară cu premierul ungar Sztojay, în iunie 1944, în cursul căreia i-a spus că, după război, România și Ungaria vor fi libere să-și rezolve diferendele după cum vor dori, dar că el, personal, crede că, în acel moment, ambele se vor fi săturat de conflicte armate.

16. Tratativele de armistițiu. Interferențele dintre guvern și opoziție

După ce Alexandru Crețianu, ministrul României în Turcia, transmisese Ministerului de Externe la București, în decembrie 1943, știrea că aliații acceptaseră primirea unui delegat român, fostul prim-ministru Barbu Ştirbey a fost propus, de mareșalul Antonescu, și apoi însărcinat de Iuliu Maniu, în numele opoziției politice, cu purtarea negocierilor pentru scoaterea României din război. Ajuns la Ankara, lui Ştirbey i s-a comunicat că tratativele urmau să aibă loc la Cairo, unde a fost dus cu un avion militar englez. La 17 martie, în prezența ambasadorilor celor trei mari puteri – Mc. Veagh (SUA), Lord Moyne (UK–Regatul Unit al Marii Britanii) și Novicov (URSS) – el a declarat că reprezintă opoziția, care dispunea de voturile a peste 80% din corpul electoral românesc, dar că are și asentimentul mareșalului Antonescu, acum convins, pe deplin, că războiul e pierdut. Încă din ianuarie, Departamentul de Stat al SUA pregătise proiectul cu condițiile capitulării României, care prevedea ocuparea militară a întregului ei teritoriu de către trupele „aliate", rezervarea unei regiuni libere pentru activitatea guvernului și amânarea problemelor teritoriale (Bucovina, Basarabia și Transilvania) până la conferința de pace. Propunerile, însușite și de englezi, au fost trimise apoi la Moscova, care, până la data începerii negocierilor de la Cairo, încă nu se pronunțase asupra lor.

Trei zile mai târziu, sosea la Cairo o radiogramă a lui Ică Antonescu: „Mareșalul este convocat la Hitler. Cerem insistent, până în 48 de ore, un răspuns privind ajutorul militar și politic minim ce-l putem aștepta din partea aliaților, față de actuala înaintare sovietică".[1]

În acel moment, nici guvernul, nici opoziția nu știau de înțelegerea de la Moscova, prin care orice mesaj provenind de la unul din sateliții Germaniei, trebuia îndată comunicat tuturor celorlalți aliați.[2] Se petrecuseră, într-adevăr, două evenimente

1. Crețianu, *op. cit.*, p. 132.
2. Transmis de C. Vișoianu lui I. Maniu.

grave: ofensiva Frontului 2 ucrainean spărsese frontul german, la Uman și Șepetovka, consecința fiind că vârfurile blindate sovietice ocupaseră Bucovina cu Cernăuții,[1] ajungând până la câțiva kilometri nord de Iași și nord de Bălți (în Basarabia). Al doilea eveniment era că Hitler ordonase ocuparea Budapestei, conform planului Margarethe 1[2], după dezvăluirea intrigilor maghiare cu Occidentul. Înainte de plecarea sa la cartierul Führerului, Antonescu declarase, la București, generalului Hansen, șeful misiunii militare germane, că va fi nevoit să retragă trupele române până la linia Focșani–Nămoloasa–Galați, părere pe care, sub impactul privirii magnetice a lui Hitler, și–o schimbase ulterior.

La mesajul lui Ică Antonescu, generalul Maitland Wilson, comandantul aliat în Orientul Mijlociu – fără să mai întrebe pe ceilalți aliați – răspundea: „Să nu mergeți la Hitler. Plecarea mareșalului s–ar interpreta aici că România va colabora până la capăt cu el. Trupele române să înceteze, de îndată, lupta cu cele sovietice. Viitoarele condiții de pace vor depinde de contribuția României la înfrângerea Germaniei, scutind–o de pericolul ca să devină ea însăși câmp de bătălie".

Telegrama a sosit la București după plecarea avionului cu Ion Antonescu. Neliniștit de această inițiativă a lui Wilson, Molotov a trimis, prin Novikov (Cairo), o nouă radiogramă: „Guvernul sovietic e gata să ia legătura cu mareșalul Antonescu. Trupele române, în contact cu noi, în Crimeea și pe Nistru să capituleze. Mareșalul să numească o persoană militară, eventual pe unul din generalii prizonieri la noi, pentru discutarea detaliilor". Întors de la „vizuina lupului" a lui Hitler, Antonescu trimite, în aceeași zi, un nou mesaj către Wilson: „Pentru a–mi putea schimba politica, trebuie să–mi garantați frontierele României". La București, colonelul englez Chastelaine, prizonier la comandamentul Jandarmeriei, care cifra toate mesagiile pentru Cairo, a comentat astfel acest răspuns: „Comandamentul nostru din Cairo s–a săturat de aceste considerații, care sunt străine de orice realitate".

La 29 martie, sosea la București a doua radiogramă a lui Wilson, insistând asupra predării trupelor noastre de pe front, căreia conducătorul statului îi răspundea, la 1 aprilie, cu aceleași vechi argumente, dând impresia unui dialog al surzilor.

La 2 aprilie, Molotov declară oficial următoarele (în rezumat):

---

1. La 30 martie.
2. Pentru cazul încercării de a se despărți de Germania, statul major german întocmise două planuri de ocupare a țărilor respective: Margarethe 1 pentru Ungaria și Margarethe 2 pentru România.

„Armata roșie a trecut Prutul, frontiera noastră de stat. Trupele noastre au primit ordinul să urmărească dușmanul până la înfrângerea totală. Guvernul sovietic nu intenționează însă, nici să anexeze teritorii românești[1], nici să schimbe ordinea socială existentă".

În ciuda declarației celor trei mari puteri la Cairo, potrivit căreia Antonescu nu mai era considerat un partener valabil, după neacceptarea condițiilor lui Wilson, la Stockholm, contactele dintre Semionov și Nanu continuau, fără știrea anglo-americanilor, concretizându-se în următorul mesaj verbal (citit, dar nu înmânat), al primului: „Noi am prefera să tratăm cu actualul guvern român, dacă acceptă să organizeze rezistența împotriva germanilor. Dacă nu acceptă, suntem gata să discutăm și cu opoziția. Voi sunteți vecinii Rusiei, cu noi trebuie să vă înțelegeți..." În realitate, planul sovietic prevedea sabotarea aliaților anglo-americani prin continuarea tratativelor directe cu Antonescu. Amăgindu-l pe acesta cu condițiile sale mai favorabile (în loc de capitulare necondiționată, un armistițiu, o zonă neocupată de trupele rusești, amânarea ultimatumului dat de cei „trei mari" la Cairo, de a se accepta, sau nu condițiile), Kremlinul spera să obțină, de la Antonescu, fie întoarcerea armelor împotriva germanilor, fie capitularea unităților române din cadrul frontului româno-german. Scontând apoi că reacția germanilor va fi violentă, cu acțiuni represive împotriva conducerii politice și militare române, rușii ar fi profitat de conflictul dintre adversarii lor, ocupând repede întreaga țară și instalând apoi la București un guvern pregătit de Moscova din comuniștii Kominternului, Chișinevski, Pauker, Luca și oamenii lor de paie, Groza și Constantinescu-Iași[2]. În linii mari, acest plan fusese comunicat și lui Bodnăraș și Pătrășcanu la București și așa se explica exclamația deznădăjduită a ultimului, în seara de 23 august, față de regele Mihai: „Ce-ați făcut Majestate? Ne-ați nenorocit!"[3]

În luna iulie 1944, aceeași tactică sovietică dăduse roade strălucite la Varșoria. După ridicarea armatei subterane poloneze, întreaga ei conducere, compusă din generali anticomuniști, a fost fie ucisă, fie luată prizonieră de germani, după care sovieticii au pornit îndată ofensiva, instalând, în capitala Poloniei, guvernul

1. Din care, desigur, excludea Basarabia și Bucovina.
2. Confirmat de Eugen Cristescu, șeful Siguranței Statului, în *Procesul mareșalului Antonescu*, Ed. „Saeculum", București, 1998, p. 445.
3. A se vedea și Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I*, Ed. „Humanitas", București, 1991, pp. 27 și 32.

comitetului comunist de la Lublin. În România însă, subtilul „plan" fusese dejucat: pe de o parte Ştirbey şi Vişoianu au cerut la Cairo comisiei aliate (ambasadorii Novikov, Mc. Veagh şi Moyne) acordarea aceloraşi condiţii de armistiţiu ca cele de la Stockholm. Pe de altă parte, Antonescu, nehotărât până la urmă,[1] a tot amânat luarea unei decizii până la începerea ofensivei sovietice, când orice tratative deveniseră inutile. Atunci regele Mihai a tranşat situaţia, instalând un guvern, ai cărui fruntaşi politici acceptaseră încă din mai trecut condiţiile aliate. Sovieticii au fost puşi în situaţia să ocupe ţara fără nici o rezistenţă, găsind majoritatea oraşelor şi economia relativ puţin atinse de război, iar la Bucureşti intraseră cu arma la picior, găsind aici un guvern pe deplin funcţional, care le-a pus la dispoziţie tot ce au cerut.

Planul ratat a putut fi realizat de-abia trei ani mai târziu, la 30 decembrie 1947. Sub protecţia armatei sovietice de ocupaţie, ajunsă atunci – un an după semnarea tratatului de pace! – la un milion de soldaţi, a fost instalat regimul integral comunist, o dată cu proclamarea republicii populare.

La Bucureşti continua alt joc dublu, mareşalul lansând în acele zile o proclamaţie, în care afirma că el este încredinţat de victoria finală a germanilor şi că, chiar atunci, puternice forţe ale aliatului erau pe cale să întărească frontul comun româno-german. Proclamaţia se încheia cu apelul către armată, de a lupta până la ultimul om pentru rege, ţară şi familiile lor.

Primind, la Cairo, textul propunerilor sovietice întocmite de Kremlin, Novicov l-a prezentat aliaţilor. În el apărea, pentru prima oară, în loc de „capitulare necondiţionată", „condiţiile de armistiţiu", contravenind înţelegerii, de până atunci, între cei „trei mari". După o serie de consultări cu capitalele respective, anglo-americanii au fost de acord cu textul, care a fost înmânat lui Ştirbey şi lui Nanu (Stockholm) în aceeaşi zi, 12 aprilie. Cele 6 condiţii prevedeau, în esenţă, întoarcerea armelor împotriva germanilor, restabilirea frontierei de răsărit de după ultimatumul sovietic din 1940, plata a 300 milioane de dolari aur, drept despăgubiri de război (pentru pagubele cauzate de ocupaţia românească în Rusia de sud şi Crimeea) şi ajutorul aliat ce urma să-l primim, pentru reluarea integrală, sau parţială a nordului Transilvaniei.

Faţă de reticenţele americane la aceste condiţii, care semănau mai degrabă cu un tratat de pace definitiv, şeful statelor majore

1. Fred Nanu, *op. cit.*, p. 251. Dar nehotărârea a operat mai ales după aflarea reprimării, de către germani, a răscoalei de la Varşovia.

unite ale SUA, generalul Marshall, îi scria secretarului de stat Hull: „Eventualitatea unei cobeligeranțe a României cu noi are o importanță strategică atât de mare, încât ar fi de dorit concesii politice...".

Reacția românească a fost din nou dihotomică. La Cairo, Știrbey a primit sfatul de la Maniu, să continue discuțiile, în scopul obținerii unor îmbunătățiri a condițiilor. La București, după ce frontul român din Moldova se stabilizase, neliniștea de la Președinția Consiliului se calmase și Ică Antonescu nu a mai răspuns lui Nanu decât la 25 mai, cu următoarele obiecțiuni: „În Basarabia și Bucovina vor trebui să aibă loc plebiscite populare; despăgubirile cerute sunt mult prea oneroase. Se cere un teritoriu liber de orice trupe străine, în care guvernul să-și poată desfășura activitatea". Din inițiativa sa proprie, Nanu a mai introdus și condiția, prevăzută în armistițiul aliaților cu Finlanda, ca germanilor să li se acorde 15 zile pentru a se putea retrage din România. La 31 mai, sosea de la Moscova răspunsul, prin care se admitea reducerea despăgubirilor, o zonă liberă și evacuarea pașnică a trupelor germane. Față de aceste concesii senzaționale, Nanu a insistat, de repetate ori, pentru urgentarea răspunsului. Dar Ică întoarce deodată roata, telegrafiindu-i, la 11 iunie, că nu poate ceda Basarabia și nordul Bucovinei și că termenul de evacuare al germanilor e prea scurt. El mai avertiza pe Nanu că mareșalul încă nu se hotărâse și că orice grabă în negocierile de la Stockholm poate compromite alte sondaje (pe care le încerca Ică Antonescu). La o întrevedere cu Maniu, mareșalul îi spusese că el nu poate accepta condițiile și telegrafiase, la 21 aprilie, generalului Wilson, la Cairo, următoarele: „A da Armatei roșii, în folosință, toate comunicațiile țării înseamnă a-i da controlul țării întregi".

La 29 aprilie, sosea o telegramă a colonelului Masterson, șeful serviciilor speciale britanice de la Cairo: „Dacă nu acceptați acum condițiile, ele vor fi, ulterior, mult mai severe". La București, Chastelaine cifra, în nume personal, următorul răspuns: „Neacceptarea se bazează pe speranța unor condiții mai bune și a debarcării aliaților (occidentali) în Balcani". Telegrama a fost însă oprită din ordin de sus (Antonescu). În acest timp, a fost trimis un al doilea delegat la Cairo, diplomatul discipol al lui Nicolae Titulescu și un susținător ferm al prieteniei cu URSS, Constantin Vișoianu, care aducea planul militar pentru ieșirea din alianța cu germanii, ce cuprindea însă și o mult dorită conlucrare exclusivă cu forțele anglo-americane. Acolo, acesta a aflat pentru prima

oară că toate comunicările de la București erau citite și de Novicov. Vișoianu a confirmat conferinței ambasadorilor că planul avea aprobarea capului statului și al oștirii române, adică a regelui Mihai și a întregii opoziții.

Între timp, situația militară se deteriorase din nou, după evacuarea Crimeei, operație mult întârziată, din cauza permanentei nehotărâri a lui Hitler ce provocase alte pierderi grele armatei noastre (8–12 mai). În iunie, în centrul frontului ruso-german, noi atacuri ale blindatelor sovietice spărseseră liniile de apărare, Armata roșie ajungând până în apropierea Varșoviei, capitala Poloniei. Totuși, la București, atât în rândurile guvernului, cât și ale opoziției, domnea nehotărârea, teama de a face un salt în necunoscut, dar și de a avea soarta Ungariei, de două luni ocupată de trupe SS germane. Toate acestea împiedicau trecerea la pasul hotărâtor: realizarea primei condiții a armistițiului, anume, întoarcerea armelor. Doar Ică Antonescu își urma calea proprie, ținând pe Nanu fără nici o instrucțiune pentru continuarea conversațiilor cu ambasadoarea sovietică, Kollontay. În schimb, la 4 iulie, el scria ambasadorului american Hayes, la Madrid: „Noi am intrat în război pentru a ne apăra teritoriul și instituțiile. Nu suntem la ordinele nimănui. Vom negocia numai pe baza unor noi condiții". O lună mai târziu, era trimis la Istanbul profesorul Const. Giurescu și atașatul militar colonelul Teodorescu, care au predat un memoriu al lui Ică, atașatului cultural al SUA, transmis în continuare secretarului de stat adjunct Stettinius, la Washington: „Guvernul român va trimite o nouă delegație la Cairo, considerând misiunea lui Știrbey ca eșuată. Oferim puterilor occidentale noi concesii petroliere și alte avantaje în România, în schimbul preluării plății despăgubirilor de război, care sunt prea grele... În prezent, numeroase trupe române sunt concentrate la București pentru a fi la dispoziția forțelor anglo-americane, când acestea vor debarca la noi... Mareșalul Antonescu e acum la Hitler pentru a-l convinge să-și retragă trupele din România". Conform obligațiilor asumate de cei „trei mari", Departamentul de Stat a transmis mesajul la Moscova, dar numai în rezumat, pentru a nu-l indispune pe Molotov.

După începerea ofensivei sovietice la 20 august, de-a lungul întregului front românesc, Ică mai dădea o ultimă radiogramă, care ajunge pe masa lui Hull, secretarul de stat al SUA: „Cer armistițiu. Basarabia va fi ocupată în două zile... De acord cu regele, cu mareșalul și cu opoziția, vă întrebăm: delegația română să plece la Moscova, la Cairo, ori să reia tratativele?" Mihai

Antonescu în persoană se pregătea să-și ia zborul, cu avionul comandat în acest scop, pe insula Cipru, împreună cu colonelul Chastelaine, pentru a asigura succesul misiunii. Aceste intempestive și repetate intervenții au compromis orice încercare de a se da un aspect de coeziune și seriozitate negocierilor de încheiere a armistițiului, ceea ce a dus, în ultimă instanță, la amânarea cu 14 zile a semnării lui la Moscova, după ocuparea întregii țări de Armata roșie.

17. Bombardamentele aviației anglo-americane

Primul atac aerian american asupra României avusese loc la 1 august 1943. Până atunci, adică de la începerea campaniei noastre militare, doar sovieticii încercaseră acțiuni izolate asupra orașelor românești din răsărit – Constanța, Chișinău, Iași, Sulina, Brăila și Galați – care nu avuseseră, practic, nici un rezultat. Bombardamentul de la 1 august 1943 s-a datorat mai mult unei întâmplări, căci flota aeriană de la Derna (Libia) fusese destinată întăririi forțelor americane din Oceanul Pacific. Cum însă, ordinul de plecare întârziase, comandamentul aliat din Orientul Mijlociu (Cairo) a cerut efectuarea unei incursiuni aeriene asupra principalei surse de petrol a Germaniei din acel timp, care se afla în zona Ploiești – Câmpina – Brazi. Timp de două săptămâni, bombardierele americane s-au antrenat deasupra pustiului din Cirenaica, unde foști tehnicieni de la rafinăriile din România le reconstruiseră pe acestea la scară redusă. Efectele acestui atac-surpriză nu au corespuns totuși sacrificiilor, americanii înregistrând 600 de morți și 263 de prizonieri din echipaje, iar din 177 de avioane quadrimotoare, 42 au fost doborâte în România și doar 88 s-au mai întors la baza lor[1]. În schimb, pagubele produse au fost reparate rapid, cu ajutorul tehnicienilor germani, iar în luna octombrie 1943, volumul exporturilor depășea chiar pe cel dinaintea atacului.

După capitularea armatei italiene (iulie 1943), înaintarea aliaților vestici a continuat până la Roma. În sudul peninsulei italice a fost atunci construită o uriașă bază aeriană la Foggia, lângă orașul Bari, de unde flota a 15-a aeriană a SUA și 205 a UK (United Kingdom, sau Regatul Unit al Marii Britanii) au început atacurile masive asupra industriei de armament din Austria și sudul Germaniei. Dar rândul aliaților acesteia – Ungaria, România și Bulgaria – nu avea să întârzie.

În schimbul lor de mesaje (20–25 martie 1944), generalul

---

1. Detalii în: J. Dugan, C. Steward, New York și L. Wolff, Low Level Mission, *Ploiești, the Great Air Battle of August 1943*, Ed. Longmans, Green, London, 1958.

Maitland Wilson, comandantul forțelor aliate din Mediterana (Cairo), îi ceruse mareșalului Antonescu să retragă de îndată toate trupele românești din Rusia și să declare că acceptă capitularea. Cum, până la 28 martie, data ultimei radiograme, conducătorul statului român nu dăduse nici un răspuns, a fost lansat ordinul începerii bombardamentelor aeriene asupra rafinăriilor de petrol și a căilor de comunicație din România, cu scopul sprijinirii ofensivei sovietice, care se desfășura atunci în nordul Moldovei și Basarabiei. Aceste atacuri au continuat neîntrerupt, într-un ritm de 2-4 pe săptămână, dintre care cel puțin unul de noapte[1], până la 23 august. La ele participau, ziua, între 4-700 de bombardiere quadrimotoare Boeing 24, botezate de americani „Liberator", însoțite de avioane de vânătoare, cu dublu fuselaj Lockheed, iar noaptea, până la 200 de bombardiere engleze Wellington sau Lancaster. Fiecare purta o încărcătură de până la 1.000 kg bombe explozive sau incendiare, și avea un echipaj de până la 8 oameni. Avioanele zburau la înălțimi de peste 8 km, pentru a depăși limita de acțiune a artileriei antiaeriene, precum și a avioanelor noastre de vânătoare.

Primul bombardament, din 4 aprilie, a avut misiunea întreruperii transporturilor militare spre front, prin distrugerea liniilor ferate de la București-Triaj și Gara de Nord, dar și-a ratat în mare parte obiectivele, din cauza vântului puternic, care a deviat bombele spre Calea Griviței. Sub sutele de imobile dărâmate au fost îngropați peste 5.000 de morți și răniți, majoritatea femei, bătrâni și copii. Numărul mare de victime s-a datorat însă, și exercițiilor de alarmă aeriană din zilele precedente, după care populația nu a mai luat în serios vaietele sirenelor și nu a coborât în adăposturi. Singura persoană oficială care a vizitat cartierele sinistrate a fost regele Mihai, în timp ce Antoneștii și membrii guvernului s-au ferit să-și facă apariția.

Atacurile de zi și de noapte au continuat apoi asupra majorității orașelor și căilor feroviare, pe unde treceau transporturile militare, precum și a porturilor de încărcare a șlepurilor petroliere germane, care plecau în amonte, pe Dunăre. Efortul de întărire a apărării antiaeriene fusese, totuși, impresionant: 46 baterii de tunuri cu 552 guri de foc, 5 grupuri de avioane de vânătoare de zi, cu 610 aparate și 5 escadrile de noapte formau cercul de foc în jurul zonei petroliere române, la care s-au mai adăugat 2 grupuri de avioane de vânătoare germane aduse din Italia și Ungaria. Totuși, după masivul atac asupra Ploieștilor de la 5 mai, scăderea

1. Executat de avioanele engleze.

producției și transportului benzinei și motorinei înregistra 50% din normal. La acestea se adăuga dezorganizarea activității economice și sociale, locuitorii Capitalei și ai orașelor mari luând obiceiul ca la orice alarmă să se suie în vehicolele disponibile, plecând la țară și blocând șoselele ore întregi. Cel mai greu au fost lovite orașele Ploiești și Câmpina. În primul dintre ele, din cei 100.000 de locuitori aproape 35.000 au fost uciși sau schilodiți, iar în al doilea, mai mult de trei sferturi din imobile au fost iremediabil distruse.

Au avut loc în total 59 atacuri aeriene, ultimul fiind solicitat chiar de noul guvern român de la 23 august 1943, atac care s-a concentrat asupra aeroportului și baracamentelor din pădurea Băneasa, de unde, în acele zile, porneau atacurile germane asupra Capitalei. Trupele noastre au fost astfel dclestate, cu toate că și printre ele au fost multe victime ale bombardamentului american.

După primele atacuri aeriene, șeful opoziției române, Iuliu Maniu, ceruse lui Barbu Știrbey, la Cairo, să intervină pentru oprirea lor, ele având nu numai un efect de demoralizare, dar și de slăbire a încrederii în afirmațiile posturilor de radio de la Londra și Bari, care preconizau debarcarea aliaților vestici în România. Necesitățile militare având însă prioritate absolută, anglo-americanii au continuat neabătut executarea planului dezorganizării spatelui frontului german și român.

Mareșalul Antonescu, care asistase personal, de pe un deal, la unul din primele bombardamente aeriene asupra Câmpinei, renunțase apoi definitiv la asemenea experiențe. Pe deplin conștient de ineficiența apărării noastre antiaeriene, el s-a plâns, la ultima sa întrevedere cu Hitler (5 august), de întârzierea livrărilor de armament antiaerian și de avioane de vânătoare din Germania. „În timpul ultimelor atacuri, a spus el, în întâmpinarea celor 700 de bombardiere americane nu-și mai luau zborul decât 30-40 de avioane proprii. În schimb, pagubele românești de pe urma fiecărui bombardament se ridică la sume între 2 și 7 miliarde lei (la cursul de atunci, cca 33-116 milioane $ SUA, *n. n.*)". Hitler i-a întors argumentul, imputându-i că refuzase, cu un an înainte, oferta de a întări apărarea Ploieștilor cu noi unități germane, sub motiv că nu le poate asigura întreținerea. În realitate, Antonescu nu dorea ca numărul militarilor germani din România să crească.

18. Tragedia forțelor române și germane din Crimeea

Încă din toamna lui 1943, cartierul general german pregătise planul evacuării Crimeei pe calea istmului Perekop, aflat încă în spatele frontului. Soluția transportării pe mare a peste 100.000 de oameni și a materialului respectiv era considerată un risc prea mare. Dar tocmai la acest rezultat s-a ajuns din cauza comandantului suprem, Adolf Hitler. Pe măsură ce înfrângerile succesive se repetau în Rusia, starea psihică a Führerului devenea tot mai labilă. Injecțiile zilnice ale medicului său personal Morell, îi creau dictatorului stări de euforie, care alternau cu depresiuni profunde și apatie. Aflat în faza activă, Hitler reușea să convingă pe oamenii de stat care îl vizitau, mai ales prin argumente militare, iar pe generali, prin cele politice. O excepție notorie a fost unul din prietenii sinceri ai României, feldmareșalul Manstein, comandantul frontului din sudul Rusiei, care a contrazis pseudo-logica lui Hitler, cum că pierderea Crimeei ar putea provoca schimbarea atitudinii Turciei, apoi a României și Bulgariei. Dimpotrivă, a replicat el, România va cădea, când nu-și va mai putea apăra frontierele, din lipsa trupelor care azi se află în Crimeea. Singurul rezultat al obiecțiunii a fost pensionarea lui Manstein.

Pentru Moscova, importanța politică și strategică a Crimeei își pierduse treptat actualitatea, din clipa când vârfurile armatelor ei ajunseseră în fața Iașilor și a Liovului (Galiția). Manifeste aruncate din avioanele sovietice deasupra liniilor germane și române afirmau ironic că „cel mai modern lagăr de prizonieri din lume, cu aprovizionare proprie, sunteți voi".

Nu era, deci, de mirare că mareșalul Antonescu – care, ca și Hitler, se înconjurase de oameni de paie – cu toată experiența sa de strateg militar, s-a lăsat convins de mirajul forței încă uriașe a mașinii de război germane și de argumentele prezentate de Hitler în fazele sale pozitive. Conducătorul statului român, într-un schimb de scrisori cu Hitler din 28 și 29 octombrie 1943, solicitase retragerea celor 7 divizii din Crimeea, care lipseau apărării țării, lăsându-se apoi totuși înduplecat de pledoaria lui Hitler pentru soluția contrară.

Cele două capete de pod sovietice din istmul Perekop și peninsula Kerci, în estul Crimeei, nu putuseră – ca și în cazul

frontului de pe Don, în 1942 – să fie desființate, din cauza lipsei de forțe proprii suficiente. Din aceste capete de pod au pornit atacurile ofensivei de primăvară rusești. La 8 aprilie, blindatele a două armate sovietice au trecut peste întăriturile și câmpurile de mine germane și române de la Perekop și Sivaș, urmate de mase compacte de infanteriști. Sovieticii foloseau acum și un număr uriaș de aruncătoare de grenade „Catiușa"[1], care demoralizau pe adversari, prin detunăturile lor asurzitoare. Apărătorii nu aveau nici măcar un singur tanc.

Două divizii românești de infanterie, a 10-a și a 19-a, au rezistat eroic, timp de trei zile, fiind apoi copleșite de atacurile, tot mai violente, ale celor două armate rusești și a 500 de blindate grele. Odată pozițiile lor străpunse, în spate nu se mai găseau nici un fel de rezerve, care să permită refacerea unui front de rezistență, așa încât, la 11 aprilie, întreaga linie româno-germană era în plină retragere, care semăna mai degrabă a debandadă. În acest timp, la 10 aprilie, armata de coastă sovietică de la Kerci ataca și ea cele două divizii române de acolo (a 3-a cavalerie de gardă și a 6-a), care, de asemenea, nu au putut ține piept mai mult de două zile. Cum în acest timp, blindatele sovietice venite din nord se apropiau de Simferopol, nodul cel mai important de cale ferată din Crimeea, pericolul blocării retragerii trupelor noastre de la Kerci devenea iminent. Totuși, acestea au reușit, luând drumul de coastă prin Feodosia și Ialta, să parcurgă cei 220 km până la Sevastopol în 4 zile, o mică parte fiind transportată cu vasele germane de coastă.

La 15 și 16 aprilie, se întâlneau în fața Sevastopolului resturile trupelor armatei a 17-a germane, redusă acum la 9.200 de germani și 10.300 de români, care au ocupat fostele poziții sovietice din 1942, cucerite cu atâtea sacrificii, doi ani mai înainte. Pierderile dintre 8 și 16 aprilie fuseseră de 78.000 de militari germani și 46.000 de români, cu tot armamentul lor.

La ultima lor întrevedere (23 martie), Hitler îi promisese lui Antonescu că va retrage toate unitățile române din Crimeea. Dar cum ofensivele sovietice din Ucraina continuaseră, în toată această perioadă, și Odessa fusese evacuată de români la 10 aprilie, după lupte grele cu partizanii, singura cale deschisă rămânea doar cea de la Sevastopol la Constanța, adică 360 km pe mare, expusă tuturor atacurilor aviației, minelor și submarinelor sovietice.

Amestecul Führerului în mișcările tactice ale trupelor devenise acum cotidian. El dăduse, încă de la 12 aprilie, ordinul că Sevastopolul trebuia apărat până la ultimul om, permițând totuși

1. Ele erau montate în baterii de câte 25 de țevi, care trăgeau pe rând.

evacuarea răniților, personalului necombatant și unităților române, care în lipsa oricărui armament greu, nu mai aveau dispoziție de luptă[1]. Cum disproporția dintre apărătorii orașului și portului Sevastopol și atacatori ajunsese de 1 la 15, în ultimul moment corpul de munte român, redus acum la câteva companii, a fost și el reținut pentru asigurarea defensivei. Dar și starea de spirit a germanilor devenise, din încrezătoare în promisiunile conducerii de a aduce întăriri, într-una de totală depresiune și nepăsare, dovedită în cursul ultimei rezistențe, dintre 16 aprilie și 12 mai, timp în care nici un singur regiment nu a fost adus în ajutorul apărătorilor. Pentru susținerea trupelor lor de la Sevastopol, la 25 aprilie, rușii au pornit o ofensivă pe frontul din Transnistria și Basarabia, forțând formarea câtorva capete de pod noi pe Nistru și Prut. La 1 mai, mareșalul Antonescu i-a cerut, într-o scrisoare urgentă, comandantului grupului de armate româno-german, generalul Schörner, să aprobe retragerea imediată a restului trupelor române din Crimeea, pentru a întări frontul din Moldova. Dar această scrisoare nu i-a fost predată lui Hitler decât o săptămână mai târziu, de frica unei „explozii" a dictatorului german, care de-abia la 4 mai a aprobat evacuarea românilor. Se confirmase din nou funcția României de satelit în strategia șefului statului german.

Că luptătorii români, rămași în ariergarda de sacrificiu, au fost pe deplin conștienți de incapacitatea criminală a conducerii țării, o dovedește comentariul unuia din cei 5.000 de vânători de munte, sublocotenentul de rezervă Arsene, rostit pe faleza deasupra plajei „R6" de la Chersonet, unde mii de ostași români au așteptat zadarnic vasele ce trebuiau să-i ducă în țară: „Guzganii ăi mari încearcă să se salveze... Mareșalul așteaptă la Constanța să-i vină vânătorii pe care nu-i înghițise niciodată. O să termine rău. El nu face parte dintre figurile jalnice, dar asta nu ajunge ca să conduci o țară. N-a știut să-și aleagă colaboratorii"[2].

Între 7 și 12 mai, avea loc bătălia finală pentru Sevastopol, terminată cu ocuparea ultimelor debarcadere din port și deportarea, în condiții de umilire inumană, a supraviețuitorilor, în lagărele sovietice, 31.000 de militari români au putut ajunge pe vase la Constanța, 60.000 au fost luați prizonieri, sau au murit, 2.500 au pierit înecați, odată cu cele 12 vase românești scufundate, cifră ce reprezenta mai bine de jumătate din flota noastră. Toate acestea au constituit bilanțul final al celei de-a doua catastrofe militare a armatei române.

1. Confirmat de supraviețuitori români, precum sublocotenentul vânător de munte Aurel State în cartea sa *Drumul Crucii*, Editura Litera, București, 1993.
2. *Ibidem*, p. 138.

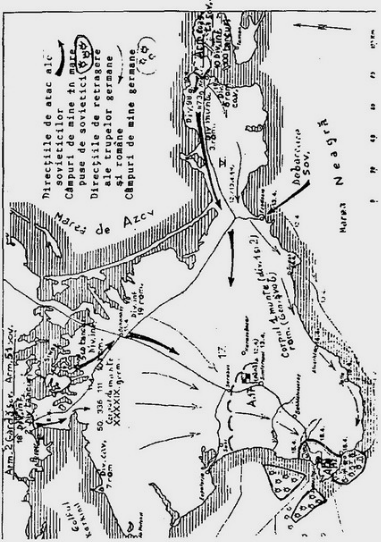

Ofensiva sovietică în Crimeea 10.-15.04.1944 .

19. În preajma despărțirii definitive: Hitler–Antonescu

În ajunul lansării unei noi invitații către mareșalul Antonescu, se petrecuseră evenimente grave pentru Reich-ul german. Din capul de pod de la Avranches, în Normandia, pornise ofensiva aliaților vestici în direcția Parisului, care se afla în plină desfășurare. În răsărit, un grup de armate sovietice spărsese, în mai multe locuri, liniile germane, fiind în marș spre golful Riga, Varșovia și capitala Galiției, Lemberg[1]. La Budapesta, regentul Horthy îi ceruse într-o scrisoare, lui Hitler, să aprobe retragerea trupelor sale din Ucraina, iar la Varșovia, armata poloneză din subterane se răsculase împotriva garnizoanei germane. Pe plan politic, Turcia rupsese relațiile cu Germania, Bulgaria intrase în tratative cu anglo-americanii, pentru un armistițiu, iar Finlanda trata direct cu Uniunea Sovietică, în același sens.

Singurul sector de front încă liniștit era cel românesc. În acest context, a sosit, în seara zilei de 4 august, la „bârlogul lupului", avionul cu cei doi Antonești și generalul Șteflea, șeful de stat major al armatei. Singur mareșalul a fost însă primit a doua zi la micul dejun de Hitler, care, cu lux de amănunte, i-a prezentat desfășurarea atentatului de la 20 iulie împotriva persoanei sale, în care pieriseră câțiva generali. Dictatorul german își purta brațul într-o eșarfă și nu auzea cu o ureche. Trecând la tema armelor noi, printre care cea atomică, pe care a numit-o „revoluționară și cu efect nimicitor", Hitler a motivat nefolosirea, până atunci, a acesteia, cu faptul că nu se găsise încă un antidot, ceea ce evident era inexact. Antonescu a făcut remarca că spera să nu apuce niciodată aplicarea practică a acestei arme apocaliptice. Hitler i-a descris apoi pedepsele pe care le pregătea tuturor celor implicați în atentat, incluzând în acestea și familiile lor - ca și Stalin în Rusia. Continuându-și discursul-fluviu, Führerul a promis că va înlocui diviziile sale luate de pe frontul românesc, fără să precizeze nici data, nici numărul acestora. Practic, el nu dispunea de nici un fel de rezerve. În schimb, a afirmat că comandanții de mari unități germane răspundeau acum personal pentru orice

1. Sau Liov.

neexecutare a ordinelor sale. Din acest moment, cei doi dictatori au fost lăsați între patru ochi, feldmareșalul Keitel, șeful marelui cartier retrăgându-se, desigur, din ordin.

Uitându-se pătrunzător în ochii conducătorului român, Hitler a continuat: „Înțeleg că vreți să mă întrebați dacă mai pot câștiga acest război. Dar după cum Stalin, în pofida pierderii a peste 12 milioane de soldați continuă azi războiul cu o energie fanatică, și eu voi face la fel". În acest fel, Führerul voia să combată zvonurile insistente că se duceau tratative secrete de pace între germani și ruși. După ce a dat amănunte detaliate asupra noilor arme de toate tipurile intrate în producție, citând, cu memoria sa extraordinară, caracteristicile acestora, el a conchis: „Dacă se pierde războiul, toată intelectualitatea Europei va fi anihilată de bolșevism". L-a mustrat apoi pe Antonescu pentru tratamentul umanitar aplicat evreilor din România. Trecând la sacrificiile armatei și poporului german, Hitler a spus că este obligat să cunoască și părerea aliaților săi, dacă sunt, sau nu dispuși să presteze aceleași sacrificii. Luat prin surprindere, mareșalul a deviat răspunsul, făcând câteva observații prealabile: „Spre deosebire de cele întâmplate în cadrul Wehrmachtului, în armata română nici un ofițer sau soldat nu s-a împotrivit vreodată conducerii statului și politicii sale, căci toți sunt antibolșevici. Țara și armata stau unite în spatele său[1]. Dar România se află în fața unor probleme grave, între care cea mai importantă o constituie bombardamentele aeriene. Dacă aliații vor folosi și aeroporturile turcești, nu se va mai putea face față". Hitler a replicat: „În acest caz, ne vom ocupa noi de orașele turcești. Faptul că apărarea antiaeriană e insuficientă, vi se datorește însă vouă, căci n-ați vrut să plătiți întreținerea artileriștilor noștri, pe care vi-i oferisem". După ce s-a plâns din nou de plecarea a 10 divizii germane de pe frontul românesc, Antonescu a continuat: „Sunt îngrijorat de atitudinea Ungariei, care nu mai vrea să lupte. Dacă Armata roșie pătrunde prin nord, în Transilvania, frontul nostru va fi întors prin spate. Și Bulgaria s-ar putea să permită debarcarea unui corp expediționar aliat pe coasta ei". Mai realist, Hitler a spus că e improbabil ca rușii să permită anglo-americanilor să pătrundă în Balcani - ceea ce s-a și adeverit. În ce îi privește pe unguri, el va veghea ca ei să rămână fideli alianței cu Germania. Cu abilitate, mareșalul s-a referit la neîndeplinirea promisiunilor lui Hitler de a apăra Crimeea și de a relua sudul

1. Afirmația e contrazisă de realitate. La 23 august nici o singură unitate română nu s-a opus arestării „Conducătorului", inclusiv regimentul personal al mareșalului.

Ucrainei. „Ca răspuns la întrebarea dacă România va continua lupta", el poate afirma, deschis „că totul depinde de atitudinea Ungariei și a Bulgariei, de stabilizarea frontului din Rusia și de întărirea apărării antiaeriene, pentru împiedicarea distrugerii totale a economiei românești." Führerul a dat asigurări liniștitoare în privința Ungariei, dar nu și a Bulgariei, promițând că va face tot posibilul să restabilească situația militară în Rusia, dar că, pentru suplimentarea apărării antiaeriene, nu putea deocamdată face nimic. Enervându-se, Hitler a acuzat din nou pe români că fac dificultăți armatei germane, nepunându-i la dispoziție mijloacele financiare (bani) pentru cumpărarea alimentelor necesare. „În definitiv, a conchis el, m-aș fi putut înțelege cu Molotov pe spinarea țării dumneavoastră, în loc să vă iau partea. Dacă noi vom pierde, tot ceea ce vor azi economiștii dumneavoastră să salveze, va fi de asemeni pierdut, dar în caz contrar, problemele noastre financiare se vor rezolva de la sine". În mod vizibil iritat și el, Antonescu a răspuns că România livrase până atunci conștiincios tot ceea ce se contractase și că el va prezenta Führerului o documentație amănunțită. La acestea, Hitler a remarcat ironic că în vitrinele magazinelor din Germania, nu se poate găsi nici un articol de lux și că soțiile funcționarilor superiori și ofițerilor germani acum lucrează în fabricile de muniții. Oarecum descumpănit, Antonescu a afirmat că magazine de lux nu se află decât pe câteva străzi din București, dar că la țară situația era mai rea ca în Germania. Această ultimă întrevedere s-a încheiat cu calmarea celor doi dictatori, Antonescu afirmând că Germania are în România pe cel mai loial aliat al ei și că va fi ultima care să o părăsească, căci sfârșitul Reichului va fi și cel al României[1]. După cele cinci ore și jumătate de discuții, mareșalul era complet epuizat, comentând, totuși, cu ministrul nostru la Berlin, generalul Gheorghe: „Dar aceștia sunt gangsteri, domnule, nu alta!"[2] A doua zi, 7 august, se întorcea din nou în București.

1. A se compara cu redarea acestei întrevederi în *Procesul mareșalului Antonescu*, vol. 3, Ed. „Saeculum", pp. 436–438.
2. Ion Gheorghe, *op. cit.*, pp. 400–401.

20. Ofensiva sovietică din 20 august 1944

De la începutul lunii mai 1944, frontul din România rămăsese nemișcat, spre deosebire de celelalte sectoare din Ucraina și Rusia, unde ofensivele succesive ale Armatei roșii îi împinseseră pe germani până la marginea Varșoviei și până în Țările Baltice. Ca urmare, trascul sectorului românesc semăna uimitor cu cel – provocat de același amatorism militar al Führerului – din toamna anului 1942, în cotul Donului și la Stalingrad, incluzând și capetele de pod sovietice de pe Nistru[1]. Pentru evitarea repetării unei catastrofe similare, noul comandant al grupului de armate româno-german „Ucraina de Sud", generalul Friessner, a propus, cu ocazia primirii sale la „bârlogul lupului", retragerea generală pe linia Focșani-Galați. După obiceiul său, Hitler s-a făcut că nu aude.

Chiar mareșalul Antonescu, în timpul ultimei sale vizite din 5-6 august, se asociase acestei propuneri, care implica desigur părăsirea întregii Basarabii și a Moldovei, fără luptă. Dar, cu toate *repetatele informări despre o iminentă ofensivă sovietică*, ce fuseseră transmise de comandamentul suprem româno-german, (aflat la Slănicul Moldovei), carticrului general al lui Hitler, acesta a tergiversat ordinul de retragere, până când a fost prea târziu.

În zorii zilei de 20 august, două grupuri de armate (frontul 2 ucrainean al mareșalului Malinovski, de la nord de Iași, și frontul 3 ucrainean al mareșalului Tolbuhin, la sud-vest de Tiraspol) și-au început atacurile, prin baraje de artilerie copleșitoare, de câte 1-2 ore, urmate de înaintarea unui număr impresionant de blindate și infanterie, susținute de avioane de asalt în rase-motte (5-10 m înălțime). În fața lor, lucrările de întărire ale trupelor românești au fost în parte părăsite fără luptă (diviziile 4, 5, 7 și 21), unele chiar înainte de atac. Astfel, chiar din prima zi,

---

1. Acest trascu avea desigur și o latură politică, indicând intenția Kremlinului de a menaja pe români, pentru a obține cât mai repede semnarea armistițiului, de către aceștia.

penetrările ruseşti ajunseseră până la 20 km adâncime, iar în oraşul Iaşi, aflat nemijlocit în spatele liniilor româno-germane, au avut loc lupte de stradă înverşunate. La comandamentul german de la Slănicul Moldovei, faptul că atacurile sovietice se produseseră, aproape exclusiv, în sectoarele româneşti, a întărit bănuielile – iscate de neîncetatele informaţii primite în ultimele săptămâni atât de pe front, cât şi din interiorul ţării – că la fraţii de arme români existau intenţii serioase de despărţire de aliatul lor, devenit acum incomod[1]. La nivelul comandanţilor, generalul Dumitrescu (armata a 3-a română) îi spusese de mai multe ori omologului său generalul Fretter-Pico (armata a 6-a germană) că România va fi silită să înceteze lupta, dacă se va mai pierde din teritoriul ţării.[2] Se mai produsese, la sfârşitul lunii iulie, schimbarea neaşteptată a generalului Racoviţă cu Avramescu, la comanda armatei a 4-a, primul intrând în concediu medical la Bucureşti. În ultima noapte înainte de atacul sovietic, generalului Friessner i se raportase că la mănăstirea Slatina avusese loc o întrevedere între comandantul brigăzii 3 munte, colonelul Teodorescu, şi un general sovietic.[3]

Dar şi intensa propagandă defetistă desfăşurată de echipele speciale ECP[4] sovietice, pe toată durata luptelor, de la Stalingrad încoace, prin aruncarea de manifeste, prin megafoane instalate în imediata apropiere a liniilor româneşti, care difuzau sloganе împotriva „clicii burghezo-moşiereşti care trimitea la moarte pe fiii poporului pentru interesele ei" şi cântece populare de înfrăţire româneşti şi ruseşti, îşi făcuseră efectul. Se mai adăugau şi declaraţiile prizonierilor români trimişi înapoi în liniile noastre, care-i lăudau pe ruşi pentru tratamentul uman de care avuseseră parte, precum şi zvonurile insistente de pace, aduse de permisionarii reîntorşi de la familiile lor. De partea noastră, nu exista decât un foarte modest şi ineficient serviciu militar de informare, care nu făcea nici pe departe faţă insinuărilor neîncetate ale duşmanului.[5]

1. Un raport al Statului Major german din 13 august arăta că din cele 26 divizii româneşti de pe front, 19 nu erau considerate apte de luptă. (Arhivele militare Freiburg).

2. Hillgruber, A., *op cit.*, p. 211.

3. Kissel, H., *Die Katastrophe in Rumänien*, ed. Wehr und Wissen, Darmstadt 1964, pp. 249 şi urm.

4. Educaţie, Cultură, Propagandă.

5. Se publicau doine ale barzilor militari de genul: „Staline mustaţa ta, face Hitler bidinea".

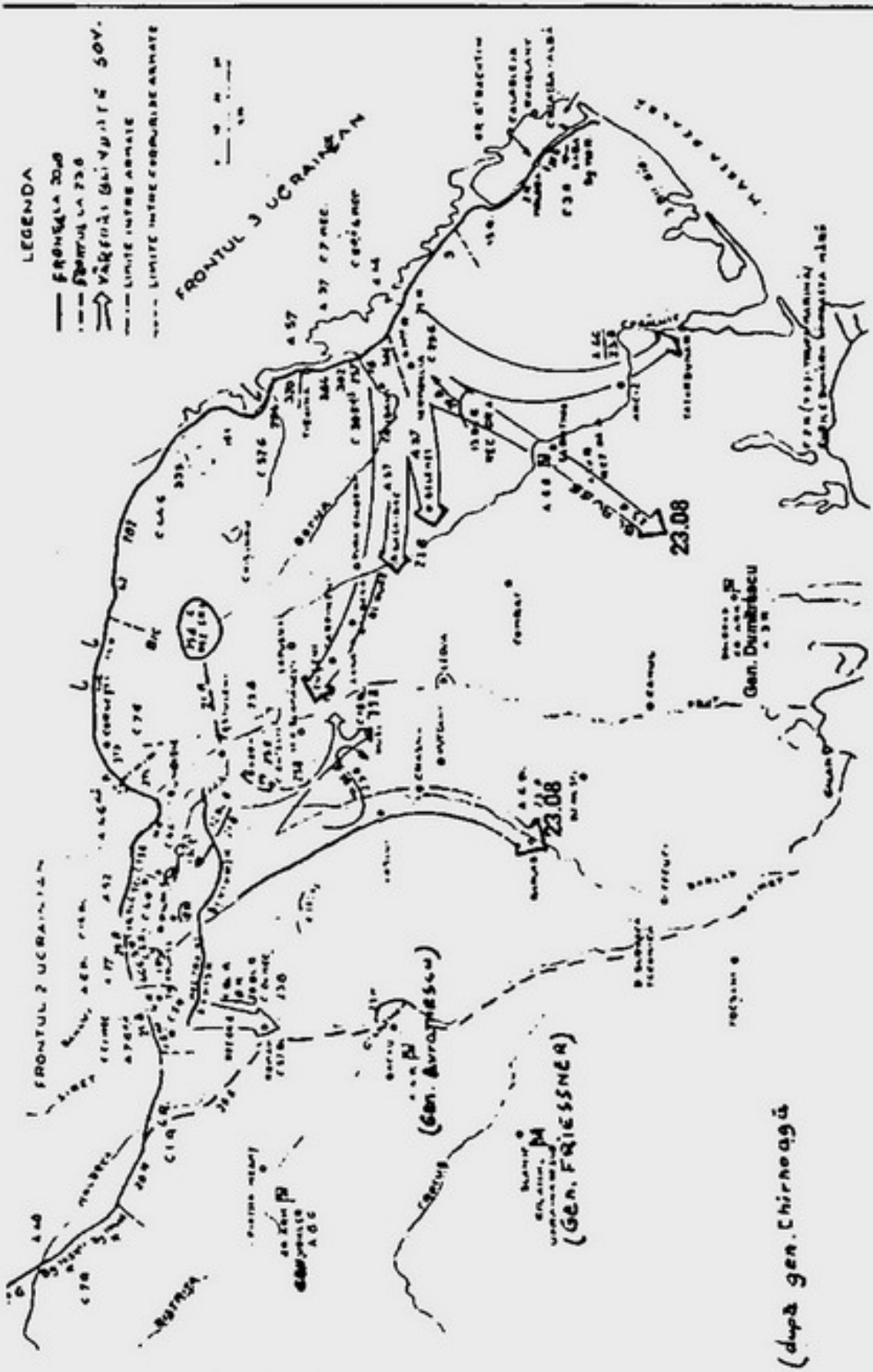

Poziţiile diviziilor române şi germane la 20.08.1944 şi vârfurile de atac sovietice la 23.08.1944.

În aceeași zi, pe la orele 13, a aterizat la Slănic mareșalul Antonescu, spunându-i lui Friessner că fusese pe front și că nu putea înțelege motivul pentru care trupele române cedaseră atât de rapid pozițiile lor. El a respins însă orice obiecție germană, că ar putea fi vorba de intrigi politice. În aceeași seară și în dimineața următoare, Antonescu organiza grupe de ofițeri români, care i-au oprit pe fugari, obligându-i să reia lupta. Totodată, el l-a schimbat pe comandantul armatei a 4-a, Avramescu, cu Șteflea. La o nouă convorbire cu Friessner (21 august), Antonescu a afirmat că ceruse Führerului să nu admită cedarea vreunei palme de pământ românesc (deși la 5 august, la ultima lor întrevedere, oferise chiar el retragerea generală pe linia Focșani–Nămoloasa). Antonescu a mai recunoscut că el nu socotise necesar să încheie vreun tratat politic sau militar cu Germania, încheind convorbirea cu aserțiunea că România rămâne cel mai sincer aliat al ei.

În după-amiaza zilei următoare, 22 august, Antonescu, revenit cu avionul la Slănic, convenea cu Friessner că devenise inevitabilă retragerea imediată pe linia Focșani–Galați. „Dacă și această linie cedează", i-a strigat la plecare mareșalul, „România e pierdută pe veci".[1]

Între timp, puternica poziție fortificată „Traian" de la sud de Iași, fusese străpunsă de câteva sute de tancuri rusești, care și-au continuat apoi înaintarea spre Vaslui. Fără a-l mai anunța pe comandantul suprem Friessner, armata a 4-a română a dispus retragerea generală, dând semnalul debandadei. Singura noastră divizie blindată „România Mare" (general Radu Korne), înzestrată cu cele mai moderne tancuri grele „Tiger", a angajat lupta cu dușmanul, la vest de Iași, după care, silită să se retragă aproape fără luptă, a încercat, fără a avea ordin în acest sens[2], să treacă pe la pasul Oituz în Transilvania. Pe drumurile impracticabile pentru tancuri, acestea s-au împotmolit definitiv, căzând apoi prizoniere. În cursul acestei zile, vârfurile blindate sovietice ocupau Vasluiul, iar în ziua următoare se aflau în fața Bârladului. În Basarabia, blindatele rusești, după cucerirea Comratului, la 22 august, înaintau aproape fără a întâmpina vreo rezistență serioasă, ocupând postul de comandă al generalului Dumitrescu (grupul de armate 3 română – 6 germană) de la Tarutino, continuându-și apoi drumul spre Galați.

1. Friessner, *op. cit.*, p. 80.
2. Bandă magnetică vorbită de Ion Mocsony-Stârcea, 1982.

Îndeplinirea planului strategic rusesc își urma, astfel, neabătut cursul: înaintarea de-a lungul Prutului și ocuparea tuturor podurilor, pentru a împiedica retragerea armatelor adverse din Basarabia. În seara de 23 august, aceste obiective erau ca și atinse, prin blocarea orașelor Huși, Leova și Cahul. Dezastrul grupului de armate româno-germane „Ucraina de Sud" era aproape consumat, strategia lui Hitler înregistrând încă o grea lovitură, prin care se deschidea Armatei roșii drumul spre Peninsula Balcanică.

În aceeași seară, în urma demiterii lui Ion Antonescu din toate funcțiile sale, comandanții celor două armate române, de pe front, au primit de la noul șef de stat major, generalul Gheorghe Mihail, ordinul de a înceta lupta și de a-și aduna toate forțele în zona Focșani-Brăila, unde, în acel moment, încă nu se desfășurau operații militare. Armata roșie însă, considerând că românii îi mai erau dușmani (armistițiul nefiind semnat), a dezarmat peste 130.000 de militari români, deportându-i în lagărele de prizonieri din Rusia.

În noaptea de 23 spre 24 august, Friessner era chemat la telefon de Hitler, care îi cerea să ia măsurile necesare pentru imediata înlocuire a noului guvern de la București cu un altul progerman. Friessner i-a raportat că întrebase atât pe generalul Dumitrescu, cât și pe generalul Șteflea, comandanții armatelor române de pe front, despre intențiile lor și că ambii îl asiguraseră de loialitatea lor față de regele Mihai. Auzind aceasta, Hitler i-a închis telefonul. Puțin mai târziu însă, tot el a dat ordinul ca slabele forțe germane din zona petrolieră (o divizie de artilerie antiaeriană la Ploiești) să atace Capitala, pentru a încerca instalarea unui nou guvern filogerman. Această tentativă, de la început fără nici o șansă de reușită, ca și bombardarea Palatului Regal, a Teatrului Național și a altor clădiri din București, a fost respinsă de trupele române, concentrate, între timp, în jurul Capitalei, singurul rezultat practic fiind declararea războiului împotriva Germaniei. Astfel, ultimele unități germane din interiorul țării – în majoritatea lor necombatanți – au fost prinse, apoi predate, la somația ultimativă a rușilor, Armatei roșii (cca. 70.000 de persoane, inclusiv diplomați și civili).

În Moldova, rămășițele celor două armate germane, prinse acum între două fronturi, cel rusesc și cel român, au fost reduse la doar câteva mii de militari, care au trecut înapoi Carpații, în partea Transilvaniei ocupate încă de unguri, iar alții peste Dunăre, în Bulgaria.

Ofensiva sovietică îi costase pe germani aproape 300.000 de morți, răniți și prizonieri, iar pe români aproape 150.000.

21. Răsturnarea dictaturii și întoarcerea armelor

În 1944 tânărul rege Mihai I avea doar 23 de ani, dar contactele sale cu foștii demnitari ai țării, magistrați superiori și cadre universitare de valoare, îi înlesniseră dezvoltarea simțului critic și cunoașterea în amănunt a prerogativelor sale. Instruit temeinic în dreptul constituțional, suveranul era pe deplin orientat asupra ilegalității regimului instaurat de mareșalul Antonescu, de la 1940 încoace, care guverna fără Constituție, cu o putere executivă necontrolată de Parlament și în lipsa unei prese libere și necenzurate.

Atâta timp cât politica conducătorului statului de recâștigare a provinciilor pierdute păruse să dea roade, nici regele, nici opoziția politică nu au intervenit activ. Dar după depășirea frontierelor naționale ale țării și pătrunderea trupelor române pe teritoriul rusesc și, mai ales, după dezastrele militare neîntrerupte de după Stalingrad, contactele dintre șefii principalelor partide (interzise din 1938) Iuliu Maniu și Constantin (Dinu) Brătianu cu regele, în calitatea sa de cap al statului și comandant suprem al armatei, deveniseră imperios necesare. Nu trebuie uitat că în acel timp, serviciile secrete germane din România, pe de o parte, și Siguranța română, condusă de Eugen Cristescu – un devotat al mareșalului Antonescu –, pe de alta, supravegheau prin aghiotanții regali numiți la Palat, ca și prin agenții din rândul apropiaților lui Maniu și Brătianu, toate deplasările acestora, precum și convorbirile lor. În țările ocupate de germani fuseseră internați în lagăre de concentrare majoritatea oamenilor de stat și chiar câteva capete încoronate, așa încât riscurile ce ar fi decurs din dezvăluirea întâlnirilor dintre rege și opoziție erau deosebit de mari. În 1943, mareșalul îl amenințase chiar pe suveran că îl va trimite cu un tren în străinătate (desigur în Germania), după ce Hitler îl mustrase pentru toleranța sa față de Mihai I. Totuși, activitatea opoziției se mărginise până atunci la trimiterea de memorii de protest către Antonescu, care răspundea de fiecare dată prin respingerea oricărei revizuiri a politicii sale de alianță, până la capăt, cu Hitler.

Ofensiva sovietică asupra frontului român–german 20.–23.08.1944 .

La începutul anului 1944, regele Mihai, de-abia restabilit după o operație grea, reușise să-și formeze, cu ajutorul membrilor curții regale, un grup de ofițeri superiori, oameni politici și diplomați, care-l țineau la curent cu mersul evenimentelor politice și militare, despre care, în mod normal, ar fi trebuit să-l informeze președintele Consiliului de Miniștri, Ion Antonescu.

Aflând, la mijlocul lunii martie, despre pătrunderea Armatei roșii pe teritoriul țării și de ocuparea Ungariei de germani, regele a încercat, cu ocazia unei întâlniri la palatul Foișor din Sinaia, să-l convingă pe mareșal de urgența unei schimbări a politicii sale nefaste. Dar Antonescu a refuzat din nou să recunoască realitățile, aruncând vina pe comandanții unităților de pe front, pe defetismul ce-și făcuse loc printre ofițeri și soldați și pe opoziție. Cu multă reticență, mareșalul a acceptat, totuși, ideea oportunității unor contacte cu aliații anglo-americani, dar nu și cu sovieticii. Aceștia din urmă au inițiat, însă, ei înșiși convorbiri secrete la Stockholm cu dictatorul României, cu intenția de a-l schimba, îndată după armistițiu, cu un guvern comunist.

Dându-și seama de iminența pericolului ocupării țării de Armata roșie, fără ca principalul responsabil, Ion Antonescu, să vrea să ia vreo inițiativă, regele a decis să ia personal contact cu partidele politice, deși acestea, potrivit decretelor dictatoriale, erau oficial dizolvate. La această hotărâre a avut o mare contribuție regina mamă Elena, care fusese educată la curtea Greciei într-un spirit profund democratic. Aceste contacte s-au sedimentat, atât la Palat, cât și în diferite locuințe conspirative din București, sub amenințarea permanentă a descoperirii lor de către agenții GESTAPO-ului[1] german sau ai Siguranței române. Printre generalii care se opuneau pierderii întregului nostru potențial militar în Rusia, erau și comandanții de armată Racoviță, Constantinescu-Claps, Dumitrescu și Avramescu, apoi Sănătescu (care fusese numit de mareșal șeful casei militare a regelui, dar rămăsese devotat suveranului), Aldea, Vasiliu-Rășcanu, Gh. Mihail, Paul Teodorescu și alții. Chiar în Marele Stat Major al armatei, șeful și subșeful acestuia, generalii Șteflea și Mardare, făceau mereu eforturi pentru limitarea efectivelor trupelor ce erau trimise pe frontul rusesc, fără a-l informa pe mareșal.[2]

Prin insistențele sale continui, regele Mihai a reușit să-i scoată din expectativa lor timorată pe șefii politici Maniu (70 ani) și Brătianu (80 ani), cărora, începând din luna iunie, li s-au asociat

1. Geheime Staatspolizei – Poliția secretă de stat.
2. Memoriul gen. Ilie Șteflea din ziarul *Bire*, Paris, 1983.

și Titel Petrescu, liderul micului Partid Social-Democrat și Lucrețiu Pătrășcanu, delegatul aproape inexistentului Partid comunist (sub 1000 de membri). Acesta din urmă fusese cooptat de ceilalți, la sugestia delegației britanice de la convorbirile din Cairo, spre a-i convinge pe sovietici de unanimitatea opoziției române[1]. În această atmosferă tensionată, dramatizată și mai mult de neîncetatele bombardamente anglo-americane, s-a reușit, sub imboldul permanent al suveranului, să se întocmească un plan politic de înlocuire a guvernului dictaturii printr-unul tot progerman. Acesta urma să negocieze plecarea pașnică din țară a forțelor Wehrmacht-ului apoi, în a doua etapă, să fie înlocuit cu altul proaliat pentru încheierea armistițiului. Rolul principal trebuia să-l aibă suveranul care, în prezența șefilor opoziției, ar fi urmat, potrivit prerogativelor sale regale să-i ceară mareșalului demisia.

Pentru a se putea conforma condițiilor de armistițiu primite la 12 aprilie, s-a întocmit și un plan militar[2], prin care toată armata română urma să înceteze, la un semnal dat, lupta împotriva „Națiunilor Unite" (URSS fiind și ea membră a acestora), ca apoi să treacă la liberarea Transilvaniei alături de aliați (concret, Armata roșie). Reușita acestui plan hazardat depindea însă de trimiterea unui general român în spatele liniilor sovietice, în vederea coordonării acțiunii cu comandamentul armatelor din fața frontului nostru, ceea ce nici mareșalul, care cunoștea condițiile de armistițiu, nici generalul Aldea, delegatul opoziției, nu s-au încumetat să facă până la 23 august[3].

Pentru cazul în care unități germane din țară s-ar fi împotrivit de a o părăsi în mod pașnic, se prevăzuse amplasarea prealabilă în preajma acestora a suficiente forțe românești, pentru a le neutraliza de îndată.

Cele două planuri – politic și militar – prezentau atâtea riscuri și imponderabile, încât Iuliu Maniu s-a văzut silit să ceară la Cairo sprijinul unor forțe aeropurtate (de care se știa că nu dispun decât occidentalii), iar ulterior, a unei ofensive simultane sovietice, care să țină în loc cele două armate germane din Moldova și Basarabia.

Perfectarea planului militar durase mai bine de două luni

1. Comunicare a lui C. Vișoianu din 13.06.1986 către autor.
2. Adus la Cairo de C. Vișoianu.
3. Exemplul armatei subterane poloneze de la Varșovia, care se răsculase împotriva germanilor, cerând ajutorul sovieticilor (iulie 1944) nu era de natură să-i încurajeze pe români. Armata roșie așteptase până când unitățile SS germane au anihilat pe polonezi, pornind apoi la ofensivă. (Vezi și Anexa 1.)

(aprilie–mai) după primirea condițiilor de armistițiu. În acest interval, delegația română de la Cairo fusese avertizată de aliați, de posibilitatea înrăutățirii acestor condiții, datorită neacceptării lor în perioada când schimbarea frontului românesc ar mai fi avut o valoare militară însemnată. Cu toate repetatele mesaje trimise la București, atât guvernul, cât și opoziția încă pregetau să treacă la fapte[1].

Dar nici planul politic nu fusese finalizat până la începerea ofensivei generale a Armatei roșii pe frontul românesc. De-abia la 20 august, sub impresia ruperii liniilor române și germane și a pătrunderii masive a blindatelor sovietice în spatele frontului, regele Mihai a convocat la Casa Nouă din spatele Palatului regal, pe consilierii săi militari și politici, cerându-le să stabilească de îndată ziua și ora aplicării celor două planuri. După noi conciliabule dificile, data fixată a fost 26 august.

În următoarele două zile, însă, se profila un dezastru militar de mari proporții, în urma înaintării vertiginoase a diviziilor blindate rusești, care, în seara zilei de 22 august, ajunseseră în fața Bârladului, iar în Basarabia până la nici 100 km de Galați. În acel moment, încercuirea a două armate, a 3-a română și a 6-a germană, era aproape desăvârșită. Mareșalul Antonescu a decis atunci, într-un consiliu de miniștri din seara lui 22 august, să evacueze guvernul și principalele ministere în Banat, iar el personal să preia comanda armatelor noastre la sediul operativ al armatei a 4-a române din Bacău. Conducătorul statului nu avea nici aprobarea Führerului pentru aceasta[2], nici vreo experiență personală în conducerea operațiilor unor mari unități, în condițiile războiului de mișcare modern.

Concepția strategică a mareșalului era, pe de o parte, să stabilizeze frontul pe linia Focșani–Nămoloasa–Galați, pe de alta, să-i ceară lui Hitler acordul pentru ieșirea României din război și să reia negocierile de armistițiu pe cont propriu. Nici această eșalonare a etapelor nu mai era însă realistă, în lumina evoluției rapide a dezastrului militar din Moldova.

Aflând printr-o întâmplare[3] despre decizia mareșalului de a pleca pe front pe durată nedeterminată, regele Mihai și-a dat

1. De-abia la 8 august opoziția a prezentat un plan concret (Cf. G. Duca, *Cronica unui român în veacul XX*, Editura Ion Dumitru, München, 1986, p. 94).

2. Comanda operativă a întregului front român o avea generalul german Friessner.

3. Bandă magnetică a fostului mareșal al Curții Regale, Ion Mocsoni-Stârcea din 1982.

seama că era astfel periclitată întâlnirea cu mareşalul, stabilită pentru 26 august. Luând din nou iniţiativa, el a devansat data confruntării dintre Antonescu şi fruntaşii opoziţiei, pentru 23 august, dată pe care a comunicat-o îndată prin curieri şefilor partidelor şi comandanţilor de mari unităţi, precum şi delegaţiei de la Cairo. Aceasta din urmă a mai primit dispoziţia să anunţe pe aliaţi de acceptarea condiţiilor armistiţiului. În acel moment, însă, nimeni nu ştia că delegaţia britanică la Cairo ceruse suplimentarea acestor condiţii cu noi clauze economice, iar cea sovietică, mutarea sediului semnării convenţiei de armistiţiu la Moscova. Stalin şi Molotov voiau, astfel, să se revanşeze pentru rolul de spectatori ce se atribuise sovieticilor de către anglo-americani, la semnarea armistiţiului cu Italia, când generalii ruşi făcuseră doar figuraţie la masa tratativelor.

În dimineaţa de 23 august a avut loc la Snagov un nou consiliu de miniştri, la care conducătorul statului a delegat atribuţiile sale civile vicepremierului Mihai (Ică) Antonescu, în vederea plecării sale definitive în zona de operaţii. În executarea planului său, mareşalul convocase, încă înainte de începerea ofensivei sovietice, la 19 august, pe principalul delegat economic al Germaniei în sud-estul Europei, dr. Clodius, rugându-l să-i comunice Führerului că, în cazul când nu vor sosi de îndată întăriri suficiente pe front, el - Antonescu - va fi silit să-şi rezerve libertatea de acţiune[1]. Acest limbaj diplomatic ascundea hotărârea de a se despărţi de aliatul său. Dar Clodius nu avea căderea de a comunica cu marele cartier al lui Hitler, ci numai cu şeful său direct Ribbentrop, ceea ce însemna tergiversarea mesajului cu cel puţin o zi, lipsindu-l de orice efect practic. De altfel, germanii nu dispuneau de nici un fel de rezerve strategice în acel moment, care să fi putut ajunge pe frontul românesc, ceea ce mareşalul nu avea de unde să ştie.

În aceeaşi dimineaţă, Ică Antonescu ceruse o audienţă la Palat, pentru a se prezenta în noua sa calitate de şef al guvernului. Din dispoziţia regelui, însă, s-a insistat ca la audienţă să asiste şi mareşalul, care, potrivit obiceiului său de a-şi arăta lipsa de consideraţie faţă de suveran, a întârziat mai bine de o jumătate de oră. Nici unul din şefii partidelor, deşi convocaţi cu două zile mai înainte, nu a apărut la audienţă, obligându-l pe rege să ia din nou singur iniţiativa de a-i pune mareşalului alternativa: să accepte de îndată armistiţiul sau să demisioneze, lăsând altui

1. La 23 august dimineaţa, Antonescu, sub impresia celor văzute la Bacău, repetase somaţia către Clodius.

guvern această sarcină. Cum Antonescu refuza cu încăpățânare și aroganță ambele alternative, suveranul l-a demis forțat, ordonând arestarea și închiderea lui într-o încăpere a Casei Noi, împreună cu vicepremierul. (Vezi Anexele 2 și 3). Orice slăbiciune în executarea acestei operații primejdioase ar fi avut drept consecință arestarea familiei regale și trimiterea ei în Germania. A urmat apoi, potrivit înțelegerii cu Maniu și ceilalți, numirea generalului Constantin Sănătescu ca prim-ministru[1] și a șefilor partidelor – absenți în acel moment – ca miniștri fără portofoliu. Brusca tranziție de la dictatură la democrație era terminată. Noul guvern a trecut de îndată la îndeplinirea primei condiții a armistițiului: întoarcerea frontului, pe care regele a anunțat-o în aceeași seară, în primul său mesaj radiodifuzat către națiunea română. Totodată, el a oferit și armatei germane posibilitatea retragerii pașnice.

Acest „act de la 23 august" a fost ridicat de regimul comunist la rangul de sărbătoare națională și descris în decursul anilor 1948–1989 în cele mai felurite și mistificate interpretări, în scopul unic al pervertirii sensului său real. Pentru readucerea faptelor la dimensiunile lor corecte, trebuie reținut că demiterea primului ministru reprezenta o prerogativă constituțională a suveranului[2].

Nu poate fi, prin urmare, vorba nici de o lovitură de stat, nici de un puci, ale căror premise și definiții sunt cu totul altele[3]. Meritul principal al acestei acțiuni de mare curaj revenea în principal regelui Mihai I, care a reușit în acest fel să evite sacrificarea altor zeci de mii de victime, precum și distrugerea totală a orașelor și economiei țării, care ar fi continuat zile și săptămâni întregi, prin prelungirea războiului pe teritoriul ei[4].

Anexa 1

Filmul zilelor 20–23 august 1944

PRELIMINARIILE

În răstimpul martie-august 1944, atât guvernul mareșalului Antonescu, cât și opoziția democratică, al cărei neconstestat conducător era Iuliu

1. Primul interviu luat lui Iuliu Maniu după aceste evenimente de către corespondentul ziarului *Journal de Genève* la 20.09.'44 și publicat la 02.10.'44 la Geneva.
2. Anexa 1.
3. Decretul – Lege nr. 3072 din 6 sept. 1940.
4. Vezi și M. Oprițescu, *1918–1947*, Ed. Moldova, 1991, p. 37.

Maniu, ceruseră și obținuseră de la guvernele Națiunilor Unite (USA, UK și URSS) condițiile de armistițiu pentru ieșirea țării din conflict. După o serie de schimburi de mesaje, Antonescu respinsese aceste condiții, în timp ce Maniu le acceptase definitiv la 10 iunie. În săptămânile ce au urmat, negociatorii români căutaseră, pe de o parte, să mai îndulcească severitatea condițiilor, iar pe de alta să le implementeze pe cele deja acceptate. Era vorba, în primul rând, de formarea unui guvern cu toate partidele democratice și în al doilea rând, de prezentarea unui plan militar de întoarcere a frontului armatei noastre împotriva germanilor. După ce a doua condiție a fost îndeplinită, o dată cu sosirea la Cairo a celui de-al doilea reprezentant al nostru Constantin Vișoianu (mai 1944) – care aducea acest plan militar[1], prima, adică constituirea Blocului Partidelor Democrate (PNL, PNȚ, PSD, PCR, în ordinea locurilor obținute la ultimele alegeri democratice din 1937) s-a realizat de-abia la mijlocul lunii iulie. Cauza principală a fost blocarea mai tuturor deciziilor de către delegatul comuniștilor, Pătrășcanu, care era legat de instrucțiunile date de Ana Pauker, de la Moscova, către Bodnăraș, la București prin aparatul de radiorecepție clandestin, parașutat de ruși[2]. De-a lungul acestor lungi săptămâni irosite însă, situația militară din Europa se modificase radical: anglo-americanii debarcaseră la 6 iunie în Franța, pe coasta Normandiei, apoi pe plajele Mediteranei, înaintând spre Paris. În Polonia, trupele sovietice se aflau în fața Varșoviei, pe Vistula. Ca urmare, în luna iulie, interesul sovieticilor pentru eventualul aport al armatei noastre, prin întoarcerea frontului împotriva germanilor, scăzuse în mod corespunzător. Pe de altă parte, trascul frontului românesc anunța un nou dezastru de tip Stalingrad, în a cărui poziție se afla acum Cetatea Albă, în Basarabia (vezi harta pp. 103 și 107). Premisa de bază pentru a obține ameliorarea condițiilor armistițiului era însă ca negociatorii români să dispună de o țară încă neocupată de dușman. Consecința tuturor acestor factori a fost că, la toate insistențele delegației noastre de la Cairo – ca și ale diplomaților români din Stockholm – de a li se răspunde la ultimele contrapropuneri privind ameliorarea condițiilor armistițiului, nu s-a mai primit până la 20 august – data începerii ofensivei sovietice pe frontul românesc – nici un răspuns.

DESFĂȘURAREA

20 august dimineața. Mareșalul Antonescu, informat de începerea marii ofensive din Moldova și Basarabia, decide să plece de îndată cu

1. Scrisoarea lui C. Vișoianu către autor (iulie 1984).

2. Hagen, *Die Geheimfront* (Frontul secret), Veritas, Stuttgart, 1950, pp. 313–314. Kissel, H., *Die Katastrophe in Rumänien*, Wehr u. Wissen, Darmstadt, 1964, p. 114.

avionul la Bacău, la comandamentul armatei a 4-a române. Împreună cu comandantul acesteia, generalul Avramescu, își continuă vizita la câteva mari unități. Înfuriat peste măsură la constatarea lipsei de combativitate a mai multor divizii – mai ales în jurul Iașilor – mareșalul îl destituie pe Avramescu, înlocuindu-l cu generalul Ilie Șteflea, șeful Marelui Stat Major. Acest amestec intempestiv al conducătorului – în miezul unei bătălii hotărâtoare – nu putea avea decât un efect dezastruos asupra structurii de comandă a armatei.

Antonescu ordonă, de asemenea, ca ofițeri superiori înarmați, din Statele Majore ale unităților, să-i oprească pe fugari, reorganizându-i în batalioane de șoc. Aceste măsuri într-adevăr au reușit, un timp, să împiedice debandada[1].

20 august după-amiază. La castelul Peleș din Sinaia, regele Mihai I află de la mareșalul Curții Regale, Ion Mocsoni-Stârcea, că acesta interceptase, cu totul întâmplător, o convorbire telefonică dintre Președinția Consiliului de Miniștri – evacuată la Snagov, din cauza bombardamentelor americane – și un căpitan din garda mareșalului Antonescu. Acesta, chiriaș în vila doctorului Cârstea din Sinaia, era chemat de urgență pentru a ajuta la evacuarea Președinției în Banat.[2] Puțin mai târziu, telefonează din București generalul Sănătescu, șeful Casei Militare a regelui, anunțându-l pe acesta că la Iași și Tighina începuse marea ofensivă sovietică. De altfel, pe front, atât germanii, cât și românii așteptau de câteva zile acest moment, cu sentimentul că nu aveau ce opune uriașei superiorități în armament a rușilor.

Îndată suveranul decide să plece cu suita sa în două mașini – din care una o conducea personal – spre Capitală, lăsând pe regina mamă Elena la Castel.

Avionul mareșalului aterizează la cartierul general al frontului româno-german, la Slănicul Moldovei. Îl primește comandantul, generalul Hans Friessner, care-i exprimă mirarea sa față de rezistența atât de slabă a aliatului român. „Oare nu credeți că această situație s-ar putea datora unor intrigi politice?" întrebă el. Antonescu respinse cu emfază această supoziție, atribuind gravele lacune mai ales corpului ofițeresc, care, afirmă el, „nu este oțelit ca cel german".[3]

20 august, seara. Convocați la Casa Nouă din spatele Palatului, sunt prezenți consilierii militari ai regelui, generalii Gheorghe Mihail, fostul șef al Marelui Stat Major, până în 1940, și Aurel Aldea. Ambii fuseseră trecuți în rezervă de Antonescu. În afara generalului Constantin Sănătescu, mai veniseră și coloneii Dămăceanu și Rusescu de la

1. Kissel, *ibidem*, p. 83.
2. Bandă magnetofon Mocsoni-Stârcea – în posesia autorului. Lee A. G., *Crown & Sickle* (Coroana și Secera), Hutchinson, London, 1950, p. 65.
3. Friessner, H., *op. cit.*, p. 72.

Comandamentul Capitalei.[1] Ultimii raportează stadiul măsurilor luate până atunci, prevăzute pentru cazul instalării unui nou guvern și a prevenirii eventualei reacțiuni ostile a germanilor și a guvernului dictaturii militare. Dămăceanu mai relatează că primise o ofertă a reprezentantului militar al comuniștilor, cu numele conspirativ „inginer Spătaru, sau Ceaușu", de a contribui la viitoarea acțiune cu un grup de lucrători din celulele sale. Era vorba de locotenentul dezertor în Rusia, Emil Bodnarenco (supranumit Bodnăraș), care fusese parașutat în România de câteva luni. Întrucât cei propuși erau mai ales frizeri și șoferi, oferta nu a fost reținută, neprezentând garanții de seriozitate.[2] Nu trebuia uitat că în jurul Palatului se aflau permanent agenți atât ai Siguranței lui Cristescu, un devotat al mareșalului, cât și ai Gestapo-ului – poliția secretă germană, cu posturi în clădirile Ministerului de Interne – mai apoi CC al PCR – și ale hotelului Splendid (vezi schița Anexa 3).

Revenit de la Slănicul Moldovei la aeroportul Băneasa, mareșalul Antonescu, încă înciudat de bănuielile generalului Friessner – care asociase lipsa de combativitate a trupelor române cu existența unor

La 3 septembrie 1944, mareșalul Antonescu părăsea casa din Mizil, escortat de un ofițer sovietic. De la 24 august dimineața până la 27, el fusese deținut în strada Vatra Luminoasă împreună cu Mihai Antonescu, generalii Pantazi și Vasiliu, de către echipa comuniștilor lui Emil Bodnăraș-Bodnarenco, locotenent dezertat în Uniunea Sovietică, ajuns în 1947 ministrul Apărării Naționale. La somația generalului rus Tevcenkov, comuniștii i-au predat pentru a fi duși la Moscova, unde au stat până în mai 1946. (Ciobanu, M., *Convorbiri cu Mihai I al României*, Editura Humanitas, 1997, p. 29 și N. Frank, *op. cit.*, p. 53).

1. Lee, *op. cit.*, p. 66; Franck, *op. cit.*, p. 24.
2. Amintiri dactilografiate gen. Gh. Mihail, p. 19.

intrigi politice la București – este informat că regele se afla în Capitală. Conducătorul îi cere o audiență chiar în acea seară. Suveranul însă, îl amână pe a doua zi, dorind să se consulte în prealabil cu factorii politici – șefii partidelor.[1]

21 august, dimineața. În fața situației tot mai critice de pe front, mareșalul decide să plece din nou la Bacău. Acolo află că se pierduse contactul cu o parte a marilor unități, în timp ce altele se retrăgeau, fără ordin, prin linia puternic fortificată „Traian", la 30 km sud de Iași. Antonescu mai ordonă câteva măsuri disciplinare extreme, apoi se întoarce din nou pe la Slănicul Moldovei. Aci generalul Friessner îi confirmă dezastrul ce se configura în acel moment. De la Chișinău se primise știrea că armata a 8-a germană fusese aproape complet încercuită.

Cu toate că Friessner ceruse, încă în acea dimineață, lui Hitler, la cartierul german din Prusia orientală, aprobarea să retragă întregul front pe linia Galați-Focșani, până atunci nu-i sosise nici un răspuns. Führerul lucra – ca de altfel și Stalin – până noaptea târziu, și ambii se sculau în jurul orei prânzului. Friessner adăugă că va mai insista și că spera să obțină până seara această aprobare.

Antonescu însă continua să se piardă în ambiguități. La 19 august, față de semnele incontestabile ale iminentei ofensive rusești, el afirmase reprezentantului economic al Reich-ului în România, dr. Clodius că, dacă în următoarele zile nu vor veni suficiente unități blindate în România, va fi silit să-și ia libertatea de acțiune[2]. Acum însă a afirmat că Iașii și Basarabia nu pot fi în nici un caz cedate,[3] pentru ca, ulterior, la discutarea situației armatei a 3-a din Basarabia (general Dumitrescu) să admită că aceasta ar trebui retrasă până la Galați.[4] Totuși, mareșalul s-a folosit de această ocazie pentru a-i face lui Friessner o disertație geopolitică de mai bine de o oră – ilustrată cu o schiță pe peretele cazci – explicându-i marea importanță pe care o reprezenta România pentru Reich-ul german, în lupta sa contra bolșevismului.[5] Vădit depășit, el se refugiase într-o lume a lui personală, departe de realitățile zilei.

21 august, seara. În secret și cu mari precauții,[6] șefii partidelor și delegatul comuniștilor, Lucrețiu Pătrășcanu,[7] răspunzând convocării

1. Amintiri dactilografiate, Mircea Ionnițiu, p. 21. Confirmat de M. S. Regele Mihai în 1999.
2. Kissel, *op. cit.*, p. 48.
3. *Ibid.*, p. 242.
4. *Ibid.*, p. 243.
5. Friessner, *ibidem*, p. 79.
6. Vizitatorii erau transportați de la și la casele lor cu mașini purtând cifrul regal.
7. El nu avea nici o funcție de conducere în partid, căci nu era agreat de Moscova, fiind considerat prea bun român. Secretarul general al PCR era Ștefan Foriș, pe atunci internat în lagăr.

regelui, vin la Casa Nouă. Se decide ca Antonescu să fie invitat la masă, sâmbătă 26 august, după care să urmeze o confruntare cu reprezentanții partidelor (Maniu, Brătianu, Titel Petrescu, Pătrășcanu) în *prezența regelui. Conducătorului urma să i se pună imediat alternativa:* încheierea armistițiului sau demisia. O ultimă întâlnire pregătitoare trebuia să mai aibă loc cu aceiași factori politici, vineri 25 august, pentru discutarea listei guvernului. Consilierii militari ai regelui ceruseră un răgaz până la 26 august, pentru a putea aduce în Capitală suficiente trupe de apărare. În schimb, șefii politici se obligaseră să prezinte suveranului lista viitorului guvern la 23 august. Cum nici unul nu acceptase să conducă noua formație a guvernului, regele a obținut consensul lor cu privire la persoana generalului Sănătescu.[1]

22 august, dimineața. Conducătorul statului decolează din nou spre Bacău, de astă-dată în calitate de comandant autonumit al operațiunilor armatei române. Noul șef al armatei a 4-a, Șteflea, îi raportează situația din ce în ce mai critică. Ca urmare, mareșalul ordonă retragerea generală a armatei spre linia Nămoloasa–Focșani. Zborul său de înapoiere trece din nou pe la Slănicul Moldova. Acolo are loc ultima întrevedere dramatică dintre Antonescu și Friessner. Comandantul frontului româno-*german protestează împotriva mișcărilor de retragere independentă* ale aliatului român, precum și a schimbării generalului Avramescu de la comanda armatei a 4-a, fără să fi fost și el informat. După ce-i explică urgența acestor măsuri, Antonescu îi strigă la plecare: „Dacă rușii trec linia Nămoloasa, România e pierdută pe vecie".[2]

La Casa Nouă, se decid măsurile preconizate de consilierii militari, pentru a preveni reacțiunea la schimbarea guvernului de la 26 august: întreruperea legăturilor telefonice ale unităților germane, aducerea câtorva companii de tancuri[3] și de infanterie, pentru a împiedica venirea întăririlor germane, apoi expedierea unei radiograme generalului Maitland Wilson, cu rugămintea de a ordona, la 26 august, bombardarea comandamentelor germane din jurul Capitalei și mai ales al celui al aviației de la Băneasa.[4]

22 august, seara. Întors în Capitală, mareșalul nu mai consideră necesar, în acele clipe dramatice, să-i informeze despre hotărârile sale nici pe rege, nici factorii politici – cu care totuși conlucrase strâns până atunci la negocierile cu aliații – și convoacă Consiliul de Miniștri pentru a doua zi dimineața la Snagov. De partea lui, vicepreședintele și ministrul de Externe, Iică Antonescu, își continuaseră febril pregătirile, trimițând curieri la Stockholm[5] și Ankara cu noi propuneri de armistițiu. El

1. Lee, *op. cit.*, p. 66.
2. Friessner, *op. cit.*, p. 79.
3. *De la divizia a 2-a blindată în curs de formare la Târgoviște.*
4. Lee, *op. cit.*, p. 66.
5. Neagu Djuvara, în 1997 conferențiar la Universitatea din București.

dispusese și pregătirea unui avion militar cu care să plece personal în insula Cipru. Întrucât aceasta era atunci ocupată de trupe engleze, Ică se gândea să-l folosească pe colonelul englez de Chastelain[1] – de nouă luni prizonier la Comandamentul Jandarmeriei din bulevardul Ștefan cel Mare – pentru a-l însoți și a-i netezi calea din Cipru până la Cairo. Acolo Ică plănuia să reia chiar el negocierile cu aliații, apreciind că delegații români Știrbey și Vișoianu dăduseră greș. Despre șansele de succes ale acestui plan-miraj, până atunci nu reușise să-l convingă și pe mareșal. Ică spera, în lipsa aprobării acestuia, să obțină pentru voiajul său fulger mandatul regelui. Ion Antonescu însă, revenit la Snagov, îi comunică hotărârea sa, ca a doua zi să dea un vot de blam întregii armate române pentru lipsa ei de demnitate în luptă, preluând apoi personal comanda ei.[2] La 24 august el urma să se mute la noul cartier general, în curs de retragere la Focșani. În acest timp, Ică trebuia să plece cu guvernul și cu ministerele în Banat, la sediul de refugiu al guvernului. În acel moment, planurile celor două principale personaje ale regimului nu prea coincideau.

Noile decizii ale mareșalului sunt comunicate confidențial suveranului de către Niculescu-Buzești, șeful cifrului din Ministerul de Externe, și el în „dispersare" la Snagov[3]. Aceasta însemna că întâlnirea de la 26 august dintre mareșalul dictator și șefii partidelor era ratată. Îndată sunt din nou convocați la Casa Nouă consilierii militari, cu misiunea de a dispune aducerea trupelor în Capitală chiar a doua zi, în loc de 26 august, așa cum fusese ordinul inițial. Totodată, sunt trimise mesaje la locuințele celor patru șefi politici, prin care erau înștiințați că audiența decisivă se devansa pe a doua zi, 23 august. Dar aceștia se ascunseseră la cunoscuți sau rude – consemnul de până atunci fiind să se întâlnească de-abia la 25 august la Palat – pentru a nu fi arestați în cazul descoperirii complotului. Emisarii regelui au trimis lui Maniu și Brătianu – singurii pentru care Antonescu avea considerație – rugămintea să insiste pe lângă mareșal, ca să vină în audiență înainte de a pleca definitiv în zona de operații. Ca urmare, Ion Mihalache, vicepreședintele PNȚ și Gheorghe Brătianu din partea PNL, pleacă la Snagov – primul chiar în acea seară, cel de-al doilea în dimineața următoare – pentru a îndeplini misiunea primită.[4] Deși după ultimul său zbor în Moldova, Mareșalul se convinsese că situația militară nu se mai putea redresa, el continua să afișeze, față de interlocutorii care nu-i erau intimi, intransigența simbolizată prin lozinca: lupta până la victoria totală!

1. Pe care-l salvase de la deportarea în Germania de către Gestapo.
2. Procesul-verbal al ședinței Consiliului de Miniștri de la 23 august.
3. N. Franck, *ibidem*, p. 22. Ionnițiu, *op. cit.*, p. 21.
4. M. Ionnițiu, *op. cit.*, p. 23.

23 august, dimineața. La orele 9, Mihai Antonescu telefonează la Casa Nouă, solicitând o audiență la suveran. Audiența este stabilită pentru orele 16, dar vicepreședintele e rugat să vină împreună cu mareșalul.[1] Mareșalul însă, se răzgândește. De-abia după multe insistențe telefonice ale generalului Sănătescu, camaradul său din arma cavaleriei, a catadicsit și conducătorul să vină, însoțit de Ică.[2] Între timp avusese loc Consiliul de miniștri, în care, după obicei, vorbea numai mareșalul. Acesta le-a comunicat demnitarilor amuțiți hotărârile sale din ajun. A doua zi, 24 august, el urma să plece definitiv în zona de operații, lăsând vicepreședintelui Mihai Antonescu conducerea guvernului.

Ultimele vești de pe front arătau că în Basarabia vârfurile blindate ale rușilor se aflau la 100 km de Galați, iar în Moldova podurile peste Prut de la Leova și Cahul/Oancea erau înconjurate de blindate sovietice, care împiedicau retragerea armatelor a 3-a română și a 6-a germană (harta p. 105). De la Bacău, colonelul Dragomir, ajutorul șefului de Stat Major al armatei a 4-a, telefonează la Casa Nouă: „Domnule general Sănătescu, frontul este rupt iremediabil. Se fac eforturi supraomenești pentru salvarea de la încercuire a zece divizii, pe care nemții vor să le retragem în munți, spre partea Transilvaniei (pe atunci) ocupată de unguri".[3]

23 august, după-amiază. Mihai Antonescu sosește la Palatul Regal mult înainte de ora stabilită, cu gândul de a obține de la monarh încuviințarea – poate chiar mandatul – de a pleca la Cairo. Dar Mihai I, care nu avea nici o încredere în caleidoscopicul personaj, refuză să discute această temă înainte de sosirea mareșalului. Conducătorul întârzie însă aproape o jumătate de oră.[4]

La ora patru și douăzeci, coloana de patru mașini cu opt ofițeri din regimentul de gardă al Mareșalului,[5] în frunte cu un Mercedes blindat – dăruit Conducătorului, personal, de Führer[6] și având ca șofer un colonel – intra în curtea Palatului. Limuzina neagră trage la scara din stânga, conducătorul statului coboară, e întâmpinat de Mihai Antonescu și de aghiotantul regal de serviciu, comandorul Gherghel. Intrând, mareșalul se împiedică de prag,[7] apoi continuă drumul printr-un culoar, de unde iese în grădina din spatele Palatului, până la Casa Nouă (schița

1. *Ibidem*, p. 23.
2. Comunicare a comandorului Gherghel, fost aghiotant regal, către autor, 1984.
3. Amintirile generalui Mihail, p. 14.
4. Lee, *op. cit.*, p. 66.
5. Transformarea batalionului său de gardă în regiment o ordonase Antonescu de curând, ca să nu rămână mai prejos de suveranul său.
6. Această limuzină a fost confiscată de mareșalul Malinovski, numit președintele comisiei de armistițiu, la sosirea sa în Capitală (31 august).
7. Antonescu a interpretat aceasta ca semn bun. (Ionnițiu, *op. cit.*, p. 26).

Anexa 3). Îndată, amândoi sunt introduși de generalul Sănătescu în salonul galben, unde, după câteva clipe, intră și regele. Mareșalul face o scurtă dare de seamă a evenimentelor de pe front, prezentând pătrunderile dușmanului ca fiind de mică importanță. Regele îl întreabă despre intențiile sale, față de gravitatea excepțională a situației – pe care, de altfel, o confirmă și generalul Sănătescu. Ion Antonescu afirmă că se va rezista pe linia fortificată Focșani–Nămoloasa–Galați, în timp ce pe plan politic, el va renegocia condițiile de armistițiu, cerând garantarea frontierei de dinainte de ultimatumul sovietic din iunie 1940. Regele răspunde că nu mai este timp pentru asemenea tergiversări și că ar trebui primite îndată actualele condiții de armistițiu.

Antonescu refuză, afirmând că, înainte de a întoarce frontul – așa cum prevedea prima condiție a armistițiului – se simțea obligat să-l anunțe pe Hitler. Atunci regele îl întrebă: „În acest caz, nu credeți că ar fi mai bine să demisionați, lăsând locul altcuiva care ar fi dispus să semneze armistițiul imediat?" Nemaistăpânindu-se, mareșalul a izbucnit: „Să demisionez? Și cui să las treburile țării? Cine să fie la înălțime? Poate Dumneata, un copil?" Regele, pentru a calma situația, a ieșit din cameră pentru câteva clipe, în timp ce Sănătescu și Ică Antonescu încercau să-l liniștească pe conducător. La înapoiere, suveranul și-a repetat întrebarea cu variantele propuse. Antonescu a continuat, cu îndârjire, să refuze orice compromis. Atunci suveranul, în picioare, a zis: „În acest caz nu-mi mai rămâne decât o soluție" – cuvinte care erau semnalul pentru arestarea dictatorului.[1]

Îndată au intrat un ofițer[2] și trei subofițeri din regimentul de gardă regală – din care, în acel moment, se aflau doar 52 de militari în incinta Palatului, restul fiind la Sinaia.[3] Ei i-au condus pe cei doi Antonești la etajul I, în fosta cameră-safe a regelui Carol II (schița Anexa 2), unde au rămas până la orele 2 noaptea. Mareșalul și-a scris acolo testamentul personal, iar Ică – un memoriu către rege, pe care apoi l-a distrus.[4]

A urmat convocarea la Palat și arestarea principalilor colaboratori ai Antoneștilor, generalii Constantin-Piki Vasiliu, subsecretar de stat la Interne și șeful poliției speciale, Constantin Pantazi, ministrul de Război și prefectul poliției Capitalei, colonelul Eleftherescu, care și-au acceptat soarta cu resemnare. Au refuzat să se supună chemării la Palat comandantul Jandarmeriei, Tobescu și șeful Siguranței, Eugen Cristescu, ambii refugiindu-se la legația germană. Cei din garda mareșalului fuseseră

1. Lee, *op. cit.*, p. 71; Franck, *op. cit.*, p. 35.
2. Căpitanul Anton Dumitrescu – Lee, *op. cit.*, p. 71.
3. Ionnițiu, *op. cit.*, p. 25.
4. *Ibidem*, p. 38. M. Ionnițiu a păstrat în arhiva sa personală testamentul și bucățile de hârtie care au putut fi reconstituite.

invitați la popota ofițerilor gărzii regale, unde au fost, de asemeni, arestați, iar mașinile au fost duse în garajul Palatului.

Cum nici unul dintre șefii politici nu apăruse până atunci și nici lista miniștrilor propuși de partide nu fusese adusă, pe umerii tânărului rege a căzut toată greutatea deciziilor imediate ce se impuneau: formarea noului guvern, anunțarea oficială a sfârșitului dictaturii militare și luarea celor mai urgente măsuri de siguranță.

Asupra persoanei generalului Sănătescu, ca viitor prim-ministru, se ajunsese încă dinainte la un consens, căci Maniu refuzase cu îndărătnicie să prezideze o formație, care urma să semneze clauzele teritoriale ale armistițiului: cedarea Basarabiei și a nordului Bucovinei. Ceilalți noi demnitari au fost numiți de rege dintre generalii și câțiva civili, pe care acesta îi avea atunci la dispoziție în Capitală.[1]

Abia cu puțin înainte de orele 20 a sosit la Palat primul dintre oamenii politici: Lucrețiu Pătrășcanu, însoțit de „inginerul Ceaușu". Cuvintele sale, venite din adâncă convingere, au fost: „Ce-ați făcut Majestate? Ne-ați nenorocit!" Se referea desigur la instrucțiunile – transmise prin radio de Ana Pauker din Moscova – care prevedeau un rol de seamă al Partidului comunist la răsturnarea regimului. Dar și colonelul Dămăceanu, fostul instructor militar al regelui, sosind de la Comandamentul Militar al Capitalei, a exprimat aceleași temeri[2], căci, dintre unitățile chemate de cu seară la București, cea mai apropiată se afla abia la 20 km.

Puțin după orele 20 a cerut o audiență la Palat von Killinger, ministrul plenipotențiar al Germaniei. În prealabil informat de Cristescu, Tobescu și alți binevoitori,[3] el întrebă unde se află mareșalul. Regele i-a dat să înțeleagă că, după demisia conducătorului, noul guvern cere ca toate trupele germane să se retragă în mod pașnic din țară. În acest caz, ele nu vor întâmpina nici o opoziție din partea armatei române, în caz contrar însă, aceasta nu va ocoli lupta, dacă îi va fi impusă. Consternat, diplomatul nazist s-a retras, cerând apoi instrucțiuni șefului său, Ribbentrop, la Berlin. În acel moment însă, toate legăturile telefonice ale germanilor fuseseră întrerupte de tehnicienii noștri[4], conform planului comitetului militar. Ca urmare, o nouă delegație, alcătuită de astă-dată de generali, a sosit la Palat.[5] Și acestora li s-a confirmat, personal, de

1. Lee, *op. cit.*, pp. 75 și urm. Ionnițiu, *op. cit.*, p. 32.

2. Se aflase că Dămăceanu și Bodnăraș avuseseră mai multe contacte secrete – Franck, *ibidem*, p. 44.

3. Între alții, căpitanul de rezervă Ion Emilian, fost prefect la Focșani din partea partidului LANC Goga-Cuza, apoi dezertor la germani; I. Emilian, *Les cavaliers de l'Apocalypse*, Editions de la Pensée moderne, Paris, 1974, pp. 357 și 390.

4. Sub conducera ing. I (Dodo) Chrisoghelos de la Soc. de Telefoane – Ionnițiu, *ibidem*, p. 26.

5. Hansen, șeful misiunii militare din România și Gerstenberg, atașat al aerului.

către generalul Sănătescu, că vor putea părăsi țara fără dificultăți, cu condiția păstrării liniștei. Dacă Hansen – ofițer de școală veche – a găsit această ofertă acceptabilă, în schimb lui Gerstenberg, nazist convins și dornic de promovare măcar acum, în ajunul sfârșitului războiului, i se păru că-i sosise ceasul. La radio-telefonul de la Băneasa, el a susținut față de Jodl, șeful Marelui Stat Major german, că era vorba de lovitura unei camarile a Palatului, pe care el personal se angaja să o curme, cu câteva unități de la diviziile de antiaeriană din Ploiești. Vindicativ,[1] Hitler – trecând peste părerea comandantului întregului front, Friessner, care pledase pentru folosirea ofertei noului guvern român, de a se retrage pașnic – a menținut ordinul ca Gerstenberg, membru al partidului nazist și – *ipso facto* – un om superior celorlalți ofițeri, să organizeze atacul asupra Bucureștilor.[2] Cu toate distrugerile cauzate de aviația germană în Capitală, atacul a fost respins definitiv la 27 august, iar majoritatea militarilor germani internați în lagăre de prizonieri – de unde au fost ridicați de ruși, împotriva tuturor regulilor războiului.

La orele 22, Radio București difuza mesajul suveranului, în care principalele puncte erau: abolirea regimului totalitar și reintroducerea Constituției democratice de la 1923, încetarea luptei împotriva Armatei roșii și declanșarea operațiunilor pentru recucerirea nordului Transilvaniei, acceptarea condițiilor de armistițiu ale aliaților, eliberarea deținuților politici și încetarea tuturor măsurilor abuzive. Apoi fusese transmisă lista noului guvern. Din el făceau parte șefii partidelor democratice PNȚ, PNL, PSD și delegatul PCR, Pătrășcanu. Astfel se încheia ziua cea mai lungă care pusese capăt dictaturii militare în România.

Notă Sursele citate reprezintă exclusiv lucrările acelor autori, care, după ocuparea României de Armata Roșie, nu au fost supuși cenzurii, presiunilor și manipulărilor Securității sau patronului ei, KGB moscovit, în țară sau străinătate. S-au omis intenționat versiunile evenimentelor publicate în țară în perioada 1948–1989. Din păcate și cele de după 1990 au fost, în parte, supuse acelorași procedee din fraza anterioară.

1. El nu a putut suporta gândul că tânărul rege, pe care-l considera un copil, l-a putut aresta pe Antonescu – *Hitlers Tischgespräche* (Convorbiri la masă ale lui Hitler), p. 78.
2. Kissel, *op. cit.*, p. 111.

Anexa 2

SCHIȚA
Topografia evenimentelor din 23.08.1944 între 16.20–18.00
(după Mircea Ioanniţiu 1983)

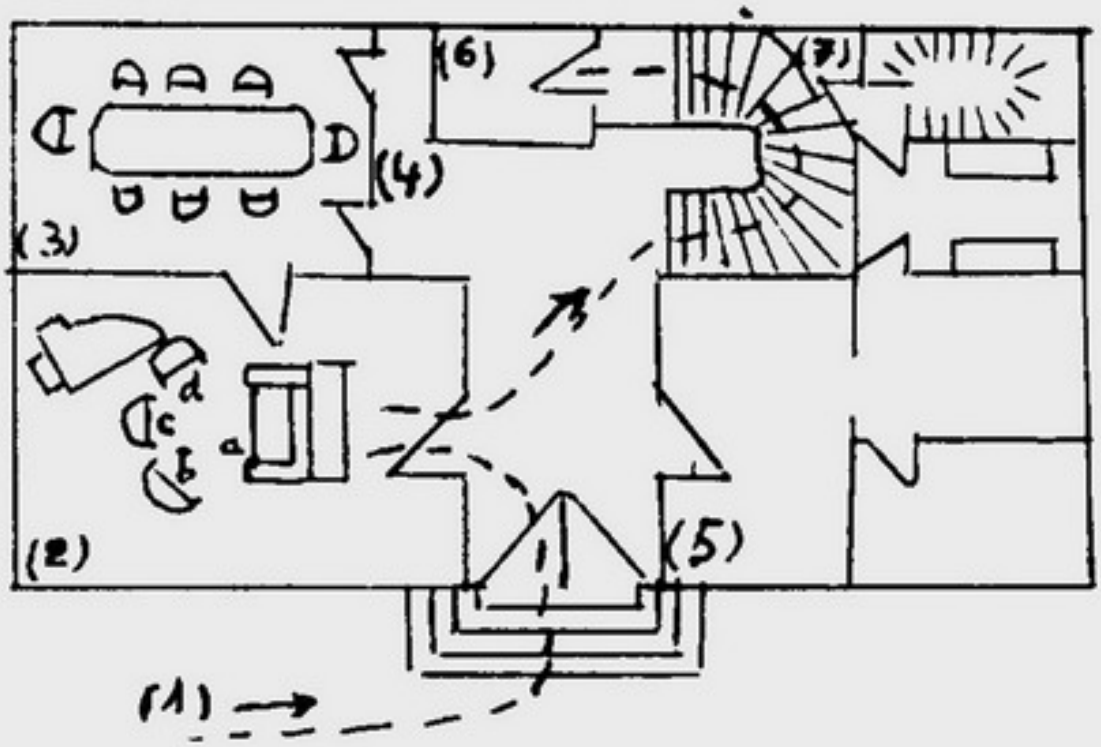

Clădirea Palatului regal din Bucureşti.

(1) Traseul mareşalului şi al lui Mihai Antonescu;

(2) Salonul galben: a. Regele, b. Const. Sănătescu, c. Ion Antonescu, d. Mihai Antonescu;

(3) Sufrageria;

(4) Antreul în care aşteptau colonelul Em. Ionescu şi maiorul Dumitrescu;

(5) Biroul în care aşteptau generalul Aldea, Grigore Niculescu-Buzeşti, Ion Mocioni-Stârcea şi Mircea Ionniţiu;

(6) Camera fostă seif pentru timbre, în care au fost ţinuţi arestaţi cei doi Antoneşti până la orele 2 noaptea;

(7) Sub scară aşteptau plutonierul Bâlă şi 3 subofiţeri.

Anexa 3

SCHIȚA

Reconstituirea audienței mareșalului Antonescu la regele Mihai la 23.08.1944 orele 16.30 în Casa Nouă
(după Mircea Ionnițiu, 1983)

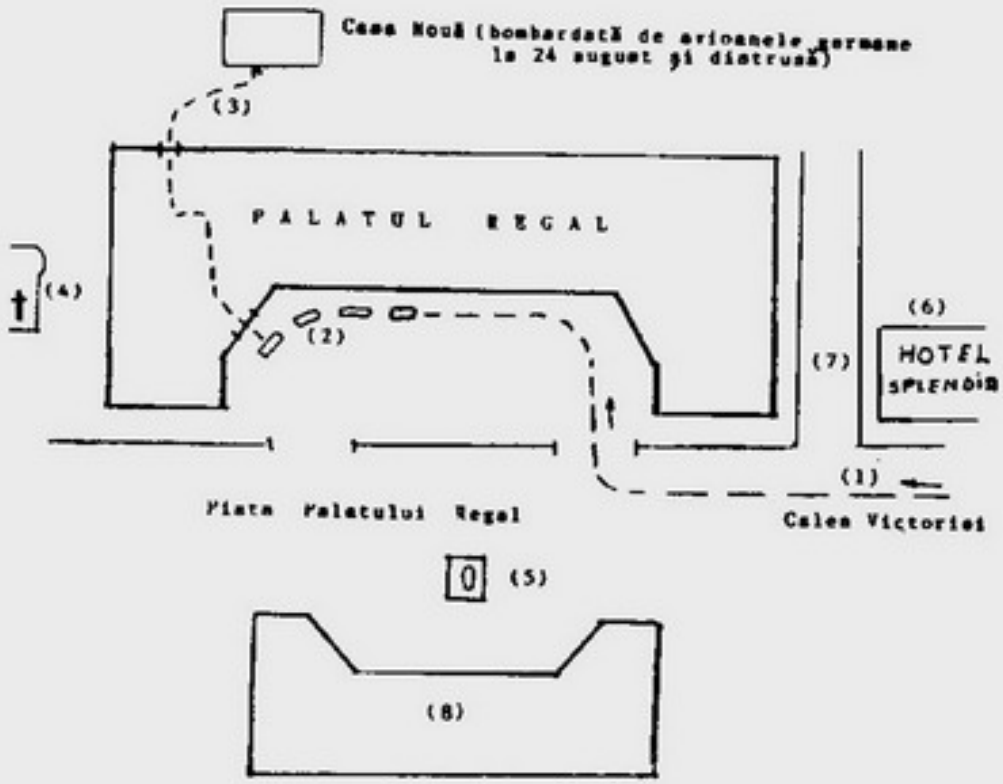

Grădina Palatului regal.

(1) Traseul coloanei de mașini a mareșalului Antonescu;
(2) Cele patru mașini pline cu ofițeri ai batalionului de gardă al mareșalului;
(3) Itinerariul pe jos al mareșalului;
(4) Biserica Crețulescu;
(5) Statuia (azi dărâmată) a regelui Carol I;
(6) Hotelul în care locuiau ofițerii misiunii germane;
(7) Strada Știrbei Vodă;
(8) Fundația Regele Carol I – azi Biblioteca Națională.

Anexa 4

A fost 23 August o lovitură de stat?*

Înrăutățirea situației militare după dezastrul de la Stalingrad și retragerile succesive din Rusia, dăduseră de gândit, încă de la începutul anului 1943, celor doi Antonescu. Față de clauza capitulării necondiționate, proclamată după conferința din Casablanca în decembrie 1942 de către Churchill și Roosevelt, perspectivele ieșirii onorabile a țării noastre din război nu păreau prea strălucite[1]. Nici tragedia Italiei din vara și toamna anului 1943, care împărțise peninsula în două tabere și distrugea kilometru după kilometru orașele și minunatele opere de artă italiene, nu era de natură să-i încurajeze pe conducătorii noștri politici, să încerce o aventură militară. Dar și rapoartele diplomaților români din țările neutre, privind refuzul permanent al anglo-americanilor de a discuta cu noi fără participarea sovieticilor, calmaseră ardoarea atât a guvernului, cât și a opoziției, de a grăbi ieșirea noastră dintr-un conflict, în care nu mai aveam decât de pierdut. Principala întârziere în luarea hotărârilor o crea refuzul mareșalului Antonescu de a se împăca cu evidența, anume că, dată fiind situația militară din primăvara lui 1944, în care, contrar angajamentului luat, aliații vestici încă nu debarcaseră în Franța, pe când Armata roșie înaintase până în marginea Iașilor, toate deciziile privind Europa răsăriteană reveneau evident numai rușilor. Cu atât mai mult, în ajunul lui 23 august, când vârfurile blindate sovietice ajunseseră după numai trei zile de ofensivă lângă Huși și Bârlad, întregul grup de armate româno-german din Moldova fiind fie împresurat, fie în retragere dezordonată[2], nu mai era timp pentru amânarea dureroasei decizii de a se pune capăt luptelor. Încă din primăvara lui 1943, Mihai Antonescu, în calitatea sa de ministru de Externe, începuse să sondeze în mai toate capitalele neutre – Madrid, Lisabona, Berna, Ankara și Stockholm – pentru a evalua posibilitățile României de a se detașa de Germania nazistă. Aceste tatonări nu scăpaseră agenților germani din capitalele respective. Toate reproșurile și protestele germane la București fuseseră însă respinse de mareșalul Antonescu, care, deși știa perfect ce se petrece[3], reușea să-și păstreze atitudinea de aliat corect. El argumenta germanilor astfel: să lăsăm opoziția să-și spargă dinții în

1. Antoneștii continuau să creadă în posibilitatea unui regim de excepție pentru România, bazat pe conferința de presă a mareșalului, în care acesta spusese: „Sunt neutru în conflictul SUA-Japonia și nu voi lupta contra Angliei dacă trupele aliate debarcă în Balcani".
2. Kissel, *op. cit.*, p. 156.
3. Crețianu, *op. cit.*, p. 2/95.

fața intransigenței marilor aliați. Câtă apreciere avea, pe de altă parte, Ion Antonescu pentru Hitler și ceilalți conducători naziști, se poate deduce din cuvintele sale către generalul Gheorghe, ministrul nostru la Berlin, după primirea sa la Führer, în cartierul acestuia din Prusia orientală, la ultima lor întrevedere de la 5 august 1944. Fără înconjur, Hitler îi pusese întrebarea: este România hotărâtă să meargă mai departe cu Germania, sau nu? Răspunsul mareșalului, luat prin surprindere, a fost totuși diplomatic, el refuzând să ia poziție fermă și punând o serie de chestiuni prealabile: întărirea trupelor blindate germane în Moldova, sprijinul mai intens al aviației germane împotriva bombardamentelor americane și livrări mai susținute de armament pentru oștirea noastră. În pauza de după întâlnire, Antonescu revoltat, îi spunea lui Gheorghe: „Dar aceștia sunt gangsteri domnule, nu alta!"[1] În tot acest timp, pertractările cu aliații continuaseră atât din partea guvernului, cât și a opoziției. Împotmolită în formula rigidă a capitulării fără condiții, delegația SUA a acceptat condițiile de armistițiu propuse de sovietici de-abia la 8 aprilie[2]. Ele cuprindeau următoarele puncte: 1. ruperea relațiilor cu Germania și întoarcerea armelor alături de aliați; 2. recunoașterea frontierelor româno-ruse din iulie 1940 – adică fără Basarabia și Bucovina de Nord; 3. plata despăgubirilor de război; 4. liberarea tuturor prizonierilor de război; 5. libera trecere a trupelor sovietice pe teritoriul românesc; 6. acordul aliaților ca arbitrajul de la Viena privind Transilvania să fie anulat. URSS urma să ne sprijine în acest sens[3]. Primind la București aceste condiții mult mai ușoare decât se aștepta, Maniu a cerut la Cairo acceptarea unor puncte suplimentare, între care permisiunea de a informa guvernul german despre retragerea noastră din război și acordarea unei zone interioare, în care trupele sovietice să nu aibă acces, condiții pe care Finlanda le obținuse deja în armistițiul negociat cu Moscova. Delegația română mai solicita și debarcarea în România a 2 divizii aeropurtate, fără a preciza ale cărui aliat erau, dar având informația că numai anglo-americanii dispuneau de asemenea mari unități. Aceste noi cereri provocaseră la Cairo, din partea aliaților, o somație ultimativă: România trebuia să respingă sau să primească cele 6 condiții. La 25 mai, Antonescu refuză, dar – după debarcarea aliaților în Normandia la 6 iunie – Maniu telegrafiază la 11 iunie la Cairo că acceptă, în numele opoziției, condițiile de armistițiu. Mai rămânea ca Blocul partidelor democratice, constituit la București din PNL, PNȚ, PSD și PCR, să preia puterea pentru a semna armistițiul. Totuși, în această perioadă dificilă, dictatorul României nu pusese stavilă activității opoziției, condusă sub autoritatea necontestată a lui Iuliu Maniu.

1. Gheorghe, *op. cit.*, p. 400.
2. Quinlan, *op. cit.*, p. 93.
3. Hillgruber 1, *op. cit.*, p. 1/195.

În luna iulie, Finlanda se afla într-o situație similară cu a noastră – trupele sovietice fiind pe punctul de a invada teritoriul ei, iar ajutorul german fiind din ce în ce mai firav, ea pusese direct la Berlin problema retragerii ei din război. Ca urmare, i se promisese de către Ribbentrop, ministrul de Externe al Reichului, noi divizii germane, care însă întârziaseră să apară. Mareșalul Mannerheim, conducătorul Finlandei, ceruse atunci sovietelor un armistițiu, având pentru aceasta acordul german și medierea Statelor Unite (cu care nu era în război).

Finlanda era însă un câmp de luptă secundar, fără interes geopolitic. Cu totul alta era situația României. Ea reprezenta o piedică seculară pentru Rusia, care nu-i permisese acesteia să-și realizeze visul de cucerire a vechiului Constantinopol, Istanbulul de azi. România, ca insulă de limbă latină într-o mare slavă, era un spin permanent în ochii sovieticilor, iar ocuparea ei ar fi permis accesul lor în întreaga Europă de sud-est.

Pe frontul român în acel moment nu luptau câteva divizii ca în Finlanda, ci două armate germane și două românești, în total 54 de divizii sau peste 600.000 de soldați.

Și interesele germane în România erau cu mult mai mari, chiar vitale, decât în Finlanda. În afara petrolului și a produselor agricole, apărarea frontului românesc asigura Germaniei tranzitul pe Dunăre până la Marea Neagră, dar mai ales asigurarea legăturii cu Bulgaria, Iugoslavia și Grecia, ocupate încă de trupele germane.

Iată de ce mareșalul Antonescu, amintindu-și de soarta lui Horthy, care fusese ridicat din Ungaria cu câteva săptămâni înainte, se ferise să dea un răspuns hotărât Führer-ului, răspuns care l-ar fi scăpat de deznodământul tragic, la 18 zile după ultima lor întâlnire. Nici opoziția română nu se arătase mai expeditivă în găsirea unei soluții imediate pentru întoarcerea cârmei, înainte de a fi prea târziu. După pertractări nesfârșite la Palat, ca și în diferite locuințe presupuse secrete, dar bine cunoscute atât serviciului secret român (care le raporta lui Antonescu), cât și spionajului militar Abwehr german din România, se ajunsese la închegarea unui bloc al partidelor democrate, precum și la formularea unui apel către țară. Dar de-abia în ajunul lui 23 august, mai precis pe 21, se decisese în principiu formarea noului guvern, fără a se preciza însă nici persoanele desemnate, nici data, nici condițiile în care acesta urma să se instaleze la putere. Așa se explică marele risc pe care l-a reprezentat realizarea schimbării de unul singur, mai precis, de regele Mihai. Dar să ne limităm aci doar la diferitele interpretări pe care le-a avut actul de la 23 august. În România, evoluția titulaturii date acelui eveniment a trecut, de-a lungul anilor, printr-o adevărată curbă, al cărei traseu se depărta tot mai mult de adevăr. Ea începuse cu mărturia lui Lucrețiu Pătrășcanu din *România Liberă* de la 23 august 1945.

„Cu privire la pregătirea răsturnării alianţelor, scria el, s-au ţinut la Palat trei şedinţe sub preşedinţia Regelui. Folosind o maşină a Palatului cu un şofer de toată încrederea, am trecut de primele gărzi, rămânând într-o curte interioară. Lucrurile se petreceau între 11 şi 12 noaptea. Şedinţele aveau loc în apartamentul personal al Regelui din chiar mijlocul Palatului".

Dar imediat după forţarea abdicării regelui de către Groza şi Gheorghiu-Dej (30 decembrie 1947) şi până după perioada destalinizării, începută de Hrusciov în 1954, a fost pusă în circulaţie noua versiune radicală a „eliberării României de sub jugul fascist de către glorioasa armată sovietică", din care orice aport românesc, cât de modest, era total suprimat. Acest zero absolut al traseului curbei interpretărilor a lăsat, între 1957 şi 1969, locul unei uşoare ascendenţe, care în presa şi publicaţiile româneşti din acel timp purta titlul: *Eliberarea de către forţele patriotice de sub conducerea PCR, cu sprijinul dezinteresat al armatei sovietice*. Nici această fază nu a durat prea multă vreme. Foarte curând, o dată cu mini-revoluţia culturală, realizată cu aprobarea „celui mai bun şi iubit fiu şi tată al ţării" cu care fusesem blagosloviţi de la 1964 la 1989, s-a acreditat o nouă formulă, difuzată în ample articole, cărţi şi romane, semnate de floarea Uniunii Scriitorilor şi a institutelor de cercetări istorice, precum Gh. Buzatu, A. Simion, Marin Preda sau Eugen Barbu. Această formulare cu accent militarist a desfăşurării episodului de la 23 august era de astă-dată strict patriotardă, readucând traseul curbei interpretărilor mai aproape de linia realităţii, sub numele *Insurecţia armată naţională antifascistă*. Dar precum scria Eminescu, că între beznă şi lumina celei mai mici scântei e o depărtare cu mult mai mare decât între aceasta şi soare, tot astfel şi de la noua interpretare naţional-marxistă până la realitatea istorică, pe care sperăm să o redea viitorii cercetători români, neîncătuşaţi vreunei linii sau curbe de partid, mai este încă destul drum.

Să ne oprim o clipă la analiza structurii legale existente în România la mijlocul anului 1944. Să ne reamintim că în 1938 Constituţia liberală de la 1923 fusese înlocuită prin decret de regele Carol II, printr-o lege fundamentală care consfinţea transformarea ţării într-o dictatură monarhică. Această Constituţie a fost, la rândul ei, înlocuită printr-o serie de decrete-lege emise între 5 şi 7 septembrie 1940, prin care regele Carol, apoi după abdicarea acestuia fiul său Mihai I, au stabilit noua structură a puterii executive, care era împărţită între suveran şi primul-ministru, generalul Ion Antonescu. Titulatura de conducător al Statului avea o rezonanţă propagandistică pentru a se apropia de cele folosite de Führer-ul german, de ducele Mussolini şi Caudillo Franco. Prerogativele regale erau consemnate în decretul publicat în *Monitorul Oficial* din 6 septembrie 1940 şi prevedeau la pct. a: el, adică regele, este

capul oştirii, iar la pct. 2: el numeşte pe primul-ministru, investit cu depline puteri. Această situaţie a dăinuit până la 23 august 1944. În această perioadă, România a fost lipsită de adunările legiuitoare, care în orice regim democratic constituie una din feţele piramidei de conducere a Statului, al cărei vârf, la noi, era regele. Decretele-lege au continuat să rămână actele de autoritate care înlocuiau dezbaterile parlamentare ale aleşilor naţiunii.

Pentru regele Mihai această situaţie a fost o permanentă sursă de nelinişte şi nemulţumire. În el se înrădăcinase adânc simţul necesităţii echilibrului puterilor în stat. Uzurparea prerogativelor regale de către Ion Antonescu, numit, prin decret, conducător al Statului, au luat însă proporţii din ce în ce mai groteşti. El ordonase, la 22 iunie 1941, armatei noastre să treacă Prutul, fără declaraţie de război şi fără a avea un tratat de alianţă cu Germania. Regele Mihai a aflat de începerea ostilităţilor, la radio, o dată cu ceilalţi cetăţeni ai ţării. Dar încălcarea drepturilor suveranului nu s-a oprit aci: generalul s-a autodeclarat mareşal şi l-a forţat pe Mihai I să-i semneze decretul de decorare cu cel mai înalt ordin: Mihai Viteazul clasa I-a. Cu ocazia primirii unor noi miniştri plenipotenţiari care şi-au prezentat scrisorile de acreditare la Palatul regal, Antonescu, ca şef al guvernului, s-a urcat pe treptele tronului, până când a ajuns lângă rege. Prin mareşalul Palatului, Stârcea, i s-a dat să înţeleagă că locul său este lângă ceilalţi miniştri din guvern. Această punere la punct, mareşalul nu i-a iertat-o suveranului multă vreme.

Este însă important să reţinem din cele de mai sus, pentru interpretarea corectă a evenimentelor din după-amiaza lui 23 august, că regele era în drept să ordone armatei să înceteze lupta şi că el putea destitui pe primul-ministru al ţării, adică pe mareşalul Antonescu, numind îndată un nou şef al guvernului.

Exact aşa s-a şi întâmplat. La memorabila audienţă de la Casa Nouă din după-amiaza zilei fatidice, Ion şi Mihai Antonescu au fost invitaţi de regele Mihai să-şi spună intenţiile faţă de evoluţia gravă de pe front. Mareşalul era departe de a nu-şi da seama că situaţia era dezastruoasă. În ajunul atacului rusesc, la 19 august, îi strigase celui mai înalt reprezentant civil german din România, dr. Clodius: „Dacă nu aduceţi imediat cel puţin o divizie blindată, voi fi silit să-mi iau libertatea de acţiune". Iar la 21 august, întâlnindu-se la Slănic Moldova cu generalul Friessner, comandantul întregului front germano-român, Antonescu exclamase: „Am intrat în acest război fără un tratat de alianţă militară sau politică cu Germania. Care altă ţară a mai făcut acest lucru? Dacă interesul României nu ar fi fost să combată pericolul permanent ce-l reprezenta Rusia, nu s-ar fi putut proceda astfel". Şi,

în încheiere: „Dacă rușii trec linia Galați–Nămoloasa, România e pierdută pe veci". Dar o zi mai târziu, la 23 august, rușii ajunseseră la mai puțin de 100 km de Galați.

Totuși, mareșalul, acum convins că armistițiul devenise inevitabil, se încăpățâna pe poziția ca totul să se petreacă numai în momentul și în condițiile alese de el, nefiind dispus să împartă cu nimeni hotărârile. Iată explicația refuzului său, de a se supune somației regelui Mihai, așa cum reiese din ultima lor convorbire:

„*Regele:* Am aflat despre ofensiva sovietică și aș vrea să știu ce intenții aveți.

Antonescu: Este adevărat că rușii au înaintat, dar îi voi opri la locul și timpul ce voi hotărî, căci s-au luat toate măsurile necesare.

Regele: Situația e foarte critică și cred că trebuie neîntârziat să cereți aliaților un armistițiu.

Antonescu: Nu poate fi vorba de armistițiu, afară de cazul că primim garanția integrității teritoriale a Basarabiei și Transilvaniei.

Regele: Situația nu ne lasă timpul pentru asemenea negocieri. Vă cer să începeți imediat tratativele de armistițiu.

Antonescu: Fără garanții continui lupta. Dacă e necesar, armata se va regrupa în munți și, cu ajutorul Germaniei, Carpații vor deveni o cetate de netrecut.

Regele: Și țara va fi distrusă. Proiectele Dv. nu au sens și nu le pot accepta. Nu vă rămâne decât armistițiul.

Antonescu: Niciodată.

Regele: Atunci lăsați locul altcuiva care să-l încheie.

Anttonescu: Cine să fie acela care să-l înlocuiască pe Antonescu? Poate D-ta, un copil?"[1]

Atunci regele a întrerupt convorbirea, ieșind. Se vădise că cererea sa către Antonescu, de a-și da demisia, fusese respinsă, acesta depășindu-și astfel atribuțiile și refuzând regelui exercitarea prerogativelor sale de a numi un nou prim-ministru.

Ca atare, suveranului nu i-a mai rămas decât soluția să ordone, în calitatea sa de șef al Statului, arestarea celui care se împotrivea desfășurării procesului legal al schimbării guvernului.

Urmarea este binecunoscută: o formație de 4 ofițeri și subofițeri din batalionul de gardă al Palatului a arestat pe ambii Antonescu, apoi a fost numit noul prim-ministru, generalul Sănătescu, completându-se guvernul în care Iuliu Maniu, C. Brătianu, C. Titel-Petrescu și Lucrețiu Pătrășcanu, ca reprezentanți ai partidelor politice, deveneau miniștri fără portofoliu. Desfășurarea scenei de mai sus, astăzi necontestată de nici un istoric, rezolvă și problema denumirii corecte ce trebuie dată actului

1. Revista *Time* (New York), octombrie 1944.

de la 23 august. Nu a fost o lovitură de stat, căci în definiţia acesteia intră trei condiţii, care trebuie să fie întrunite cumulativ şi concomitent, şi anume: unul dintre purtătorii puterii de stat să preia, după un plan dinainte stabilit şi cu forţa armelor, întreaga putere. Preluarea puterii trebuie să se facă în contra legilor ţării, iar puterea astfel uzurpată nu trebuie împărţită cu nimeni altul. Tocmai aceste două ultime condiţii însă, nu au fost îndeplinite: căci regele nu numai că nu a preluat întreaga putere pentru el, ci a înlocuit, potrivit prerogativelor sale, pe şeful puterii executive. Că acest punct s-a putut îndeplini numai cu ajutorul „mâinii militare"[1] a fost doar consecinţa refuzului violent al lui Antonescu de a demisiona. Nici de un pronunciamento sau un puci („putsch") – cum l-a numit de altfel şi Hitler – nu poate fi vorba, căci definiţia acestuia presupune răsturnarea guvernului de către forţe străine de conducerea Statului, ca de exemplu, un partid din opoziţie sau un grup de militari.

Să vedem în fine şi câtă valoare are interpretarea – de la 1976 încoace – a doctrinarilor dâmboviţeni, anume: *insurecţia armată antifascistă*. Constatăm că între „putsch" şi această nouă definiţie nu există nici o diferenţă de conţinut, prin urmare, între aprecierea fostului Führer german şi naţional-marxiştii bucureşteni s-a stabilit o deplină unitate de vederi. Insurecţie sau rebeliune armată presupune împotrivirea a cel puţin unei unităţi militare la executarea ordinelor primite de la comandantul suprem, în cazul nostru, regele. Ori, nici măcar un pluton al armatei române nu a ascultat de îndemnurile posturilor de radio germane, sau ale guvernului legionar de la Viena, condus de Horia Sima. În privinţa fascismului, acesta întruchipa regimul politic corporatist din Italia, care niciodată nu a fost nici adoptat, nici imitat de dictatura militară a mareşalului Antonescu. Rămâne să tragem concluzia – de altfel intuită de întreaga naţiune română încă din clipa săvârşirii sale – că schimbarea alianţelor de la 23 august era inevitabilă. Ea ne-a salvat, cu o clipă mai devreme, de la o catastrofă naţională şi mai cumplită, care ar fi rezultat din ocuparea ţării prin luptă, sat cu sat şi oraş după oraş. Nu este deci cazul nici să preamărim, dar nici să condamnăm hotărârea luată atunci de a pune capăt aventurii militare nenorocite care a fost continuarea campaniei în interiorul Rusiei, după eliberarea provinciilor răpite, Basarabia şi Bucovina de Nord.

Această hotărâre, pregătită împreună cu reprezentanţii politici a cel puţin 80% ai electoratului român de atunci, a fost dusă la îndeplinire în ceasul al 12-lea de un singur om, care şi-a asumat întreaga răspundere şi întregul risc: regele Mihai I.

---

1. Termenul consacrat latin este *manu militari*.

Bibliografie

Kissel H., *Katastrophe in Rumänien* (Catastrofă în România), Darmstadt, 1964, Wehr u. Wissen.

Creţianu, Al., *The Armistice Negotiations* (Negocierile pentru armistiţiu), 1950, N. V.

Ion Gheorghe, *Der Weg Rumäniens zum Satellitenstaat* (Drumul către starea de stat satelit), Darmstadt, 1950.

Quinlan, P., *Clash over Romania* (Ciocnirea din cauza României), New York, Universal Press, 1977.

Hillgruber u., *König Carol, Hitler und Antonescu* (Regele Carol, Hitler şi Antonescu), Ed. Steiner Verlag, Wiesbaden 1954.

Anexa 5

23 August 1944 în literatura istorico-enciclopedică universală

Prea puţini dintre noi mai ştiu astăzi, că în timp ce ascultă un concert sau o conferinţă pe unul din fotoliile Sălii mari a Palatului din Bucureşti, s-ar putea afla chiar deasupra locului unde, la orele 4 din după-amiaza zilei de 23 august 1944, era salonul galben al Casei Noi, mica vilă din grădina din spatele Palatului Regal. Dar chiar a doua zi, această modestă căsuţă, care ar fi meritat pe deplin o placă comemorativă, era rasă de pe suprafaţa pământului de bombele avioanelor Stuka germane, venite de la Băneasa şi Otopeni. În lucrările biografice publicate până acum în Occident, scena demiterii şi arestării principalilor demnitari ai dictaturii antonesciene, din ordinul regelui Mihai, a fost descrisă aproape minut cu minut. Nu ne îndoim că se apropie ziua, când ele vor apare şi în vitrinele librăriilor din ţară. România a dispus atunci, timp de aproape 6 luni, de o prea scurtă perioadă, în care restabilirea Constituţiei democratice din 1923 făcuse să înmugurească din nou speranţele celor ce cunoscuseră libertăţile cuvântului, ale întrunirilor, a liberei circulaţii peste frontiere, ca realităţi palpabile. De la 6 martie 1945 însă, reintram în noaptea sinistră a dictaturii, acum stalinistă, care durează şi azi.[1] Nu e lipsit de interes să aruncăm o privire asupra modului în care diferitele enciclopedii, lexicoane şi dicţionare universale au consemnat desfăşurarea filmului din acea înăbuşitoare zi bucureşteană.

1. 1983, data difuzării acestei conferinţe la Radio Europa Liberă, München.

Chiar de la început remarcăm că data de 23 august e recunoscută de întreaga literatură internațională ca piatra de hotar dintre două perioade distincte în istoria contemporană a României: pe de o parte, cele trei dictaturi – regală, legionară și militară, pe de alta, plăpânda și efemera democrație reală de până la 6 martie 1945. Venerabila *Enciclopedie Britanică*, ediția 1973, mai consideră și acum România ca mutată la sud de Dunăre, tratând evenimentele de la noi la capitolul istoriei Balcanilor[1]. Dar să citățm: „...În 1944, retragerea continuă a armatei germane din Uniunea Sovietică, a arătat clar care avea să fie rezultatul final al războiului. La 23 august, pe când forțele sovietice erau lângă hotarele României, regele Mihai a capturat pe generalul Antonescu, trecând cu abilitate de la axă la aliați..." Comentariul nostru: în acea zi, trupele sovietice ajunseseră nu lângă hotarele noastre, ci lângă Bârlad și Huși, în inima Moldovei și a Basarabiei. *Enciclopedia Americană*, ediția din 1972, din New York, relatează faptele puțin diferit: „Atacul iminent sovietic și bombardamentele aeriene americane au îndemnat pe regele Mihai să încerce obținerea unui armistițiu. La 23 august regimul lui Antonescu a fost răsturnat printr-o lovitură de stat, urmat de formarea unui guvern de coaliție, sub președinția generalului Const. Sănătescu"[2]. Regăsim aci una din erorile cele mai frecvente de interpretare juridică a acelui act de guvernământ atât de controversat. (A se vedea demonstrația noastră din Anexa 4.)

Enciclopedia canadiană Collier's descrie, în ediția din 1967, mai succint, evenimentele: „În 1944 armata sovietică pătrunde în România, iar la 23.8. un bloc de 4 partide susține pe rege, care arestează pe Antonescu, anunțând apoi sprijinul României pentru aliați și ordonând armatei române să atace forțele Axei"[3]. Ar fi fost necesar să se precizeze că ordinul de a începe ostilitățile împotriva fostului partener de luptă s-a dat numai după ce acesta a început, la 24 august[4], atacul asupra Capitalei noastre. *Enciclopedia „Chambers"* din 1955 mai redă și un alt aspect al pregătirii întoarcerii alianțelor: „Toate partidele politice vechi, suprimate de dictatură, au lucrat în subteran pentru a extrage țara din lagărul Axei, iar la 23 august s-a produs lovitura de Stat cu aprobarea regelui Mihai, scoțând din funcțiunile sale pe Antonescu"[5]. Curiozitatea acestui citat constă în prezentarea tocmai a acelor argumente care infirmă teza loviturii de Stat, formulă pe care atât de candid, autorul textului o folosește, desigur nepus la punct cu subtilitățile

1. Vol. 2/636.
2. EA 767 g.
3. Vol. 20/159-60.
4. Din ordinul personal al lui Hitler.
5. p. 739.

dreptului constituțional. Din monumentala *Enciclopedia universal ilustrada* de la Madrid, aflăm despre existența în 1944 a unor grupuri din afara țării, la Moscova (Constantinescu-Iași), la Geneva și Washington (Gafencu și Davila), la Londra (Tilea) și în Mexic (fostul rege Carol) care, rivale, încercau fiecare să formeze câte un guvern în exil. „La 23.8, «el rey Miguel» - spune textul - acceptă condițiile de pace impuse de Rusia". Era însă vorba de acceptarea condițiilor de armistițiu și nu de pace. În continuare, citatul arată că la 24 august guvernul român a informat legația germană de la București și comandamentul german, că vrea să lichideze fosta camaraderie de arme, prin înțelegere reciprocă. Autorul se înșela cu o zi: încă de la ora 1 noaptea, la 24 august, Hitler transmisese telefonic generalului de armată Friessner la Slănic Moldova ordinul de a ocupa Bucureștiul și de a aresta noul guvern „pucist", făcând astfel caducă oferta română de a retrage trupele germane din România în mod pașnic, înaintată de rege ministrului plenipotențiar Killinger la 23 august, orele 19.30. Citind relatările din antologiile dicționarelor germane, ne-am fi putut aștepta la unele poziții ostile, sau cel puțin amărăciuni, privind subita rotire cu 180° a politicii românești, care, deși bănuită și prevăzută cu toate serviciile de informații germane, a fost totuși un șoc puternic în momentul declanșării ei. Să vedem cum prezintă clasica *Brockhaus Enzyklopädie*, ediția 1973, faptele: „După ce convorbirile de sondaj cu puterile vestice au eșuat și Armata roșie a trecut hotarele de răsărit ale țării, regele Mihai, în alianță cu conducătorii partidelor dizolvate, a răsturnat la 23 august pe Antonescu, încheind la 12 septembrie 1944 armistițiul de la Moscova"[1]. Este cazul să observăm că negocierile cu puterile aliate nu au eșuat, ci s-au soldat, la 12 aprilie, cu prezentarea către delegația noastră a unui proiect de armistițiu, ale cărui detalii încă nu erau pe deplin clarificate la 23 august. Nici guvernul Antonescu, nici capul opoziției, Maniu, nu erau dispuși să semneze o convenție, care prezenta prea multe clauze nebuloase, luându-și astfel răspunderea unui salt în gol. La 10 iunie, față de ultimatumul aliat, Iuliu Maniu acceptase totuși, în numele opoziției - care urma să formeze peste câteva zile Blocul partidelor democrate - condițiile din aprilie, cerând însă ca și clauzele convenite între sovietici și ministrul nostru Nanu de la Stockholm, adică acordarea unei zone neocupate în jurul Bucureștilor și a unei perioade de așteptare de 14 zile pentru retragerea germanilor din România, să fie inclusă în punctele armistițiului[2]. Sarabanda bizantină jucată de sovietici cu aliații vestici și cu delegații noștri la Cairo și Stockholm, fusese astfel

1. Vol. 16/230.

2. Quinlan, *op. cit.*, p. 98. Aceste condiții suplimentare fuseseră acordate guvernului mareșalului Mannerheim în Finlanda.

descoperită anglo-americanilor, care însă, legați de pactul pe trei luni - mai-august 1944 - perioadă în care rușii căpătaseră mână liberă în România și britanicii în Grecia, nu au relevat chestiunea.

De la începutul lunii august însă, în urma expirării înțelegerii de la Moscova dintre Churchill și Stalin, Ministerul de Externe de la Londra a început să insiste pe lângă Kremlin ca să i se răspundă lui Maniu. Același Vîșinski, căruia Stalin urma să-i dea, timp de doi ani, puteri discreționare în executarea planurilor sovietice pentru comunizarea României, a comunicat evaziv că guvernul său va examina din nou chestiunea[1], știind bine că în următoarele zile, adică la 20 august, urma să înceapă atacurile decisive de la Iași și Tighina/Tiraspol. Lord Moyne, delegatul britanic la convorbirile de la Cairo, a comentat atunci în mod realist: „După rezultatele primelor zile ale ofensivei sovietice, e limpede că nu ne mai putem aștepta să vină de la Moscova nici o nouă propunere"[2]. Astfel, uriașele livrări de armament și materiale de tot felul - până și șireturi de bocanci - trimise Rusiei de Statele Unite prin Arhangelsk, Murmansk și Iran, rezultaseră într-o progresivă înăsprire a atitudinii politice a sovieticilor față de aliații ei. În Meyers Lexikon din 1980 citim: „La 23.08 regimul Antonescu a fost răsturnat. Regele Mihai a ordonat arestarea lui Antonescu. S-a ajuns la capitularea fără condiții. Forțele sovietice au ocupat țara"[3]. Această formulare ultrasuccintă, scoțând în evidență că încetarea unilaterală a luptei este de fapt o capitulare, păcătuiește prin adaosul „fără condiții". Opoziția română, aflată la guvern de la 23 august, acceptase prin Iuliu Maniu, condițiile aliate din 18 aprilie, încă de la 10 iunie, iar la 24 august începuseră schimburile de păreri între Londra, Moscova și Washington, care aveau să dureze până la 10 septembrie, pentru completarea detaliilor de aplicare ale celor 6 puncte ale armistițiului cu România. Rușii nu ar fi permis, desigur, delegației noastre, numită pentru semnarea convenției de armistițiu, să plece la Moscova încă de la 29 august[4], dacă ar fi fost nevoie de noi tratative. De altfel, chiar Molotov declarase oficial la 26 august, că Uniunea Sovietică rămâne la condițiile inițiale de armistițiu, urmând să se discute cu aliații vestici numai detaliile[5]. Întoarcerea alianțelor de către România a contravenit socotelilor rușilor, care doreau să ocupe țara prin luptă și să instaureze la București un guvern adus de la Moscova în frunte cu Chișinevski, Vasile Luca și Ana Pauker[6], după modelul polonez al comitetului de la Liublin, instalat la umbra tancurilor sovietice la Varșovia. Mai era totuși ceva

1. *Ibidem*, p. 99.
2. Quinlan, *op. cit.*, p. 100.
3. Vol. 20, p. 455.
4. Fk 73.
5. Quinlan, *op. cit.*, p. 105.
6. Quinlan, *op. cit.*, p. 102.

de salvat la 23 august? În lumina evenimentelor ulterioare, trebuie recunoscut că foloasele întoarcerii frontului s-au redus pentru noi doar la prevenirea distrugerii şi mai cumplite a economiei şi a substanţei vitale a ţării, precum şi a deportării şi mai masive în Rusia a militarilor şi civililor români în Rusia, mai ales a cadrelor superioare din guvern, armată, administraţie şi magistratură. Toate acestea au fost însă doar amânate până la 6 martie 1945, iar deportărilor le-a luat locul suprimarea elitelor româneşti în propriile lagăre şi închisori.

Trecem acum la un grup de publicaţii lexicale care, deşi faţă de reputaţia titlurilor lor ar avea dreptul la consideraţie şi ar presupune obiectivitatea, par a fi sucombat tentaţiilor viţelului de aur, mai precis a subvenţiilor din spatele cortinei de fier[1]. Un început fără glorie îl face *Encyclopaedia Universalis* din Paris, 1968, afirmând: „Această coaliţie a celor 4 partide susţine lovitura de Stat de la 23.8., provocând arestarea generalului-dictator Antonescu, din ordinul regelui Mihai, întoarcerea alianţelor şi formarea unui guvern Sănătescu cu participarea principalilor conducători ai frontului naţional democrat FND"[2]. Din păcate, acest front se formase de-abia în februarie 1945, din el nefăcând parte partidele democrate naţional-ţărănist şi liberal. Începând din 1974 însă, atât celebra *Grande Encyclopédie Larousse*[3], cât şi *Encyclopedia Quillet*[4] din Paris au trecut la versiunea, care în acel timp se putea citi în oricare *Magazin istoric* dâmboviţean: „Forţele patriotice naţionale din România, în care Partidul Comunist constituia miezul principal, trec la acţiune şi la 23.8 declanşează şi realizează cu succes insurecţia armată. Dictatura antonesciană a fost înlăturată". În *Larousse* acest text e împodobit şi cu o fotografie 7 x 7 cm a preşedintelui[5]. Cât o fi costat în dolari comentariul favorabil şi inserarea pozei preşedintelui?!

Foarte instructivă este şi relatarea *Enciclopediei Iudaice* din 1971: „...În martie 1944 Antonescu a avertizat pe germani să evite masacrarea deportaţilor evrei din lagărele Transnistriei, acţionând şi în interesul propriului său viitor. La 26 august, regele arestează pe Antonescu şi pe principalii săi miniştri, declarând încetarea focului. Ca urmare, Eichmann - celebrul casap al SS-ului *(n. n.)* - trimis pentru lichidarea evreilor din vestul României, nu a mai putut ajunge acolo[6].

Cu excepţia datei, care era de fapt cea prevăzută iniţial, această scurtă prezentare e de o remarcabilă precizie. Impresionanta defilare a citatelor din corifeii literaturii universale, se încheie cu *Balşdia Săvieţcaia Enţiclopedia*, ediţia 1955, care lichidează toată problema în două rânduri:

1. Secţia de Propagandă a CC al PCR, Bucureşti.
2. Vol. 14/456.
3. Renan-Sc. /10606.
4. Vol. Q-Z, p. 1536.
5. Ceauşescu.
6. Vol. 14, p. 403.

„Răsturnarea regimului fascist de către forțele patriotice, conduse de PCR, a dus la eliberarea țării..."[1], statuând astfel exemplul de urmat pentru toate celelalte enciclopedii mai puțin „balșaie" ale sateliților săi est-europeni.

Bibliografie

Quinlan, Paul, *Clash over Romania* (Ciocnire din cauza României), Univ. Press, New York, 1977.

Franck, Nicolette, *La Roumanie dans l'engrenage* (România intrată în angrenaj), Paris, 1977.

1. Vol. 37, p. 375.

22. Semnarea armistițiului dintre Națiunile Unite[1] și România

Ne reamintim că în alocuțiunea regelui Mihai I din seara zilei de 23 august, fraza cheie fusese: România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii[2]. El nu a putut confirma și semnarea armistițiului, căci aceasta depindea în acel moment de bunăvoința adversarilor noștri de până atunci. Nesfârșitele tergiversări ale negociatorilor români – reprezentând atât guvernul Antonescu, cât și opoziția condusă de Maniu – de după 12 aprilie, data primirii condițiilor armistițiului și până la 23 august, fuseseră cauza principală a acestei situații precare. Urma ca istoria să stabilească răspunderile pentru ponoasele rezultate de pe urma celor patru luni pierdute.

Radiograma dată în seara lui 23 august de noul ministru de Externe, Grigore Niculescu Buzești, prin care guvernul român accepta integral condițiile de la 12 aprilie, a fost descifrată la legația noastră din Ankara și trimisă târziu noaptea conducătorului delegației române de la Cairo, Barbu Știrbey. Acesta a înmânat-o a doua zi celor trei reprezentanți ai aliaților, ambasadorii Novikov – URSS, Mc. Veagh – USA și Lord Moyne – UK. Știrbey le-a mai spus că era împuternicit să semneze de îndată convenția de armistițiu. Neavând căderea de a decide, ambasadorii au trimis mesajul noului guvern român în capitalele respective, Moscova, Washington și Londra.

Singurul care a luat măsuri operative a fost generalul Henry Maitland Wilson, comandantul suprem al forțelor aliate din Mediterana. Dând urmare cererii guvernului român – care prevăzuse reacția violentă a germanilor la schimbarea alianțelor României – Wilson a dat ordin flotei aeriene aliate, cu baza la Foggia, în Italia, de a pregăti un atac aerian asupra pozițiilor indicate în informarea primită de la București.

1. La propunerea președintelui american, cei trei mari – USA, URSS și UK – își luaseră acest titlu, ca inițiatori ai ONU – Organizația Națiunilor Unite.
2. *23 august. Documentație*, Ed. Politică, București, 1984, vol. II, p. 407.

Chiar în noaptea ce a urmat proclamației regale, unele unități germane deschiseseră focul asupra trupelor noastre. [1] Forțele pe care generalul aviator Gerstenberg, executantul ordinului Führer-ului – ce-i fusese transmis la orele 4 noaptea de șeful aviației Reich-ului, mareșalul Göring[2] – a reușit să le strângă la cele două divizii de antiaeriană, staționate în zona petrolieră și la comandamentul din Băneasa; ele nu aveau infanteriști combatanți, dar dispuneau de câteva tunuri motorizate și escadrile de asalt și vânătoare. Germanii au ocupat însă terenurile de aterizare românești din vecinătatea lor, folosindu-se și de avioanele cu însemnele lor tricolore, pentru a bombarda Bucureștiul. Cele patru zile de atacuri aeriene au condus la avarierea gravă a celor mai reprezentative clădiri din Capitală,[3] dar efectul demoralizării, urmărit de agresori, a fost nul. Nu s-a reușit decât îndepărtarea și mai mult a opiniei publice românești de foștii noștri camarazi de arme.

Totuși, la 25 august, comandantul militar al Bucureștiului, generalul Iosif Teodorescu, opina că situația slabei garnizoane românești era precară, propunând guvernului retragerea la Buda, pe Argeș, în așteptarea sosirii aliaților – adică a sovieticilor.[4] În noua sa calitate de comandant suprem al armatei, generalul Gheorghe Mihail a ordonat însă contra-atacul cu toate forțele disponibile.[5] Repetatele încercări ale germanilor de a forța trecerea podului Băneasa și de a pătrunde prin sudul Capitalei, pe la Jilava, au fost astfel stăvilite,[6] între altele și de grelele tancuri Tiger (livrate de germani) ale diviziei a 2-a blindate de la Târgoviște, sosite în grabă. La 26 august, peste 100 de bombardiere americane Liberator au lansat mai multe covoare ucigătoare de

1. Un convoi motorizat care aducea la București regimentul 115 infanterie a fost atacat de germani. Cf. N. Penescu, ministru de Interne și secretar general al PNȚ între 1944–1945: *La Roumanie de la démocratie au totalitarisme*, Editions SERC – Paris, 1976, p. 73. La comandamentul aviației germane de la Băneasa (Waldlager) un batalion SS a deschis focul asupra unităților române care îl înconjuraseră. Cf. Kissel, *op. cit.*, p. 109.

2. Friessner, *op. cit.* p. 91.

3. Printre ele, Palatul Regal, Fundația Universitară Carol I (după 1948, Biblioteca Națională), Ministerul Apărării Naționale, Opera Română, Teatrul Național, Palatul Telefoanelor, Poșta Centrală. Cf. Kissel, *op. cit.*, p. 211.

4. S-a presupus că propunerea venea de la șeful de stat major al Comandamentului, colonelul Dămăceanu, influențat de geniul său rău, dezertorul parașutat de ruși în țară: Ceaușu-Spătaru-Emil Bodnarenco supranumit Bodnăraș.

5. General Gh. Eminescu, *De vorbă cu generalul Mihail*, manuscris 1975 (o copie la autor, *n.n.*), p. 11.

6. *Ibidem*, p. 11.

bombe asupra centrelor de comandă și a detașamentelor germane sosite din Ploiești și chiar de la Niș (Iugoslavia). Ultimele, aduse cu două uriașe avioane de transport Messerschmitt cu șase motoare și concentrate în pădurile de la Băneasa și Otopeni[1], au fost fie anihilate, fie dispersate și complet demoralizate – mai ales din cauza lipsei oricăror legături telefonice – capitulând în fața unităților noastre, care le înconjuraseră[2]. La 28 august, toate luptele din Capitală încetaseră. Au fost luați peste 30.000 de prizonieri[3], atât militari, cât și personal civil, aparținând serviciilor de întreținere, diferitelor comandamente și legației germane din București. Pe toți – afară de diplomați – i-au ridicat rușii la sosirea lor – contrar tuturor convențiilor internaționale – transportându-i în lagărele lor de prizonieri.

La aceste lupte – la care nu a luat parte nici un singur civil înarmat (din cei botezați de comuniști „gărzi patriotice") – s-au jertfit 1400 soldați, subofițeri și ofițeri români[4].

Între 28 și 30 august, Capitala aparținuse numai românilor și noului guvern, care repusese în vigoare Constituția democratică de la 1923. În acest interval, la aeroportul Popești-Leordeni au aterizat, cu permisiunea guvernului, un număr impresionant de „fortărețe zburătoare" ale Statelor Unite, care au început repatrierea a 1162 aviatori, americani cât și englezi, căzuți prizonieri în cursul bombardamentelor de la 1 august 1943 și dintre 4 aprilie și 20 august 1944. Această rapidă operație, pe care misiunea americană voia s-o termine pe cât posibil înainte de sosirea rușilor la București – pentru a evita discuțiile nesfârșite cu birocrația militară sovietică – a fost efectuată cu asistența competentă a Comandamentului Aerului Român[5].

La 31 august, primele camioane nou-nouțe – Studebaker

1. Kissel, *op. cit.*, p. 111.

2. *Gh. Eminescu, op. cit.*, p. 11. N. Penescu, *op. cit.*, p. 74.

3. N. Franck, *op. cit.*, p. 62. Autorul prezentei lucrări, ofițer de rezervă la Bateria 296 radio, a participat la 24 august la predarea unei unități germane de 40 de oameni, staționată lângă Arcul de Triumf, Comandamentului Capitalei.

4. N. Penescu, *op. cit.*, p. 64.

5. *The Army Air Forces in World War II* (Forțele aeriene ale armatei în războiul 2 mondial), vol. 3, 1944, pp. 298, 523. A. G. Lee, *Special Duties* (Misiuni speciale), Hutchinson, London, 1946, pp. 191, 195. Detașat pe lângă misiunea specială americană (comandant lt. col. Wisner) căpitanul aviator român și polisportivul de performanțe internaționale Constantin-Bâzu Cantacuzino, a avut o contribuție hotărâtoare, dirijând primele avioane sosite de la Caserta – Italia la Popești-Leordeni și conlucrând la aducerea prizonierilor internați, de la diferitele lagăre din țară la acest aeroport. La sosirea rușilor în Capitală – 31 august – operația era aproape terminată.

americane – încărcate cu ostași sovietici, așezați cuminți pe bănci și cu armele la picior, și-au făcut apariția în Capitală, venind agale dinspre Urziceni. De pe margine, oamenii îi priveau, tăcuți și pe gânduri, dar – ca totdeauna în asemenea ocazii[1] – s-au găsit destui să ridice pumnul tovărășește sau să le arunce flori. În schimb, Radio Moscova anunța, cu obișnuita fanfară eroică, „ieliberarea" capitalei României de forțele fasciste, de către glorioasa Armată roșie. După câteva zile, comandantul frontului 2 ucrainean, mareșalul Malinovski, sosea și el, discret, la București. La Marele Stat Major din strada Știrbey Vodă, generalul Mihail a fost chemat la telefon de primul-ministru Sănătescu: „Domnule general, cred că ar trebui să mergeți la dl mareșal Malinovski. – Dar de ce, dânsul e oaspete, iar eu gazdă! Să poftească dumnealui la mine". Într-adevăr, Malinovski a venit, rugându-l pe Mihail să întocmească un plan al colaborării militare între armatele română și sovietică. A doua zi acest plan era predat. Dar generalul Vinogradov, adjunctul lui Malinovski, a revenit cu cererea ca ziua începerii colaborării să nu fie 23 august, ci 11 septembrie, adică data semnării documentului. La argumentarea lui Mihail, că mass-media internațională anunțase începerea colaborării României cu aliații, la 23 august, și că luptele cu germanii se declanșaseră chiar în noaptea spre 24 august, Vinogradov a plecat. Cum și încercările ulterioare ale lui Malinovski de a-i schimba părerea lui Mihail, au avut același insucces, rezultatul a fost că singurul document semnat de ambele părți și atestând oficial începerea cobeligeranței României cu aliații, la 23 august 1944, a rămas acest plan de colaborare militară[2].

La al doilea consiliu de miniștri al noului guvern se decisese ca din delegația care urma să plece la Moscova să facă parte, atât cei de la Cairo: Barbu Știrbey – împuternicit pentru a semna convenția armistițiului – și Const. Vișoianu, cât și reprezentanții partidelor din noul guvern: Lucrețiu Pătrășcanu (PCR), George Fotino (PNL), Ghiță Pop (PNȚ), Ștefan Voitec (PSD) [3].

În acest timp, așteptarea înfrigurată a delegației noastre de la Cairo se prelungise până la 29 august, fără a se reuși aflarea termenului pentru încheierea mult doritului armistițiu. Nici unul

1. În 1916 și 1940, trupele germane au fost și ele primite cu aplauze și flori – în primul caz, mai ales de alogenii evrei, în al doilea, de extremiștii de dreapta – legionarii.

2. Gh. Eminescu, *op. cit.*, p. 12.

3. *Foreign Relations of the USA* (în continuare *FRUS*) Europe, 1944, vol. II, pp. 205–206.

din cei „trei mari" nu se grăbise să se aşeze la masa tratativelor, considerând că România întorsese armele cu multă întârziere[1]. Informaţi de ambasadorul Novikov despre noul loc al semnării, Ştirbey şi Vişoianu au plecat, la 30 august, cu un avion la Moscova. Mare le-a fost surpriza, când au găsit acolo o altă delegaţie, sosită cu o zi înainte de la Bucureşti şi condusă de ministrul *ad interim* de Justiţie, comunistul Pătrăşcanu. Acesta, având acum un grad superior în ierarhia puterii, a susţinut că el este şeful delegaţiei[2].

În capitala sovietică delegaţii au fost găzduiţi într-un hotel, din care nu puteau ieşi decât însoţiţi, cu excepţia lui Pătrăşcanu. Pe acesta veneau să-l ia tovarăşii săi, membrii pentru România ai Cominformului[3], Ana Pauker şi Luka Laszlo (Vasile Luca), pentru a duce cu el „muncă de lămurire", mai precis, indicaţii de comportament la şedinţele în care se dezbătea convenţia de armistiţiu[4].

Pe plan diplomatic, noul ministru de Externe, Niculescu-Buzeşti, urma calea preconizată în proclamaţia regală de la 23 august. La 30 august el trimitea guvernului de la Budapesta o notă ultimativă, punându-i în vedere că, dacă în termen de 48 de ore nu va evacua teritoriul ocupat din nordul Transilvaniei, România se va considera în stare de război cu Ungaria. Drept răspuns, ungurii şi-au regrupat forţele, începând din 5 septembrie, cu armata a 2-a (general Veres) atacul împotriva armatei 1-a română (general Macici), de-a lungul frontierei trasate de arbitrajul de la Viena, având misiunea ocupării pasurilor Carpaţilor sudici. Urmarea a fost declaraţia de război a României din 9 septembrie.[5]

La 28 şi 29 august, Niculescu-Buzeşti expediase două lungi

1. *Ibidem*, pp. 188, 193.

2. *Ibidem*, pp. 205-206. Este plauzibil ca această intrigă să fi fost ţesută de Ceauşu-Bodnăraş, de la Bucureşti cu Pauker, la Moscova, pentru ca un comunist să preia conducerea delegaţiei, acceptând fără a crâcni toate condiţiile sovietice. Publicarea „documentelor de partid" ale CC al PCR vor aduce poate lumină în această chestiune.

3. Internaţionala Comunistă pentru Informaţii - urmaşa COMINTERN-ului, care promovase revoluţia mondială a comunismului şi pe care Stalin o desfiinţase în 1943, pentru a-i amăgi pe aliaţii săi vestici cu argumentul că nu se mai urmărea destabilizarea ţărilor capitaliste.

4. N. Penescu, *op. cit.*, p. 79. Întorşi în Capitală, ceilalţi membri ai delegaţiei au povestit că Pătrăşcanu venea deprimat de la aceste întâlniri cu „tovarăşii" moscoviţi, unde fusese instruit să combată pe cei sosiţi de la Cairo (Ştirbey şi Vişoianu), care intenţionau să ceară respectarea condiţiilor iniţiale ale aliaţilor.

5. Gosztony P., *Hitlers fremde Heere* (Armatele străine ale lui Hitler), Editura Bastei-Lübbe, Viena, 1976, p. 422.

telegrame ambasadei americane din Ankara, cu rugămintea de a le retransmite guvernului sovietic la Moscova. În documente se solicita încetarea dezarmării de către sovietici a trupelor române din Moldova și Muntenia, precum și a flotelor noastre navale și fluviale[1]. Se invoca declarația lui Molotov de la 25 august, în care acesta confirmase valabilitatea condițiilor armistițiului cu România și mai ales pasajul că trupele române vor fi reînarmate și trimise în luptă contra germanilor[2]. Totodată, se cerea confirmarea statutului de cobeligerant al României, de la data întoarcerii armelor – 23 august – precum și aprobarea ca delegația română[3] să poată pleca la Moscova pentru încheierea convenției.

La 2 septembrie o altă telegramă, destinată tot guvernului sovietic, protesta împotriva ridicării mareșalului Antonescu și a mai multor membri ai guvernului său, de la locul de detenție[4], de către un detașament comandat de generalul rus Tevcenkoy, cerând înapoierea lor în custodia guvernului român[5].

Istoricul deciziei mutării sediului pentru semnarea armistițiului la Moscova fusese următorul: în 1943, la încheierea armistițiului cu Italia, reprezentantul sovietic fusese invitat cu întârziere, iar de atunci, delegatul URSS în comisia aliată de control de la Caserta – în centrul Italiei – participase doar sporadic la dezbateri, arătându-și totalul dezinteres pentru chestiunile italiene[6]. Încercând să repare această neplăcută evoluție a relațiilor est-vest, ministrul de Externe britanic, Anthony Eden, propusese ca locul semnării viitoarelor armistiții cu țările din zona de acțiune a armatelor sovietice, să fie Moscova. La rândul lui, Stalin decisese să le

1. Explicația s-a aflat mai târziu: articolele 10 și 11 ale proiectului american pentru convenția cu România stipulau că mijloacele de comunicație și de transport, inclusiv vasele din porturile românești vor fi predate aliaților. Proiectul sovietic (art. 7) nu prevedea decât că vasele „Națiunilor Unite" din porturile românești vor fi predate. Natural că rușii și-au însușit textul american. *FRUS*, 1944, p. 210.

2. *FRUS*, 1944, p. 193.

3. Era vorba de cei de la Cairo: Știrbey și Vișoianu, care aveau împuternicirea de a semna, dată de guvernul Sănătescu.

4. În strada Vatra Luminoasă din București.

5. *FRUS*, 1944, p. 217. Tevcenkov i-a dus la Mizil, la comandamentul sovietic, spunându-i generalului Aldea – ministrul de Interne, că Antonescu și ceilalți stau la dispoziția guvernului român, dar că rușii doreau să le asigure o pază mai eficientă împotriva eventualelor încercări de a-i răpi.

6. General Cortland van Schuyler (reprezentantul Statelor Unite în comisia de armistițiu de la București în 1944–1946): *The View from Romania* (Văzut din România), din volumul *Witnesses to the Origins of the Cold War* (Martori despre originile războiului rece), Editor Th. Hammond, New York, 1984, pp. 126, 128.

aplice partenerilor săi, mai întâi în comisia din România, apoi și în Bulgaria și Ungaria, un tratament similar. Primul pas urma, așadar, să fie încheierea armistițiului cu țara noastră.

Pentru sovietici – cărora li se deschiseseră porțile pentru ocuparea întregii Peninsule Balcanice – interesul de a-i menaja pe români scăzuse în mod simțitor. Ca urmare, schimburile de păreri asupra proiectelor de armistițiu, întocmite de fiecare din cei „trei mari", au durat de la 25 august la 9 septembrie. Condițiile de la Cairo și Stockholm – care fuseseră înmânate delegaților noștri în lunile aprilie și mai – erau acum considerate în parte depășite, constituind doar un punctaj ca bază de discuții și nu un text finisat. Rușii, cărora fiecare zi de întârziere nu le aducea decât avantaje, au așteptat ca ambasadorii celor două puteri occidentale să primească de la guvernele lor avizul final – precum și împuternicirea ca un general sovietic să semneze convenția pentru toți trei[1] – pentru a aduce apoi la masa verde propriile lor adaosuri.

Condițiile suplimentare, concretizate în acele zile fatidice pentru țara noastră, au fost – pe deasupra celor comunicate guvernului român la 12 aprilie (vezi cap. 16) – următoarele: predarea tuturor echipamentelor industriale germane și a armamentului lor lăsat în țară; plata tuturor cheltuielilor de funcționare a comisiei de armistițiu; restituirea bunurilor luate de trupele române în campania din Rusia; punerea sub supravegherea comisiei de armistițiu a tuturor mijloacelor de comunicație și informare publică (inclusiv tipografiile și editurile) din țară. Evident că aceste „subclauze" neprevăzute inițial, urmau să constituie baza legală a spolierii nemiloase, de către ocupanți, a economiei românești, precum și a cenzurării absolute a vieții politice și culturale, care, nemijlocit, au și urmat[2].

Instituția de supraveghere a îndeplinirii armistițiului de la București se va numi „Comisia Aliată (sovietică) de control". Acest titlu învedera că toate deciziile urmau să fie luate de președintele comisiei, mareșalul Malinovski, sau de locțiitorul său, generalul Vinogradov; ceilalți doi membri ai comisiei, un englez și un american, aveau doar dreptul să fie informați și să-și poată da o părere asupra oricărei hotărâri a comisiei „aliate". Observațiile

1. *FRUS*, 1944, p. 218. Armistițiul cu Italia fusese semnat în numele celor „trei mari" de un general american. De aceea, tot englezii au propus ca la Moscova un general sovietic să semneze pentru toți trei aliații.

2. N. Penescu, *op. cit.*, pp. 82–88.

ambasadorilor Harriman și Clark Kerr nu au avut nici un efect asupra lui Molotov, care s-a arătat chiar surprins că cele două puteri occidentale intenționau să trimită la București și reprezentanți politici[1]. În penultima zi a discuțiilor tripartite – 8 septembrie – acesta mai pusese pe masă un protocol, conținând noi condiții (Anexa 2), prin care armata română, Marele Stat Major, partidele politice, guvernul și toate instituțiile principale ale statului erau puse la dispoziția Comisiei de Control a armistițiului, fiind obligate să furnizeze, în orice moment, orice informație cerută de aceasta[2]. La 11 septembrie, Molotov insista din nou, față de cei doi ambasadori, asupra tezei că reprezentanții vestici urmau să aibă același statut ca reprezentantul sovietic în comisia aliată din Italia[3]. Cu alte cuvinte, rușii și numai ei, aveau să decidă în Comisia de Control a armistițiului din România. Harriman și Clark Kerr au acceptat și acest document, rezervându-și totuși observațiile pe mai târziu. De la Departamentul de Stat al SUA sosise de câteva ore o telegramă către Harriman, în care acesta era rugat să grăbească, pe cât posibil, semnarea armistițiului, pentru a curma confuzia ce domnea la Washington și Londra, privind viitorul statut de cobeligerant al României în conflictul european[4]. În acel moment, deși se întrezărea victoria finală, era totuși puțin probabil ca aceasta să fie curând dobândită, iar aportul militar românesc era considerat valoros.

Până la urmă, condițiile prezentate delegației române, se deosebeau apreciabil de condițiile inițiale, cuprinzând, peste cele ce se comunicaseră guvernului român la 12 aprilie și 25 mai (vezi cap. 16) și pe cele din documentele arătate în Anexele 1 și 2. În zilele de 11 și 12 septembrie, la ședințele de dimineață și de noapte – până la orele patru – de la Kremlin, Molotov, care prezida, a citit, rând pe rând, articolele convenției. După fiecare, delegația română avea dreptul să ia cuvântul. Toate obiecțiile erau însă respinse cu duritate, ca nefondate, de reprezentantul sovietic – în timp ce cei doi ambasadori vestici fie că tăceau, fie că luau partea partenerului lor[5]. Leit-motivul lui

1. *Ibidem*, p. 223.
2. *Ibidem*, p. 225.
3. *Ibidem*, p. 230.
4. *Ibidem*, p. 229.
5. N. Penescu, *op. cit.*, p. 79; N. Franck, *op. cit.*, p. 75. Const. Vișoianu, ministru de Externe în 1944–1945, a relatat că la propunerea sa, de a se menționa în text că trupele sovietice se vor retrage din România după terminarea ostilităților,

Molotov, folosit ca un pumn în gura delegaților români, era: „Ce-ați căutat la Stalingrad?" La 13 septembrie, orele 5 dimineața, convenția era semnată[1] – cu doar două modificări minore, obținute cu greu de Vișoianu. Pentru cei „trei mari" a iscălit mareșalul Malinovsky. A doua zi, delegația română s-a întors cu avionul la București, via Istanbul. Publicarea *Convenției de Armistițiu* în țară a fost însă interzisă de autoritățile de ocupație sovietice[2].

Până la semnarea convenției, diviziile sovietice, devenite fără voia lor, din combatante, trupe de ocupație, își urmaseră în deplină liniște calea, unele, prin câmpia Bărăganului, de unde trecuseră Dunărea în Bulgaria, altele, prin pasurile Carpaților de sud, până la Timișoara și Arad. Ca acompaniament permanent, comunicatele zilnice ale secției ECP[3] a Stavcăi – Statul Major de la Moscova – trâmbițau, teatral, cucerirea a zeci de localități din România[4]. Doar în jurul Ploieștilor, ultimele rămășițe germane mai dăduseră câteva lupte de ariergardă, retrăgându-se apoi în Transilvania. Prin văile Buzăului și Prahovei, alte unități ale Armatei roșii, compuse mai ales din mongoli mărunței, despuiați până la brâu[5], înaintau spre frontul Mureșului, pe care până atunci îl ținuseră trupele române. În fața lor, se afla grupul de armate Sud, comandat de același general Friessner[6], care la 20 și 21 august avusese dramaticele întâlniri cu mareșalul Antonescu.

Coloanele ruse împânzeau acum șoselele și liniile ferate

Molotov a răspuns că acest lucru era evident și deci inutil de a mai fi consemnat. La insistența lui Vișoainu, Molotov a consimțit în cele din urmă, ca în minuta ședinței să se menționeaze că „după părerea reprezentanților Aliaților ar fi inutilă introducerea unui asemenea articol, retragerea forțelor sovietice din România după terminarea ostilităților fiind de la sine înțeleasă." Apoi, impasibil, Molotov a trecut la lectura articolului următor. Cf. Al. Cretzianu, *The Rumanian Armistice Negotiations: Cairo, 1944* (Negocierile pentru armistițiul românesc: Cairo, 1944), în *Journal of Central European Affairs*, Volume eleven, Octombre 1951, p. 257. Rezultatul final a fost că ultimul soldat rus a părăsit România în 1958, în loc de 1945.

1. FRUS, 1944, p. 232.
2. N. Franck, 1944, p. 81.
3. Educație, Cultură, Propagandă (comunistă) – preluată și de armata română după doi ani (1946).
4. În septembrie 1944, la un mare cinematograf bucureștean rula filmul sovietic al eliberării prin luptă a Capitalei, de către trupele armatei roșii. Cf. N. Franck, *op. cit.*, p. 83.
5. *Ibidem*, p. 70.
6. Gosztony, *op. cit.*, pp. 414, 423; Friessner, *op. cit.*, p. 98.

românești, rechiziționând orice mijloc de transport pe care reușeau să pună mâna: trenuri, autobuze, camioane, mașini sau căruțe cu cai, ba chiar și biciclete și roabe. S-a constatat îndată că liberatorii Armatei roșii manifestau mare interes pentru exactitate, colecționând - desigur fără voia posesorilor - de prin case și de la trecătorii de pe străzi ceasuri, de la pendule-vitrină, până la cele cu brățară[1]. Telefoanele, telegraful, poșta și posturile noastre de radio erau acum rezervate exclusiv celor două grupuri de forțe ale Armatei roșii, al 2-lea și al 3-lea „front" ucrainean, precum și comandanților lor, mareșalii Malinovski și Tolbuhin. Aceștia dădeau exemplul, rechiziționând clădirile mai arătoase din localitățile unde poposeau, pentru ei și Statul lor Major, în timp ce trupa se înghesuia, câte 15-20 de persoane, în casele mai modeste. Inițial, gazdele române făceau haz de necaz, oferindu-le oaspeților tot ce aveau prin cămări, dar acolo unde ofițerii și trupa mai dădeau și de băutură, buna dispoziție a noilor tovarăși de luptă se transforma îndată în desfrâu și violență. Era vai și amar de cei care nu-și trimiseseră din timp familia la adăpost, căci oamenii stepelor nu respectau nici copilele, nici bătrânele[2].

După trecerea acestui dintâi val, ofițerii de intendență sovietici au rechiziționat în continuare casele ocupate[3], predându-le ulterior activiștilor și propagandiștilor PCUS, apoi ai PCR, care le-au păstrat până azi (anul 1999) pentru ei și urmașii lor[4]. Politrucii - care se înmulțeau văzând cu ochii[5] - n-au întârziat să se infiltreze în toată țara, înființând în fiecare localitate „comitete *patriotice*"[6], iar *în fabrici și instituții „celule de partid"*. *Multor* conace izolate - după ce erau jefuite - li se dădea foc[7] ca fiind ale dușmanilor poporului.

Astfel începuse - deocamdată pe scară mică - aplicarea în România a principiilor luptei de clasă, care avea să devină baza

1. A. G. Lee, *op. cit.*, p. 194; N. Franck, *op. cit.*, p. 91. Autorul acestei lucrări, în uniformă de ofițer, a fost jefuit de trei soldați ruși lângă Ploiești, în noiembrie 1944.
2. N. Franck, *op. cit.*, p. 73.
3. A. G. Lee, *op. cit.*, p. 199.
4. Mulți membri ai guvernelor de după 1989 au fost demascați în presă ca *ocupând asemenea imobile.*
5. Oficiosul PCR, *Scânteia*, anunța în decembrie 1944 că numărul membrilor de partid crescuse de la 300 la 964. Cf. N. Franck, *op. cit.*, p. 87.
6. N. Penescu, *op. cit.*, pp. 83-84; N. Franck, *op. cit.*. p. 70.
7. N. Penescu, *op. cit.*, pp. 80.

legală a regimului comunist. După epurarea etnică practicată de dictatura militară, care se inspirase de la reprezentanții în România ai rasismului nazist[1], urma acum epurarea[2] de clasă: alungarea proprietarilor din funcțiile lor, de pe pământul și din casele lor. În Moldova, șefii administrației noastre civile, ai poliției și ai jandarmeriei fuseseră suspendați și înlocuiți cu administratori militari ruși sau basarabeni – mai ales politruci ai MVD – ulterior, KGB[3].

Comandanții marilor unități sovietice din țară profitaseră din plin de tergiversarea semnării armistițiului, afirmând că nu primiseră ordin să-i considere pe români ca aliați, dezarmându-i și trimițând în marș forțat spre lagărele de prizonieri peste 130.000 de militari[4]. Doar împrejurarea că ocuparea teritoriului nostru se desfășurase într-un ritm atât de fulgerător, a frânat temporar organizarea mai temeinică a jafului din țară. La fel, încetineala sosirii de forțe sovietice proaspete, pentru înlocuirea celor care plecaseră mai departe spre apus, a întârziat punerea în practică a planului pregătit de Kremlin pentru comunizarea României.

Una din condițiile armistițiului (art. 5 aliniatul 1) prevedea predarea prizonierilor aliați. Din cele câteva zeci de mii de ostași sovietici din lagărele noastre, mulți proveneau din agricultură și ceruseră să lucreze la fermele particulare – mult hulitele moșii – unde se bucuraseră de deplină libertate, fiind hrăniți, găzduiți și îmbrăcați, unii chiar cu simbrie. La apropierea trupelor sovietice, majoritatea acestor prizonieri – mai ales caucazienii, ucrainenii și musulmanii – dispăruseră fără urmă. S-a aflat ulterior, că de frica politrucilor care încadrau trupele sovietice, se ascunseseră pe unde puteau, bănuind ce-i aștepta. Pe cei găsiți, unitățile speciale ale GRU[5] îi strângeau mai întâi în lagăre, unde erau anchetați despre împrejurările căderii lor în prizonierat, apoi trimiși pentru reeducare și „decontaminare de capitalism" în „arhipelagul GULAG". Aceeași soartă au avut-o și prizonierii ruși „liberați" de ai lor în Polonia, Ungaria, Austria și Germania[6].

1. Regimul Antonescu deportase în perioada 1941-1942 în Transnistria mii de persoane din cele două etnii – evrei și țigani – botezate de teoreticienii nazismului: *rase inferioare* (vezi cap. 21).

2. Acest termen, împrumutat din hidrotehnică, a apărut în presa „de partid" și în legislația oficială începând din septembrie 1944.

3. N. Penescu, *op. cit.*, p. 80. N. Franck, *op. cit.*, p. 70.

4. N. Franck, *op. cit.* p. 70.

5. Securitatea militară sovietică.

6. Alexandr Soljenitsîn, *The GULAG Archipelago.* Harper Row, New York, p. 1073.

Anexa 1

Condițiile armistițiului cu România

Publicăm în continuare condițiile Convenției de Armistițiu cu România semnată la Moscova.[1]

CONVENȚIE ÎNTRE GUVERNELE STATELOR UNITE ALE AMERICII, UNIUNEA SOVIETICĂ ȘI REGATUL UNIT, PE DE O PARTE, ȘI GUVERNUL ROMÂNIEI, PE DE ALTA, PRIVIND UN ARMISTIȚIU

Guvernul și Înaltul Comandament al României recunoscând faptul înfrângerii României în războiul împotriva Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice, al Statelor Unite ale Americii, Regatului Unit și celorlalte Națiuni Unite, primește condițiile armistițiului ce i-au fost prezentate de guvernele celor trei puteri aliate menționate, care au acționat în interesul tuturor Națiunilor Unite.

În baza celor de mai sus, reprezentantul Înaltului Comandament Aliat (Sovietic) mareșalul Uniunii Sovietice R. Y. Malinovski, autorizat în acest scop de guvernele Statelor Unite ale Americii și Regatului Unit și lucrând în interesul tuturor Națiunilor Unite, pe de o parte, și reprezentanții guvernului și Înaltului Comandament al României, Ministrul de Stat și Ministru al Justiției L. Pătrășcanu, Ministrul adjunct al Afacerilor Interne și aghiotantul Majestății Sale Regelui generalul D. Dămăceanu, Prințul Știrbey[2] și domnul G. Popp, pe de altă parte, având deplină împuternicire, au semnat următoarele condiții:

1. Cu începere de la 23 august 1944 la orele 4 după-amiazi[3] România a încetat cu totul operațiile militare împotriva Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice pe toate teatrele de război, s-a retras din

1. Acest text a fost telegrafiat de Ambasada Statelor Unite din Moscova Departamentului de Stat de la Washington la 13 septembrie 1944. Departamentul l-a difuzat presei americane a doua zi. În România nu a fost publicat niciodată.

2. Din delegații veniți de la Cairo, Barbu Știrbey și Const. Vișoianu, desemnați de primul-ministru Sănătescu să fie, cel dintâi, președintele comisiei, al doilea, membru al ei, nu a fost menționat în textul sovietic decât primul și nu ca președinte, ci ca prinț (ceea ce, în mod expres, nu dorise, căci în România titlurile nobiliare fuseseră desființate de la Cuza-Vodă încoace).

3. Ora (Moscovei) a demiterii primului-ministru Ion Antonescu, apoi a guvernului său. La București faptele se petrecuseră după orele 17 (ora locală).

războiul purtat împotriva Naţiunilor Unite, a rupt relaţiile cu Germania şi sateliţii acesteia, a intrat în război şi va continua războiul alături de Puterile Aliate împotriva Germaniei şi Ungariei în scopul restaurării independenţei şi suveranităţii României, în care scop ea va contribui cu nu mai puţin de 12 divizii de infanterie cu trupe de corp de armată[1].

Operaţiile militare ale forţelor armate române, inclusiv forţele navale şi aeriene vor fi purtate sub conducerea generală a Înaltului Comandament Aliat (Sovietic).

2. Guvernul şi Înaltul Comandament al României se obligă să ia toate măsurile pentru dezarmarea şi internarea forţelor armate ale Germaniei şi Ungariei de pe teritoriul României, precum şi a cetăţenilor ambelor state sus-menţionate care locuiesc acolo. (A se vedea Anexa la articolul 2.)

3. Guvernul şi Înaltul Comandament al României vor asigura forţelor sovietice şi celorlalte forţe aliate facilităţile pentru a se putea deplasa liber şi în toate direcţiile pe teritoriul României, dacă situaţia militară o va impune, iar guvernul şi Înaltul Comandament al României vor acorda unor asemenea deplasări toată asistenţa posibilă cu propriile lor mijloace de comunicaţie şi pe propria lor cheltuială, pe pământ, pe apă şi în aer. (Vezi Anexa la articolul 3.)

4. Frontiera de stat între Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice şi România, stabilită prin Convenţia sovieto-română din 8 iunie 1940[2] este restabilită.

5. Guvernul şi Înaltul Comandament al României vor restitui imediat Înaltului Comandament Aliat (Sovietic) pe toţi prizonierii de război sovietici şi aliaţi pe care-i deţin, precum şi pe cetăţenii internaţi şi cetăţenii deplasaţi cu forţa în România[3] pentru a permite acestor persoane să se înapoieze în ţările lor.

Din clipa semnării prezentelor condiţii şi până la repatriere, Guvernul şi Înaltul Comandament român se obligă să asigure pe cheltuiala lor, tuturor prizonierilor de război sovietici şi aliaţi, ca şi cetăţenilor strămutaţi cu forţa şi internaţi, precum şi persoanelor deplasate şi refugiaţilor,

---

1. Forţe de susţinere, blindate, aeriene, geniu etc.

2. Se referea la ultimatumul dat României la 26 iunie 1940 de a evacua, în 48 ore, Basarabia şi Bucovina de Nord.

3. La propunerea guvernului englez, s-au mai adăugat încă două articole: modalitatea repatrierii cetăţenilor aliaţi, foşti internaţi în România (art. 5) şi folosirea navelor comerciale române ce fuseseră confiscate de trupele sovietice (art. 9). Natural că propunerile britanice au fost îndată acceptate de ruşi, cărora le mai aducea încă o sursă de venituri – de exemplu, la deportarea din România a basarabenilor şi a bucovinenilor fugiţi după intrarea trupelor sovietice în provinciile răpite (în 1940 şi, din nou, în 1944). Prin „îmbunătăţirea" textului articolului 5 toţi aceştia fuseseră consideraţi cetăţeni „aliaţi" sovietici şi deportaţi în Gulag pentru reeducare.

hrana adecvată, îmbrăcămintea și serviciile medicale conforme cu condițiile igienice, precum și mijloacele de transport pentru reîntoarcerea acestor persoane în patria lor.

6. Guvernul român va pune îndată în libertate, fără deosebire de cetățenie și naționalitate, toate persoanele internate din cauza activităților lor în favoarea Națiunilor Unite sau din cauza originei lor rasiale și va abroga toată legislația discriminatorie și restricțiile impuse pe această bază.

7. Guvernul român și Înaltul Comandament se obligă să predea cât mai curând posibil, ca trofee, materialul de război al Germaniei și al sateliților ei, aflat pe teritoriul românesc, Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), inclusiv vasele flotelor Germaniei și sateliților acesteia, aflate în apele teritoriale românești.

8. Guvernul român și Înaltul Comandament se obligă să nu permită exportarea sau exproprierea oricărei forme de proprietate (inclusiv valori și bancnote) aparținând Germaniei, Ungariei, cetățenilor acestora sau persoanelor domiciliate în teritoriile acestora sau în teritorii ocupate de ele, fără permisiunea Înaltului Comandament Aliat (Sovietic). Ei vor păstra aceste bunuri în condițiile care le vor fi prescrise de Înaltul Comandament Aliat (Sovietic).

9. Guvernul român și Înaltul Comandament se obligă să predea Înaltului Comandament Aliat (Sovietic) toate vasele aparținând sau foste în proprietatea Națiunilor Unite, aflate în porturile românești, indiferent la a cui dispoziție se află în prezent și le va pune la dispoziția Înaltului Comandament Aliat (Sovietic) pe durata războiului contra Germaniei și Ungariei, în interesul general al Aliaților, aceste vase urmând ulterior să fie restituite proprietarilor lor[1].

Guvernul român va purta toată răspunderea materială pentru orice stricăciuni sau distrugeri ale bunurilor sus-menționate până în momentul transferului acestor bunuri Înaltului Comandamant Aliat (Sovietic).

10. Guvernul român va efectua plăți regulate în valută românească necesare Înaltului Comandament Aliat (Sovietic) pentru îndeplinirea funcțiunilor sale și va asigura în caz de nevoie folosirea întreprinderilor industriale și de transport, a mijloacelor de comunicație, centralelor electrice, întreprinderilor și instalațiilor de utilitate publică, depozitelor de combustibil, petrol, alimente și alte materiale și servicii în conformitate cu instrucțiunile ce vor fi date de Înaltul Comandament Aliat (Sovietic)[2].

Vasele comerciale românești, aflate fie în apele românești, fie în cele străine, vor fi supuse controlului operativ al Înaltului Comandament Aliat (Sovietic) în interesul general al aliaților. (Vezi anexa la articolul 10.)

11. Pierderile provocate Uniunii Sovietice prin operațiile militare și

1. Articol propus de USA.
2. Se punea astfel întreaga economie a României la dispoziția rușilor.

ocuparea teritoriului sovietic de România vor fi compensate de România, dar, considerându-se că România nu numai că s-a retras din război, dar a și *declarat război și duce de fapt războiul împotriva Germaniei* și Ungariei, părțile au căzut de acord că România nu va compensa în total aceste pierderi, ci numai parțial și anume în valoare de trei sute de milioane de dolari USA, ce vor fi plătiți în decurs de șase ani în bunuri de consum (produse petroliere, cerealiere, de lemn, vase navale *oceanice și fluviale, mașini diverse* și altele).

România va plăti compensații și pentru pierderile cauzate pe durata războiului bunurilor altor state aliate și cetățenilor acestora din România, urmând ca cuantumul acestora (compensațiilor – *n. trad.*) să fie stabilit ulterior. (Vezi anexa la articolul 11.)

12. Guvernul român se obligă ca în cadrul termenelor indicate de Înaltul Comandament Aliat (Sovietic) să restituie Uniunii Sovietice în perfectă stare, toate obiectele de valoare și materialele luate de pe teritoriul acesteia în timpul războiului, aparținând organizațiilor de stat, întreprinderilor, instituțiilor sau cetățenilor individuali, precum: echipamentul fabricilor și uzinelor de utilitate publică, locomotive, vagoane de cale ferată, tractoare, autovehicule, monumente istorice, obiecte muzeistice de valoare și orice alte bunuri.

13. Guvernul român se obligă să restabilească drepturile legale și interesele Națiunilor Unite și ale cetățenilor acestora de pe teritoriul României, așa cum existau înaintea războiului, restituindu-le bunurile în perfectă stare.

14. Guvernul român și Înaltul Comandament se obligă să colaboreze cu Înaltul Comandament Aliat (Sovietic) la capturarea și judecarea persoanelor acuzate de crime de război.

15. Guvernul român se obligă să dizolve îndată toate organizațiile pro-hitleriste (de tip fascist), situate pe teritoriul României, fie politice, fie militare sau paramilitare, precum și alte organizații care duc o propagandă dușmănoasă Națiunilor Unite și în special Uniunii Sovietice și nu va mai permite în viitor existența organizațiilor de acest fel[1].

16. Imprimarea, importul și distribuirea în România a literaturii periodice sau neperiodice, prezentarea spectacolelor de teatru și cinematograf, a activității stațiunilor de radiodifuziune, a poștei, telegrafului și telefoanelor se vor desfășura în concordanță cu Înaltul Comandament Aliat (Sovietic). (Vezi Anexa la articolul 16.)

17. Administrația civilă românească se restabilește pe întregul teritoriu al României, aflat la nu mai puțin de cincizeci și una sute kilometri (depinzând de condițiile terenului) de linia frontului, autoritățile administrative românești obligându-se să execute în interesul restabilirii păcii

1. Pe baza acestui articol, publicațiile opoziției politice au fost întâi cenzurate, apoi suprimate.

şi securităţii, instrucţiunile şi ordinele Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), date cu scopul asigurării îndeplinirii prezentelor condiţii ale armistiţiului[1].

18. Se va constitui o Comisie de Control Aliată, care va reglementa şi controla, până la încheierea păcii, îndeplinirea prezentelor condiţii de armistiţiu, sub supravegherea generală şi în subordinea Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), împuternicit de Puterile Aliate. (Vezi anexa la articolul 18.)

19. Guvernele Aliate consideră nulă şi neavenită Decizia de la Viena privind Transilvania şi au convenit ca Transilvania (sau cea mai mare parte a acesteia) să fie restituită României, sub rezerva confirmării la tratatul de pace, iar Guvernul Sovietic este de acord ca forţele sovietice să participe în acest scop, împreună cu România, la operaţiile militare comune împotriva Germaniei şi Ungariei.

20. Prezentele condiţii intră în vigoare în clipa semnării lor.

Întocmită la Moscova în patru exemplare, din care câte unul în limbile rusă, engleză şi română, textele rusesc şi englez fiind cele autentice. *13 septembrie 1944.*

Din dispoziţia Guvernelor Statelor Unite ale Americii, Uniunii Sovietelor şi Regatului Unit.

Din dispoziţia Guvernului şi Înaltul Comandament al României.

ANEXA LA CONVENŢIA DE ARMISTIŢIU DINTRE GUVERNELE STATELOR UNITE ALE AMERICII, UNIUNII SOVIETICE ŞI REGATULUI UNIT, PE DE O PARTE, ŞI GUVERNUL ROMÂNIEI, PE DE ALTA.

A. Anexă la articolul 2

Măsurile prevăzute în articolul 2 al prezentei convenţii, privind internarea cetăţenilor Germaniei şi Ungariei aflaţi actualmente pe teritoriul României nu se aplică cetăţenilor de origine evreiască a acestor ţări.

B. Anexă la articolul 3

Prin conlucrarea Guvernului României şi Înaltului Comandament român, menţionat în articolul 3 al Convenţiei, se înţelege punerea la dispoziţia Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), în scopul folosirii la discreţia lui, pe durata armistiţiului, toate construcţiile şi instalaţiile militare, aeriene şi navale, porturile, radele, baracamentele, depozitele,

1. Pe baza acestui articol, administraţia română a fost scoasă din Moldova, apoi din nordul Transilvaniei, cifra de cincizeci şi una sute km (5100 km) fusese probabil o eroare de transmitere, reprezentând distanţa până la New York.

acroporturile, mijloacele de comunicaţie, staţiile meteorologice, care ar putea fi necesare pentru nevoile militare, în perfectă ordine şi cu personalul necesar întreţinerii lor.

C. Anexă la articolul 10

Guvernul român va retrage şi va înapoia pe propria sa cheltuială, în termenele şi condiţiile prescrise de Înaltul Comandament Aliat (Sovietic), toate cantităţile de valută emise de Înaltul Comandament Aliat (Sovietic) şi existente pe teritoriul României.

D. Anexă la articolul 11

Baza de calcul a reglementării plăţilor de compensare arătate în articolul 11 a prezentei Convenţii va fi dolarul SUA la paritatea sa aur de la data semnării Convenţiei, adică treizeci şi cinci dolari uncia de aur[1].

E. Anexă la articolul 16

Guvernul român se obligă să transmită comunicările radio, telegrafice, corespondenţa poştală, corespondenţa cifrată, cea prin curier, ca şi convorbirile telefonice cu ţările străine ale ambasadelor, legaţiilor şi consulatelor din România în maniera prescrisă de Înaltul Comandament Aliat (Sovietic).

F. Anexă la articolul 18

Controlul executării precise a condiţiilor armistiţiului este încredinţat Comisiei Aliate de Control şi va fi stabilit în conformitate cu articolul 18 al Convenţiei de armistiţiu[2].

Comisia Aliată de Control va înfiinţa organe speciale sau secţii, care vor fi însărcinate cu îndeplinirea diferitelor funcţiuni. În plus, Comisia Aliată de Control va putea repartiza ofiţerii ei în diferite părţi ale României.

Sediul Comisiei Aliate de Control va fi în Oraşul Bucureşti.

Moscova, 12 septembrie 1944.[3]

1. Vişinski a impus un schimb de trei ori mai oneros în ianuarie 1945, fără să-i mai întrebe pe ceilalţi aliaţi. (Vezi cap. 23.)
2. Nu se prevăzuse nici o posibilitate de arbitraj în cazul eventualelor litigii.
3. Documente extrase din *Department of State Bulletin 1944 USA* (Buletinul Departamentului de Stat), pp. 289–292.

Anexa 2

Protocol-anexă la Convenția de armistițiu cu România

La semnarea convenției între guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit și Statelor Unite ale Americii, pe de o parte, și guvernul României[1], pe de altă parte, privind un armistițiu, părțile contractante au convenit asupra următoarelor:

1. Comisia aliată de control stabilită conform articolului 18 al Convenției de Armistițiu, va fi însărcinată cu controlul îndeplinirii sincere a condițiilor armistițiului.

Guvernul român și instituțiile sale vor fi obligați să execute toate directivele Comisiei aliate de control, decurgând din Convenția de Armistițiu.

Comisia aliată de control va înființa organe specifice sau secții însărcinate cu îndeplinirea diverselor funcțiuni. În plus, Comisia de control va putea avea sedii în diferite localități din România.

Comisia aliată de control își va avea sediul real la București.

2. Prin conlucrarea dintre guvernul României și Înaltul Comandament al României, menționată în articolul 3 al Convenției, este prevăzută punerea la dispoziție pe durata armistițiului și folosirea la discreție a tuturor instalațiilor militare, aeriene și navale, a structurilor, porturilor, depozitelor, cazărmilor, aeroporturilor și aerodromurilor, mijloacelor de comunicație și stațiunilor meteorologice, care ar fi necesare scopurilor militare, în perfectă stare și cu personalul de folosire a acestora.

3. Înaltul Comandament român va preda îndată Înaltului Comandament Aliat (Sovietic) toate informațiile privind amplasarea, compunerea și echipamentul tuturor forțelor armate ale României, indiferent de locul unde se află, precum și ale forțelor armate ale foștilor ei aliați, oriunde s-ar afla pe teritoriul României.

4. Ca bază de calcul a plăților de despăgubire prevăzute în articolul 2 al prezentului protocol, se va lua dolarul american cu paritatea sa în aur din ziua semnării acestui protocol, care este 35 dolari pe uncia de aur.

5. Guvernul României convine ca comunicațiile radiofonice, telegrafice, poștale și prin curier, ca și cele telefonice cu țările străine, ale

---

1. Denumirea oficială a țării era atunci Regatul României – dar rușii în mod conștient au omis ceea ce intenționau să schimbe cât mai repede, anume „Regatul".

ambasadelor, legaţiilor, misiunilor şi consulatelor din România să se efectueze după modul care va fi stabilit de Înaltul Comandament Aliat (Sovietic).

6. Guvernul României este de acord să dizolve imediat toate organizaţiile hitleriste (de tip fascist), politice, militare, paramilitare şi altele de pe teritoriul României, care duc o propagandă ostilă Naţiunilor Unite şi mai ales Uniunii Sovietice[1] şi să nu permită de aci înainte existenţa unor asemenea organizaţii.

Ordinea semnăturilor va fi aceeaşi ca cea din Convenţia principală[2].

1. Acest text a fost folosit de preşedintele rus al Comisiei de Armistiţiu pentru a taxa drept fascişti pe toţi patrioţii români care se opuneau măsurilor arbitrare ale ocupanţilor.

2. Text publicat în *Foreign Relations of the USA* 1944, Romania, pp. 225–226. Nici Convenţia de Armistiţiu, nici protocolul nu au fost publicate în România, după semnarea lor la Moscova, la 13 septembrie, 5.00 ora locală.

23. Comisia Aliată (Sovietică) de control a armistițiului. Începerea comunizării țării

Activitatea acestui inedit și experimental instrument internațional[1] – prevăzut de articolul 18 al Convenției semnate la Moscova la 13 septembrie 1944 – a început chiar de la sosirea la București a mareșalului Rodion Malinovsky, președintele desemnat al Comisiei. Ceilalți membri ai ei au venit mult mai târziu – englezii la sfârșitul lui septembrie, iar americanii în noiembrie. Cele două guverne demonstraseră astfel că nu acordau prioritate prezenței lor în România, respectând pasajul fatidic din Convenție, după care deciziile finale, în orice problemă, ale comisiei erau de resortul exclusiv al președintelui. Dar și după apariția lor în Capitală și efectuarea vizitelor de rigoare la generalul Vinogradov – locțiitorul mareșalului, căruia i se menținuse și comanda frontului 2 ucrainean – cei doi delegați vestici și-au dat repede seama că, în spatele acestuia, toate sforile erau trase direct de la Kremlin.

Reacția occidentalilor la inițiativele-surpriză ale rușilor se repeta mereu după același calapod: cererea de noi instrucțiuni la Washington și Londra. Acestea necesitau lungi conciliabule între consilierii executivului, încă pătrunși de spiritul de împăciuire imprimat de Roosevelt și Churchill, sub imperativul păstrării armoniei dintre cei „trei mari". Era una din slăbiciunile majore ale sistemelor politice care practică consultarea pluralistă, față de obediența de cadavru a executanților din satrapiile tuturor vremurilor, punându-le pe primele în stare de inferioritate[2].

Una din aceste decizii întârziate a fost numirea reprezentanților

1. A fost consecința primei Convenții de Armistițiu cu un stat considerat satelit al Germaniei (Italia, care capitulase prima, în 1943, fusese considerată aliată cu Germania), devenit apoi cobeligerant (niciodată recunoscut formal) al Națiunilor Unite. Curiozitate juridică, fiind concepută ca un tratat de pace preliminar, Convenția cuprindea condiții teritoriale: Bucovina de Nord, Basarabia, constituind deci o inovație și o temă de studiu pentru cercetători.

2. Un alt exemplu din Europa zilelor noastre a fost regimul criptocomunist al lui Slobodan Miloșevici în Serbia, care a ținut în șah zece ani de-a rândul (1989–1999) întreaga lume democratică.

englezi și americani în comisia de control de la București. La 26 septembrie, data sosirii mareșalului aerului Stevenson și a consilierului său politic de la Foreign Office din Londra, Le Rougetel, Comisia „aliată" fusese de mult pusă pe picioare de Malinovski și se afla în plină activitate. Încă de la prima ședință comună cu rușii, englezii s-au convins că rolul lor - de altfel schițat în scris și în protocolul anexă la Convenția de Armistițiu - era pur ornamental[1]. Una din dificultățile întâmpinate de misiunile occidentale a fost găsirea de locuințe pentru membrii lor. Cartiere întregi, ca și toate hotelurile fuseseră golite de membrii ruși ai Comisiei de control, pentru a-și caza sutele de funcționari, împreună cu familiile lor, cu toții încântați să-și schimbe mizerabilele locuințe moscovite cu vilele cochete din parcurile Jianu, Delavrancea sau Bonaparte[2]. Toate încercările generalului Stevenson de a feri întreprinderile cu capital englez și mai ales rafinăriile din zona petrolieră, de demontare și transportare în marea Uniune Sovietică - încă aliatul lor - s-au dovedit zadarnice. Tot astfel, Vinogradov nu catadicsea să le dea și occidentalilor copii ale ordinelor Comisiei către guvernul român. Cu toată dezaprobarea deschisă a sovieticilor, reprezentanții politici Le Rougetel și Burton Berry și-au început, îndată după sosirea lor, contactele cu guvernul Sănătescu. După cum era de așteptat, membrii guvernului erau oricând gata să le dea toate detaliile privind abuzurile rusești, precum și ordinele lor scrise și, spre mirarea lor, aceste documente au continuat să le fie puse la dispoziție chiar și după instalarea guvernului Groza, de către miniștrii comuniști însărcinați cu executarea armistițiului[3]. După calcule pe deplin realiste, economiștii guvernului considerau că, până la sfârșitul lui noiembrie 1944, rechizițiile Comisiei de Control - devenită acum adevăratul guvern al țării - adică jafurile și despuierea instituțiilor și a particularilor de către Armata roșie - atinsese suma de 50 de milioane de dolari. Aceasta reprezenta a șasea parte din despăgubirea de război, eșalonată pe 6 ani, prevăzută de articolul 11 al Convenției de Armistițiu.

Nici americanii, binefăcătorii și furnizorii de cantități nesfârșite de armament și echipament de tot felul ai sovieticilor, nu fuseseră menajați. După sosirea misiunii Statelor Unite la București[4], au

1. A. G. Lee, *Special Duties* (Misiuni speciale), London, 1946, p. 234.
2. *Ibidem*, p. 199.
3. Cortland van Schuyler, *The View from Romania* (Văzut din România), Editor Th. Hammond, New York, 1984, p. 131.
4. La 26 noiembrie. *FRUS*, 1944, Romania, *op. cit.*, p. 276.

urmat aproape zilnic reclamații ale membrilor acesteia la șeful ei, Cortland van Schuyler – un general de antiaeriană, rămas de câtva timp fără atribuții[1]. Mai mulți ofițeri americani fuseseră devalizați pe străzile Capitalei, după lăsarea întunericului, iar unuia i se luase jeepul sub amenințarea pistolului. Într-o noapte, garajul misiunii americane fusese spart și jumătate din vehicule furate[2]. În regiunea Ploiești – Câmpina, rușii scoseseră din depozite toate echipamentele rafinăriei Româno-Americana, transportându-le pe calea ferată – ce fusese lărgită între timp la ecartamentul rusesc – prin Ungheni, în Ucraina.

În schimb, față de români, tovarășii de la Comisia de control își justificau toate samavolniciile, ca având aprobarea comună a celor trei aliați. Un exemplu a fost dispoziția – contrară prevederilor armistițiului – de a confisca întreaga flotă militară și comercială românească, care fusese preluată de echipaje sovietice și dusă la Odessa și Sevastopol[3]. Un altul, ordinul Comisiei – la 6 ianuarie 1945 – potrivit căruia 80000 cetățeni de origine germană – bărbați și femei sași și șvabi între 16 și 40 ani – să fie arestați și duși cu vagoanele de vite în Uniunea Sovietică, pentru a contribui la repararea distrugerilor făcute de armatele germane în retragere[4]. După rapoartele trimise la Washington de Schuyler și Berry, cel dintâi a primit autorizația să-i declare vicepreședintelui Comisiei, Vinogradov, că Statele Unite nu erau de acord ca numele lor să fie folosit pentru asemenea acțiuni ilegale, cerând ca acestea să fie suspendate. Răspunsul, după modelul cunoscut, a fost: „Voi comunica la Moscova, dar deocamdată execut ordinele". La 11 ianuarie, erau încărcați la Gara de Nord, 2000 cetățeni din Capitală, constituind primul lot de deportați[5]. În presa noastră nu s-a suflat un cuvânt, căci cenzura Comisiei era vigilentă. De abia prin anii '50, supraviețuitorii celor deportați s-au întors în țară, majoritatea cu sănătatea complet zdruncinată.

O secție importantă a Comisiei de control fusese însărcinată cu comunizarea țării. Partidul comunist din România nu dispunea încă nici de cadre[6], nici de conducători verificați de secția română a Kominternului de la Moscova. Singurul autohton considerat

1. Aviația germană fiind de câteva luni țintuită la pământ din lipsă de carburanți, artileria antiaeriană a SUA intrase și ea în șomaj.
2. Lee, *op. cit.*, p. 241.
3. *FRUS* 1944, p. 253.
4. *Ibidem*, 1945, pp. 1238, 1241.
5. *Ibidem*, pp. 1242–1243.
6. Pătrășcanu mărturisise lui Stalin că avea sub o mie de membri.

capabil de a fi promovat ca secretar al PCR era Gheorghiu-Dej[1]. Personalul de întărire trimis de la Moscova cuprindea pe alți doi secretari ai CC (Comitetul Central): Ana Pauker-Rabinovici și Luka Laszlo, fost adjunct al lui Bela Kun[2], apoi perechea Chișinevski, Walter Neulander-Roman (tatăl „eminentului" om politic de după 1989, Petre Roman) și alți câțiva mai mărunți. Șeful conspirativ al echipei era însă Andrei Ianuarevici Vîșinski[3]. Acesta, procuror pe timpul țarului Nicolae II, se reciclase întâi ca menșevic, apoi ca transfug la bolșevici, ceea ce îl silise să devină mai comunist chiar decât Lenin. Pus de Stalin procuror general al URSS - în care calitate anchetase și întocmise dosarele tuturor membrilor CC al PCUS și ai ofițerilor superiori, adversari ai temutului georgian, toți fiind condamnați și executați - devenise acum comisar adjunct al Externelor. Fusese apoi însărcinat de Stalin cu comunizarea României, având experiența aceleiași operații, efectuate de el anterior în Țările baltice[4]. Ori de câte ori îndeplinirea planului Kremlinului părea să fie în pericol, Andrei Ianuarevici sosea în secret la București.

Tactica aplicată de tovarășii trimiși de marea soră de la răsărit a fost simplă, dar eficientă. Mai întâi, s-au deschis larg porțile Partidului (PCR) pentru a dispune de o suficientă masă de manevră. Apoi, au fost instruiți la cursuri scurte agitatorii urbani și rurali. Primii au infiltrat toate fabricile și instituțiile cu mai mult de 50 de salariați, înființând cu forța comitete sindicale și celule de partid. Ultimii au colindat comunele mai mari, organizând comitete patriotice, în care aduceau la ședințe - mai mult cu de-a sila - pe țăranii neînstăriți și pe cei fără pământ[5]. Toată vina situației dezastruoase din agricultură era pusă pe sabotajul practicat de proprietari - moșierii - mai întâi de cei cu peste 50 ha, apoi, după 1945, de toți cei rămași, botezați chiaburi[6].

În întreprinderi, culpa lipsei de materii prime și a pieselor de schimb, a nivelului redus al salariilor - rămase mult în urma inflației - a deselor întreruperi de apă și curent, a aprovizionării

1. *FRUS*, 1944, p. 259. Secretarul general de până atunci, Ștefan Foriș, fusese asasinat cu lovituri de rangă în cap, în ajunul Crăciunului, pe motiv că dovedise atitudini „antipartinice".
2. Șeful guvernului bolșevic de la Budapesta în 1919, care atacase cu gărzile sale trupele române.
3. Penescu, *op. cit.*, p. 95.
4. *FRUS*, 1944, p. 282.
5. Penescu, *op. cit.*, pp. 84-85.
6. După modelul sovietic - Kulacii.

defectuoase a economatelor[1], pe scurt, a tot ce nu mai funcţiona în economie, se arunca în spinarea patronilor, care „sabotau orice încercare de redresare, împiedicând îndeplinirea obligaţiilor armistiţiului faţă de Uniunea Sovietică". Acestea erau leitmotivele din întreaga presă criptocomunistă a epocii, în schimb, ziarele independente se prezentau zilnic cu mari spaţii albe: articolele tăiate de cenzura Comisiei.

Vocabularul şi argumentaţia agitropilor – proaspăt ieşiţi de pe băncile cursurilor de partid – erau de cea mai primitivă categorie, fiind direct traduse din limba rusă şi debitate descori cu accent şi vocabular basarabean sau transnistrean. Litaniile lor puteau convinge doar pe analfabeţi, oportunişti şi ratati. Se aprecia că nici un moment proporţia adevăraţilor meseriaşi şi a intelectualilor de calitate, care şi-au menţinut până la urmă carnetul roşu, nu a depăşit 1% din total – probabil şi mai puţin. Organizarea şi disciplina celulelor de partid, mai târziu a organizaţiilor de bază, era strict militară, aşa cum fusese preluată de la bolşevici, activitatea lor desfăşurându-se conspirativ – afară de adunările masei membrilor, unde se luau doar deciziile pentru cei creduli. Odată intraţi în celule, noii membri erau îndată supuşi alternativei: zăhărelul ori bâta. În cazul supunerii necondiţionate, li se deschidea perspectiva promovării fulgerătoare în funcţii înalte, reversul fiind sancţiunile aspre – până la pierderea ruşinoasă a prestigiosului carnet – cu toate consecinţele sale profesionale şi sociale pentru nefericitul eliminat.

Pentru a compensa lipsa aderenţilor politici, comuniştii îi folosiseră iniţial ca aliaţi pe social-democraţi, care mai aveau – mai ales în Transilvania – o oarecare bază electorală. Ulterior, aceştia au fost integraţi Partidului unic – rebotezat temporar: Muncitoresc Român, după care s-a revenit la cel Comunist Român – cei nereeducabili fiind trimişi în închisori şi lagăre de muncă.

Cu asemenea procedee de dresaj, introduse la umbra comisarilor şi a consilierilor politici ai Armatei roşii – sursa de inspiraţie a romancierului G. Orwell[2] – a fost înhămat un neam întreg în chingile sclaviei moderne, până la căderea regimului Ceauşescu.

1. Organizaţii sindicale ale PCR care obligau patronii să aprovizioneze cantinele – calculând alimentele la preţuri mult sub cele ale pieţii – şi să împartă salariaţilor gratuit echipament de protecţie, încălţăminte etc., pentru a provoca falimentul firmelor.

2. *Animal Farm* (Ferma animalelor), London, 1952.

În toamna și iarna anului 1944 însă, cu tot tragismul lor, aceste metode mai provocau încă ilaritatea irepresibilă a majorității intelectualilor și a oamenilor de bun-simț[1].

Capitolul următor al planului moscovit fusese schimbarea administrației regionale și locale – prefecții și primarii – după modelul aplicat de politrucii sovietici cu câteva luni mai înainte în Țările baltice, Polonia și Moldova. Acum însă, alungarea „rămășițelor fasciste" fusese dată în sarcina elevilor acestora, pregătiți în țară și promovați peste noapte ca reprezentanți ai „maselor oamenilor muncii de la orașe și sate" din România.

Pentru garantarea „liniștii" pe timpul operațiilor prevăzute, o parte a comandamentului Frontului 2 ucrainean rămăsese la București. Zona de etape a acestuia acoperind toată România, se justificau desele vizite ale mareșalului Malinovski în țară. În ajunul conferinței din Crimeea și a răsturnării ulterioare a procesului constituțional de schimbare a guvernului în România, în februarie – martie 1945, pe teritoriul nostru se găseau aproape un milion de ostași sovietici, a căror întreținere și aprovizionare erau suportate integral de statul român.

Al doilea guvern Sănătescu

Primul semnal al începerii desfășurării programului Kremlinului a fost demisia miniștrilor Pătrășcanu – PCR și Titel Petrescu – PSD, la 16 octombrie 1944. Motivul invocat: tărăgănarea reformelor cerute de partidele lor și susținute zilnic de manifestații populare.

La 4 noiembrie, Vinogradov, locțiitorul președintelui Comisiei de control, îi impusese generalului Sănătescu remanierea guvernului cvadripartit (PNȚ, PNL, PSD, PCR) acuzându-i pe național-țărăniști și național-liberali de sabotarea îndeplinirii obligațiilor armistițiului și de frânarea curățirii aparatului administrativ de elementele fasciste. La Moscova veghea atent Andrei Ianuarevici Vîșinski, care cerea zilnic informări din București. Noul guvern Sănătescu nu-i mai includea, prin urmare, nici pe Iuliu Maniu, nici pe Dinu Brătianu, șefii acestor partide[2]. Doar prezența secretarului general al PNȚ, Nicolae Penescu, ministrul de Interne,

1. Marele nostru actor comic, Constantin Tănase, sintetizase astfel situația: „Era rău cu der-die-das, dar mai rău cu davai ceas". Fiind avertizat de ciracii cenzurii Comisiei „aliate" că-l așteptă internarea în lagăr dacă nu se astâmpără, Tănase apăruse la următoarea revistă a teatrului Cărăbuș în chip de statuie mută, ale cărei mâneci suflecate lăsau să fie admirate șiruri de ceasuri pe ambele brațe.
2. *FRUS*, 1944, p. 259.

mai garanta încă păstrarea ordinii și a legalității constituționale. Intenția Moscovei era introducerea a noi membri ai Partidului comunist și ai acoliților lor în guvern, care să faciliteze schimbarea cu forța a șefilor administrației locale, primarii și prefecții.

În urma amenințării Comisiei – susținută de demonstrațiile zilnice ale masei de manevră a FND (Frontul Național Democratic), național-țărăniștii nu mai păstraseră decât cinci posturi de miniștri, liberalii patru, iar comuniștii și social-democrații avansaseră la câte două. Din partea FND mai apăruseră în plus Petru Groza, șeful Frontului Plugarilor, ca vice-prim-ministru și doi agitpropi ai comuniștilor, CFR-istul Gheorghiu-Dej, ca ministru al Comunicațiilor și tipograful Teohari Georgescu, ca subsecretar de stat la Interne. Era evident că aceste schimbări în proporția reprezentării partidelor în guvern nu se justificau prin nici un proces electoral, ci doar prin presiunile de culise și ale străzii[1].

Formații ale „Comitetelor patriotice", alcătuite din foști deținuți politici legionari și alții de drept comun – eliberați din penitenciare de ministrul Pătrășcanu ca „democrați adevărați" și șantajați de FND pentru a nu devia de la ordinele primite – pătrundeau în primării și prefecturi, ciomăgind și punând pe fugă pe toți cei care li se opuneau. Începutul fusese făcut în comunele suburbane, Griviția, Bolintinul și altele. Ministrul de Interne Penescu a ordonat însă poliției și jandarmeriei să-i scoată pe intruși din localurile ocupate[2]. Răspunsul ocultei din Comisia „aliată" nu a întârziat: unități ale Armatei roșii au dezarmat poliția Capitalei și legiunea de jandarmi Ilfov. Singurele forțe armate interne rămăseseră acum divizia HCC (Horia, Cloșca și Crișan) și organizația paramilitară înființată de Ana Pauker „Apărarea patriotică"[3]. În schimb, toate orașele mai mari ale țării beneficiau în acel moment de garnizoane ale Armatei roșii – garantând „pacea și liniștea în spatele frontului" – aflat acum la peste 1000 km de Capitală – dar și de birouri ale Comisiei „aliate" care supravegheau îndeplinirea „corectă" a armistițiului. Nici în sânul guvernului nu se mai putea ajunge la vreun consens în privința măsurilor de ordine. Când Penescu a propus, în Consiliul de Miniștri, organizarea alegerilor locale, pentru a putea fi instalați noi consilii comunale și primari – alegeri la care se știa că suporterii FND nu au nici o șansă –

1. Frontul Plugarilor, partid limitat la trei județe transilvănene și finanțat exclusiv de Groza, cuprindea în programul său puncte cu rezonanțe bolșevice. La ultimele alegeri libere înregistrase sub 0,2% din voturi.

2. Penescu, *op. cit.*, p. 97.

3. *Ibidem*, p. 97.

miniștrii comuniști și social-democrați s-au opus cu îndârjire, în timp ce vechii democrați, timorați sau nehotărâți, rămaseseră muți[1]. Aceeași lipsă de hotărâtă rezistență s-a văzut și la votul afirmativ al guvernului la proiectul PCR, de a se majora cu 100% toate salariile. Acest decret cu scop pur demagogic, a avut ca singur rezultat creșterea nemăsurată a inflației, care și așa fusese mult mărită prin cererea continuă de bani a Armatei roșii. Curând, din tiparnițele Băncii Naționale ieșeau primele bilete de 100000 lei. Ultimul proiect, care avea să aibă cele mai grele consecințe economice, a fost cel al organizării comitetelor de întreprindere, care supuneau pe salariați și patroni teroarei politice a Partidului comunist, stăpân peste aceste comitete. Și acest decret a fost trecut, ca urmare a pasivității majorității miniștrilor în fața discursurilor agresive ale minorității FNS[2].

La întrevederea din 11 noiembrie cu Burton Berry, reprezentantul politic al misiunii americane, Vișoianu, ministrul de Externe în al doilea guvern Sănătescu, i-a arătat un ucaz al înaltei Comisii Aliate (Sovietice) în care părții române i se cereau sume de sute de milioane de lei pentru achiziția a zeci de mii de cămăși de mătase, rufărie de corp, ciorapi de damă, cacao și alte produse de negăsit în acel timp în România. Vișoianu i-a mai spus că devenise imposibil de îndeplinit angajamentul României de a livra în contul armistițiului produsele petroliere și cerealiere în valoare de 50 milioane de dolari anual, după ce rușii demontaseră toate instalațiile de exploatare a petrolului, transportându-le peste hotare[3]. Cantitățile de echipament luate până atunci însumau 2300 vagoane. În privința cerealelor, stocurile existente ale recoltei trecute și rezervele de semințe fuseseră în mare parte jefuite, iar caii și tractoarele agricole luate de „delegați" ai Armatei roșii[4].

De la 8 noiembrie, Andrei I. Vîșinski, revenit la București, *preluase personal contactele cu guvernul român*[5]. Era semnalul începerii unei noi faze în restructurarea sistemului social și politic al României.

La 12 noiembrie, Vinogradov îi citea primului-ministru Sănătescu o scrisoare a mareșalului Malinovski, în care se cerea peremptoriu retragerea imediată a administrației civile românești, ce de-abia fusese reinstalată în nordul eliberat al Transilvaniei.

1. *Ibidem*, p. 99.
2. *Ibidem*, p. 98.
3. *FRUS*, 1944, p. 263.
4. *Ibidem*, p. 261.
5. *Ibidem*, p. 376.

Pretextul invocat era că voluntarii regimentului de jandarmi trimis pentru a asigura ordinea în regiunile recucerite, făcuseră propagandă antisovietică. La 19 noiembrie, în nota de răspuns a guvernului român, se raporta îndeplinirea tuturor măsurilor cerute[1].

În această perioadă, populația din cartierele centrale ale Capitalei trăia în permanentă teroare, mai ales cei care locuiau în casele mai bune. Luați în colimatorul funcționarilor temutei Comisii, prospăt sosiți din raiul socialist și în căutare de „cvartir", locuitorii invitaseră oaspeți dintre cetățenii străini – francezi, olandezi, belgieni, elvețieni, turci, greci etc., lipindu-și pe ușile de intrare drapelele naționale ale acestora. Aceste paveze contra invaziei nocturne au avut efect doar o scurtă perioadă, după care atotputernica Comisie le-a interzis.

Membrii-fantomă englezi și americani ai Comisiei erau totuși oaspeți mult doriți în societatea bucureșteană. Ospătați cu tot ce mai putea oferi piața, după evenimentele recente din țară, mai ales englezii – obișnuiți cu frugalitatea, după cinci ani de război în vestul Europei – nu mai pridideau să se mire de rezervele inepuizabile ale economiei românești. Și ofițerii sovietici erau deseori invitați, dar comportamentul lor stângaci și evidenta frică față de politrucul de serviciu – care îi însoțea obligatoriu – îi făcea indezirabili. Pe ruși însă, această exhibare de belșug – desigur, limitată la câteva sute de familii – îi exasperase, îndârjindu-i și mai mult în hotărârea de a mulge vaca românească până la epuizare[2]. La *desele întrebări ale gazdelor către invitații* lor – reprezentanți ai aliaților vestici – dacă într-adevăr românii au fost abandonați rușilor, răspunsul venea, aproape stereotip: „*Voi plătiți acum păcatele celor pe care i-ați ales să vă conducă. Ați invadat Rusia, ați cooperat intens cu Germania și nici schimbarea frontului nu ați impus-o prin vreo mișcare populară. Ea a fost doar rezultatul curajului personal al regelui vostru*, care în ultimul moment a evitat luptele prelungite pe teritoriul țării și devastarea întregii economii, inclusiv a Bucureștiului. Nu aveți deci decât ceea ce v-ați pregătit singuri"[3].

Prima manifestare a intențiilor lui Vîșinski s-a produs chiar în Comisie. Pe un ton amenințător, subcomisarul Afacerilor Externe i-a cerut ultimativ lui Savel Rădulescu, delegatul guvernului român, să fie acceptată, în termen de două zile, recalcularea tuturor livrărilor în contul armistițiului, la cursul dolarului din

1. *Ibidem*, p. 230.
2. *Ibidem*, p. 259.
3. Lee, *op. cit.*, p. 203.

1938, în loc de cel din 1944. La răspunsul lui Rădulescu, că aceasta însemna creșterea de peste trei ori a volumului respectivelor livrări, reprezentantul sovietic a dat din umeri. Condițiile armistițiului, semnat de toți trei aliații, erau astfel modificate, fără ca occidentalii să fi fost măcar informați, dar încă consultați. Pus cu spatele la zid, guvernul a cedat din nou, acceptând la 24 noiembrie noile pretenții sovietice[1]. Câteva zile mai târziu, comisarul adjunct Andrei Ianuarevici Vîșinski, însoțit de Vișoianu, se prezentă în audiență la regele Mihai, la castelul Peleș din Sinaia. Păstrând de astă-dată manierele diplomatice, el ceru schimbarea primului-ministru, generalul Sănătescu, care - zicea el - între timp fusese „demascat" ca fascist[2]. Coordonată „științific" cu manifestațiile zilnice ale FND din București și din alte orașe, cererea lui Vîșinski era din plin documentată, ca fiind cerută de poporul muncitor. Supunându-se, Sănătescu a demisionat la 2 decembrie.

Guvernul generalului Nicolae Rădescu

Temeinic informat despre dedesubturile acestei vizite, suveranul a început îndată consultările prevăzute de Constituția din 1923, numindu-l la 6 decembrie, ca nou prim-ministru, pe generalul Rădescu. Acesta fusese internat în 1943 - din ordinul mareșalului Antonescu - în lagărul politic de la Tg. Jiu, pentru faptul de a fi protestat împotriva imixtiunii ministrului german la București, von Killinger, în treburile interne românești[3]. În lagăr, cunoscuse pe Gheorghiu-Dej, care îl recomandase PCR și ocultei din Comisia „aliată", ca fiind „atașat clasei muncitoare". Anterior, sovieticii acceptaseră numirea lui Rădescu ca șef al Marelui Stat Major, în locul generalului Mihail, care se compromisese în ochii lor (vezi cap. 25)[4]. În aceeași seară, noul prim-ministru era invitat la o recepție la legația sovietică, unde Vîșinski, surâzător, l-a felicitat pentru succesul său în realizarea unui guvern de adevărată uniune națională. Perfidul trăgător de sfori îi obligase, cu o zi înainte, pe Groza și pe Rădăceanu să intre și ei în noul guvern, deși până atunci - în virtutea „indicațiilor" anterioare -

1. *FRUS*, 1944, p. 276.
2. Într-adevăr, Sănătescu fusese un timp comandant al unui corp de armată pe frontul din Rusia, ceea ce în ochii sovieticilor justifica automat calificarea de fascist.
3. Franck, *op. cit.*, p. 102.
4. *Penescu*, *op. cit.*, p. 101.

refuzaseră orice tratative cu Rădescu.[1] După formarea guvernului însă, Rădescu avertiza, într-un comunicat, urmat de o conferință de presă, că nu va mai tolera invadarea prefecturilor și a primăriilor de către grupuri înarmate, care continuau în mai toată țara schimbarea titularilor acestora. Ca la un semnal dat, în presa înfeudată comuniștilor începuse campania pentru scoaterea imediată a „fasciștilor" din administrația și economia țării[2]. În toate orașele mai mari, manifestațiile gălăgioase ale salariaților, scoși în stradă de proaspetele comitete de fabrică și tolerate tacit de Armata roșie, nu mai conteneau.

Între timp însă, sosise de pe front – aflat atunci la Budapesta – președintele titular al Comisiei, mareșalul Malinovski, pentru consultări cu Vîșinski[3]. Se pregăteau evenimente hotărâtoare. În publicațiile diverșilor politicieni disidenți, racolați de comuniști în FND – Gh. (Guță) Tătărescu, Mihai Ralea, Anton Alexandrescu, Ștefan Voitec, Lothar Wurzel-Rădăceanu, Petru Groza – începuse să se profileze conturul noilor structuri pe care le pregăteau cei de la Comisia „aliată": înlăturarea din guvern și administrație a ultimilor reprezentanți ai partidelor democratice PNL și PNȚ – acum proclamați cotidian și unanim ca fasciști și criminali de război – precum și slăbirea progresivă a temeliilor proprietății particulare. Cu încetul, definiția de fascist arunca oprobriul pe oricine care nu gândea, vorbea și acționa ca cei din FND.

În noul guvern Rădescu, protejații lui Vîșinski – complici la comunizarea țării – fuseseră identificați și, în parte, înlăturați. Subsecretarul la Interne, comunistul Teohari Georgescu, nu primise – după cum ceruseră strident ciracii FND – fotoliul de ministru, iar proaspătul general Dămăceanu, vădit simpatizant al tovarășilor și responsabilul legăturilor cu „Comisia", își pierduse postul. În schimb, Petru Groza, șeful Frontului Plugarilor din cadrul FND, unanim considerat ca o nulitate inofensivă, rămăsese vicepreședintele guvernului. Vîșinski relevase însă îndată aceste măsuri ca o provocare. Urmarea a fost ultimatumul dat de FND – care totuși participa și la guvern – ca acesta să îndeplinească integral programul Frontului, în termen de patru săptămâni. Punctele principale ale programului său, de curând remaniat, erau: exproprierea tuturor suprafețelor agricole peste 50 ha, epurarea aparatului statului și a întregii economii de „fasciști" – nominalizați acum de FND pe liste gata întocmite – și acceptarea instalării neîntârziate

1. *FRUS*, 1944, p. 278.
2. Franck, *op. cit.*, p. 103.
3. *FRUS*, 1944, p. 271.

a celor care urmau să le ia locul[1]. Rădescu însă, nu a cedat nici o iotă, impunând – deocamdată – respectul acerbilor săi adversari.

Pentru a-și demonstra zelul în îndeplinirea articolului 14 a *Convenției de armistițiu*, care privea criminalii de război, noul guvern a întocmit listele acelor foști demnitari, care pe de o parte, pregătiseră și sprijiniseră dictaturile lui Carol al II-lea și Ion Antonescu, pe de alta, contribuiseră la aruncarea țării în război, fără consultarea națiunii. Cei 131 inculpați din prima categorie și 154 din a doua, urmau să fie trimiși în judecată unei instanțe speciale, formată din magistrați ai Înaltei Curți de Casație. Aceștia trebuiau să aplice dispozițiile Constituției din 1923, pe care cei inculpați o anulaseră și care fusese repusă în vigoare la 23 august 1944. Pe lista celor în cauză figurau, la loc de cinste, transfugii partidelor vechi, aflați acum în rândurile FND: Gheorghe Tătărescu, Mihai Ralea, Mihail Ghelmegeanu[2]. Mai erau incluși pe listă deputați și senatori ai Parlamentului monocolor al Frontului Renașterii și Partidului Națiunii (1938–1940), care purtaseră uniforme albastre, precum și câțiva cuziști și legionari – acum trecuți la FND, pe care îi folosea la orice mârșăvie, știind că puteau fi șantajați cu trecutul lor politic. Natural, comuniștii și acoliții lor s-au opus vehement acestui text, dar după luarea puterii (martie 1945) au schimbat, în sensul care le convenea, toate premisele proiectului de judecare a criminalilor de război.

În aceeași săptămână, a avut loc o întâlnire dramatică între Iuliu Maniu, liderul necontestat al opiniei democratice din România, și reprezentantul politic al Marii Britanii, Le Rougetel. Cu emoție de-abia stăpânită, dar cu cuvinte foarte măsurate, fostul prim-ministru al țării și autorul necontestat al Unirii din 1918 a Transilvaniei cu țara, *s-a adresat diplomatului englez aproximativ în* acești termeni: „Dacă aș fi știut că sovietele vor avea mână liberă la aplicarea armistițiului, nu l-aș fi sfătuit pe rege să-l accepte. Este sigur că fără întoarcerea frontului, linia Focșani-Galați ar fi rezistat un timp mai îndelungat. Prin acest gest al României însă, după de-abia patru luni armatele ruse au ajuns în fața Budapestei. Molotov mă contactase (pe Maniu, *n.n.*) încă din 1943, prin fostul premier cehoslovac Beneș, propunându-mi condiții mult mai avantajoase, față de capitularea necondiționată

1. Franck, *op. cit.*, p. 102.
2. *FRUS*, 1944, pp. 283, 286.

susținută de anglo-americani. Dar eu am refuzat, dorind să rămân loial puterilor democrate, de care mă lega tot trecutul meu politic și care – după convingerea mea – ar fi stăruit totuși pentru menținerea unei Românii independente și stăpână pe soarta ei. Acum însă, totul arată că Rusia plănuiește deschis comunizarea României, în timp ce aliații noștri vestici privesc în tăcere această evoluție". Ca exemple, Maniu a citat plasarea de către Armata roșie a comuniștilor unguri în administrația din nordul Transilvaniei, a unei colonizări lente, dar continui, a județului Constanța cu ruși și a ultimatului dat de Malinovski, ca administrația românească să fie retrasă din județele eliberate ale Transilvaniei.

În încheiere, Maniu a spus: „Dacă Statele Unite și Anglia doresc ca România să devină o parte a Uniunii Sovietice, cred că au obligația morală să mă informeze despre aceasta. Chiar și în condițiile actuale, încă mai am posibilitatea să-i asigur națiunii mele o soartă mai bună decât ar putea să o facă comuniștii din România". Răspunsul lui Le Rougetel – comunicat și colegului său american Berry – a fost că declarația din 2 aprilie 1944 a lui Molotov, precum și condițiile armistițiului, garantau menținerea suveranității României și că nu credea că se produsese vreo schimbare în această situație. Se constatase că – pentru a nu întinde coarda prea tare – cu excepția României, rușii păstrau în această perioadă o atitudine de tatonare prudentă în celelalte țări europene ocupate de ei. O telegramă a lui Churchill către Roosevelt, din 8 martie, confirma că sovieticii nu sprijiniseră revolta comunistă de la Atena, în februarie 1945, respectând – deocamdată – înțelegerea tacită de la Moscova[1].

1. Diferiți autori au făcut caz de așa-zisa „vânzare" a României – uitând însă Iugoslavia, Ungaria și Bulgaria – contra Greciei, de către Churchill și Stalin, la întâlnirea lor de la Moscova, în octombrie 1944. Se uita însă că în acel moment Convenția de armistițiu cu țara noastră era în vigoare de două luni și, practic, Churchill, cunoscând condițiile ei, n-avea ce vinde. De altfel, Stalin, realist, îi restituise biletul cu procentele de influență politică (90% URSS și 10% UK, adică Anglia), fără a-și pune nici măcar parafa, demonstrând cât de puțină importanță dădea acestei propuneri. Chiar în acele zile, dictatorul roșu împărtășise principiul său lui Milovan Djilas, teoreticianul lui Tito, spunându-i: „Acolo unde intră o armată, trebuie introdus și sistemul ei social. (Magazinul german *Der Spiegel*, 3/1985, p. 76, *So weit die Armeen kommen* (Până unde ajung armatele.) O dovadă că „vânzarea" fusese născută moartă, era și faptul că nici în celelalte țări incluse în biletul cu pricina nu s-au respectat procentele. Nici Churchill nu s-a gândit vreodată să reclame acest lucru. În schimb, după terminarea războiului european (9 mai 1945), trupele regatului grec au dus lupte grele în nordul Greciei cu partizanii comuniști ai lui Marcos, care fuseseră susținuți de ruși cu armament, până în 1948.

Totuși, atât Rougetel, cât și Berry au solicitat la 9 decembrie, guvernelor lor, ca lui Maniu să i se dea asigurările cerute[1].

Și regele Mihai considerase că era necesar să sprijine demersul lui Maniu, scriind la 24 ianuarie – în calitatea sa de cap al statului – direct, președintelui Roosevelt. În mesajul său, el amintea aportul adus de România cauzei comune, prin încadrarea întregii ei armate în frontul aliat. „Personal, am adresat mulțumirile noastre Uniunii Sovietice – se menționa în continuare – pentru sprijinul ei la eliberarea nordului Transilvaniei. Totuși, atitudinea mai multor personalități ale URSS, atât militare, cât și civile – care par să nu înțeleagă defel situația noastră prezentă – ne provoacă serioase și dureroase îndoieli, privind viitorul ce ne așteaptă." În concluzie, Mihai I își exprima speranța că, după lectura dosarului de 36 pagini, anexat la misiva sa – în care se exemplificau cele afirmate – președintele va putea găsi suficiente surse de inspirație pentru a interveni. Din motive rămase până azi obscure, scrisoarea – plecată cu curierul diplomatic american – i-a fost înmânată lui Roosevelt de-abia cu două luni mai târziu – la 5 martie – când vădit era prea târziu[2].

Înainte de înapoierea sa la Moscova, Vîșinski i-a mai cerut regelui încă o audiență. „Sunt foarte satisfăcut de felul în care ați rezolvat criza de guvern, îi spuse el, mieros. Dacă până acum îndeplinirea condițiilor armistițiului era nesatisfăcătoare, acum ne-am liniștit. Guvernul nostru susține pe Majestatea Voastră și nu dorește ca România să devină un stat comunist, dar insistă ca țările învecinate cu Uniunea Sovietică să-i fie prietene. Personal, i-am sfătuit pe conducătorii forțelor politice cu adevărat democratice (ale FND) să nu-i facă greutăți noului guvern"[3].

Ni se acorda astfel un nou respiro între două ofensive ale forțelor răului. Vîșinski a plecat apoi să-i dea raportul lui Stalin, fiind convins că executanții săi din România își vor îndeplini, cu conștiinciozitate, sarcina trasată. De altfel, Ana Pauker, șefa acestora, o exprimase lămurit: „la fiecare zece zile, o criză politică"[4].

După anul nou 1945, ministrul Comunicațiilor, CFR-istul Gheorghiu-Dej, fusese invitat la Moscova, de unde revenise la 20 ianuarie cu o convenție feroviară româno-sovietică[5]. Și aceasta

1. *FRUS*, 1944, pp. 279-280.
2. *FRUS*, 1945, *ibidem*, p. 465.
3. *Ibidem*, p. 279-280.
4. N. Franck, *ibidem*, p. 118.
5. *FRUS*, *ibidem*, p. 469.

era o premieră în dreptul internațional: două state aflate juridic încă în război semnaseră un acord, fără vreo autorizare a instituțiilor puterii legislative și executive. A doua zi după revenirea sa, Dej convocase Comitetul Central al PCR și conducerea FND, recitându-le – după notele făcute la Moscova – un nou program politic, care a fost îndată votat în unanimitate. Era o reeditare a celui din septembrie trecut, cu inovația că se făcea un apel călduros la toate păturile sociale, inclusiv burghezia orașelor, de a contribui cu toții la refacerea țării. Această – aparent – nouă atitudine pașnică nu avea să dăinuiască nici ea prea mult, amintind de altele similare din istoria URSS[1]. Dej s-a prezentat în audiență și la rege, căruia i-a spus că avea impresia, după vizita sa la Moscova, că un nou guvern „de stânga" ar avea mult mai mari șanse să obțină de la sovietici aprobarea cobeligeranței României, restituirea prizonierilor de război, reîntoarcerea administrației românești în Transilvania de Nord și o asistență economică mai substanțială[2].

Informațiile detailate transmise zilnic de la București la Londra și Washington de către cei doi reprezentanți vestici în Comisie, Schuyler și Stevenson, dar mai ales cele ale reprezentanților politici, Berry și Le Rougetel, începuseră să-și facă acolo efectul. La sfârșitul lui decembrie, la Moscova aveau loc primele convorbiri între ambasadorii Kerr și Harriman cu Vîșinski, cerute de guvernele vestice și privind demontarea și transportarea în Rusia a echipamentelor petroliere din România, dar și a problemei conlucrării nesatisfăcătoare a aliaților în Comisia de control[3]. „Antanta cordială"[4] de până atunci dintre cei „trei mari" dădea semne de destrămare, în fața intransigenței din ce în ce mai agresive a guvernanților moscoviți. Temele în litigiu, pe atunci limitate doar la România, aveau să constituie – o dată cu amplificarea fricțiunilor și în celelalte țări europene ocupate de armatele Națiunilor Unite – subiecte de discordie, atât la următoarea întâlnire de la Yalta, cât mai ales la conferințele ulterioare, până la declanșarea definitivă, în 1948, a războiului rece.

---

1. De exemplu NEP – noua politică economică – a lui Lenin, cu concesii făcute economiei capitaliste de piață, care a durat doi ani (1923–1925), după principiul: doi pași înainte, unul înapoi.
2. *FRUS*, 1944, p. 468.
3. *Ibidem*, pp. 283–286.
4. Numele alianței dintre Anglia și Franța în ajunul și de-a lungul primului război mondial 1914–1918.

Încercările lui Rădescu – ca și cele anterioare ale lui Penescu – de a stăvili ocuparea clădirilor administrației regionale și locale și a reinstala pe prefecții și primarii legitimi, dăduseră greș. Nici poliția, nici jandarmeria nu mai dădeau urmare ordinelor de la București, constatând că autoritatea guvernului era subminată de garnizoanele Armatei roșii și de executanții lor din FND-ului[1]. Din cei treizeci de prefecți scoși de „revoluționari" de la sediile lor, doar doi au putut fi reintegrați în județele Covurlui și Baia, cu ajutorul garnizoanelor noastre militare[2]. Dar în zilele următoare, „masele populare" luaseră cu asalt prefecturile, reinstalând pe prefecții FND. La Caracal, fuseseră lupte sângeroase cu armata, pe teren rămânând morți și răniți. Primul-ministru Rădescu a încercat atunci să se deplaseze la Craiova, la 18 februarie, pentru a restabili personal ordinea la fața locului. Timp de două zile, el și-a văzut planul zădărnicit de comandamentul sovietic, care a interzis decolarea avionului său. În acest timp, aceleași operații de înlocuire a titularilor cu membri ai FND erau executate de comitetele patriotice sătești la primăriile comunelor. Concomitent, se țineau acolo ședințe „spontane", la care erau aduși salariați de la diferitele firme din orașele vecine și în care se cerea în cor ocuparea și împărțirea moșiilor peste 50 ha. Că toate aceste acțiuni erau coordonate de către un centru ocult nu mai era pus la îndoială de nici unul din responsabilii guvernului de la București.

În acel an, lunile deosebit de friguroase ianuarie și februarie 1945 fuseseră însoțite de cozi nesfârșite, atât la alimentele cu cartelă, cât și la combustibilii de toate categoriile. În magazinele orașelor din țară, ca și în comune, nu se mai găseau de nici unele și tramvaiele – câte mai circulau după bombardamentele din 1944 – erau asaltate de țăranii care încercau să cumpere pâine de la fabricile din orașe. De toate aceste aspecte dramatice ale unei țări pustiite de război nu aveam să scăpăm încă 10 ani lungi. În schimb, era în floare specula cu articole de primă necesitate, mai ales că la aceasta participau din plin vitejii luptători ai Armatei roșii, care aveau acces la depozitele de mărfuri ce le livra România în contul armistițiului. La somația Comisiei aliate, guvernul înființase ghișee prin gări, unde militarii ruși schimbau rublele în lei, la cursul stabilit tot de ei, din ce în ce mai defavorabil nouă, pe măsura progresiunii inflației. Aceiași

1. Penescu, *op. cit.*, p. 100.
2. *Ibidem*, p. 107.

militari se pretau și la schimburi repetate, de câte ori li se ofereau – chiar și de civilii noștri – comisioane interesante[1].

În Capitală, continuau mișcările de stradă, organizate aproape zilnic de FND și de organizațiile lor satelite UFDR, USDR, (Femeile democrate, Studenții democrați), Uniunea Patrioților, sindicatele profesionale etc., pentru susținerea revendicărilor celor mai deșănțate și menținerea agitației. Ziarele afiliate FND-ului nu mai pridideau cu articolele ditirambice pentru ai lor, susținând legitimitatea acestor pretenții; se urmărea atragerea în rândurile lor a cât mai mulți noi membri, luați de la național-țărăniști și liberali[2].

Cu toate repetatele cereri ale generalului Rădescu de a se amâna reforma agrară până la întoarcerea de pe front a militarilor noștri, îndreptățiți să beneficieze cu prioritate de împroprietărire, intransigența miniștrilor FND a făcut ca în programul noului guvern aceasta să rămână prioritară. PNȚ întocmise un studiu aprofundat, prezentat de vicepreședintele său Ion Mihalache și bazat pe experiența cooperativei țărănești înființate de acesta la Topoloveni-Muscel, cu 18 ani înainte. Se propunea împroprietărirea familiilor fără pământ cu loturi de 2,5 ha, care reprezentau minimum pentru asigurarea existenței acestora. Statisticile arătau însă că, după pierderea Basarabiei, a Bucovinei de Nord și a Cadrilaterului și după scăderea suprafețelor existente de până la 50 ha (care nu erau prevăzute pentru expropriere) nu mai rămâneau de distribuit decât 600 mii hectare. Aceasta ar fi permis împroprietărirea a 250.000 de familii cu minimum necesar, în timp ce numărul celor fără nici o proprietate depășea un milion de familii[3].

Pentru miniștrii PCR și ai FND însă, prioritățile erau cu totul altele: trebuia demonstrată neviabilitatea sistemului proprietății private, pentru a se trece cât mai curând la comasarea de tip sovietic: sovhozurile și colhozurile. Ei susțineau deci, ca loturile distribuite să fie de 1 hectar și chiar mai mici, pentru a-și câștiga cât mai mulți aderenți și simpatizanți printre țărani. Formula aplicată se apropia de cea tot atât de demagogică a legionarilor anilor treizeci: omul și pogonul[4]. La semnalul verde dat de

1. *Nota autorului.* Un șofer, Marin Fieraru – rebotezat prin 1945 Dumitrescu – trimis pe front în 1942 pentru ispășirea păcatelor săvârșite în timpul rebeliunii legionare, se întorsese de acolo cu o saltea plină doldora de ruble devalorizate. La București, el le-a schimbat la cursul stabilit de Comisie, cumpărându-și apoi un atelier mecanic complet utilat.
2. Penescu, *op. cit.*, p. 103.
3. *Ibidem*, pp. 105–106.
4. *Ibidem*, p. 129.

Vîșinski, primarii instalați de comitetele patriotice, însoțiți de gărzi înarmate și de jandarmi „verificați" au început să intre pe exploatările particulare din raza comunelor respective, arestându-i pe proprietari și confiscând tot inventarul agricol. La împărțirea pământului însă, treburile se complicau. Lipseau atât instrumentele, cât și topometrii pentru măsurători. Consecința a fost că, până în 1949, data confiscării integrale a suprafețelor agricole particulare de la șes, fuseseră împroprietăriți circa 900 mii de familii cu 1.100.000 hectare, adică exact ceea ce doriseră și propagandiștii colectivizării[1].

Între 26–30 ianuarie avusese loc congresul CGM – Confederația Generală a Muncii – la care, cu unanimitate de voturi – pe atunci un fenomen rar – se hotărâse ca miniștrii reacțiunii burghezo-moșierești să fie scoși din guvern. Se trecuse cu ușurință peste principiul că revendicările politice nu aveau ce căuta în activitatea sindicală. Îndată au apărut la manifestațiile cotidiene panouri cu noile revendicări: „Burghezii nu vor reformele și Rădescu îi susține! Jos..." etc., la care participau acum oficial membrii din FND ai guvernului Rădescu, susținând înlocuirea primarilor și a prefecților.

La 9 și 10 februarie 1945, în presa „democrată" apăruse cu titluri uriașe apelul FND, semnat de vicepremierul guvernului, Petru Groza, care îndemna țăranii să ocupe și să împartă pământurile moșierești. Comunicatului dat de Rădescu, prin care repeta dispoziția de a se respecta ordinea și legalitatea, i s-a interzis însă publicarea de cenzura Comisiei „aliate"[2].

Exasperat de această evoluție căreia nu-i putea face față, Rădescu s-a decis să se adreseze opiniei publice interne și internaționale. Într-o acțiune de mare curaj personal, la 11 februarie, el a convocat diplomații și corespondenții de presă acreditați la București, precum și pe cei autohtoni, la sala de cinematograf ARO din Capitală. La ora fixată, ușile erau însă baricadate și sala ocupată de oamenii puși de FND. Cu prezență de spirit, Rădescu a schimbat sediul, mutând conferința în sala SCALA, din apropiere, unde aceasta s-a putut desfășura în liniște. Acolo, Rădescu a condamnat vehement agitațiile zilnice ale prepușilor FND, pe care i-a numit „fără neam și Dumnezeu", dar și terorizarea salariaților, care erau scoși pe stradă sub șantajul amenințării cu concedierea. Principala acuzație a fost însă că

1. N. Franck, *op. cit.*, p. 138.
2. *Ibidem*, p. 114.

aceste turburări ale liniștii publice împiedicau îndeplinirea armistițiului.

După cum era de așteptat, reacția a fost violentă. A doua zi, o masă nemaivăzută de oameni fusese adusă în Piața Mare (devenită Piața Unirii) și scanda: „Rădescu vândut străinilor", „Jos reacțiunea!" etc., continuând apoi cu defilarea timp de câteva ore, pe bulevarde. Cum Teohari Georgescu, subsecretarul de la Interne, refuza să execute dispozițiile primite de a restabili ordinea, Rădescu l-a destituit la 19 februarie. Georgescu s-a baricadat însă în biroul său, în timp ce PCR lansa un apel la radio – desigur, autorizat de înalta Comisie – chemând masele să-l răstoarne pe primul-ministru. Din Ministerul de Interne, Teohari Georgescu telegrafia în mod subversiv tuturor prefecților „să continuie executarea ordinului său de ocupare a pământurilor moșierești", apoi: „întrucât am fost pus de popor pe postul meu, voi rămâne aci până la urmă".

La o vizită a lui Berry la Președinția Consiliului, Rădescu l-a informat că sovieticii desființaseră practic singurul regiment blindat ce ne rămăsese – de la Târgoviște – prin confiscarea tancurilor, iar poliția, jandarmeria și forțele noastre armate din interior erau zilnic reduse prin așa-numita comprimare.

După ce, la 20 februarie, cu ocazia alegerilor sindicale de la Uzinele Malaxa – mai târziu 23 August – de pe atunci cea mai mare din țară, avuseseră loc încăierări cu răniți grav – între care secretarul general al CGM, Gheorghe Apostol – în București se simțea crescând masiv tensiunea politică. PCR chema acum zilnic masele sale de manevră la demonstrații, fie în București, fie în provincie, cerând răsturnarea guvernului, în care comuniștii erau reprezentați de patru miniștri. Exploatând incidentul cu Apostol, care era membru al Comitetului Central al PCR, sloganele cereau acum: „Moarte călăului Rădescu!"

În aceeași zi, sosea cu avionul cel dintâi reprezentant politic al URSS, Pavlov. Numit, cam cu întârziere, de Vîșinski pe acest post – analog cu cei ai aliaților vestici la București, trimiși încă din octombrie 1944 – el a luat îndată legătura cu colegii săi, Le Rougetel și Berry. „Guvernul sovietic e foarte nemulțumit de tărăgănarea îndeplinirii condițiilor armistițiului de guvernul lui Rădescu", le-a spus Pavlov. „Noi am constatat că ele este un fascist, ca de altfel și partidele liberal și țărănist, prezente acum în guvern"[1].

1. Schuyler, *op. cit.*, p. 134.

În urma repetatelor cereri ale generalilor Schuyler și Stevenson, Vinogradov convocase Comisia la 21 februarie. Americanul îi înmânase un proiect, întocmit împreună cu Berry, prin care, potrivit Declarației de la Yalta, cei trei aliați răspundeau solidar de menținerea în România a unui guvern de coaliție a tuturor partidelor, până la viitoarele alegeri libere. Orice încercare de răsturnare a guvernului trebuia considerată o sabotare a efortului de război, ca și schimbarea forțată a prefecților din funcții sau scoaterea muncitorilor din uzine, pentru a-i trimite la manifestații. După obicei, reacția vicepreședintelui Vinogradov a fost: „Noi credem că trebuie un nou guvern. Dar voi trimite la Moscova propunerile Dv."[1]

La următoarea întâlnire din 23 februarie, Schuyler propusese sancționarea ziarului comunist *Scânteia*, în al cărui articol de fond se ceruse insurecția armată a muncitorilor împotriva guvernului. El a spus textual: „O asemenea formulare nu putea fi scrisă decât de un pronazist, care vrea să anihileze efortul de război al României". Scena din ziua precedentă s-a repetat aidoma: „Voi informa Moscova"[2].

Paroxismul furtunii a fost atins la 24 februarie. În acea dimineață se desfășurase prima dintr-o nesfârșită serie de demonstrații pe același calapod, în piața Palatului Regal. Redăm aci desfășurarea, așa cum a fost descrisă de ofițeri ai misiunilor americană și engleză. La orele 17, dintre cei circa 20 mii de oameni strânși cu arcanul din întreprinderi, cu drapele roșii, portretele celor patru conducători aliați, Roosevelt, Churchill, Stalin și Mihai I, precum și lozinci actualizate - „Vrem guvern FND!", rămăseseră doar vreo 4000. În marginea acestei mase triste, care aștepta cuvintele de ordine ale agitatorilor, se strecuraseră și câțiva activiști înarmați, în uniforme sovietice, care au tras câteva focuri de pistol în aer. Gărzile de la Ministerul de Interne și de la Palat au reacționat prin salve de armă peste capul mulțimii. Majoritatea manifestanților se trântiseră pe caldarâm, iar alții fugiseră pe străzile laterale. Unul singur a rămas nemișcat pe jos, constatându-se ulterior că avusese un atac de cord. După câteva minute, nemaiauzindu-se nici o împușcătură, o parte a mulțimii s-a reîntors în piață, unde Pătrășcanu, ministrul Justiției în guvernul Rădescu, se suise pe soclul statuii regelui Carol I, lansându-se într-un discurs incendiar: „S-a tras fără rușine în mulțimea pașnică a maselor muncitoare! Cei care au dat ordinul

1. *FRUS*, 1944, pp. 472-47.
2. *Ibidem*, p. 473.

vor plăti cu capul! Generalul Rădescu trebuie să plece și să vină un guvern FND, singurul capabil să scoată pe fasciștii din aparatul de stat!"

La orele 17,40, generalul Moșvian de la comandamentul sovietic, l-a somat pe comandantul garnizoanei Capitalei, ca în 20 de minute să restabilească ordinea, în caz contrar urmând să intervină trupele rusești. Acesta a promis că va face tot ce va fi cu putință. Ca urmare, piața a fost evacuată. Totuși, în aceeași seară, câteva sute de simpatizanți ai PNȚ, mai ales studenți, s-au adunat în fața Ministerului de Interne, cântând *Imnul Regal* și aclamând pe generalul Rădescu, care ieșise în balcon. Dintr-o mașină în mare viteză se trăsese asupra acestei adunări o rafală de armă automată, de pe urma căreia rămăseseră pe asfaltul însângerat 2 morți și 11 răniți[1].

Seara, către orele 22, primul-ministru se adresase prin radio întregii națiuni, fără a-i mai cere aprobarea omnipotentei Comisii. În frazele cheie ale alocuțiunii sale, el acuzase o mână de indivizi, străini de neam - numindu-i pe Ana Pauker și pe secuiul Luka Laszlo, cel din urmă devenit recent și secretar general al FND - de a încerca să subjuge țara prin teroare și dezordine. „Chiar acum, continuase Rădescu, am primit rapoarte de la Craiova, Caracal și Brașov, că teroriști înarmați au atacat instituțiile publice. Nu ne vom lăsa doborâți de aceste hiene fricoase, care încearcă să se facă stăpâni peste țara noastră. Armata și cu mine ne vom face datoria până la capăt. Fac apel la toți cetățenii patrioți să *rămână la posturile lor*".

A doua zi, în toate mediile controlate de PCR și comparsiii săi, se dezlănțuise o campanie deșănțată împotriva primului-ministru - denumit la unison dictator și criminal fascist. Încă de la ora 1 noaptea, amiralul Bogdenko, locțiitorul lui Vinogradov, îl chemase la raport pe Rădescu, cerându-i socoteală că îndrăznise să calce consemnul cenzurii. Întrebat cum își permisese să folosească numele lui Pauker și Luka, răspunsul a fost că preferase să apere solidaritatea guvernului, din care Partidul comunist încă mai făcea parte și să se refere doar la acei membri ai săi, care nu erau miniștri.

Pe prima pagină a organului central al PCR, *Scânteia*, figura cu titlul de o șchioapă articolul de fond: *Călăul Rădescu a organizat ieri un masacru în piața Palatului*[2]. Începuse scrierea

1. *Ibidem*, p. 480-481. Lee, Crown Sickle, *op. cit.*, pp. 103-104.
2. *FRUS*, 1944, p. 482.

istoriei după tipicul moscovit, folosit de la revoluția bolșevică din 1917 încoace.

Cum demonstrațiile nu mai conteneau în Capitală – ca și în provincie – iar, pe de altă parte, primul-ministru continua să reziste, în timp ce guvernul dihotomic nu mai funcționa, situația devenise de nerezolvat. Se crease ceea ce dorea Kremlinul: o situație prerevoluționară.

Preludiul năruirii plăpândei structuri a democrației noastre se jucase o dată cu aterizarea la Băneasa – la 27 februarie – a satrapului României, Vîșinski. Fără să piardă un minut, el a cerut o audiență la Palatul Regal. În aceeași noapte, pe străzile Capitalei apăruseră patrule sovietice cu baioneta la armă[1]. „Constatăm – îi spuse comisarul adjunct regelui, prin nelipsitul său perevoci (interpret) – că situația e din nou critică și că îndeplinirea armistițiului este sabotată. Noi cerem înlocuirea actualului guvern. – Nu văd de ce – i s-a răspuns. Actualul guvern corespunde tuturor condițiilor cerute în Convenția armistițiului și e pe deplin democratic. – Dorim unul și mai democratic, a fost replica".

A doua zi, 28 februarie, presiunea asupra suveranului s-a intensificat. La 9 dimineața, Vîșinski era în biroul regelui: „Guvernul sovietic consideră că Majestatea Voastră trebuie să intervină urgent. Situația e intolerabilă și generalul Rădescu trebuie să demisioneze". Mihai I i-a răspuns: „Actualul guvern reprezintă toate tendințele politice și corespunde Declarației publicate după conferința de la Yalta. La aceasta, comisarul a ridicat tonul: „Yalta sunt eu!" Apoi, calmându-se, a continuat: „Guvernul actual trebuie să demisioneze și să fie urmat de unul mai democratic". Vișoianu, prezent la dreapta regelui, a intervenit, explicând procedura constituțională a schimbării guvernului. Fără un cuvânt, Vîșinski s-a înclinat și a ieșit.

Și la 1 martie, scenariul s-a repetat, dar cu o notă de violență. La orele 15,30, după ce a aflat de avertismentul dat de rege lui Rădescu, că nu mai era agreat de sovietici, Vîșinski, cu falca împinsă înainte, a scrâșnit: „Asta nu ajunge. Am impresia că Majestatea Voastră și anturajul ei nu realizează gravitatea situației. Chiar astăzi, înainte de orele 18, trebuie anunțată demisia guvernului. În cazul unui refuz, noi nu mai putem garanta existența în libertate a poporului român!" Încercarea ministrului de Externe Vișoianu de a interveni, a fost respinsă de „colegul" său sovietic, care, cu vocea spartă, a strigat: „Nu discut cu domnul Vișoianu. Aștept răspunsul Majestății Voastre". Calm, suveranul repetase:

1. Schuyler, *op. cit.*, p. 134.

„Sunt obligat să cer părerea șefilor partidelor", la care, exasperat și cu ochii injectați, reprezentantul sovietic s-a sculat: „Cer un răspuns! Și cu asta, am terminat! Aștept anunțarea demisiei guvernului Rădescu!" Apoi a ieșit, trântind masiva ușă cu atâta violență, încât tencuiala zidului a crăpat[1].

În acest timp, în fața Palatului apăruseră câteva blindate sovietice, în poziție de așteptare. Informați de Vișoianu, reprezentanții vestici în Comisia de control i-au cerut imediat lui Vîșinski o întrevedere, pe care acesta a afirmat că le-o va acorda, însă după rezolvarea crizei de guvern. Concomitent, comandamentul sovietic prelua direct controlul cenzurii, cu rezultatul că, nici măcar corespondenții de presă englezi și americani nu mai puteau transmite reportajele lor. Toate plecările și sosirile pe aeroportul Băneasa ale personalului misiunilor străine erau acum controlate de ofițeri ruși.

Toată ziua, apelurile urgente ale generalilor Stevenson și Schuyler la Londra și Washington rămăseseră fără răspuns. În această situație, cu puțin înainte de orele 18, premierul Rădescu și-a depus demisia în mâinile regelui, după care s-a dus acasă. Vîșinski câștigase prima manșă a partidei. Seara, regele se consulta cu șefii partidelor. Singurul candidat care a întrunit acordul tuturor a fost Barbu Știrbey, fostul prim-ministru și șeful delegației care semnase armistițiul la Moscova. Cenzura permisese radiodifuzarea unui comunicat, care anunța demisia guvernului, continuând apoi: „Se așteaptă iminenta constituire a unui nou guvern, format din reprezentanții *anumitor* partide democratice". Desemnarea noului premier Barbu Știrbey nu era însă pomenită în nici un fel.

În dimineața de 2 martie, ziarele PCR și FND publicau scrisorile deschise ale unor profesori universitari, magistrați, ofițeri și funcționari superiori, care se desolidarizau de guvernul Rădescu. Se introducea metoda sovietică a presiunii morale a „personalităților (in)telectuale" ale țării. Marea majoritate a semnatarilor au aflat că fuseseră plastografiați de redacții de-abia după lectura cotidianelor în cauză.[2]

După consultările de rigoare, Știrbey i-a restituit regelui mandatul, arătându-i că nici unul din șefii pseudogrupărilor care compuneau FND nu acceptase să conlucreze cu el, în premisa unui guvern cvadripartit, adică împreună cu PNL și PNȚ.

În aceeași după-amiază, Vîșinski venise din nou la Palat,

1. Lee, *op. cit.*, pp. 106-107; Franck, *op. cit.*, p. 121.
2. Franck, *op. cit.*, p.123.

strigându-i regelui de la ușă: „Dacă în două ore nu este anunțată formarea noului guvern, s-a terminat cu independența României! Aveți de ales!" Cum Mihai îl privea rece, fără a-i răspunde, comisarul adjunct își schimbase subit atitudinea: „Trebuie să știți că la Moscova există o profundă îngrijorare, din cauza ostilității populației față de Armata roșie, care nu se simte aici în siguranță. Aceasta se datorește numai prezenței în guvernele de până acum a anumitor partide". Apoi adăugă, confidențial: „Sunt însărcinat de guvernul meu să vă comunic numele persoanei care ne inspiră încredere. Este vorba de Petru Groza. Aceasta însă rămâne un secret între noi. Miniștrii englez și american m-au întrebat pe cine avem în vedere pentru a constitui viitorul guvern, iar eu am răspuns că aceasta privește exclusiv pe Majestatea Sa Regele"[1].

Seara, se prezentase la Palat Groza, fiind însărcinat de rege cu consultarea partidelor pentru a constitui un nou guvern. Înmânându-i mandatul, Mihai i-a spus: „Eu vă rog să-mi făgăduiți că viitoarea formație va corespunde unei uniuni largi a tuturor forțelor politice din țară", ceea ce noul președinte desemnat al Consiliului de Miniștri a promis cu efuziune și cu satisfacția omului care – cu prețul trădării neamului – își atinsese în sfârșit țelul.

Pe timpul următoarelor patru zile însă, se continuase – cu monotonia tipic sovietică – același șantaj, preluat acum de Groza, care de fiecare dată apăruse la Palat cu liste aproape identice ale viitorului guvern, cuprinzând exclusiv pe partenerii săi din FND. După prima prezentare a unei liste contrare promisiunii făcute, suveranul îi retrăsese mandatul, reîncepând consultările cu șefii partidelor, în vederea numirii unui alt președinte al Consiliului de Miniștri. Dar în aceeași zi, sosise de la Vîșinski un mesaj direct, spunând că orice schimbare a lui Groza ar fi interpretată ca un act neprietenos față de Uniunea Sovietică, cu toate consecințele imediate[2]. Deși la Moscova, ambasadorii Kerr și Harriman îi prezentaseră lui Molotov obiecțiile guvernelor lor, arătând că se considera inacceptabilă și contrară stipulațiilor Declarației de la Yalta instalarea prin forță a unui guvern monocolor în România, comisarul Externelor își menținuse neabătut teza: „Numai un guvern «cu adevărat» democratic putea elimina ultimele vestigii ale fasciștilor lui Antonescu din administrație"[3]. Desigur că în spatele lui veghea Stalin. La București, comisarul-adjunct al lui

1. Franck, *op. cit.*, p. 123.
2. *FRUS*, p. 503.
3. *Ibidem*, pp. 496, 398.

Molotov repetase aidoma această versiune lui Berry, care apoi telegrafiase lui Grew, secretarul secund al Departamentului de Stat: „Este clar că Vîșinski are instrucțiuni precise și că de aci, din București, nu se poate face nimic"[1].

La 5 martie, o comunicare urgentă era înmânată suveranului de reprezentantul american: „Declarația de la Yalta va deveni aplicabilă de abia după încetarea ostilităților, iar până atunci, potrivit Convenției armistițiului, Uniunea Sovietică e singura care controlează aplicarea ei"[2]. Cum Groza și complicii săi nu acceptaseră nici ultima variantă – propusă de suveran, după ce cu greu convinsese pe Maniu și Brătianu – de a constitui guvernul dintr-un număr egal de miniștri ai partidelor istorice și ai FND, impasul continuase. Seara, regelui i s-au adus vești alarmante: în jurul Capitalei erau în curs importante mișcări de trupe sovietice și se semnalase sosirea mareșalului Malinovski. La acestea, se mai adăugă și telefonul lui Vîșinski, de la Comisie, care avertizase că dacă constituirea noului guvern nu era anunțată până a doua zi, el nu mai putea răspunde de urmările ce vor decurge pentru independența țării. Regele pusese atunci consilierilor săi alternativa: Ori va preda prerogativele sale constituționale în mâna „Comisiei" – ceea ce însemna renunțarea la tron, ori menținea ferm condiția pusă lui Groza, de a forma un guvern „de largă concentrare democratică" cu toate partidele. Între timp, premierul apăruse la Palat cu o nouă listă, în care, ca reprezentanți ai PNL și PNȚ erau propuși Gheorghe Tătărescu – exclus din Partidul Liberal din 1936 – și Anton Alexandrescu – un disident al PNȚ, fără nici o pondere politică. Groza i-a mai spus suveranului că avea promisiunea „confidențială" a lui Vîșinski, că guvernul său va beneficia de mari avantaje: restituirea nordului Transilvaniei, reducerea datoriilor armistițiului și alte „bombonele". În timp ce Maniu îl sfătuia pe Mihai I să continue rezistența, care nu ar fi dus decât la arestarea și deportarea familiei regale, ceilalți fuseseră de părere că prin cedare, țara mai avea o șansă de a-și păstra un simulacru de independență – chiar cu un guvern semi-comunist – dar măcar până la încheierea operațiilor militare pe front.

În zorii zilei de 6 martie, patrulau pe calea Victoriei și pe marile bulevarde camioane militare, încărcate cu soldați sovietici

1. *Ibidem*, p. 500. În amintirile sale privind aceste zile de înaltă tensiune nervoasă, Roy Melbourne, adjunctul lui Berry, scria: „Ziua de 6 martie a marcat pentru americanii din România data începerii războiului rece". (Cf. *The United States and Romania*. Editor Paul Quinlan, Woodland Hills, California, USA, 1988, p. 99.)

2. Franck, *op. cit.*, pp. 127–128.

înarmați până-n dinți. Seara la 6, Vîșinski întreba din nou la telefon, ce să comunice la Moscova în privința noului guvern. Convins că în acel moment nu mai avea altă soluție, regele a răspuns prin mareșalul Palatului: „Comunicați că diseară guvernul va fi numit". Miniștrii lui Groza așteptau de mai mult timp afară, în fața porților închise ale Palatului, când au fost chemați să depună jurământul. Finalul s-a jucat la orele 21, când Malinovski și Vîșinski au sosit împreună la Palat, cu zâmbete largi, ca să-l felicite pe suveranul României pentru înțeleapta sa decizie de a dărui țării un guvern cu adevărat democratic[1].

1. *Ibidem*, pp. 129–130.

24. Guvernul „național" de la Viena

În urma arestării mareșalului Antonescu, Hitler, știind cât de precară fusese poziția acestui militar fără suport în popor și în vreun partid politic, a încercat întâi să sondeze șansele unui nou guvern progerman la București. Dar atât comandantul suprem al *frontului româno-german* de la *Slănic Moldova*, *Friessner*, cât și șeful misiunii militare germane de la București, Hansen, au raportat telefonic că nici un general român nu era dispus să-și calce jurământul de credință către suveran. Atunci, dictatorul german s-a resemnat la constituirea unui guvern român în exil pe teritoriul Reichului - după modelul altor formații similare.[1]

În toamna lui 1944, în Germania se aflau mai multe grupuri de români în care s-ar fi putut găsi personalități dispuse să joace rolul de Quislingi[2]. Printre acestea se aflau personalul diplomatic și consular, numeroși ofițeri și subofițeri trimiși de Statul Major român la cursuri de perfecționare, membrii misiunii economice care recepționa material de război pentru armata noastră, precum și numeroși doctoranzi și cadre didactice, aflați la diferite Universități germane.

Ultimul grup îl constituiau legionarii, cu șeful lor oficial, „comandantul" Horia Sima, care era contestat de mulți dintre ceilalți comandanți mai mărunți. În număr de peste trei sute, legionarii fuseseră salvați, după încetarea rebeliunii de la 21-23 *ianuarie 1941, de către membrii poliției secrete SD*[3] de pe lângă legația germană de la București. Amenințați de generalul Antonescu cu arestarea și condamnarea la pedepse până la cea capitală (moartea), o parte a comandanților legionari[4] fuseseră îmbarcați în vagoane militare - unii chiar în uniforme germane - și duși în lagărele de la Berckenbrück, lângă Frankfurt-Oder și Rostock, pe Marea Baltică. Acolo, după ce se angajaseră sub semnătură că se vor abține de la orice activitate politică, avuseseră un regim

---

1. Între altele, guvernul francez al lui Laval, adus de la Vichy în Germania.
2. Șeful guvernului Norvegiei pe timpul ocupației germane.
3. Sicherheitsdienst - serviciul de siguranță.
4. Horia Sima și alții fugiseră în Bulgaria, de unde și-au continuat drumul până în Germania.

de semilibertate, putând alege între munca salariată în uzinele de armament și inactivitatea în lagăr[1]. Pentru Partidul nazist german, ei constituiau atunci o rezervă politică și un eventual mijloc de presiune împotriva conducătorului României. După intrarea României în război contra Rusiei sovietice însă, importanța politică a legionarilor scăzuse mult.

În luna noiembrie 1942, Hitler a dispus – în urma repetatelor reclamații ale lui Antonescu, care se temea de revenirea clandestină în țară a legionarilor – înăsprirea regimului lor de detenție. Aflând, din întâmplare, soarta ce-i aștepta, Sima a evadat de unul singur, folosindu-se de pașaportul unui camarad care lucra în industrie și ajungând, pe la *mijlocul lunii decembrie*, la Roma. Acolo, încercările sale de a obține o audiență la „ducele" Mussolini, conducătorul Italiei fasciste, pentru a-i solicita o intervenție în favoarea legionarilor, au eșuat. După câteva zile, Sima a fost predat poliției germane[2], care l-a internat – de data asta izolat de ceilalți – la Sachsenhausen, un lagăr de concentrare cu regim sever. Camarazii săi au fost și ei mutați preventiv în asemenea lagăre, ca Dachau, lângă München și Ravensbruck[3].

La București, vestea evadării lui Sima, care se suprapusese știrilor despre dezastrul armatei a 3-a de la Stalingrad, produsese panică. Mareșalul era convins că șeful Legiunii se va întoarce în România, cu acordul german, pentru a forma un nou guvern, decis de a duce până la capăt războiul total. Îndată, conducătorul a dispus arestarea a 1000 legionari în toată țara, care însă, după reintrarea lui Sima în lagăr, au fost și ei eliberați[4].

Primul român cu care luase contact ministrul de Externe Ribbentrop, după 25 august 1944, a fost generalul Ion Gheorghe, titularul legației noastre de la Berlin[5]. Acesta a refuzat însă net să formeze un guvern în exil. După alte asemenea tatonări zadarnice, cu scopul găsirii de personalități reprezentative, singura soluție rămăsese Legiunea. După 25 august 1944, toți legionarii fuseseră eliberați din ordinul lui Hitler și duși la Viena, la dispoziția ministerului de Externe[6].

Personal, Führerul nu-l agrea pe Sima, care în luna noiembrie

1. Heinen, A., *Die Legion Erzengel Michael* (Legiunea Arhanghelului Mihail), Oldenbourg, München, 1986, p. 460.
2. G. Ciano, *Note politice*, p. 503.
3. Heinen, A. *op. cit.*, p. 453.
4. G. Barbul, *Memorial Antonescu*, Paris, 1950, p. 173.
5. Hillgruber, *op. cit.*, p. 351.
6. Comunicarea reprezentantului guvernului german pe lângă guvernul național, ministrul plenipotențiar Altenburg. Hillgruber, *op. cit.*, p. 351.

1940 îi neglijase invitația de a-l vizita împreună cu Antonescu. Ca urmare, legătura cu „comandantul" legionarilor, care primise între timp funcția de prim-ministru, a ținut-o Ribbentrop. La completarea celorlalte posturi din guvern au apărut însă primele dificultăți, căci majoritatea șefilor legionari îl contestau pe Sima, din cauza fugii sale de unul singur la Roma[1]. De-abia la 10 decembrie, guvernul „național" a putut fi completat, fiind recunoscut de guvernul nazist, de cel fascist – atunci refugiat în *nordul Italiei* – și de alte câteva *guverne fantomă*[2]. Principalii săi titulari erau fostul ministru de Externe, din septembrie 1940, Mihail (Lucă) Sturdza, ministrul de Război, generalul Platon Chirnoagă (căzut prizonier la germani, după 25 august 1944) și ministrul Culturii și Educației, profesorul Ion Sân-Georgiu. Sediul de la Viena al acestui guvern fără țară[3] amintea permanent de dictatul și împărțirea Transilvaniei.

Guvernul național s-a ilustrat mai ales propagandistic, prin apelurile radiodifuzate la postul Blaue Donau (Dunărea albastră) de lângă Viena, principalul crainic pentru România fiind Horia Sima. În emisiunile sale el cerea trupelor române de pe front să dezerteze la germani[4].

Ministrul de Război Chirnoagă s-a evidențiat și el prin organizarea unei armate „naționale". Îmbrăcați în uniforme SS germane[5], luptătorii recrutați printre cei 7000 de prizonieri luați de germani pe front[6], din unitățile care se predaseră armatei

1. St. Palaghiță, *Garda de Fier*, Buenos Aires, 1951, p. 244. *Unii fruntași* legionari voiau să ia legătura cu puterile occidentale.

2. Hillgruber, A., *op. cit.*, p. 351.

3. Legiunea mai purtase în anii 1932–1937 numele „Totul pentru Țară".

4. Heinen, A. *op. cit.*, pp. 461–462. Printre militarii români mai slabi de înger, *apelurile legionare au avut totuși efect. Dându-și seama de adevăratele intenții* ale aliaților sovietici, care trimiteau unitățile române la moarte sigură în sectoarele cele mai expuse ale frontului, câțiva ofițeri legionari din armata a 4-a, de sub comanda generalului Gh. Avramescu, au căutat să-l convingă să întoarcă armele. După ce locotenentul de rezervă Ilie Vlad Sturdza, ginerele lui Avramescu, și alți doi ofițeri au dezertat la germani – pentru a-i anunța de intenția de a întoarce frontul – faptul a fost denunțat unuia din politrucii introduși între timp de sovietici în toate marile noastre unități. Ca urmare, la începutul lunii aprilie 1945, comandantul armatei a 4-a, cu soția și fiica sa, au fost arestați de ruși. Avramescu a fost apoi executat fără proces și înmormântat într-o groapă fără epitaf, în apropiere de Budapesta. Soția lui a fost deportată în URSS, iar fiica lor, Felicia, s-a sinucis. (Cf. Johann Urvich, *Fără pașaport în URSS*, München, 1977, vol. I, pp. 151–159.)

5. Hausser, P., *Waffen SS im Einsatz* (Armele SS în luptă), Göttingen, 1953.

6. Heinen, A., *op. cit.*, p. 463.

Luptele din Moldova, valea Dunării și Transilvania (20.08 - 28.10.44)

germane sau surprinşi de evenimente la diferite cursuri sau şcoli în Reich, precum şi legionari[1], au completat efectivul a două regimente de infanterie. Primul dintre acestea, cu două batalioane, a fost trimis în ultimele săptămâni ale războiului, să lupte contra ruşilor pe fluviul Oder, în Polonia[2]. După capitularea ultimelor forţe germane, toţi românii au fost duşi în lagărele sovietice, alături de cei căzuţi prizonieri până în septembrie 1944. În anul 1949 se mai aflau în URSS peste 154000 de soldaţi şi ofiţeri[3], supuşi neîncetat reeducării în spirit marxist-leninist. Doar celor promovaţi li se permitea repatrierea pentru a îngroşa cadrele Partidului comunist.

O altă acţiune a guvenului naţional a fost trimiterea câtorva echipe de paraşutişti în munţii Transilvaniei şi de agenţi în rândurile românilor din Banatul sârbesc, pentru sabotarea comunicaţiilor în spatele frontului. Mai toţi au fost însă prinşi şi executaţi.

În rest, activitatea guvernului s-a limitat la cererile de subvenţii băneşti către autorităţile germane şi la discuţii nesfârşite privind salariile membrilor săi. În luna aprilie 1945, când armatele sovietice se apropiau de Viena, guvernul naţional s-a retras în Alpi, în satul Alt-Aussee, de unde, în ajunul datei capitulării finale – 9 mai – Sima şi colegii săi au dispărut fără urmă. Reapărând după 1945, Sima şi alţi legionari, dispersaţi pe toate continentele, au dus mai ales activităţi religioase şi publicistice[4]. Situaţia materială a celor mai mulţi nu a fost niciodată periclitată, ei dispunând de rezervele trimise din timp din ţară[5].

---

1. *Ibidem*, p. 454. Din cei peste 300 de legionari, doar 143 s-au înscris ca voluntari, deşi mai toţi aveau vârsta până la 30 ani.
2. Hillgruber, *op. cit.*, p. 351.
3. Comunicare a generalului Ion Gheorghe. Hillgruber, *op. cit.*, p. 353.
4. Cele mai active centre legionare în exil au fost la Madrid, Paris, Buenos Aires, Hamilton (Canada), München şi Freiburg (Germania).
5. În timpul guvernării de patru luni (septembrie 1940 – ianuarie 1941), legionarii îşi însuşiseră fondurile organizaţiei carliste a tineretului „Straja Ţării" în valoare de peste un miliard de lei, cam aceeaşi sumă fiind încasată prin diferite „colecte" de la particulari, şi „bani de buzunar" de vreo sută milioane la rebeliune. (Cf. Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1995, p. 431.)

25. Operațiile militare din Vest

După cum s-a văzut, cobeligerența României cu aliații începuse de fapt de la 24 august (cap. 22), prin deschiderea ostilităților împotriva germanilor. Prin articolul 1 al Convenției de armistițiu ne luasem obligația să angajăm pe frontul de vest, pentru continuarea luptei contra Germaniei și a Ungariei, cel puțin 12 divizii de infanterie. De la 25 octombrie însă, data reîntregirii Transilvaniei și până la capitularea Germaniei – 9 mai 1945 – efectivele românești angajate au servit exclusiv realizării scopurilor aliaților sovietici. Ele atinseseră atunci cifra de 22 divizii de infanterie, 5 de cavalerie și un regiment blindat[1], România situându-se pe locul al patrulea al forțelor armate ale „Națiunilor Unite", îndată după Anglia.

Toate eforturile primelor trei guverne de după 23 august (Sănătescu și Rădescu) de a obține recunoașterea oficială a contribuției României la victoria comună, ca și cea a Italiei, fuseseră însă zadarnice. Mai întâi tergiversate, ele au fost apoi interzise definitiv de Comisia de Armistițiu Aliată (Sovietică), o dată cu instalarea forțată a guvernului procomunist al lui Petru Groza. În planurile Moscovei, România era trecută fără apel la capitolul gubernriilor exterioare ale imperiului comunist și nu i se cuvenea statutul de cobeligerant, dar încă de aliat. Dar nici la partenerii vestici nu găsisem vreo apreciere reală pentru masiva și dureroasa jertfire a substanței vitale a neamului – flăcăii noștri în uniformă – adusă fără nici cea mai modestă pretenție de răsplată[2]. Cu prețul vieții, al sănătății și al sângelui lor, ei redaseră țării dreptul de a pretinde, cu fruntea sus, teritoriile naționale recucerite. După 25 octombrie însă, ei avuseseră doar rolul de carne de tun a rușilor. Recunoașterea cobeligerenței ne-ar fi scăpat, după încetarea operațiilor militare, atât de ocupația Armatei

---

1. Schultz, Joachim, *Die letzten 30 Tage* (Ultimele 30 zile), Stuttgart 1951, p. 129.

2. La Palatul Invalizilor din Paris, într-o sală unde sunt expuse panourile cu sacrificiile națiunilor europene care au luptat împotriva Germaniei lui Hitler, România nu figurează nici azi.

roșii, cât și de obligațiile ce ne-au fost impuse, ca fost „satelit" al Germaniei naziste, prin tratatul de pace.

Marele Stat Major român dispusese încă de la 28 august începerea ofensivei pentru eliberarea nordului Transilvaniei de ocupația maghiară, fără a aștepta sosirea trupelor sovietice, care în primele zile ale lui septembrie începuseră să pătrundă în Ardeal, prin trecătorile Carpaților răsăriteni și sudici. Urmare a ordinului noului comandant suprem, generalul Mihail, unități ale armatei 1-a (general Macici, apoi Gh. Avramescu) treceau frontiera trasată de dictatul de la Viena. Alte trupe începuseră să se concentreze în zona Brașov-Sibiu, pentru a constitui armata a 5-a (general Racoviță). De partea opusă, dinspre Cluj și Tg. Mureș, trupele armatei a 2-a ungare (general Veres), au încercat să invadeze sudul Transilvaniei, cu scopul blocării pasurilor Turnu Roșu și Predeal.[1] Un mic detașament reușise chiar să ocupe vremelnic stația de radio de la Bod, lângă Brașov[2]. Ajutate de slabe forțe germane, câteva unități maghiare trecuseră Mureșul în câteva locuri, dar fuseseră repede oprite de rezistența trupelor române. În preajma lui 8 septembrie, frontul se stabilizase de-a lungul Mureșului[3].

În acele zile, situația strategică din sud-estul european îngăduia germanilor un răgaz pentru reorganizarea frontului lor, complet destrămat prin defecțiunile României și ale Bulgariei. În Moldova, rușii erau încă ocupați cu strângerea în lagăre a celor 106 000 militari germani[4] și 120 000 români[5], rămași înconjurați în uriașele pungi de la Chișinău și Bolgrad-Cahul. O parte a diviziilor mareșalului Tolbuhin trecuse Dunărea la 8 și 9 septembrie în urmărirea firavelor forțe germane și bulgare - cele care încă nu capitulaseră - ocupând în zilele următoare frontierele spre Turcia și Grecia. Alte divizii străbăteau Muntenia și Oltenia în direcția Banatului (harta p. 186). Pentru înaintarea dincolo de Carpați, spre Transilvania, nu erau disponibile atunci decât armatele române în curs de organizare: 1-a (general Macici, apoi Avramescu), a

1. Gosztonyi, P., *op. cit.*, p. 423.

2. Autorul acestei lucrări a fost martorul respingerii atacului unguresc asupra postului de radio de la Bod.

3. Gosztonyi, *op. cit.*, p. 423.

4. W. A. Mazulenko, *Die Zerschlagung der Heeresgruppe Südukraine, August-September 1944* (Distrugerea grupului de armate Ucraina de sud), Berlin, 1959, p. 103.

5. Gosztonyi, *op. cit.*, p. 413 Pamfil Șeicaru, *Dotla ou rien que des cendres* (Dotla, sau doar tăciunii au rămas), Paris, 1951, p. 101 dă cifra de 130 000 prizonieri români.

5-a (general Racoviță) și a 2-a (general Anastasiu) [1] cu efective totale de aproape 386.000 de ostași[2]. Lipsurile lor în instrucția de luptă, de armament greu, mijloace de transport, artilerie și muniții erau însă aceleași ca și până atunci, ceea ce, în fața unui adversar mai puțin numeros, dar mult mai experimentat și bine utilat, avea să ne coste sacrificii uriașe. În fața forțelor române, grupul de armate (fost Ucraina de sud, acum rebotezat Sud), format din rămășițele armatei a 6-a germană (retrasă din Moldova) și a 2-a ungară, era comandat de același general Hans Friessner. Acesta de-abia ieșise basma curată, după terminarea anchetei ordonate împotriva sa de Hitler, ca urmare a dezastrului din România. Friessner s-a folosit de răgazul oferit de adversarii săi, pentru a întări frontul de pe Mureș.

Vădit impresionat de superioritatea numerică a trupelor noastre în Transilvania, mareșalul Malinovsky semnase, la Marele Stat Major din București, planul de colaborare dintre armatele română și sovietică (cap. 22). Atitudinea inițială corectă a rușilor la respectarea prevederilor acestui plan nu avea să dureze prea mult. În baza înțelegerii de la București, conducerea supremă a operațiilor o avea frontul 2 ucrainean, iar planurile operative erau transmise Marelui Stat Major român, care punea la dispoziția rușilor forțele necesare. Pe parcurs însă și mai ales după cucerirea Clujului, a Oradei, Careilor și a orașului Satu Mare și atingerea frontierei noastre din 1920 (stabilită prin tratatul de pace de la Trianon), lucrurile se schimbaseră radical.

În urma înmulțirii diviziilor lor, care trecuseră Carpații răsăriteni în Ardeal, rușii au încercat să prindă, într-o nouă încercuire, forțele adverse din regiunea secuilor. Acestea, retrăgându-se pe cursul superior al Mureșului, Armata roșie a încercat atacul asupra Clujului (7-15 octombrie), care însă a fost respins, partea sovietică suferind mari pierderi[3]. Malinovsky i-a cerut atunci generalului Mihail sprijinul unei divizii românești. Cerând să vadă planul de atac, Mihail a constatat că acesta fusese conceput cu totul simplist și necorespunzător. Totuși, el a pus la dispoziția lui Malinovsky divizia de vânători de munte a generalului Florin Rădulescu, cerând însă ca unitatea să ne fie redată îndată după căderea Clujului, condiție care - de data aceasta - a fost respectată[4].

În Banat începuse la 5 octombrie ofensiva frontului 2 ucrainean

1. Lederry, Ernest, *La defaite allemande à l'Est* (Înfrângerea Germaniei în răsărit), Paris, 1951, p. 212.
2. Pamfil Șeicaru, *op. cit.*, p. 107.
3. 30 000 de morți, răniți și prizonieri.
4. Gh. Eminescu, *op. cit.*, p. 13.

și a armatei 1-a române, cu participarea și a unor unități bulgărești. Armata a 6-a germană și a 3-a ungară au fost silite să se retragă din Timișoara și Arad. Aceste orașe fuseseră ocupate de germani și unguri, după părăsirea lor, cu două săptămâni înainte, de către trupele române, sub presiunea atacului unor detașamente SS blindate[1]. Frontul ajunsese la marginea pustei ungare, unde se înșirau acum 63 de divizii ruse și române, dispunând de 750 blindate și tunuri motorizate, 10.200 tunuri și aruncătoare de mine tractate și 1100 avioane de asalt[2]. Armamentul românesc reprezenta doar o infimă minoritate a acestor cifre impunătoare, ceea ce avea să contribuie curând la schimbarea atitudinii rușilor față de noi - de la deferență la aroganță.

De partea opusă, era în curs de desfășurare o altă tragedie politică și militară. La Budapesta, regentul Horthy încercase să imite acțiunea regelui Mihai, proclamând starea de război cu germanii, care încă din martie 1944 ocupaseră capitala maghiară. Aceștia însă au fost mai iuți, arestându-l pe Horthy, cât și pe comandantul armatei a 2-a maghiare, Veres[3]. În schimb, armata 1-a (general Miklos) aflată în Slovacia, ascultase de ordinul lui Horthy, trecând de partea rușilor. Aceștia l-au obligat îndată pe Miklos să întoarcă armele, pentru a lupta în continuare alături de frontul 1 ucrainean (general Petrov). Miklos a fost apoi folosit pentru a forma un guvern (de tip Petru Groza) la Debrețin, după ocuparea acestui oraș de aliați (români și sovietici).

Acest guvern prosovietic a semnat apoi la Moscova - ca și românii - o convenție de armistițiu aproape identică cu a noastră. La 30 decembrie, acest guvern maghiar declarase război Germaniei, în timp ce guvernul pus de germani la Budapesta (fascistul Szalasy și mișcarea lui, Crucile cu săgeți) continua lupta, cu trupele de honvezi ce-i rămăseseră fidele. Regentul Horthy fusese internat de Hitler într-un castel din Bavaria. La încetarea ultimei rezistențe germane, la începutul lui mai 1945, de partea aliată luptau două divizii maghiare, iar de partea nazistă peste 150000 de oameni.[4]

În pofida începerii oficiale a colaborării militare româno-sovietice, pe tot teritoriul țării continuaseră devastările, jafurile și spargerile, comise mai ales noaptea, de cete de soldați ruși, la

1. Friessner, H., *op. cit.*, p. 112.
2. G. Jukov, *Erinnerungen und Gedanken* (Amintiri și considerații), Stuttgart, 1969.
3. Gosztonyi, *op. cit.*, pp. 426-428.
4. *Idem, ibidem.*

depozitele, cazărmile și intalațiile noastre militare. Din nou, generalul Mihail a luat legătura cu mareșalul Malinovsky, cerându-i într-un apel ferm încetarea acestor nelegiuiri. Văzând că intervenția sa nu aducea nici o ameliorare, Mihail a difuzat un ordin lapidar pe întreaga armată, care – în rezumat – cuprindea următoarele: „Averea statului și a cetățenilor săi se apără cu arma în mână. Comandantul oricărei unități care va asista la jafuri fără a face uz de armă, va fi deferit Curții Marțiale. Orice ostaș care se va lăsa dezarmat, fără a se apăra, va fi trimis în judecată". O copie a acestui ordin a fost trimisă lui Malinovsky. Într-adevăr, un timp, avertismentul a avut efect[1].

Încă din primele zile ale lui septembrie, apăruseră în București elemente ale celei de a doua divizii de prizonieri români din Rusia, botezată Horia Cloșca și Crișan (în continuare HCC), toți reeducați în spirit partinic, adică comunist. În fruntea ei se afla colonelul Nicolae Cambrea, care fusese prins, cu doi ani înainte, în încercuirea din cotul Donului. Ca și alte mii de gradați și ofițeri, acesta fusese reeducat în lagărele speciale, apoi, după semnarea obligatorie a declarației de credință și fidelitate principiilor marxist-leniniste, avansat general (în bluză rusească) și comandant de divizie. În armata română însă, el figura încă cu grad de colonel. Divizia HCC se stabilise cu garnizoana în marginea Capitalei, având rolul de vârf de lance în bătălia politică ce urma să se ducă pentru democratizarea structurilor statului român, desigur, în sensul dorit de Kremlin.

După câteva săptămâni, la Consiliul Superior al Armatei venise propunerea ca ofițerii diviziei HCC să fie avansați în bloc. Și aci generalul Gheorghe Mihail s-a opus, arătând că și în războiul trecut (1916-1918) se petrecuse o împrejurare similară. Era vorba de grupul de ofițeri, căzuți prizonieri la germani, care se alăturaseră inițiativei colonelului Sturdza, angajându-se în activitatea propagandistică împotriva Antantei[2]. După înfrângerea Germaniei, procurorii militari români trimiseseră în judecată pe Sturdza și pe ceilalți, care participaseră la acțiunea sa de trădare a patriei. Îi scăpaseră doar vederile creștinești ale regelui Ferdinand, care le semnase decretul de grațiere[3], incluzându-i în regala mărinimie și pe scriitorii și ziariștii români care se pretaseră

1. Gh. Eminescu, *op. cit.*, pp. 12-13.

2. Alianța dintre Anglia, Belgia, Franța, Italia, România, Rusia, Serbia, USA și alți parteneri mai mici între anii 1914-1918.

3. Gh. Eminescu, *ibidem*, p. 13.

aceleiași propagande germane, în Capitala pe atunci ocupată[1]. – „Astăzi, într-o situație analoagă – afirmase Mihail – nu cred că este cazul ca ofițerii diviziei HCC să fie avansați, ci cel puțin radiați din controalele armatei".

Evident că sovieticii, de la care – din umbră – emana sugestia avansării, nu s-au dat bătuți. Generalul Mihail a fost mai întâi înlăturat de la conducerea armatei și retrogradat inspector general al infanteriei, apoi arestat și deținut administrativ – fără condamnare – timp de zece ani[2].

După încheierea campaniei de eliberare a teritoriului – 25 octombrie – trupele române au rămas încadrate în dispozitivul frontului 2 ucrainean, luptând în continuare în Ungaria, Slovacia, Boemia și Austria. Pe măsura înăspririi rezistenței germane și a dificultăților reliefului din Carpații nordici și din munții Tatra, infanteriștii, cavaleriștii – acum pedeștri – și vânătorii de munte români erau mai tot timpul trimiși în sectoarele cele mai dificile. În decursul lunii octombrie, rușii începuseră să înfiltreze în toate unitățile române – de la regiment în sus – ofițeri de legătură, care nu erau decât cunoscuții politruci ai Armatei roșii, purtând pantaloni albaștri și vipușcă roșie. Ei cereau să aibă în orice moment acces la toate ordinele comandamentelor române și să participe la prezentarea rapoartelor unităților din subordine, pe care, la rândul lor, le transmiteau mai departe comandamentelor sovietice[3].

Ca exemple de colaborare – care s-ar putea prelungi la nesfârșit între proaspeții aliați – am reținut doar două. În timpul ofensivei începute la 5 octombrie pentru depășirea Mureșului în sectorul Luduș, comandamentul corpului de armată sovietic dăduse ordin diviziei a 8-a cavelerie română (general Teodorini) să atace dealul Sângeorz până la cucerirea lui, fără însă să-i asigure o acoperire artileristică suficientă. Acest deal, înalt de 600 m, fusese puternic întărit de o divizie SS de elită, rămânând principalul obstacol care împiedica continuarea ofensivei spre Gherla și Bonțida pe Someș. Încercând să-l cucerească, divizia 202 infanterie rusă pierduse până atunci întregul efectiv al regimentului 83 infanterie, nefiind dispusă să mai facă alte sacrificii. Timp de trei zile au urmat asalturile neîntrerupte ale regimentelor românești

1. Dintre scriitorii germanofili în primul război mondial, amintim pe Gala Galaction și Tudor Arghezi, care publicau în ziarele *Gazeta Bucureștilor* și *Lumina*.

2. Gh. Eminescu, *op. cit.*, p. 13.

3. Ion Emilian *op. cit.*, p. 374.

2, 9, 27, 115 infanterie, 4 vânători de munte și 12 roșiori, care toate și-au pierdut până la 80% din efective, iar regimentul 34 infanterie a rămas chiar fără nici un ostaș valid. După încetarea atacurilor, divizia SS se retrăsese, fiind amenințată – prin retragerea frontului german în alte sectoare – cu încercuirea. În urma ei, pe panta infernală, zăceau, în straturi suprapuse, câteva mii de cadavre[1].

O altă probă de „colaborare frățească" s-a petrecut în ziua Crăciunului 1944, în sectorul satului Somodya de lângă Turna, în Cehoslovacia. Regimentul 2 călărași – rămas fără cai – primise misiunea să cucerească un deal împădurit, puternic fortificat de adversari. Sprijinul prealabil de artilerie urma să-l dea o unitate de Katiușa sovietice, puternicele și temutele aruncătoare de mine în serie (orgiile lui Stalin). După încetarea bombardamentului însă, atacul infanteriei nu a mai avut loc. Datorită calculelor greșite ale observatorilor ruși, tirul artileriei fusese prea scurt, ucigând 80 la sută dintre atacatorii români[2].

În săptămânile ce au precedat capitulării finale a forțelor naziste, agresivitatea politrucilor de pe lângă unitățile române devenise tot mai flagrantă. Ei le ieșeau în față răniților noștri care se întorceau la punctele sanitare pentru a fi pansați, amenințându-i cu pistolul pentru a-i obliga să reia lupta. Desigur că mulți ostași – dându-și seama că hecatombele de victime, rezultate din atacurile fără nici o acoperire artileristică, constituiau o manevră conștientă, dacă nu chiar voită a rușilor – se lăsau intenționat răniți ușor sau mutilați, pentru a scăpa de trimiterea la moarte sigură[3].

O parte a marilor noastre unități fusese progresiv demobilizată pe parcursul campaniei, oamenii fiind lăsați la vatră individual, fără nici o ceremonie oficială. Mulți ofițeri superiori fuseseră arestați chiar în timpul luptelor și luați de dubele poliției politice militare sovietice, ei figurând ca criminali de război pe listele primite de GPU de la agenții lor din regiunile ocupate de trupele române în perioada 1941–1944[4].

Prima divizie din prizonierii făcuți la Stalingrad, cotul Donului, stepa calmucă și Caucaz – numită Tudor Vladimirescu și onorată apoi cu sufixul Debrețin – fusese aproape complet măcinată în timpul luptelor pentru cucerirea acestui oraș. Comandantul ei,

1. *Ibidem*, pp. 368–371.
2. *Ibidem*, pp. 382–384.
3. *Ibidem*, p. 387.
4. Gosztony, *op. cit.*, p. 452.

generalul Mihail Lascăr[1], dat dispărut în încercuirea din noiembrie 1942 de pe Don și decorat „post mortem" atât de Antonescu cât și de Hitler, a acceptat, în lagăr, să fie reeducat de agitpropii secției române a Cominformului, la cursurile „de partid". După promovarea lor cu succes, fusese răsplătit cu recunoașterea gradului său de general - dar în uniformă sovietică - dându-i-se și comanda diviziei de prizonieri.

Soarta ulterioară a șefilor marilor noastre unități - cu excepția sperjurilor - nu a fost fericită. Generalul Mihai Racoviță, comandantul armatei a 4-a pe frontul din Moldova, apoi al armatei a 5-a în Transilvania, a fost arestat în 1946, sinucigându-se la scurt timp după aceea în penitenciar[2]. Despre tragicul sfârșit al comandantului armatei 1-a, generalul Gheorghe Avramescu, s-a relatat mai înainte (p. 185). Petre Dumitrescu, cel mai vechi general al țării și comandant al armatei a 3-a în cotul Donului și Basarabia, a fost scutit de trista soartă a camarazilor săi, pensionându-se și murind în 1948, în propria-i casă. În schimb, comandantul armatei a 4-a din stepa calmucă (noiembrie 1942), generalul Constantinescu-Claps, a fost arestat și condamnat pe viață. De-abia după intervenția generalului De Gaulle pe lângă Ceaușescu, Constantinescu a fost pus în libertate; a decedat în 1970[3]. O intervenție similară din Franța l-a salvat și pe generalul Gheorghe Mihail din detenția sa de un deceniu[4].

Marea majoritate a celorlalți - purtând stigmatul de subofițeri și ofițeri ai armatei regale, „principalul scut al exploatatorilor poporului", au fost, fie scoși din cadrele oștirii până în 1948, fie arestați și deportați de sovietici ca criminali de război sau fasciști[5]. O altă parte a fost implicată de autoritățile comuniste autohtone în diverse comploturi și procese imaginare, urmate de ani lungi de detenție administrativă sau lagăre de muncă.

După 6 martie 1945, reeducații din diviziile Tudor Vladimirescu - Debrețin și Horia-Cloșca-Crișan - au constituit cadrele de bază ale noii armate, apărătoare a cuceririlor populare. Primul dintre ei, generalul Lascăr, a participat activ, după încheierea campaniei din vest, la reorganizarea structurilor militare pe calapod sovietic, fiind numit chiar ministru al Apărării Naționale (noiembrie 1946 - decembrie 1947). La proclamarea republicii populare (30

1. *Ibidem*, p. 452.
2. *Ibidem*, p. 451.
3. *Ibidem*, p. 14.
4. Gh. Eminescu, *op. cit.*, p. 14.
5. Giosztonyi, *op. cit.*, p. 250.

decembrie 1947) se cerea însă pe acest post un om care să se bucure de şi mai mare încredere. Ca urmare, Lascăr şi-a cedat funcţia fostului locotenent dezertor Bodnarenco-Bodnăraş, rămânând doar adjunctul acestuia. În continuare, el a ocupat alte posturi înalte în minister, până la pensionarea sa din 1950[1].

Colonelului din armata regală Nicolae Cambrea, revenit în ţară ca general al Armatei roşii şi comandant al diviziei HCC, i s-a recunoscut noul grad de-abia după înlăturarea generalului Mihail din fruntea oştirii noastre. Cambrea şi-a continuat apoi ilustra carieră, pensionându-se ca general colonel al armatei poporului[2].

Proporţia celor veniţi cu diviziile de renegaţi - circa 24.000 de oameni - raportată la masa celor 410.000 de prizonieri români - după cifrele disponibile[3] - care n-au cedat presiunilor, fiind pedepsiţi cu surghiului pe viaţă, prin lagărele Gulag-ului, nu reprezintă mai mult de 5,9%. Acest procent este comparabil cu cel al uscăturilor care cad anual în pădurile noastre.

1. *Ibidem*, p. 452.
2. *Ibidem*, p. 452.
3. Semiriaga M. I., *Strani centralnoi i jugo-vostoşnoi Evropi vo vtoroimirovoi voine. Voenno - istoriceski spravocinic*, Moskva, 1972, p. 195.

Anul 1945

26. Conferința celor trei „mari" în Crimeea

Între 4 și 11 februarie 1945, se desfășura la palatul, fost al țarilor, din Livadia, de lângă Yalta – la 60 km de marele port Sevastopol, de unde cu de-abia 8 luni înainte rămășițele trupelor românești se retrăseseră cu vasele în țară – conferința celor „trei mari": președintele american Roosevelt, premierul englez Churchill și mareșalul sovietic Stalin. Conducătorii așa-ziselor Națiuni Unite, deciseseră să se reîntâlnească, după prima lor consultare de la Teheran în decembrie 1943, pentru a discuta chestiunile devenite actuale ale războiului din Europa, al cărui sfârșit se întrezărea, precum și ale reorganizării politice în țările eliberate. Alegerea locului acestei conferințe se datora încăpățânării lui Stalin, care pretextase necesitatea de a fi prezent lângă Statul său Major, de unde conducea personal – ca și Hitler – operațiile armatelor sale. Churchill, care în octombrie 1944 se văzuse cu Stalin la Moscova, susținea că era acum rândul acestuia să se deplaseze și el câteva mii de km pentru a se întâlni cu colegii săi. În schimb, Roosevelt, deși mult slăbit de boala care-l măcina de mai bine de un an și epuizat de a patra sa campanie electorală, din care de-abia ieșise învingător, s-a declarat încântat să descopere o regiune pe care n-o cunoștea, renumită pentru frumusețile naturii ei. Pe de altă parte, momentul psihologic era favorabil aliaților vestici, ale căror trupe se pregăteau să treacă pe malul estic al Rinului, după înfrângerea ultimei contraofensive hitleriste din pădurile Ardennes, între Belgia și Franța. În timp ce, pe frontul de est, grupurile de armate sovietice întâmpinau o rezistență îndărătnică germană pe fluviul Oder, se profila atunci perspectiva ajungerii americanilor la Berlin și la Praga înaintea eliberatorilor sovietici[1].

Motivul real al refuzului lui Stalin de a se deplasa în afara

---

1. La insistența lui Stalin, blindatele americane și-au oprit la sfârșitul lunii aprilie iureșul spre Berlin – într-un gest de curtoazie, pentru a-i permite dictatorului să poată proclama la Moscova cucerirea capitalei naziste de glorioasa etc... Armată roșie.

Rusiei fusese însă că nu suporta zborul cu avionul. El a sosit la Yalta după două zile de călătorie cu trenul, în urma celorlalți, care îl așteptau acolo. Roosevelt și Churchill se întâlniseră în prealabil, la 2 februarie, pe insula Malta, unde avuseseră un scurt schimb de păreri, pentru a coordona planul atacului final asupra Germaniei. Acolo îi aștepta o telegramă de la veșnic bănuitorul Stalin: „Am spus că ne întâlnim la Yalta, nu Malta". Apoi Churchill și-a continuat zborul până la Saki, un mic aeroport lângă Yalta, de unde a fost dus cu o coloană de vehicule militare până la Livadia. În schimb, Roosevelt a navigat până la Sevastopol cu un mare crucișător american. Cei doi șefi ai delegațiilor erau însoțiți de 700 de militari și civili, dar rușii insistaseră ca șoferii tuturor mașinilor să fie exclusiv sovietici - nelipsiții agenți ai NKVD[1]. Temutul lor șef, Lavrenti Beria, fusese și el zărit pe culoarele palatului, pe lângă delegația sovietică.

Agenda temelor de discutat nu fusese pregătită în detaliu, căci la contactele preliminare ale diplomaților, se constatase că părerile lor erau departe de a coincide. Obiectivul prioritar al președintelui american era înființarea unei organizații politice mondiale, care să ia locul defunctei Societăți a Națiunilor de la Geneva. Aceasta ar fi urmat să cuprindă toate țările lumii - chiar și pe cele mai puțin democratice - cu scopul împiedicării în viitor a conflictelor de tipul celor două războaie mondiale din acest secol, în care Statele Unite fuseseră atrase fără voia lor. Cel de-al doilea obiectiv era terminarea cât mai rapidă a operațiilor contra Germaniei și antrenarea sovietelor în războiul contra Japonici, care de trei ani încoace se dovedise pentru anglo-americani a fi extraordinar de sângeros și costisitor în oameni și materiale. Pentru atingerea acestui deziderat, șeful executivului american, Roosevelt, era gata să facă concesii și în privința zonelor ce urmau să le ocupe fiecare din aliați după înfrângerea Germaniei. Totuși, el era legat de aprobarea ulterioară a tuturor hotărârilor luate, de către membrii Congresului de la Washington. Același considerent îl obliga și pe Churchill față de Parlamentul de la Londra. Așa se explica faptul că, în toate documentele de la Yalta, nu figura sintagma „am hotărât", ci doar „noi considerăm că", „declarăm că suntem de acord" sau „am aprobat". Pentru Stalin însă, asemenea griji nu mai existau, de când lichidase pe ultimii săi adversari din comitetul executiv al CC al PCUS[2] de la Moscova (1938). Ceea ce era semnat rămânea pentru el

1. Comisariatul Poporului pentru Securitate.
2. Partidul comunist al Uniunii Sovietice.

irevocabil. Pe de altă parte, cuvintele folosite în diferitele documente ale întâlnirii de la Yalta au fost interpretate de tovarășii lui Stalin din delegația Kremlinului, Molotov, Vîșinski și Gromîko – ambasadorul său la Washington – numai în sensul care le convenea. Nu era vorba atât de deosebiri semantice, cât de lipsă de cultură politică. De la aceste interpretări complet diferite, mai ales cele privind Declarația asupra Europei eliberate[1], care privea direct și România, s-au iscat apoi diferendele, începând chiar de la conferința următoare din Potsdam (iulie 1945). La rândul lor, acestea au dus, inexorabil, la acel război rece dintre cele două supraputeri, singurele rămase în lume după victoria finală din 1945 – ce avea să dureze 45 de ani.

Grija principală a lui Churchill la această întâlnire consta în oprirea rușilor, înainte de a ajunge la Mediterana și Adriatica, căci în acele zile, armatele acestora se aflau în Bulgaria, la granițele Greciei, iar în Iugoslavia, la cele ale Croației.

Pentru Stalin, înaintarea cât mai departe spre vest, despuierea cât mai completă de toate rezervele economice, precum și bolșevizarea rapidă a țărilor ocupate până atunci de forțele sale, adică România, Țările baltice, o parte a Finlandei, Polonia, Bulgaria și Ungaria, constituiau cea dintâi preocupare[2]. Uriașele sacrificii umane pe care le presupuneau asemenea operații nu aveau pentru dictatorul roșu nici o importanță, el având experiența conducerii personale a masacrului a milioane de victime ale bolșevismului în Rusia, Siberia și Ucraina (1924–1938).

Ca mai totdeauna în asemenea ocazii, relațiile personale dintre participanți aveau o mare însemnătate. Pe de o parte, Churchill și Stalin păstrau între ei politețea rece, obligatorie pentru personajele de asemenea importață, dar își și lansau deseori săgeți ascuțite de sarcasm, cu referință la condițiile politice și sociale în respectivele lor imperii, care, deși ambele coloniale, fuseseră etichetate cu totul diferit. Unul se definea ca „patria muncitorilor și țăranilor eliberați de exploatarea omului" – dar nu și de a statului – o dictatură personală cruntă și centralizată până la absurd. Celălalt era o uniune a dominioanelor și a teritoriilor coloniale britanice, răsfirată pe tot mapamondul care însă, în mare parte, dispuneau de parlamente ale comunităților locale și regionale, cu mai multe partide politice și cu guverne provenite din majoritățile alese periodic.

---

1. Cu privire la țările europene ocupate de armatele celor „trei mari", indiferent dacă fuseseră aliate sau dușmane – vezi Anexa I.

2. Vezi nota 1 de la p. 172.

În ce privește pe Roosevelt, pe atunci șeful puterii executive al celei mai mari democrații din lume[1], el se autosugestionase nu numai cu ideea că îl simpatiza pe crâncenul dictator, țăranul șiret originar din Georgia Caucazului[2], dar și că acesta, la rândul lui, fusese cucerit de personalitatea jovială a președintelui, oricând gata să-l bată pe umăr chiar și pe un adversar[3]. Pe de altă parte, cu toată simpatia sa pentru Churchill – căruia-i spunea „Winston" – apreciindu-i purtarea pe cât de expansivă, pe atât de plină de fantezie, Roosevelt nu uita niciodată că acesta reprezenta interesele unei uriașe puteri coloniale, unde încă nu fusese introdusă peste tot democrația de tip american.

4 februarie Prima zi a conferinței începuse cu un conciliabul separat între Roosevelt și Stalin, ca o compensase pentru întâlnirea de la Malta. Ei conveniră ca din acel moment, statele majore american și rus să conlucreze direct prin radio, pentru a se consulta permanent asupra înaintării trupelor respective în Germania. În acest timp, ultimele emisiuni ale propagandei naziste a lui Goebbels anunțau disensiuni grave între aliați și iminenta lor încăierare.

După masa comună s-a întrunit prima plenară, în sala de bal a palatului Livadia. O curiozitate a fost faptul că la nici una din întruniri nu s-au întocmit procese-verbale de ședință, nici nu a fost numit un traducător oficial comun. Fiecare delegație avea interpretul ei, iar singurii cărora li s-a permis să ia note au fost militarii. De aci se putea deduce că documentele elaborate nu erau considerate – cel puțin de delegațiile occidentale – ca fiind definitive. Profitând de atmosfera destinsă, Stalin l-a propus ca președinte permanent al conferinței pe Roosevelt, cu care se înțelegea mult mai bine decât cu premierul englez. Apoi fiecare dintre delegații și-a prezentat raportul militar, din care rezulta că anglo-americanii luptau cu 89 divizii în vest, iar rușii cu 180

1. Astăzi locul I a fost luat de India, o democrație pluripartinică cu 800 milioane de locuitori.

2. Față de ambasadorul Japoniei, Stalin afirmase cu mândrie, că și el era un asiatic.

3. A. Conte, *Yalta ou le partage du monde*, (Yalta sau împărțirea lumii), Laffont, Paris 1964, p. 363. În diferite convorbiri cu colaboratorii săi, acest om de lume și mare amator de poker le spusese că intuitiv simțea că și unchiul Joe (așa îl numea pe Stalin) îl place. Ambasadorul SUA la Moscova, Bullitt, încercase o dată să-l convingă pe Roosevelt că între afirmațiile și faptele lui Stalin existau profunde deosebiri, dându-i și câteva exemple. Răspunsul fusese: „Nu discut cele ce-mi spui. Dar simt că în fond el nu e omul pe care mi-l descrii".

în est. De-abia la masa de seară au ieșit la iveală primele divergențe. Stalin, toastând pentru pace, a afirmat că nu admitea ca în viitoarea adunare a Națiunilor Unite țările mici să aibă o voce egală cu cea a marilor puteri. „Ce a făcut Albania în acest război? a întrebat el. Și pentru asta să voteze la rând cu Uniunea Sovietică?" Ceilalți nu reușiră să-i schimbe părerea. Pentru a-i da o lecție, Churchill spusese că el oricând putea fi înlăturat de la guvern prin votul negativ al corpului electoral englez - ceea ce practic s-a întâmplat câteva luni mai târziu, urmarea fiind că la proxima conferință a celor „trei mari" - la Potsdam - a venit, în locul lui, noul premier, Clement Attlee. Această parabolă nu a făcut însă nici o impresie delegaților sovietici, ba dimpotrivă, Molotov l-a și ironizat pe autorul ei. În zilele următoare, delegațiile se împărțiseră în grupul militarilor și cel al diplomaților, care se întâlneau dimineața, iar la orele 16 se ținea adunarea plenară. Între picături, șefii cei mari se mai consultau și cu consilierii lor. Mai ales Roosevelt nu făcea un pas fără prietenul său intim Harry Hopkins, grav bolnav, ca și președintele, și dus peste tot, ca și acesta, pe o brancardă. În timpul ședințelor, cei doi comunicau prin bilețele, care erau după aceea atent recuperate din coșuri și predate ofițerilor NKVD (mai apoi KGB).

5 februarie Sedința s-a deschis la orele 16 cu propunerea președintelui de a se discuta cererea Franței de a primi o zonă de ocupație în Germania. Atât Stalin, cât și Roosevelt nu-l aveau la inimă pe generalul De Gaulle, conducătorul Rezistenței franceze împotriva Germaniei, din cauza atitudinii sale mesianice, de unic salvator al patriei sale[1]. Stalin reproșa Franței că nu luptase aproape deloc în acest război, și că ocuparea ei de germani obligase pe ceilalți aliați să o elibereze, cu mari sacrificii. La insistența lui Churchill însă, căruia nu-i conveneau uriașele cheltuieli ce i-ar fi revenit țării sale în timpul unei ocupații de durată a zonei engleze a Germaniei, Stalin a acceptat această idee, cu condiția ca viitoarea zonă franceză să fie luată din teritoriul ocupat de Anglia. S-a trecut la chestiunea despăgubirilor de război ce urmau să fie plătite de Germania. Stalin cerea pentru țara lui 10 miliarde de dolari. României și Ungariei, rușii le ceruseră câte 300 de milioane de dolari, care însă, după anii de ocupație de către trupele sovietice, ajunseseră cel puțin de douăzeci de ori pe atât. Cum Statele Unite și Anglia nu cereau

1. *Ibidem*, p. 269. Roosevelt a povestit, râzând, că la Casablanca, în decursul unei conversații cu De Gaule, acesta se comparase cu Jeanne d'Arc.

nici un fel de despăgubiri, iar Churchill a pus și întrebarea cine va hrăni populația germană într-o țară complet devastată de război, s-a amânat soluționarea.

6 februarie În a treia zi a dezbaterilor venise la rând tema cea mai scumpă președintelui american: înființarea Organizației Națiunilor Unite. Pe Stalin chestiunea nu-l interesa, acesta considerând ONU un viitor for de pălavrăgreală inutilă, ca și Societatea Națiunilor înaintea ei. El ceru ca în viitorul Consiliu de Securitate al ONU, dreptul de veto să fie prealabil, adică să se interzică nu numai votarea, dar chiar și discutarea oricărei probleme, dacă s-ar opune una din marile puteri. Mai adăugă în cazul că Australia, Noua Zeelandă și Canada - care încă mai purtau numele de dominioane britanice, deși aveau parlamente, guverne și partide proprii - sunt admise ca membre votante, URSS dorește ca și Bielorusia, Ucraina și Lituania - tot state libere și cu guverne independente - să aibă și ele câte un vot. La masa conferinței, nimeni nu și-a permis nici măcar să zâmbească. Din nou orice decizie a trebuit amânată, trecându-se la Polonia.

După ocuparea Varșoviei de armata sovietică, rușii aduseseră acolo guvernul de la Lublin al vechiului comunist Bierut, împreună cu echipa lui, și-l recunoscuseră îndată ca guvern legitim al Poloniei. În România, operația analoagă planificată, prin înlocuirea guvernului Antonescu cu o formație Ana Pauker-Iosif Chișinevski -Luka Laszlo (Vasile Luca), toți membri ai Kominternului de la Moscova, eșuase până atunci, datorită inițiativei de la 23 august 1944 a regelui Mihai. Această întârziere urma să fie recuperată de-abia după încheierea conferinței de la Yalta, prin instalarea forțată a guvernului Petru Groza.

Stalin insista acum, ca occidentalii să recunoască echipa lui Bierut drept singura legitimă, numind în deriziune guvernul polonez, refugiat din 1940 la Londra: emigrații - în sensul că nu mai aveau nici o legătură cu realitățile din Polonia. Cum contraargumentul conducătorilor vestici - că Bierut nu dispunea de nici măcar o treime a electoratului polonez - nu avea nici un răsunet la ruși și această temă a trebuit amânată. Cele trei delegații s-au despărțit într-o atmosferă glacială. Seara, la impulsul lui Hopkins, Roosevelt trimitea o scrisoare prin curier lui Stalin, propunându-i chemarea celor două formații poloneze la Yalta, pentru a se găsi o soluție în comun. Natural că această propunere n-avea nici o șansă de realizare, dat fiind dificultățile de transport din acel timp.

7 februarie După ședințele miniștrilor de Externe și a militarilor, care n-au adus nimic nou, la orele 16 se relua plenara cu fruntașii celor trei națiuni. Surpriza zilei a fost citirea unei note de către Molotov, prin care se anunța că rușii erau acum de acord cu propunerea americană a organizării Consiliului de Securitate. În același suflu însă, el a menținut pretenția ca Uniunea Sovietică să aibă la ONU trei voturi. Mai târziu, într-o scrisoare personală - întorcând-o pe a președintelui - Stalin îi propunea, ca și Statele Unite să beneficieze de trei voturi, fără însă să precizeze baza legală[1]. Se gândea probabil la posesiunile extra-teritoriale ale SUA, Hawai și Porto Rico.

S-a reluat apoi controversa pe tema poloneză. Stalin crezuse că în schimbul cedării pe chestiunea ONU, va obține acordul occidentalilor pentru guvernul lui Bierut. Cum aceștia nu puteau accepta - motivul declanșării celui de-al doilea război mondial fiind tocmai suprimarea independenței Poloniei - impasul a continuat. Problema frontierelor poloneze constituia și ea un nod gordian. Stalin voia împingerea lor spre vest cu 3-400 km, în avantajul URSS și în detrimentul Germaniei. La argumentul lui Churchill, că era vorba de milioane de familii deplasate cu forța, care trebuiau hrănite, Stalin a răspuns, liniștit: „Toți au și fugit din fața trupelor noastre". Din nou, s-a amânat discuția pe a doua zi.

Seara, în timpul comentariilor din apartamentul americanilor, președintele spusese că era convins că Stalin dorea includerea Ucrainei în delegația sovietică de la ONU, pentru a satisface dorințele naționaliștilor din vestul acestei țări, despre care se știa că luptaseră de partea germană contra rușilor. Ceea ce Roosevelt nu știa era că, chiar în acele zile, batalioanele ucigașilor NKVD masacrau la fața locului mii de familii ucrainene, până la ultimul copil. Harry Hopkins povesti apoi că la un ceai cu Stalin, îi relatase vizitele pe care le făcuse în capitalele Europei eliberate, Paris și Roma, precum și audiența sa la Suveranul pontif, Papa Pius XII. „Papa, Papa", mormăise georgianul, de „câte divizii dispune?"[2]

8 februarie A fost ziua cea mai activă a conferinței. Miniștrii de Externe s-au ocupat de frontierele Iugoslaviei, Austriei și

1. *Ibidem*, p. 362.
2. *Ibidem* p. 308.

Italici. Se remarca faptul că de la semnarea armistițiului cu România, în care sovieticii introduseseră clauze privind frontierele Bucovinei, Basarabiei și Transilvaniei – ceea ce, potrivit regulilor dreptului internațional, era rezervat exclusiv tratatului de pace – puterile vestice se acomodaseră cu acest nou obicei, în loc să insiste asupra respectării uzanțelor. Englezii, ale căror contacte și informații în țările Europei de răsărit erau cu mult mai bune decât ale americanilor – neliniștiți de evoluția relațiilor membrilor occidentali cu cei sovietici, în comisiile de control ale armistițiului din România, Ungaria și Bulgaria – au cerut ca aceste comisii să prezinte rapoarte de activitate periodice. Acesta desigur nu le convenea defel rușilor. Orice controverse care amenințau să devină impasuri, erau acum amânate automat de președintele american.

După-amiază, la un conciliabul separat Roosevelt-Stalin, s-a abordat ceea ce îi interesa cel mai mult pe yankei, anume participarea URSS la lichidarea rezistenței japoneze în Asia și la reorganizarea politică a acestui continent – pe cât posibil fără puterile coloniale, Franța și Anglia.

În obsesia sa de a reuși să prezinte Congresului de la Washington un succes în această problemă, pentru el esențială, Roosevelt a cedat solicitării lui Stalin – chiar cu riscul de a întâmpina ostilitatea guvernului chinez, aliat al Statelor Unite contra Japoniei – ca sovietele să reia posesiunile coloniale ale Rusiei țarilor. Era vorba de căile ferate din Manciuria, porturile Dairen și Port Artur – pe care le pierduseră după războiul ruso-japonez din 1904 – dar și insulele japoneze Kurile și Sakhalin-sud. Cunoscând temeinic situația militară dezastruoasă a Japoniei din acel moment, Stalin, caucazianul cu ochi de tigru, și-a dat asentimentul intrării în campanie contra ei, cu condiția ca termenul acesteia să fie de abia la trei luni după capitularea Germaniei. Sub pretextul că deplasarea armatelor sale până la Oceanul Pacific nu putea dura mai puțin, Stalin a reușit să recupereze teritorii imense, cu toate bogățiile lor și fără, practic, nici un sacrificiu, în ajunul capitulării japoneze, în timp ce americanii, care au dus tot greul luptelor, n-au avut nici un avantaj de pe urma concesiei făcute de aliatul lor.

Uriașa tocmeală nu durase mai mult de jumătate de oră, așa încât, la orele 16, cei „trei mari" și delegațiile lor se reîntâlneau în plenară. Aci s-a reluat discutarea detaliilor privind înființarea ONU: lansarea invitațiilor, numărul membrilor și sediul inițial de la San Francisco. Apoi s-a dat citire proiectului american privind

viitoarele frontiere poloneze. În el se preluase teza sovietică: la răsărit linia Curzon – necontestată de occidentali, pentru că fusese legalizată printr-un armistițiu ruso-polonez în 1920 – iar în apus, prin preluarea de la Germania a întregii Prusii Orientale și a răsăritului Pomeraniei – Polonia era împinsă spre vest. Ce-i drept, aceste decizii erau luate sub rezerva confirmării lor la pacea cu Germania – care însă nu s-a mai încheiat nici până astăzi [1]. Pentru români, această soluție însemna pierderea frontierei comune cu Polonia, precum și a legăturilor trainice ce le avusesem cu Occidentul prin această țară, până în 1939.

În privința guvernului polonez, discuțiile au preliminat, ceea ce urma să se întâmple și în România: s-a convenit, ca în componența acestuia să intre atât cei de la Varșovia, cât și cei de la Londra, completați cu elemente „democratice" din interiorul Poloniei. Acest guvern provizoriu urma să organizeze alegerile „libere" pentru o Adunare Constituantă, care să elaboreze noua constituție. Acești termeni (puși de noi între ghilimele) nu au fost însă nici definiți, nici precizați, rămânând fiecărui partener libertatea să-i interpreteze cum dorea. Totuși, chiar cu această libertate de acțiune, Molotov s-a opus: „Guvernul refugiat la Londra n-a făcut altceva decât să ne saboteze, pe când cei aflați azi la Varșovia au ajutat armatele sovietice în înaintarea lor. Nu putem fi de acord decât cu lărgirea guvernului din Varșovia". Churchill a sărit în sus: „Noi am recunoscut de mai mult timp guvernul polonez din Londra, împreună cu armata lor, care de trei ani a luptat vitejește pe toate fronturile contra germanilor. Nu vom recunoaște niciodată formația de la Lublin". Stalin s-a interpus: „Guvernul lui Bierut are același statut ca cel al lui De Gaulle în Franța: este provizoriu. Deci ambele pot fi puse pe același calapod". Din nou, Roosevelt a propus amânarea, pentru a mai studia chestiunea.

Seara, banchetul de treizeci de tacâmuri a întrecut orice măsură: s-au prezentat douăzeci de feluri, din care nu lipseau kilograme de icre moi, vânat din Caucaz, patiserii și plăcinte de toate felurile. La câțiva kilometri de Livadia însă, femei și copii zdrențuiți, strecurându-se în penumbra dimineții de iarnă din colibele lor pe jumătate dărâmate, căutau prin tufișuri primele ierburi timpurii, pentru a-și face o biată ciorbă. În acea dimineață, fiicele celor doi conducători vestici, pe care-i însoțiseră în lunga lor călătorie – doamnele Boettiger, născută Roosevelt și Oliver,

1. 1999, cincizeci și patru de ani mai târziu!

născută Churchill – plecaseră cu un jeep să viziteze orașul Sevastopol. Acolo dăduseră unei fetițe o tabletă de ciocolată americană. A doua zi însă, o NKVD-istă în uniformă le restituise ciocolata cu cuvintele, traduse de un „perevoci": „Copiii sovietici au ce mânca"[1]. Și aci se verificase grija atentă a tătucului Stalin pentru sănătatea copiilor, periclitată de toxinele din ciocolata imperialiștilor.

9 februarie Întâlnirea de dimineață dintre generalii de Stat Major englezi și americani a fost dedicată strângerii colaborării dintre ei, chiar și după terminarea războiului. La orele 15,30 au urmat alte convorbiri între ofițerii americani și ruși, privind aprovizionarea armatelor sovietice, care urmau să plece în Extremul Orient, pentru a susține războiul contra Japoniei. Americanii le promiseseră un sprijin masiv, iar rușii se căzneau acum, ca lista să fie cât mai lungă. La rândul lor, titularii Externelor încercau să găsească o nouă formulă, acceptabilă tuturor, pentru componența viitorului guvern polonez. Americanul Stettinius era gata să accepte denumirea echipei comuniste de la Varșovia ca „guvernul provizoriu", dar englezul Eden, cu picioarele mai pe pământ, se menținea la propunerea lui Churchill din ziua precedentă: să se constituie o nouă formație cu reprezentanță paritară a tuturor curentelor politice – afară de cele fasciste.

Discutarea acestui punct a trebuit din nou trimisă la plenara de după-amiază.

Și chestiunea restabilirii democrației în Iugoslavia – cu totul similară celei poloneze – nu a putut fi rezolvată. Englezii susțineau pe regele Petru – refugiat și el la Londra – pe generalul Mihailovici, care luptase cu cetnicii lui, ca partizani contra germanilor, precum și guvernul și parlamentarii fugiți la Cairo, după atacul lui Hitler din 1941. Rușii însă se înțeleseseră dinainte cu mareșalul comunist Tito, – instalat la Belgrad, unde organizase o adunare „de liberare antifascistă" de același tip cu cea din Polonia – ca să-l susțină în continuare împotriva celor „vânduți capitaliștilor imperialiști".

Înaintea plenarei de la orele 16,30, cei „trei mari" și suitele respective s-au supus unei îndelungate ședințe de filmare și fotografiere – pentru imortalizarea lor în arhive și în cărțile de istorie. Nici după acest interludiu – profund neplăcut atât lui Stalin, cât și lui Molotov, care nu suportau publicitatea occidentală

1. *Ibidem*, ca mai sus, p. 288.

– nu s-a putut avansa în chestiunea poloneză; în schimb, în cea iugoslavă, Stalin a acceptat ca Tito şi primul-ministru iugoslav de la Cairo, Subacici, să pună în aplicare planul britanic – introducerea unei noi constituţii şi constituirea parlamentului. Desigur că prevăzătorul georgian se asigurase din timp că Tito va face tot ce era necesar pentru ca acest plan să eşueze.

Seara s-a semnat de către toţi participanţii proiectul american al Declaraţiei privind Europa eliberată (Anexa 1). Că nu s-a întâmpinat din partea sovietică nici o obiecţiune, era uşor de înţeles, căci toate ţările Europei de răsărit, vizate de această declaraţie, se aflau atunci sub ocupaţia Armatei roşii, de care depindea nemijlocit aplicarea, sau nu, a principiilor expuse. Ţările vizate includeau atât pe cele invadate cu forţa de Germania, cât şi pe foştii sateliţi ai ei – inclusiv România. Aici trebuie amintit că, deşi de patru luni (septembrie 1944) noi continuam lupta cu efective până la 22 divizii alături de aliaţi – a patra forţă după Anglia – sovieticii s-au opus neîncetat să ni se acorde statutul de cobeligerant, care ne-ar fi scos din rândul foştilor sateliţi ai Germaniei, şi la încetarea ostilităţilor, de sub ocupaţia rusească.

La sfârşitul zilei s-a mai reuşit un pas pe calea recunoaşterii comune a unui nou guvern democratic în Polonia. Urma ca echipa lui Bierut să fie întregită cu şefi ai partidelor poloneze, atât din Polonia, cât şi din străinătate, care să organizeze în comun viitoarele alegeri. Delegaţia rusă a reuşit însă să obţină blocajul clauzei controlului acestor alegeri de către delegaţii celor trei aliaţi şi să strecoare condiţia că discuţiile privind acceptarea candidaţilor pentru viitorul guvern, să se poarte la Moscova. Participanţii desemnaţi erau ministrul de Externe Molotov şi ambasadorii Harriman – USA şi Clark Kerr – Regatul Unit. Însuşi faptul că gradul diplomatic al ultimilor era inferior celui al primului, îi punea în inferioritate, obligându-i să ceară guvernelor lor confirmarea oricărei hotărâri. Aceeaşi situaţie se va petrece în cazul României, în vara următoare, când aceeaşi formaţie va discuta despre schimbarea guvernului Groza. Polonezii, având un puternic „lobby" pe lângă Senatul Statelor Unite, au reuşit totuşi să obţină amânarea cu încă doi ani a definitivării tragediei poporului lor, sacrificat şi trecut – fără vreo tranziţie democratică, ca în România – de la fioroasa împilare nazistă, la cea sovietică.

10 februarie În sala miniştrilor Afacerilor Străine, Stettinius şi-a anunţat colegii că preşedintele renunţase – în interesul

semnării imediate a documentului privind Polonia – la condiția controlului alegerilor poloneze de către ambasadorii celor „trei mari". Roosevelt era așteptat, în zilele următoare, de monarhii Arabiei Saudite, al Egiptului și al Etiopiei, într-un port la Marea Roșie și se grăbea să termine cu această conferință, care-l epuizase, vrând totuși să-și obțină rezultate concrete. Profitând îndată de momentul favorabil, Molotov a cerut să fie introdusă clauza că guvernele occidentale vor recunoaște – cum o făcuse deja Uniunea Sovietică – guvernul polonez din Varșovia. La opoziția fermă a lui Eden, s-a amânat din nou discutarea. De remarcat că viitorul conflict privind guvernul din România – în lunile mai-octombrie 1945 – urma să se desfășoare potrivit aceluiași scenariu. La fel a fost amânată și discutarea proiectelor engleze privind frontierele Italiei, Iugoslaviei și Austriei, pentru a evita în aceste țări – spusese Eden – repetarea revoltei armate provocate de comuniști la Atena. Eden a mai cerut lui Molotov să dispună încetarea obstrucției pe care comandamentul sovietic din România le-o făcea tehnicienilor englezi, care inventariau stricăciunile la rafinăriile lor din regiunea petrolieră Ploiești-Câmpina.

Piedicile puse de Molotov continuau să se cumuleze. Rușii permiseseră bulgarilor, aflați sub strânsoarea unui armistițiu, la fel ca România, să încheie un tratat de „alianță și prietenie" cu Iugoslavia, spre a o împiedica pe aceasta să le mai ceară despăgubiri. Armata bulgară – cu permisiunea germanilor – ocupase timp de patru ani (1941-1944) Macedonia răsăriteană, provincie iugoslavă. Eden a obiectat însă că nu-i era permis Bulgariei să încheie asemenea acte internaționale, cât nu va avea un tratat de pace. Nu găsi însă nici un ecou la impasibilul reprezentant sovietic. De altfel, o dată cu instalarea guvernului Groza, și România avea să fie fericită, câteva luni mai târziu, cu tratate similare cu toți vecinii ei, de asemeni ocupați de Armata roșie.

Nici cu propunerea britanică, ca toate trupele engleze și rusești să fie retrase din Iran, nu fusese de acord Molotov, cu argumentul că persanii nu voiau să le acorde concesii petrolifere.

A urmat, după-masă, o nouă întâlnire separată Roosevelt-Stalin, la care s-a definitivat documentul privind atacul asupra Japonici. În graba sa de a ajunge la rezultate pozitive, președintele a fost de acord – cu tot avertismentul dat de ambasadorul său Harriman – să fie omisă condiția ce fusese convenită anterior,

ca Port Artur, din sudul Manciuriei, să fie internaționalizat. Sovietele obțineau astfel o bază militară exclusivă în coasta Chinei și frontiere la porțile Japoniei. La orele 16 se desfășura în continuare plenul celor trei delegații. Din nou, eforturile s-au concentrat asupra unui text comun privind interminabila problemă poloneză, pe care Roosevelt a încercat să-l forțeze, declarând că - irevocabil - a doua zi trebuia să plece.

Și de această dată a învins eternul compromis. Un nou proiect comun al lui Eden și Molotov, preciza interpretarea, până atunci violent contestată, a perifrazei „guvernul provizoriu actual" (de la Varșovia - *n.n.*), cât și stabilirea relațiilor diplomatice dintre occidentali și viitorul guvern polonez de unitate națională, care urma să fie completat cu „democrați". Condiția supravegherii în comun a viitoarelor alegeri fusese înlocuită cu o platitudine: ambasadorii celor trei aliați urmau să raporteze în capitalele respective situația locală - ca și când aceasta n-ar fi fost chiar obligația lor de serviciu. Asupra viitoarelor frontiere poloneze se păstra tăcere. Cu excepția frontierelor, toate aceste formulări aveau să fie reproduse, câteva săptămâni mai târziu, și în diferendul privind guvernul de la București. Spiritele luminate se reîntâlnesc mereu - pentru a parafraza pe celebrul diplomat Talleyrand.

Vădit mulțumit de întorsătura ce o luaseră evenimentele, Stalin a declarat la punctul următor al ordinei de zi - cererea lui Churchill de a se da Franței un loc în comisia de control a Germaniei: *Ia soglașhàn* (sunt de acord)[1]. Aceasta însemna baterea palmei la ultima tocmeală: Polonia contra Franței. Îndată, Churchill a și telegrafiat fericita veste generalului De Gaulle. În aceeași atmosferă de bună înțelegere, a urmat acordul ruso-englez asupra trimiterii unei telegrame comune către Tito, dându-i „sfatul" (căruia putea, sau nu să-i dea urmare - *n.n.*) de a trece la măsurile de democratizare propuse de Churchill.

În chestiunea reparațiilor de război ce urmau să fie plătite de Germania, Stalin a obținut satisfacția de a se porni calculul de la cifra de 20 miliarde dolari (astăzi peste un trilion - o mie de miliarde - *n.n.*), din care URSS urma să ia jumătate. A urmat apoi cererea sovietică a revizuirii convenției strâmtorilor de la Montreux. De la 1821 încoace, rușii încercau, fără succes, să-și implanteze baze militare la Dardanele și Bosfor și întrezăreau din nou o ocazie de a-și realiza visul.

1. *Ibidem*, p. 337.

S-a căzut de acord să fie convocată o conferință specială cu această temă.

La masa de seară, Stalin a declarat într-o scurtă discuție privind sionismul, că evreii erau greu de mulțumit. „Am încercat să le dau un cămin național în Virovigian (Siberia), spuse el. - Dar nu s-au putut obișnui acolo și după doi ani toți se întorseseră în orașele noastre"[1]. Era vorba de o ediție de probă a arhipelagului Gulag, imortalizat în romanul lui Al. Soljenîțin.

11 februarie Ultima întâlnire plenară a conferinței a început la amiazi. Stettinius, șeful adjunct al Departamentului de Stat al USA - al cărui titular, Cordell Hull, rămăsese la Washington, fiind bolnav - a dat citire comunicatului comun al participanților. Acesta cuprindea documentele: 1. Înfrângerea Germaniei; 2. Ocuparea și controlul Germaniei; 3. Reparațiunile datorate de Germania; 4. Conferința Națiunilor Unite (era vorba de cea a viitoarei ONU - *n.n.*) și 5. Declarația privind Europa eliberată (vezi Anexa 1) 6. Polonia; 7. Iugoslavia; 8. Conferința miniștrilor de Externe. (Se crea o instituție permanentă a celor „trei mari", care urmau să se întâlnească de trei ori pe an, prin rotație, în fiecare din capitalele acestora. („Permanența" a durat doar trei ani, datorită izbucnirii războiului rece între ei.); 9. Unitatea atât în timp de pace, cât și în război (o declarație comună de încredere în victoria finală și în continuarea cooperării participanților cu toate celelalte națiuni pentru îndeplinirea idealurilor *Cartei Atlanticului*).

Înțelegerea celor trei privind conlucrarea până la înfrângerea Japoniei rămăsese secretă și urma să fie comunicată doar guvernelor și parlamentelor respective.

Separat de aceste documente, cei trei miniștri de Externe au mai semnat un protocol (proces-verbal) care relua, cu și mai multe detalii, cele 9 puncte de mai sus.

După cum se vede, despre România nu se discutase decât cu totul marginal, cu ocazia cererii părții engleze, ca comandamentul sovietic de la București să-i respecte drepturile, așa cum fuseseră prevăzute în Convenția de armistițiu din 13 septembrie 1944. Tot ce privea țara noastră fusese finalizat, pe plan militar, la Teheran (decembrie 1943), iar pe plan politic, la Moscova, în mai, iulie și octombrie 1944 - între ruși și englezi și la 11-13 septembrie, între cei trei aliați, la semnarea armistițiului. Este de

1. *Ibidem*, p. 342.

remarcat că între cele două războaie mondiale, guvernanții noștri nu se preocupaseră niciodată de importanta emigrație românească din USA și Canada, neîncercând să creeze pe lângă forurile de decizie de acolo – Congresul, Parlamentul, sau guvernele respective, grupuri de influență sau lobby-uri[1], după modelul unor vecini de ai noștri: Cehoslovacia, Polonia, Ucraina sau Ungaria. Probabil că s-ar fi reușit, dacă nu să se obțină hotărâri senzaționale în favoarea noastră, dar măcar mai multă înțelegere pentru trista soartă care ne lovea la fiecare conflict european major, o mai bună cunoaștere a caracteristicilor neamului nostru și a condițiilor vitrege cărora am fost mereu siliți să le facem față.

În ce privește afirmația – pusă în circulație de diferiți naratori ai celor petrecute la „Conferința din Crimeea", denumirea ei oficială din documentele de politică externă – că ar fi fost cheia de boltă a împărțirii lumii în două blocuri antagoniste, ea constituie doar expresia dorinței de a crea senzație mediatică. Acești autori au omis – voit sau nu – să țină seama de rezultatele întâlnirilor anterioare și ulterioare laltei, ale șefilor de guverne și ale miniștrilor de Externe ale Națiunilor Unite – cum au preferat să fie numiți, începând cu Conferința de la Casablanca. Ritmul cedărilor succesive ale puterilor vestice – proporțional cu aportul efectiv al fiecăruia din parteneri la victoria finală – arată că procesul pierderii unei mari părți a „lumii libere" a fost lent, dar inexorabil. De altfel, această denumire nu fusese pe deplin justificată nici înainte de izbucnirea celui de-al doilea conflict mondial, în marea majoritate a țărilor din răsăritul Europei[2].

În lumina imperativului categoric pe care și-l impuseseră încă din 1941 puterile vestice: terminarea cât mai rapidă a conflictului, pentru a curma uriașa hemoragie de pierderi umane și materiale – în opoziție cu cel al partenerului vremelnic moscovit: victoria cu orice mijloc a comunismului sovietic în întreaga lume – rezultatul nu putea fi altul. Conferința de la Yalta n-a fost decât una din bornele pe drumul primejdios spre războiul rece, care – cu totul imprevizibil – s-a terminat o dată cu căderea zidului berlinez (noiembrie 1989).

1. Însărcinatul cu afaceri la legația noastră din Washington, Radu Florescu (1934–1936) văzuse această necesitate, dar nu fusese sprijinit în acest sens de Ministerul de Externe din București. Cf. Woodland Hills, *The United States and Romania*, California, 1988, pp. 81–82.

2. În ajunul declanșării celui de-al doilea conflict mondial, regimuri democratice de tip occidental existau doar în Grecia, Cehoslovacia, cele trei Țări baltice și Finlanda.

Declarația privind Europa eliberată – o exprimare succintă a concepțiilor democrațiilor vestice – a fost acceptată de Stalin fără nici o discuție, cu seninătatea stăpânului absolut al situației din răsăritul continentului. După prăbușirea comunismului însă, această Declarație își găsește – 54 de ani după semnarea ei – adevărata finalizare, chiar dacă vor mai fi necesari mulți pași până la însușirea comprehensivă și integrală a conținutului termenului „democrație" de către toate guvernele Europei de centru și de răsărit – inclusiv România[1].

Anexa 1

Declarația asupra Europei eliberate

A fost aprobată declarația de mai jos:

Președintele Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice, primul-ministru al Regatului Unit și Președintele Statelor Unite ale Americii s-au consultat în interesul comun al popoarelor țărilor lor respective și ale celor din Europa eliberată. Ei afirmă împreună acordul lor în vederea elaborării unei politici comune ale celor trei guverne, pe durata temporară a instabilității din Europa eliberată, în scopul de a ajuta popoarele Europei eliberate de dominația Germaniei naziste, precum și popoarele fostelor state satelite ale Axei, să-și rezolve problemele politice și economice cele mai urgente, prin mijloace democratice.

Stabilirea[2] ordinei în Europa și reconstrucția economiilor naționale vor trebui să fie realizate prin procedee care să permită popoarelor eliberate să distrugă ultimele vestigii ale nazismului și fascismului, și de a stabili instituțiile democratice pe care și le vor alege. Acestea sunt principiile *Cartei Atlanticului* – dreptul tuturor popoarelor de a-și alege forma de guvernare sub care doresc să trăiască – restabilirea drepturilor suverane și de autoguvernare în folosul popoarelor care au fost lipsite de ele, de către puterile agresoare.

În scopul creării condițiilor în care popoarele eliberate vor putea exercita aceste drepturi, cele trei guverne vor ajuta împreună popoarele

---

1. Schlesinger, A. în periodicul *Time 100, Leaders and Revolutionaries* (Conducători și revoluționari), New York, 1999, p. 22.

2. La cererea rușilor, s-a înlocuit cuvântul inițial „restabilirea", care pentru ei ar fi însemnat menținerea situației anterioare ocupației sovietice – adică ordinea de stat „capitalistă" – un detaliu semantic pe atunci cu totul neînsemnat pentru delegații vestici.

fiecărui stat eliberat din Europa, sau orice stat european care a fost satelit al Axei, ori de câte ori vor considera că situaţia o cere:

a) pentru a crea condiţiile de pace în interior;

b) pentru a lua măsurile urgente destinate salvării popoarelor aflate în pericol;

c) pentru a înfiinţa autorităţile guvernamentale provizorii (care vor fi) larg reprezentative ale tuturor elementelor democratice din populaţie, care se vor angaja să stabilească îndată ce va fi posibil, prin alegeri libere, guverne care să fie expresia voinţei poporului şi

d) să uşureze, oriunde va fi necesar, asemenea alegeri.

Cele trei guverne vor consulta celelalte Naţiuni Unite, precum şi autorităţile provizorii sau alte guverne din Europa atunci când vor fi examinate problemele care le interesează direct (pe acestea).

Când cele trei guverne vor considera că condiţiile într-unul din statele libere ale Europei, sau într-una din ţările foste satelite ale Axei, fac necesară o asemenea acţiune, ele se vor consulta de îndată asupra măsurilor necesare pentru a-şi asuma răspunderile comune (aşa cum sunt) definite în prezenta declaraţie.

Prin această declaraţie, noi ne reafirmăm credinţa în principiile *Cartei Atlanticului,* în devotamentul faţă de *Declaraţia Naţiunilor Unite* şi hotărârea noastră de a clădi împreună cu celelalte naţiuni paşnice o ordine mondială, care să se inspire din legile păcii, ale siguranţei, libertăţii şi bunei stări generale ale întregii omeniri.

O dată cu publicarea acestei declaraţii, cele trei puteri îşi exprimă speranţa că Guvernul provizoriu al Republicii franceze va binevoi să li se asocieze la aplicarea *procedurii propuse.*

Semnături: Osip (Iosif) Vissarionovici Stalin. Winston S. Churchill. Franklin D. Roosevelt.[1]

1. Textul oficial al declaraţiei a fost publicat împreună cu celelalte documente ale conferinţei, în limbile respective, la 11 februarie 1945, în capitalele celor trei semnatari - Washington, Londra şi Moscova.

27. Guvernul Groza și accentuarea comunizării țării

Primele săptămâni care au urmat instalării „omului care inspira încrederea Moscovei" – capitalistul și moșierul doctor (în Drept) Petru Groza[1] – în fotoliul, ce fusese odinioară onorat de personalități ca Lascăr Catargiu, Ion și Ionel Brătianu, Petre Carp sau Titu Maiorescu, au fost scutite de noi tensiuni politice. La 7 martie 1945 avusese loc primul consiliu de miniștri, după care noul ministru de Externe, Gh. (Guță) Tătărescu[2], trimisese o telegramă generalisimului (și genialului conducător) Iosif Vissarionovici Djugașvili-Stalin în persoană, rugându-l să fie de acord cu revenirea administrației românești în județele eliberate din nordul Transilvaniei. Răspunsul de aprobare sosise chiar a doua zi[3], după ce, în noiembrie trecut, prima administrație trimisă acolo de guvernul Sănătescu fusese alungată de baionetele Armatei Roșii[4]. Cu toată promisiunea solemnă făcută suveranului, că nu va recurge la violență împotriva opoziției politice, Groza semnase,

1. Petru Groza își lichidase din timp majoritatea proprietăților din Transilvania, transferându-și fondurile realizate în Elveția, ceea ce nu le scăpase din vedere desigur, nici rușilor. Asupra persoanei sale circulau nenumărate anecdote, ilustrându-i calitățile intelectuale. De la nuvelistul și umoristul neîntrecut Al. O. Teodoreanu (Păstorel) ne-a rămas una din ele: „Groza mă cheamă la Președinție și mă dojenește: «Te rog să nu mai povestești snoave despre mine. În definitiv sunt primul-ministru al țării». Răspunsul lui Păstorel: Bancul ăsta nu l-am făcut eu, ci Vîșinski". (Franck, *op. cit.*, p. 140.)

2. Tătărescu plecase în anii 1942–1944 în Elveția, de unde complotase cu regele abdicat, Carol al II-lea – aflat atunci în Mexic – pentru revenirea acestuia în țară. Fiind sprijinit de ambasadorii sovietici în Mexic și Brazilia – desigur, cu aprobarea Kremlinului – Carol încercase să revină în România, după ocuparea acesteia de Armata roșie. Cu acest monarh, compromis prin introducerea primei dictaturi în țara noastră, rușii și-ar fi putut realiza mult mai ușor planul înlăturării monarhiei. La rândul lui, Tătărescu, prim-ministru din timpul lui Carol, era și el ușor șantajabil, mai ales din cauza rolului său din septembrie 1924, când câteva comandouri bolșevice trecuseră Nistrul în Basarabia, pentru a proclama acolo o republică sovietică. În calitatea sa de subsecretar de stat la Interne, Tătărescu dirijase acțiunea represivă a legiunii de jandarmi care îi lichidase pe invadatori. (Cf. *Guverne și guvernanți 1916–1938*, Editura Silex, București 1996, pp. 43, 54, 245.)

3. *FRUS*, 1944, p. 509.

4. Penescu, *op. cit.*, p. 128.

la 8 martie, ordinul de arestare al predecesorului său, generalul Rădescu, sub pretextul că acesta încercase să formeze o organizație fascistă. Avertizat din timp, Rădescu se refugiase la misiunea britanică din strada Jules Michelet, unde obținuse, la cererea sa, azil politic[1].

Urmaseră apoi cele trei reforme, trâmbițate de FND ca uriașe realizări ale programului celui dintâi regim democratic al poporului[2]. Prima, de la 23 martie, fusese împărțirea terenurilor agricole de mai mult de 50 ha[3]. O dată cu pământul moșieresc se confiscaseră și utilajele agricole, din care cele mai multe au rămas în paragină, ruginind pe unde fuseseră părăsite[4].

De pe urma acestui decret, agricultura românească, care înregistrase o relativă redresare după prima expropriere (1921–1923), căzuse, timp de patru ani, într-o criză profundă de subproducție[5]. Departe de a trage concluziile de pe urma lecției acestor ani, guvernanții PCR, îndrumați de consilierii lor sovietici, au continuat pe drumul dezastrului: în 1949, urma colectivizarea totală, ale cărei rezultate se simt și astăzi.

A doua reformă, de la 28 martie, viza epurarea aparatului de stat de cei indezirabili pentru FND. Decretul respectiv reprezenta prima aplicare în România a luptei de clasă a lui Lenin, desăvârșită apoi de falsul său ucenic, Stalin[6], cu rețeaua de lagăre a Gulagului. Articolele decretului, prin care se făcea încadrarea ca „epurabil", aveau elasticitatea unei bretele: oricine putea fi inclus în oricare din puncte și scos din funcție fără nici o despăgubire[7]. Prin

1. Lee, *op. cit.*, p. 114.

2. Acest program era identic cu cel adus de Gheorghiu-Dej de la Moscova, la 20 ianuarie 1945.

3. Rezultatul final, după cifrele, desigur discutabile, publicate de presa FND: 1109000 ha arabile se împărțiseră la 918.000 familii de săteni – în medie revenind fiecăreia 1,2 ha – în timp ce 11 milioane de familii nu primiseră nimic. (Cf. Penescu, *op. cit.*, p. 129.)

4. Un exemplu: în comuna Ulmeni, jud. Vlașca, tractoarele și utilajul agricol aproape noi ale avocatului Vasile Pană Buescu fuseseră scoase din remiză și înșirate pe șosea de comisia de „recepție", după care rămăseseră acolo până în toamnă, fiind, cu începutul, demontate și vândute de unii dintre localnici.

5. Între 1945 și 1947, secetele succesive, dar mai ales așa-zisa reformă agrară au produs, în loc de recolte, țarini părăginite și mii de victime ale foametei. Zeci de vase încărcate cu alimente ale organizațiilor de caritate din Elveția, Suedia și SUA încercaseră atunci să aline cumplitele lipsuri din Moldova și Oltenia.

6. În testamentul din 1922, dat publicității de abia prin 1955, Lenin îndemnase Comitetul Central al bolșevicilor să se ferească de alegerea lui Osip Djugașvili-Stalin, fost seminarist și bandit de drumul mare.

7. Penescu, *op. cit.*, p. 145.

aplicarea decretului, se realizau concomitent două obiective ale Partidului comunist. Primul era eliminarea tuturor adversarilor potențiali din administrație, din forțele de ordine și cele armate care, prin pregătirea profesională, caracterul, convingerile și mai ales independența gândirii lor, puteau reprezenta un obstacol pentru pașii următori ai regimului. Cel de-al doilea era crearea unei clientele permanente a PCR, prin legarea acesteia de salariile din aparatul de stat. Până la pregătirea unei generații noi de cadre ale partidului, au fost folosiți în continuare funcționarii vechi, docili și timorați de primele valuri ale epurărilor[1], dar și personalitățile din lumea politicii, culturii și Bisericii, compromise în fostele regimuri dictatoriale. Între alții, amintim pe Gh. Tătărescu, M. Ralea, M. Ghelmegeanu, Mitiță Constantinescu, Vijoli, Barbu Lăzăreanu, M. Roller, C. C. Giurescu, Constantinescu-Iași, M. Sadoveanu, T. Arghezi, sau patriarhul Justinian. Pentru toți aceștia, un al treilea decret al guvernului FND – din 21 aprilie – de trimitere în judecată a criminalilor de război, constituia un avertisment mascat. Prevederilor decretului anterior, elaborat de guvernul Rădescu, li se mai adăugase o nouă categorie: vinovații de dezastrul țării. Fiind o noțiune de tip comunist, elastică și nebuloasă, această categorie putea ulterior servi ca sabie a lui Damocles, pentru toți proaspeții aderenți ai regimului lui Groza – începând chiar cu acesta – care ar fi deviat vreodată de la linia partidului. Pentru început, au fost arestați și inculpați zeci de ofițeri superiori, care comandaseră trupele noastre, pe durata campaniei din Rusia, precum și funcționari ai administrației în regiunile ocupate de peste Nistru, în Basarabia și Bucovina, dar nici unul dintre acei foști demnitari ai dictaturii regelui Carol al II-lea, care acum făceau parte din FND[2]. În loc de a păstra instanțele judiciare prevăzute de Constituția noastră (vezi cap. 23), decretul introducea un tribunal al poporului, în care judecau magistrații și acuzatorii publici, aleși de diverse foruri și organizații ale FND. Primul proces începuse la 1 mai, într-o atmosferă de teroare, necunoscută până atunci.[3].

Un alt succes de amploare al noului regim fusese, la 8 mai, încheierea unei serii de acorduri comerciale cu Uniunea Sovietică

1. Același sistem a continuat apoi, sub diverse denumiri și pretexte, până în 1989, pentru a scăpa regimul de indezirabili. Epurările s-au folosit chiar și împotriva salariaților și activiștilor MAI și ai Departamentului Securității Statului – corpul de elită al partidului.

2. Penescu, *op. cit*, p. 130.

3. *Ibidem*, p. 133.

– unul mai oneros ca celălalt – prin care livrările în contul armistițiului erau reglementate ca prestații de lungă durată. Că aceste acorduri fuseseră concepute la Moscova și doar semnate la București, o dovedise durata tratativelor: doar 10 zile[1]. Pe de altă parte, exigențele rușilor privind plățile în curs crescuseră din nou în mod exorbitant, după ce fusese descoperită în dosarele guvernului Antonescu o listă a materialelor și utilajelor salvate (adică transportate în țară) cu ocazia retragerii – întocmită cu scop autolaudativ – de administrația noastră în Transnistria (guvernator Gh. Alexianu)[2].

Șuvoiul neîncetat al rapoartelor misiunilor occidentale din București reușise în sfârșit să pătrundă în birourile șefilor lor supremi. La 8 martie, Churchill îi telegrafiase lui Roosevelt[3]: „Sunt convins că veți fi tot atât de turburat ca și mine de evenimentele recente din România. Rușii au reușit să impună dominația minorității comuniste prin violență și denaturarea faptelor. Noi am fost împiedicați să protestăm prin faptul... că în luna octombrie (1944) am recunoscut Rusiei drepturi preponderente în România și Bulgaria, pentru a salva Grecia... Până acum Stalin s-a ținut strict de această înțelegere... Însă după acele convorbiri de la Moscova, Stalin și-a pus semnătura sub principiile de la Yalta care, fără nici o îndoială, sunt acum călcate în picioare în România... Dacă eu aș încerca să insist prea mult față de Stalin în această chestiune, mă tem că răspunsul ar fi: V-am dat libertate în Grecia, de ce nu mi-o lăsați în România? – ceea ce ar duce ineluctabil la compararea scopurilor noastre și ale lui în acțiunile (din țările) respective. Nici unul nu l-ar putea convinge pe celălalt... Avem însă de rezolvat împreună chestiunea mult mai importantă a Poloniei și n-aș vrea să fac nimic care să prejudicieze ajungerea la o soluție acolo... Mă tem însă – după aflarea comunicatului radiodifuzat ieri la Moscova – că luarea puterii de către guvernul comunist ar putea fi și semnalul lichidării generale a tuturor anticomuniștilor români, care vor fi declarați fasciști... după modelul celor petrecute în Bulgaria... Propun deci ca Stalin să fie avertizat (în sensul – *n.n.*) de a nu permite noului guvern începerea imediată a epurării acelor grupări ale opoziției politice, care au fost încurajate să i se opună, pe baza

1. *Ibidem*, p. 131.
2. Schuyler, *op. cit.*, p. 140.
3. Extras al originalului aflat la Biblioteca Franklin D. Roosevelt Library, Hyde Park, New York.

Declarației de la Yalta... Ne vom asocia oricărui mesaj pe care-l veți trimite lui Stalin... dacă veți dori să ni-l arătați[1]."

Temerile lui Churchill fuseseră trezite însă și de refugierea primului-ministru Rădescu la misiunea britanică din București, după avertismentul că va fi arestat și a tot mai deselor amenințări cu moartea. Cum nici Iuliu Maniu, nici familia regală nu se mai simțeau în siguranță, ei întrebaseră pe șefii misiunilor britanică și americană dacă, în caz de pericol, ar putea și ei beneficia de azilul politic[2]. Aceste semne prevestitoare ale unei campanii de lichidări și deportări, după precedentul celor de la Moscova (1937-1938), Țările baltice, Basarabia (1940) și Sofia (octombrie-decembrie 1944), duseseră la intervenția comună a celor două guverne vestice.

Răspunsul președintelui american nu a întârziat. La 11 martie, în telegrama sa se spunea: „Desigur împărtășesc considerațiile din mesajul... privind România și Polonia... ca și îngrijorarea față de evoluția situației... Voi face tot posibilul pentru ca bunele decizii ce s-au luat în Crimeea să nu ne scape din mâini și ca Stalin să le îndeplinească corect... În legătură cu situația din România, Averell (Harriman, ambasadorul USA la Moscova - *n.n.*) a început și va relua discutarea întregii chestiuni cu Molotov... Este evident că rușii și-au instalat acolo guvernul minoritar ales de ei... Dar România nu e un loc bun pentru o probă (de rupere - *n.n.*) căci e greu să se conteste rușilor necesitatea - invocată de ei - a asigurării militare a liniilor lor de comunicație, care trec prin România... Totuși, vom face tot ce e posibil și contez pe sprijinul vostru[3]...". Aci se regăsea explicația informației date regelui Mihai, potrivit căreia aplicarea *Declarației de la Yalta* urma să se facă de abia după încetarea ostilităților.

Secretarul de stat Stettinius dăduse încă de la 1 martie instrucțiuni lui Harriman, să-i ceară lui Molotov luarea de măsuri de îmbunătățire a funcționării Comisiei „aliate" de la București, considerând presiunile lui Vîșinski contrare *Declarației de la Yalta*. Față de tergiversarea răspunsului, ambasadorul revenise la 12 martie, solicitând înființarea unui consiliu tripartit superior la Moscova, pentru a rezolva reclamațiile membrilor occidentali ai Comisiei din România. Cu intransigența sa obișnuită, Molotov răspunsese la 17 martie, considerând interpretarea lui Harriman ca inadmisibilă și că un nou for tripartit la Moscova ar știrbi

1. *FRUS*, 1944, pp. 505-506.
2. *Ibidem*, pp. 507, 540.
3. *Ibidem*, pp. 509-510.

autoritatea Comisiei din București. Se ajunsese iarăși la un punct mort, din care se putea ieși doar printr-o nouă întâlnire la nivel înalt[1].

Încă neconvins de cruda realitate, că în spatele frontului rusesc, Kremlinul își aplica inflexibil planul de comunizare a întregii Europe de răsărit, la 1 aprilie, Roosevelt se adresase, într-un lung mesaj, personal, lui Stalin (extrasul privește doar România): „...Nu-mi pot ascunde îngrijorarea cu care privesc evoluția evenimentelor de interes comun, petrecute după rodnica noastră întâlnire de la Yalta... Deciziile au fost bune... și au fost salutate de popoarele lumii... Tocmai de aceea îndeplinirea lor este urmărită cu cea mai mare atenție... Nu pot înțelege atitudinea aparent indiferentă a guvernului Dv. sub multe aspecte... Deși am în vedere în primul rând dificultățile la negocierile privind Polonia, trebuie să amintesc pe scurt înțelegerea noastră cuprinsă în *Declarația privind Europa eliberată*... Sincer vorbind, nu pot înțelege de ce se consideră că recentei evoluții din România nu-i sunt aplicabile hotărârile acelei înțelegeri"[2].

La rândul lui, și Churchill îi telegrafiase din nou lui Roosevelt la 11 aprilie: „...În afacerile românești v-am urmat până acum inițiativele, din cauza celor arătate în telegrama mea anterioară (chestiunea biletului din octombrie, de la Moscova – *n.n.*). V-am fi recunoscători, dacă ne-ați ușura o parte din sarcina pe care ne-am asumat-o, prin acordarea azilului acelor personalități românești, a căror viață ar fi pusă în pericol. Îl avem acum pe Rădescu. Se pune actualmente și chestiunea regelui și reginei-mamă. Noi le-am afirmat fără ezitare, că pot veni la noi, dacă nu mai dispun de alt adăpost. Sper însă, că veți prelua o parte din aceste greutăți"[3]. Președintele Roosevelt nu a mai apucat să-i răspundă, căci la 14 aprilie 1945, ajuns la capătul puterilor, a trecut în lumea celor drepți.

Între timp, în Capitala României, atmosfera dintre noul vicepreședinte al Comisiei, generalul Susaikov – fost fierar – și regele Mihai, devenise deodată primăvăratecă: la o masă dată în cinstea suveranului la Palat, politrucul ridicase de 7 ori paharul pentru rege și regina-mamă, invitându-i apoi la un film documentar, pentru care golise uriașa sală a cinematografului de orice alt spectator – desigur, fără a-i cere părerea suveranului. Cu totul altfel se dezvoltau relațiile între miniștrii FND și capul statului,

1. *Ibidem*, pp. 493, 517.
2. *Ibidem*, p. 194.
3. *Ibidem*, p. 531.

care, potrivit Constituției, trebuia să lucreze cu fiecare în parte. La o audiență a lui Berry la Palat, Mihai I îi zisese: „În spatele guvernului se află Ana Pauker, care le impune miniștrilor elaborarea proiectelor ce mi se prezintă pentru semnare. Chiar în ultima săptămână a trebuit să resping ca neconstituționale două decrete ale lui Pătrășcanu și tot atâtea ale lui Teohari Georgescu, noul ministru de Interne. Impresia mea este – continuase el – că se caută pretexte de a mă discredita, fie obligându-mă să semnez acte ilegale, fie pentru a demonstra că refuz să satisfac dorințele populare. Guvernul Groza constituie acum o problemă internațională și nu numai internă și eu sper că marile puteri aliate vor acționa curând în spiritul Yaltei. Berry își încheia raportul către Stettinius cu cuvintele: «Deși eu i-am redat regelui încrederea în misiunea sa, trebuie admis că, în momentul când noi spunem aci cuvinte care de fapt ar trebui rostite la Moscova, acestea constituie o pavăză foarte fragilă în fața presiunilor puternice de aci»"[1].

Între timp, generalul Schuyler primise, la 9 aprilie, instrucțiuni de la Washington, care îl autorizau să asume protecția familiei regale și a acelor oameni politici, a căror viață și libertate s-ar afla în pericol iminent. El mai urma să propună Comisiei „aliate" să ceară noului guvern român să-și asume răspunderea că va fi respectată siguranța personală și exercitarea drepturilor civile de către aceste personalități[2].

Din motive desigur oportuniste – obținerea de noi ajutoare de la americani – Kremlinul a dat instrucțiunile necesare consilierilor săi la București, amânând operația lichidării „dușmanului de clasă" până după plecarea forțată a regelui Mihai din țară (2 ianuarie 1948).

La Washington, vicepreședintele Harry Truman preluase acum funcția ilustrului defunct. El ceruse Departamentului de Stat să-i prezinte pe membrii SUA din comisiile de control ale armistițiilor cu Bulgaria și România, care se aflau atunci în capitala americană, pentru a-și face o imagine despre situația din Europa de est. După ce generalul Schuyler îi relatase dificultățile de care se lovea în activitatea sa la București, Truman exclamase: „De ce nu plecăm de acolo, decât să ne lăsăm luați în șuturi toată ziua?" Grew, secretarul adjunct, explicase că tocmai asta ar dori și rușii, ca să nu mai fie deranjați de reclamațiile zilnice ale delegaților vestici. Ulterior, la o convorbire cu ambasadorul SUA la Moscova,

1. *Ibidem*, pp. 537–539.
2. *Ibidem*, p. 530.

Harriman, Schuyler a aflat că problemele dintre cei „trei mari" privind România, se extinseseră acum la întreaga arie a continentului ocupată de Armata roșie – inclusiv Germania, care capitulase chiar în acele zile (9 mai). Soluționarea întregului complex postbelic urma acum să fie ridicată de delegația AUA la viitoarea conferință la nivel înalt de la Potsdam[1].

La 9 mai 1945, în toate capitalele Națiunilor Unite, focuri de artificii uriașe și mulțimi dezlănțuite serbau victoria finală împotriva nazismului hitlerist. La București însă, autorizația de a se organiza o festivitate se dăduse în ultimul moment[2]. În loc de o defilare a trupelor române întoarse de pe front, apăruseră doar detașamente ale Armatei roșii și ale diviziei de renegați HCC. În schimb, a doua zi, 10 Mai, sărbătoarea Independenței, vigilența agenților Comisiei „aliate" și ai FND fusese înșelată. După slujba din dealul Mitropolici, mașina regelui fusese înconjurată de publicul entuziast, care o escortase până la Palat. Acolo, cu încetul, se adunaseră peste 30.000 de oameni, care aclamaseră fără încetare: „Regele și Regina! Regele și Maniu!", îndemnându-i pe suverani să iasă de câteva ori pe balcon, de unde făcuseră semne prietenești mulțimii. Această manifestație emoționantă și cu adevărat spontană – căci puținii agitatori și forțele de ordine ale FND fuseseră total surprinși – a durat, fără nici un incident, până seara târziu[3].

1. Schuyler, *op. cit.*, pp. 138–139.
2. Lee, *op. cit.*, pp. 116–117.
3. *Ibidem*, p. 117.

CUPRINS

Cuvânt introductiv 5
Prefață 7

Preliminarii ale intrării României în conflictul mondial

1. Doi dictatori fac cunoștință 14
2. Relațiile cu Marea Britanie 19
3. Relațiile cu Statele Unite ale Americii 25
4. Relațiile cu URSS 27

Anul 1941

5. Extinderea războiului în Balcani și atacul asupra Uniunii Sovietice 30
6. Operațiunile din Basarabia, Bucovina și din teritoriile de dincolo de Nistru 34

Anul 1942

7. Reluarea campaniei în Ucraina și Rusia de sud .. 41
8. Dezastrele din Cotul Donului, Stalingrad și stepa calmucă 44

Anul 1943

9. Gravele fricțiuni dintre Hitler și Antonescu 53
10. Retragerile din Ucraina, Cuban și Kerci 58
11. Norii discordiei dintre dictatori se împrăștie..... 60
12. Contactele dintre România și Națiunile Unite (URSS, Marea Britanie, SUA) 64

Anexa 1: Cei trei „mari" la Teheran 68

Anul 1944

13. Hitler sondează intențiile mareșalului Antonescu... 74
14. Operațiunile militare până la 20 august 1944.... 78
15. Ocuparea Ungariei 81
16. Tratativele de armistițiu. Interferențele dintre guvern și opoziție 84
17. Bombardamentele aviației anglo-americane 91
18. Tragedia forțelor române și germane din Crimea . 94
19. În preajma despărțirii definitive Hitler – Antonescu 98
20. Ofensiva sovietică din 20 august 1944..... 101
21. Răsturnarea dictaturii și întoarcerea armelor ... 106
Anexa 1: Filmul zilelor 20–23 august 1944..... 112
Anexa 2: 123
Anexa 3: 124
Anexa 4: A fost 23 August o lovitură de stat? 125
Anexa 5: 23 August 1944 în literatura istorico-enciclopedică universală..... 132
22. Semnarea armistițiului dintre Națiunile Unite și România 138
Anexa 1: Condițiile armistițiului cu România 149
Anexa 2: Protocol-anexă la Convenția de armistițiu cu România 155
23. Comisia Aliată (Sovietică) de control a armistițiului • Începutul comunizării țării..... 157
Al doilea guvern Sănătescu..... 162
Guvernul generalului Nicolae Rădescu..... 166
24. Guvernul „național" de la Viena 183
25. Operațiile militare din Vest..... 188

Anul 1945

26. Conferința celor trei „mari" în Crimea 197
Anexa 1: Declarația asupra Europei Eliberate 212
27. Guvernul Groza și accentuarea comunizării țării .. 214